

J. Lommii ... Commentarii de sanitate tuenda in primum librum de re medica. Aurel. Cornelii Celsi / [With text].

Contributors

Lommius, Jodocus, approximately 1500-approximately 1564
Celsus, Aulus Cornelius

Publication/Creation

Amstelodami : 'Sumpt. Societatis,', 1745.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/jeu8jra9>

License and attribution

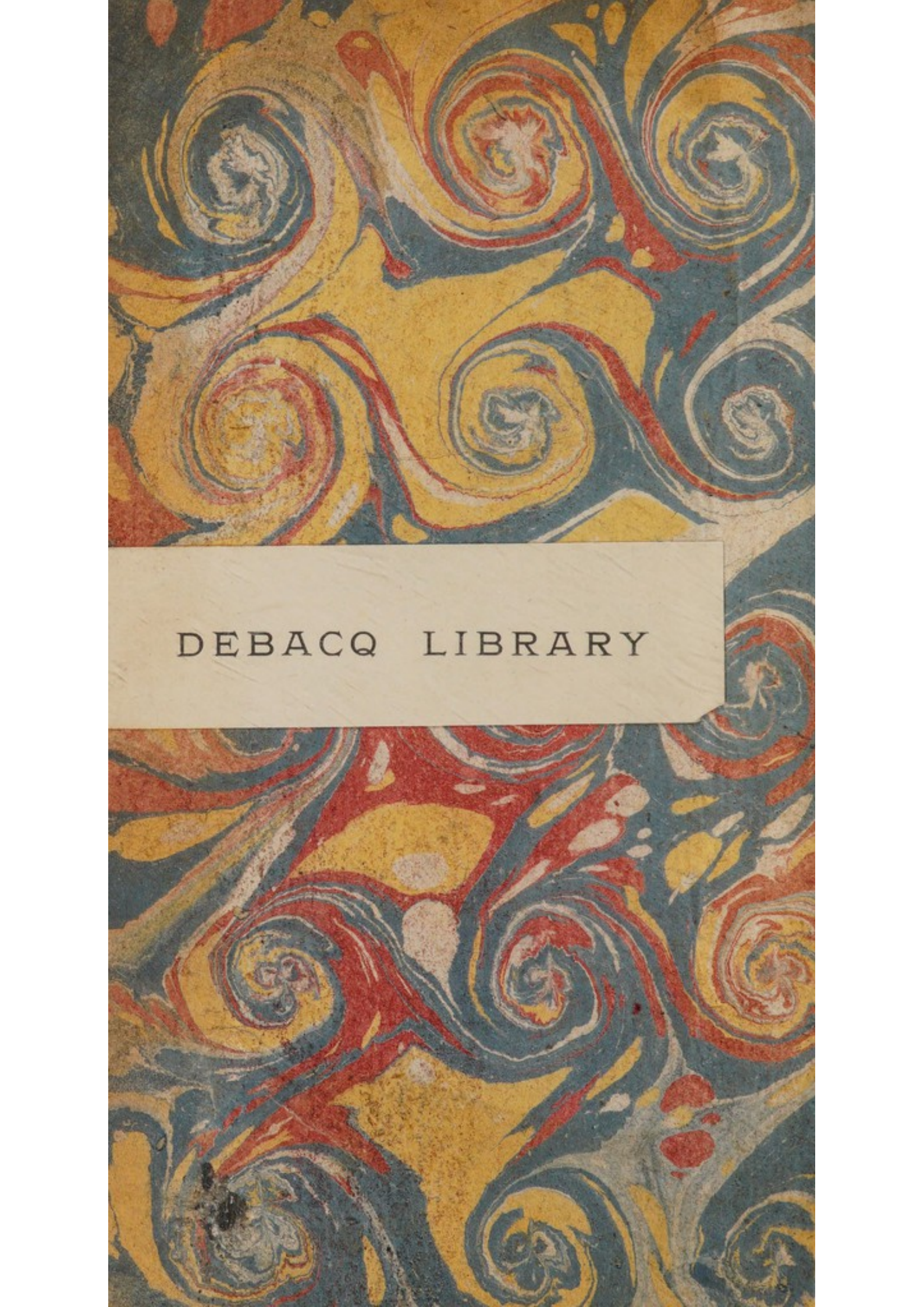
This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

DEBACQ LIBRARY

C. II.

16/e

~~guy~~

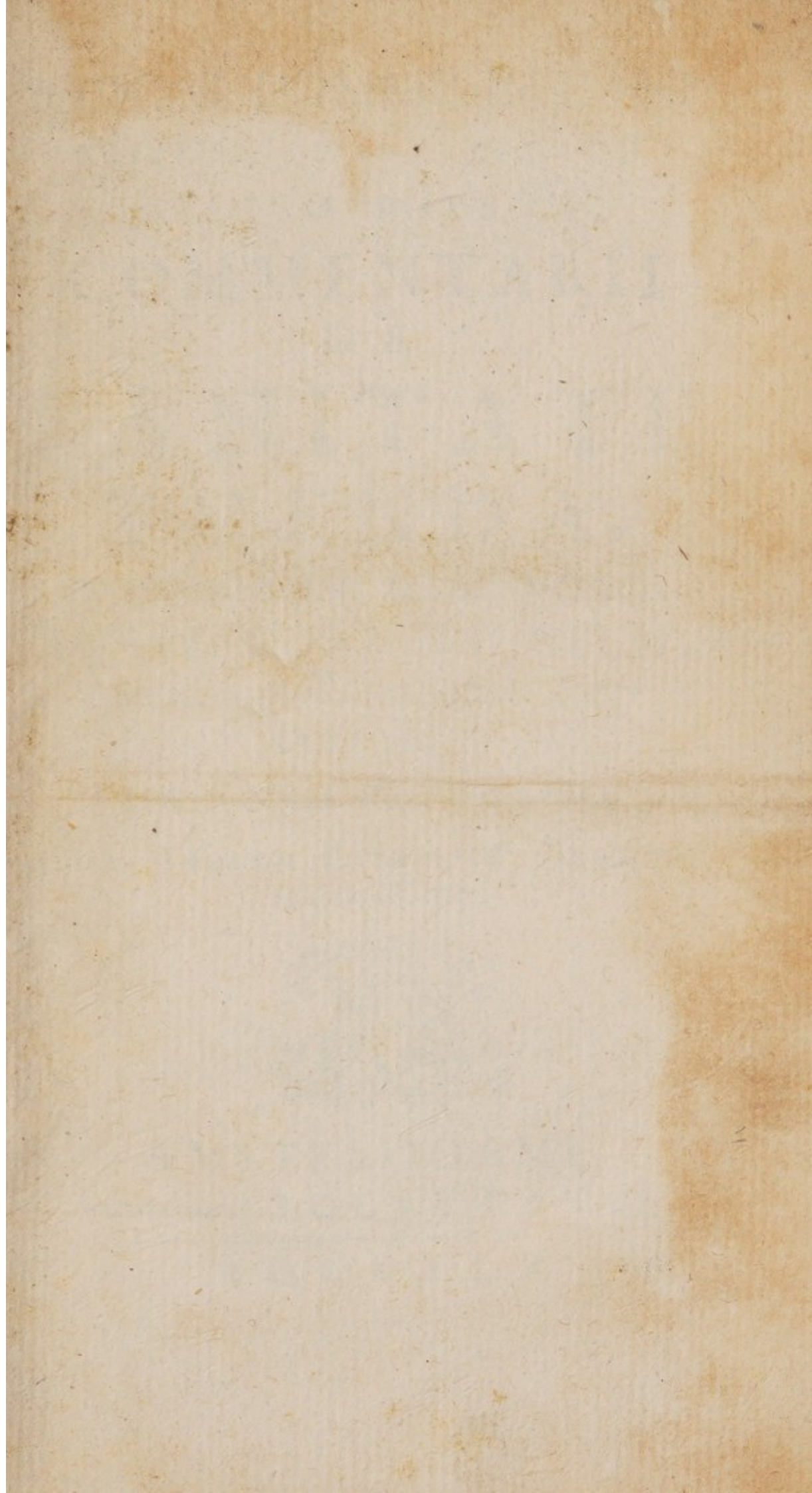
172u/A.

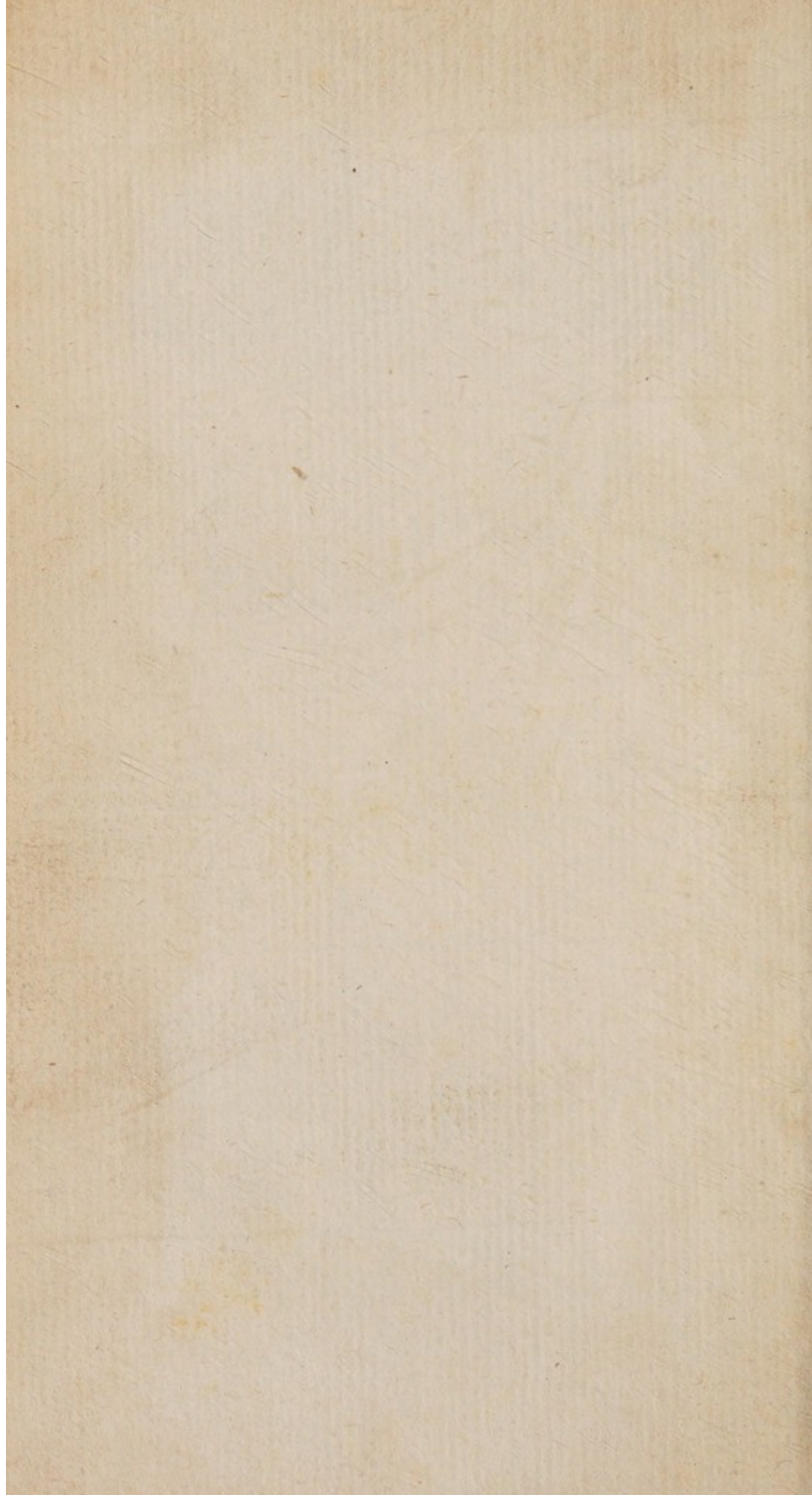
Celsum

AND

24/8/52

880

JODOCI LOMMII BURANI
 REIPUBLICÆ NERVIORUM
 MEDICO PHYSICI;
 COMMENTARII
 DE
 SANITATE
 TUENDA,

IN PRIMUM LIB. DE RE MEDICA
 AUREL. CORNELII CELSI,
 Medicorum Romanorum longè
 Principis.

EDITIO NOVA EMENDATISSIMA.

CUM INDICE RERUM ET VERBORUM
 Accuratissimo.

AMSTELODAMI,
 Sumptibus SOCIETATIS.

M D C C X L V.

ILLUSTRISSIMO
HEROI
GULIELMO A NASSAU
PRINCIPI AURANTIO,
COMITI BURANŌ, &c.
Jodocus Lommius Buranus.

S. D.

UOS anno superiore de
Sanitate tuenda Commen-
tarios tibi, clementissime
Princeps, manu scriptos di-
caveram, eos jam typis excusos sub
auspicio nominis tui emisi. Videretur
profectò seriùs id à me factum, quàm
aut tuæ expectationis, aut meæ pro-
missionis ratio ferat, nisi hoc opus
semel remissum, & interjectis dein

EPISTOLA

aliquot mensibus secundò veluti ad Momi lucernam (ut sic dixerim) inspectam judicassẽ parum bene maturuisse. In ejus itaque eliminationis curam more æmuli lectoris pertinaciùs intento , labor mihi per singulas partes crevit , comperique id minimè vanum esse quod apud Platonem legitur , δευτέραν ἀμεινόνων. At dissolvi me tandem hinc , idemque opus etsi non usquequaque perpoliturum , multis tamen in locis castigatius feci. Quod quidem nunc feliciter natum credam , si ut semel fortunatum , tuæ cùm placeret Celsitudini , fuit , ita eam in hac nova luce promerbitur vivacitatem , qua sæpè caruisse maximorum etiam virorum monumenta fatali quadam temporum malignitate deprehensum est. Idque vel noster hic abundè docet AUR. CORNEL. CELSUS tanta sæculorum penè omnium exercitus injuria , ut paucis lectus , vix ullis intellectus , plerisque omnibus ne Medicus quidem habitus sit , vir alioqui (quod confidenter dicam) eminentissimus , non

NUNCIATORIA.

solum in medendi scientia, sed in iis
 etiam studiis quæ nomen sibi ab hu-
 manitate vendicant. Cui rei fidem
 propositum facit opus, breve quidem
 illud, at eximiè cum elegans tum
 eruditum, suppellectilem continens
 raram ac preciosam ditissimos artis
 Apollinæ thesauros, adeò ut accu-
 ratiùs id intuenti è beatissimo illo
 pectore Hippocratis fluxisse res, ser-
 mo ab ipsis formatus Gratiis credatur.
 Itaque major mihi alacritas, studium-
 que commentandi majus injectum est,
 quoniam id videbam tanto jure in
 hoc me autore licere facere, quanto
 in aliorum veterum secundum Hippo-
 cratem nemine. At enim vereor,
 ne, quemadmodum Alexandrum Ma-
 cedonem non nisi ab unico pingi
 Apelle, & fingi à Lysippo fas erat,
 sic ego quoque Latinorum Medico-
 rum primati CELSO parum doctus
 servierim interpretes. Verum ignos-
 cent boni virium imbecillitati mea-
 rum, si parum pro tanti auctoris di-
 gnitate præstitisse videbor, favebunt
 autem benevolo studio, quod hu-

EPISTOLA

milioribus me rebus accommodans parvos artis tyrones plenioris demeritis officio. Horum enim commodis ut quàm maxime servirem nulla mihi res ad sedulitatem defuit. Etsi intelligo conatum hunc meum nonnullis superfluum esse videri editis nuper in lucem ante me emendatissimis Hieremiæ Brachelii, & Gulielmi Panthini in hunc autorem commentationibus. Euge, bene habet. Prævertit operis editionem invidia, haud leve (uti spes est) quantulacunque in eo virtutis omen. Næ isti censores parùm intelligunt materiem hic abundè suppetere, dignam arte & ingenio multorum: tum ejus esse noticiæ scriptorem CELSUM, ut eum commentari nunquam quisquam plus satis possit. Jam verò quod bonorum istorum me dicunt hoc scripto minuisse autoritatem, id factum nego. Nusquam enim quemquam licenter laceffi, ubique sobriè atque humaniter meam sententiam rebus controversis interposui. Ad quam atique rem non defuit mihi exem-

NUNCUPATORIA.

plum virorum haud incelebrium, quo exemplo id licere me sine vituperio facere, quod illi cum gloria fecerunt putavi. Accedit illud quod reticere nullo modo possum: libentissime hinc me à complurium Neoticorum defecisse scriptionibus, quos non pudet, cum nihil ipsi pro facultate proprii ingenii cudant, aliena turpiter miscere, & ex veterum scriptis bonis nova facere non bona. Hoc, si quid à multis aliis revera differam, non tam fas est à me nunc dici, quam eruditorum hominum decerni iudicio, idque ne contumeliosus esse, aut arrogans videar, eorum secutus exemplum, qui alienos convellendo labores avarè precium laboribus statuunt suis. Sed redeundum ad CELSUM est, quem sanè miror jam inde ex tam longo ævo interpretibus carere. GALENUM verò tot otiosis undique onerari Commentariis, autorem haud ita malè perspicuum, sed & effusissimo quodam ingenii luxu plus satis multum, ac mole (quod dicitur) laborantem sua. Quantò verò glo-

EPISTOLA

riofius fuerat, doctam illam priscaeque disciplinæ æmulam CELSI brevitatem scriptis locupletasse, neque adedò obstictè Græcorum favisse studiis, ut nulla subinde fuerit religio Romanis ingeniis oppedere? Illud à Marco Cicerone dictum semper probavi: Omnia Latinos invenisse meliùs quàm Græcos, aut ab illis accepta fecisse meliora. Mitto reliqua, vel hoc certè nomine coli CELSUM oportuit, quòd posthabitis *Diocle*, *Praxagora*, *Herophilo*, *Asclepiade* idque genus superiorum temporum Archiatri totum penè se ad unicum applicuerit *Hippocratem*, quem ipse virum arte facundiaque dicit insignem & Medicinæ omnis parentem. Simileque veri est, eo ipsum magistro edoctum, ut cætera omnia, sic hæc ista quoque conservandæ sanitatis præcepta posteritati diligentissimè scripta reliquisse. Quò minus placet quod fieri hodie à multis video, fidsimum hunc valetudinis aspernantibus custodem, & versiculos aliquot inconditos, scholamque nescio quam

NUNCUPATORIA.

sequentibus Salernitanam, qua vix
 scio, an quicquam in literis Medico-
 rum inelegantius sit aut indoctius.
 Sed est hæc studiorum pestis optimis
 quibusque Professoribus non infre-
 quens, ut contemptione sui laborent,
 ejusdemque tanta aliquando vis fuit,
 ut vel ipsum oblitterasset *Hippocratem*,
 tanta alioqui doctrinæ fama clarum,
 nisi jamjam labefienti suppetias tulisset
 divinitus missus *Galenus*, qui sub
 obscura ejus auctoris scripta subtilius
 excolens, scriptis illustravit suis, vene-
 rabiliaque hominibus seculorum om-
 nium effecit. Id exemplum mihi quo-
 que erga CELSUM usurpare volenti
 ingens incessit cupiditas ruinosum
 hunc Autorem sublevandi, proque
 suo merito sempiternæ posterorum
 consecrandi memoriæ. Delegi autem
 primum operis librum ea de causa,
 quod ad plurimos ipsum pertinere sci-
 rem, seu optima continentem præ-
 cepta tutandæ sanitatis, sine qua ni-
 hil in vita suave ne ipsis quidem esse
 Regibus potest. Ergo ut primum
 longos elucubratus labores factus mihi

EPISTOLA

voti compos visus sum, cœpi egomet
 mecum cogitare atque animo cir-
 cumspicere unde Herculem mihi ali-
 quem ἀλιξίκακον contra obtrectatorum
 maledicentiam asciscerem, in eaque
 jam tum deliberatione aliquousque
 fluctuantem tua me Celsitudo Heros
 Illustrissime confirmavit commodissima
 quidem visa illa, cujus defendi patro-
 cinio, & dignitate ornari noster li-
 bellus possit. Magnæ mihi sese ratio-
 nes obtulerunt nuncupationis hujus.
 Primoque omnium obversabatur ani-
 mo ingentium recordatio beneficio-
 rum, quibus conjugis tuæ clementis-
 simæque Principis nostræ, partim
 avus fœlicis memoriæ Florentius ab
 Ecmonda, partim parens Maximilia-
 nus (ambo animis, ambo insignes
 præstantibus ausis) meum piæ recor-
 dationis parentem olim affecere, con-
 cesso per omnem Buræ Comitatum
 Secretarii (quod vocant) officio,
 quam equidem intuitus beneficentiam
 partium mearum duxi munusculo hoc
 literario (quando alio nequeam) ut-
 eunque studere rependere. Quin ve-

NUNCUPATORIA.

niendum ad te potius, generosissime Princeps, qui auspiciatissimi connubii foedere noster factus rerum Burenſium habenas, poſt fortes illos viros ipſe fortiffimus tenes, tuosque tibi cives tot tantisque beneficiis indies demereriſ, ut vel exarſerit mihi hinc animus cupiditate primitias ſtudiorum meorum Amplitudini conſecrandi tuæ. Quod inceptum eo majori voluptati tibi fore conſidebam, quo plus valere par erat officium & clientis & civis. Poſtremò haud me feſellit, quantum ornamenti vigiliis his ex præſatione ſit acceſſurum nominis tui; cujus magnificenciam nunquam æſtimare pro merito poſſum, nedum oratione conſequi. Tam enim deſunt ingenio verborum pondera, quam materiæ ingenium deeſt. Quo facilius etiam abſtinebo claritatis tuæ præconiis ſeu infinitis, deficiamque à vulgi ſententia, qui talia vehementer ſuſpicere, pauloque adulantiuſ uſurpare hoc loco poſſet. Illud apprimè certum puto, tuas illas nobiliſſimæque familiæ tuæ virtutes adèò jam ubique terrarum ſuis florere

EPISTOLA NUNCUPATORIA.

laudibus cœpisse, ut his mea celebratio nihilo plus conciliare splendoris possit, quàm clarissimæ meridiei. Ipsæ siquidem sic sunt optimo statu, ut sublimi oratione qua caremus, nihil sint accepturæ decôris, vulgari, quæ nobis magis propria, multum videantur amissuræ. Vale patriæ decus. Tornaci Calendis Decembribus, anno post natum Christum 1557.

JODOCI LOMMII
I N
CORNELIUM CELSUM
P R Æ F A T I O.

REPUTAREM ego modis
omnibus foelices litteras ceu
veras animorum cultrices,
strenuasque nominis nunquam
intermorituri patronas, summa volupta-
tis, inexhaustaeque plenas illecebra, si
non tam iniquos passim haberent in se ju-
dices. Siquidem ita existimo: ut plures
semper (quod ille ait) malos, sic & indoc-
tos esse, qui ea, quae non didicerunt, non
solum male judicant, sed etiam odio per-
sequuntur. Adhuc permultos etiam, qui
se se videri eruditos student, video nihil
propemodum quod ipsi non fecerint, pro-
bare, aut si forte quid in alio laudant,
id temerario animi impetu, non consilio
facere. Et quid inter haec quæso peritio-
ribus accidere molestius potest, quam tot
exhaustis omni vita laboribus, tanto &
roboris corporei, & rei familiaris im-
pendio ingratham posteritatem juvisse?

PRÆFATIO.

Quid verò calamitosius quàm eò rem redisse, ut in cultissimo illo agro disciplinarum infelix lolium, & steriles dominantur avena? Exercuit hæc studiorum pestis aliquousque, præcipua notæ Medicos Græcos pariter atque Latinos, idque haud ita multis ante nos annis cum sola coleretur Arabum profapia, ejusque princeps (uti prædicant) Avicennas. At vicere tandem barbariem ingenia, studioque hominum quos nuper vidimus, effectum est, ut desertis Arabia gravibus Lacunis, saluberrimi cœperint Græcia Latique fontes peti. Unicus videatur isti calamitati superesse Celsus, autor siquis alius, ut excellentissimus, ita summa contra seculorum pene omnium depressus invidia. Nam sua ætate pauloque post desertè ipsum vixisse, hinc sciri potest, quod plerique veterum Literatorem, non Medicum censuerint. Sequuntur hos pari invidia studio nostri homines, quibus tuenda valetudinis causa magis video arridere Salernitanorum nugas, quàm tanti viri salutaria, vetustissimisque Sanitatis Professoribus agitata præcepta. Nec desunt etiam qui Barbarorum aliquem

P R Æ F A T I O.

sequi curandi magistrum malunt, quam
 Celsum Hippocratica alumnorum disci-
 plina. Scilicet veterum hunc clamitant
 ingenio fretum, non sua natura, cento-
 nes undique compilasse suos, præceptio-
 numque verarum latorem non verum,
 immortalitatem eloquentia, non arte
 quasisse. Contendunt alii hoc ejus opus
 ἀ τεχνον esse ex Empiricarum observa-
 tionum conflatum farragine, neglecta-
 que actionum Naturalium, & causa-
 rum latentium questione mutilum. Ni-
 mirum hanc artis partem tam alioqui
 curantibus fructuosam, quia is ipse (in-
 quiunt) præteriit, etiam nescisse videa-
 tur, & ob id ne Medicus quidem esse bo-
 nus potuisse. Alios videas, qui metho-
 dum reperiri aliquam in his præceptis
 negant, confusis inter se (ut ipsi asserunt)
 Medicina partibus. Adeò nulla virtus
 expers calumniarum & invidia est.
 Istitis ego refractariis hac Præfatione
 responsum volo. Incipiam ab iis qui
 Celso ascitis (ut aiunt) aliunde colori-
 bus specioso furti notam incurrunt, nihil
 ipsum posteris reliquisse arbitrati tanta
 doctrine fama dignum, concinnatorem
 fuisse alienorum bonorum, nihil attulisse.

P R Æ F A T I O.

se suorum, functum scilicet vice cotis, qua etsi ferrum acuit, exors tamen ipsa secandi est. Atqui id ita non esse, hinc primum intelligas, licet quot tot artis questiones à nemine antè quod constet, expeditas ipse tam eruditè, tamque disertè verset, dein quod his ipsis unde mutuatus sua videri posset autoribus, tot & modis & locis dissentiat. Scilicet ubi deliberatur debeat necne acutè laborantibus puero, seni, aut gravida mulieri sanguis per incisam venam emitti, vel ipsius castigavit Hippocratis inutilem metum, interesse referens, non que atas sit, neque quid in corpore intus geratur, sed que vires sint. Est, ubi nimium concise, ne dicam diminutè ab eodem autore scripta Celsus necessariis supplevit auctariis, ut hoc loco Curari (inquit) oculos sanguinis detractione, balneo, vino vetustissimus autor Hippocrates memoria prodidit. Sed eorum tempora, & causas parum explicuit in quibus Medicinæ summa est. Quid, quòd in examine dierum criticorum gravissimè contra Hippocratem perorat, idque jure faciat necne, malo ego in judicatum relinquere, quam impius esse in

P R Æ F A T I O.

parentem artis nostræ videri. Produ-
cam veteres alios quibuscum sæpe acris
ipsi pugna est. Incipiam ab Asclepiade,
quem etsi nominat multarum rerum quas
ipse quoque secutus sit, autorem bonum, in
his ferè redarguit. Primum, quod vomit-
us atque alvi ductionis usum tanquam
inutilem sanis temerè ademerit; parum
intelligens quam ista sæpe & temporum,
& corporum ratio faciat necessaria.
Dein, quòd acutè febricitantes, gestatio-
nibus, luce, vigilia, siti afflixerit, tor-
toris potius vicem exhibens quàm Medi-
ci, cuius tamen esse officium ipse alias As-
clepiades dixit, ut tuto, ut celeriter, & ju-
cundè curet. Idem neque cibum febrici-
tantibus rectè dedit, quando id, inclinata
quidem febre sed adhuc tamen inherente
fecerit, ab antiquis desciscens qui acces-
sione diutius intermittente, rectius inte-
gerrimis corporibus alimentum offere-
bant. Atque hæc Celsus apud Asclepiadem
notavit. Ab Erasistrato dissentit in emit-
tenda per ventrem Hydropicorum aqua.
Ab Heraclide Tarentino in curanda
Quartana. A veteri Cleophanto: quòd is
in febricitante tempora sumendi vini ma-
lè legerit. A methodicarum communita-

P R Æ F A T I O.

tum repertore Themisone, quod nullius
causæ notitiam ad curationem pertinere
falso existimarit. Adeò vero firmis argu-
mentis istorum opiniones omnium Celsus
convellit, ut locus non sit aut defendendi
quod ab ipso reprehensum, aut arguendi,
quod defensum est. Quo credibilis est
cum ista quidem omnia & probè scisse, &
longo artis usu, sedulaque veterum lectio-
ne, non carptim, non tumultuariò didicis-
se. At enim Plinium (si Diis placet) nobis
obtrudunt, qui Celsum authoribus littera-
rum, non Medicinæ Professoribus accen-
suit. Næ ipse quod res est judicasset, si cu-
jus notæ alterum falso insimulat eam verè
in se reprehendi posse intellexisset. Quis
enim hodie paulò doctior nescit, quam Pli-
nio verba supersint, desit medendi scien-
tia? Sed fefellit hunc manticarum illa
Platonicarum altera, quam ponè gestamus
nostrorum plenam vitiorum, altera ante
oculos collo suspensa, quæ aliena continet.
Rectius Fabius (me judice) Quintilianus
Celsum in Philosophorum etiam habuit
numero, supraque rei oratorie, militaris,
& rusticæ traditionem, Medicinæ quo-
que præcepta, literis prodidisse testatus
est. Venio nunc ad eos qui nil nisi Empi-

P R Æ F A T I O.

ricum hoc esse opus contendunt, & omissis Naturalibus, hac artis parte mutilum. Atqui (ô boni) non erat id Autoris institutum, ut Physicum his libellis institueret, sed ut Medicum, universa naturæ ante prudentem. Ideoque nuda præceptorum traditione contentus, simplicem artis ductum sequi maluit, quàm diverticulis impeditam sequens viam, aliena docere videri, non sua. Temerè enim Medici Physiologiam sibi vendicaverunt ad Professores rerum Naturæ pertinentem, quam credibile est non alia de causa veterum quoque Medicorum libris agitari cœpisse, quam quod debilis medendi ars absque rerum cognitione sit. Etsi enim ejusdem est, finem ipsum, & quæ finis gratia sunt, cognoscere: non ideo tamen necessario ad unum omnia referuntur discipline genus. Non coit veluti pars naturalis cum scientia Medicinæ, sed præbet duntaxat necessaria, & amica ministeria. Quælibet enim ars ex notione finis tota constituitur, quæ finis in Medicinæ actionum corporis incolumitas est. Eam Celsus hoc toto volumine molitur, Physicis supersedens theorematis, quæ ipsa seorsim propria comprehensa scientia sunt.

PRÆFATIO.

Placuit Galeno utrumque hoc miscere studium, non placuit Celso. Tradit elementa literarum Grammaticus, non Orator: visum tamen est Fabio ista quoque libris oratoriis præfigere, non visum est Tullio. Ducit sua quemque præcipiendi voluntas: Utque hominis diligentis est, nihil quod ad rem quoquomodo facit omittere, ita vicissim rerum prudentis est, quamquæ artem suis adstringere finibus ad certos relatam Professores. Nam quominus omnia possint ab omnibus absolutè præcipi, & immensitas disciplinarum, & vitæ brevitatis facit. Proin non potest nostri Autoris institutum non probari, qui, ne binis doctrinæ generibus unus discipulum oneraret magister, sic partienda docentium officia putavit, ut corporis naturam, abditasque scrutari causas Professoris rerum Naturæ sit, sanitatem tueri incolumem, & amissam reddere, Medicinam sectantis. Fecit hanc veluti propriam Celsus viam, idque ne arcanarum rerum versando conjecturas, Philosophi fungeretur officio, non suo. Est namque sui quisque operis artifex utilior. Quocirca ad Sapientiæ scholas relegata, elementorum, temperaturarum, caloris innati,

P R Æ F A T I O.

succorum, spirituum, potentiarum atque actionum indagine, id solum hoc opere Celsus egit, quomodo secundam Valetudinem tueri, quomodo corrigere adversam possis. Sunt nempe hæc propria Medici officia ad unicum ambo tendentia sanitatis finem, præcipuumque horum medendi est, unde homines jam inde ab initio artem ipsam, Medicinam, & ejus Professore, Medicum appellaverunt. Eâque inductus causâ Celsus unicum duntaxat libellum περιύγειων, plures περιθεραπευτικῶν accuratissimè scriptos reliquit. Non aspernor Physiologiam tanquam curanti inutillem, sed ad alium rejicio Præceptorem. Ejus cognitio necessaria quidem Medico, at non propria professio est. Recteque (puto) sapientissimis ante nos viris placuit, optimum aditum ex logica, naturalique scientia ad Medicinam esse, ibique demum optimè incipere Medicum posse, ubi idem antè Physicus desisset. Atque utinam hodie quoque consuetudo teneret, ut, quemadmodum Plato ἀγομέτρων καὶ ἀμετρῶν ab auditorio suo eliminavit, sic etiam ἀφυσιολογίᾳ omnis interdicatur accessus ad humane salutis præsidem artem. Didicit (fateor) utramque pariter

P R Æ F A T I O.

*scientiam antiquitas, tum cum Medicina
 sapientia pars haberetur, idque factum
 scio iisdem in scholis, iisdemque sub au-
 thoribus Pythagora, Empedocle, & Demo-
 crito. qui non contenti more Podalyrii, at-
 que Machaonis, ulcera ac febres agita-
 re, Naturalium quoque scientiam edocti
 Medicinae annexerunt. Attamen scidit
 dein se studium, magnique Hippocratis
 industria factum est, ut certis finibus me-
 dendi officium ab studio naturalis sapien-
 tia sejungeretur. Meritoque is ipse autor,
 per quem autorem salutaris hac nobis
 professio increvit, & colendus omnibus, &
 sedula lectione evolvendus est, quod com-
 pendio atque arte summa utramque tum
 limitarit, tum excoluerit partem. Cate-
 rum sicuti hujus exemplo atque testimo-
 nio idoneus esse Medicus: nisi idem pro-
 tinus & Physicus sit non potest, ita in eum
 hodie res rediit locum, ut in alterutram
 partem ferè plus justo simus proclives,
 aliis inani circa naturalia studio senes-
 centibus, aliis preproperè, illotisque (ut
 aiunt) manibus ipsam agitantibus meden-
 di artem, ex quo incidit, ut ii perpetua
 rerum ignorance ceu ineluctabili Tyran-
 nide medendo præpediantur, illi cum Phi-*

P R Æ F A T I O.

Philosophos sese videri impense bonos student, evadant subinde Medici non boni. Divisit Celsus vices professionum harum, sicut à Philosophorum schola petitis naturæ præceptis Medicina per se staret, non ad ociosas illas, etsi jucundas, de rebus disputationes, sed ad ipsam actionem servandamque sanitatem comparata. Decuit severior hæc docendi lex majestatem Romani Scriptoris, qui ne fines artis suæ transiret, propriis sese continuit septis, à secunda valetudinis orsus præceptionibus, moxque ad ipsos progressus morbos, horum curationem ratione ac via instituit, indicationes sequens, neque ab ipsa duntaxat sumptas ægritudine, ut Methodici, communia quædam morborum intuentes, neque ab anticipati casuum observatione, ut Empirici, quibus morbi inquisitio extra artem. Medicina intra experimentum est, sed supra morbum ab ejus quoque evidentibus causis, obscuris non à cogitatione artificis Medici, sed ab ipsa rejectis arte. Ad hæc à viribus corporis (cujus idcirco cognoscere actiones vult) à loci affecti natura, atque situ (quare Anatomem quoque proposuit) itemque ab ætate, sexu, consuetudine, vitæ studio, aëre, anni tempore, cæli tempestate

P R Æ F A T I O.

bus & id genus aliis. Cumque Medicina ars quædam sit tutandi sanitatem, & morbos depellendi non solum ratione, verum etiam usu comparata, videtur profectò nulla res ad plenam professionem Rationalium, quos vocant, Medicorum, Celso defuisse, qui post subtilem illam & à consilio tractam Medicinam in loco aliquid etiam usui ipsisque concessit experimentis, tum curiosè huc passim inter curandum respiciens, tum palam in operis sui proœmio professus, nihil magis ad medendi rationem ipsa conferre experientia. Non possum mihi temperare, quin pleraque eorum, quæ hæcenus retuli, adducam ex ipso autore petita exempla. Ergo ubi de incisione venarum disputatur, ante omnia æstimari vires voluit, adeò ut si juvenis (inquit) imbecillis est, si mulier quæ gravida non est, parum valet, malè sanguis emittatur. Idem post hæc ipsius intuens morbi speciem, atque causam, itemque curandi corporis præsentem dispositionem, & sedis affecta positum sic loquitur. Neque solum hæc consideranda sunt, sed etiam morbi genus quod sit, utrum superans, an deficiens materia læserit, corruptum corpus sit, an integrum. Et paulò post

P R Æ F A T I O.

post sic. Mitti sanguis debet si totius corporis causa sit, ex brachio, si partis aliqujus, ex ea ipsa parte, aut certè quam proxima, quia non ubique mitti potest, sed in temporibus, in brachiis, juxta talos. Jam verò febricitantem nutriendum ita scribit. Unum illud & semper & ubique servandum est, ut aegri vires subinde assidens Medicus inspiciat, & quamdiu supererunt, abstinentia pugnet, si imbecillitatem vereri cœperit, cibo subveniat. Et paulò ante hæc. Refert inquit qualis morbus sit, quale corpus, quale cœlum, quæ ætas, quod tempus anni. Idem alio quoque loco differre ait pro natura regionum genera Medicinæ, & aliud opus esse Romæ, aliud in Ægypto, aliud in Gallia. Cæterum huic parti cum satis datum sit, transibo ad eos tandem, qui hoc opus cavillantur, ut inordinatum nullaque digestum methodo. Horum ego impudentiam eo molestius fero, quo magis religiosè ab Autore servatum quod ipsi requirunt, video. Tanto enim artificio partes Medicinæ omnes disposuit, interque se appositè commissas devinxit, ut post Hippocratem, atque Galenum invincibiles seculorum omnium iatropiæ, nemo sit qui ipsi non dicant

P R Æ F A T I O.

anteferri, sed ne conferrì quidem jure possit. Nempe primo statim libro precipiens quemadmodum sanis hominibus agendum sit (ὅτι μὲν ἡνὲν hanc partem Græci nominant) sequentibus ipsos agit morbos primum, quæ corpora his pateant, mox quæ tempora anni, & ætates edocens, sic ut ex his non agrè colligi multiplex causarum genus possit. Absolviturque hoc loco tota (ut Græcè dicam) αἰτιολογικὴ. Nam cur Autumnus plurimos opprimat, causam refert inaequalem caloris, frigorisque intemperiem. Idem quod senectus longis morbis pateat, frigiditati tribuit, quòd juvenus acutis tentetur, calori. Ver fusione succorum, lippitudines, postulas, hæmorrhagias, gravedines, & phlegmonas creat. Æstas febres acutas. Autumnus quartanas facit. Hyems tusses, capitis dolores, & viscerum obstructions inducit. Aquilonem tusses sequuntur, horrores urinæ retentiones. Auster aures hebetat, sensus tardat, caput gravat. Sed modum facio recensendis morborum evidentibus causis, quas Celsus primo secundi libri capite latè, disertèque ex Hippocrate proposuit. At videbitur forte nonnullis Celsus neque ita distinctè ut Galenus, causas

P R Æ F A T I O.

primitivas seu evidentes descripsisse, neque satis circumspectè interna seu morbum continentés expulisse, ceu inidoneas unde curarionis peti consilium possit. Primum facile donaverim, alterum non omnino. Neque enim pro iisdem puto, causis habenda sunt, quas Galenus προνυσμείνας, Celsus evidentes vocat: ille enim tales duntaxat reputat externas, hic non has modo, sed illas etiam omnes, quæ quoquo modo explorari, & certa fieri Medico possunt. Nempè sæpe cruditatem Celsus est intuitus, sæpe succorum vitium, ex urina, dejectione, aut vomitu, animadversum, & inde curandi vias traxit. Tametsi scio quam plurimarum causarum latentium notitiam Galeno fuisse, quæ Celso defuit. Atqui id minimè mirum, cum certa res sit multos post Galenum etiam extitisse, nostramque secuturos memoriam, qui indies magis magisque cumulatâ abditarum causarum præstent notitia. Alias invenit Hippocrates, alias Diocles, alias Galenus, nec parum multas amicus noster Fernelius. Semper enim adjicitur aliquid inventis majorum. Præterea latentia hæc minoris facit Celsus, non rejicit, extra artem esse vult, non

P R Æ F A T I O.

*extra artificis cogitationem. Plus in iis
statuit probabilitatis, minus ἀπὸ τοῦ θεοῦ.
Quæ sanè opinio haud usquequaque ab-
surda Celso, cùm ejus seculi doctis fuit
communis, qui in reconditis natura cau-
sis, nihil satis firmi videbant, earumque
incomprehensibilem esse quæstionem ex eo-
rum judicabant discordia, qui de his dis-
putarunt. Nam quæ causæ intus sanita-
tem præstent, quæ morbos excitent, quo
modo cibus concoquatur, quomodo traha-
tur spiritus conjectura, ipsi non scientia
comprehenderunt. Cujus autem rei (in-
quit Celsus) non est certa notitia, ejus
opinio certum reperire remedium non po-
test. Cur enim id temporis potius credi-
derit aliquis Hippocrati, qui cibum di-
xit calore naturæ concoqui, quam aut
Erasistrato, qui atteri putavit, aut Plisto-
nico, qui putrescere. Cur fidem magis
qui derogaverit Aristotelis genero Era-
sistrato, qui febres oriri censuit transfuso
in arterias sanguine, quam Hippocrati,
qui id tribuit accenso in corde peregrino
calori? Si sequenda rationes essent, sin-
gularum existimabant esse non improba-
biles; si auctoritatem; omnium videri
juxta gravem; si curationes, permultos*

P R Æ F A T I O.

*egros ab aliis fuisse servatos, quos Hippo-
 cratis asseda diu tractos non expedierant. Hac re animadversa plaris esse Celsus de-
 putavit, manifestas tantummodo causas
 intueri, & ex his ducere curandi ratio-
 nem quàm ambiciosè ea velle astruere re-
 rum abditarum dogmata, qua inter præ-
 cipuos autores erant controversa. Sequi-
 tur nunc τὸν νότον signa continens, quo-
 rum qua vis sit tam in presagiendis,
 quàm agnoscendis æstimandisque affecti-
 bus præter naturam, id quoque curiosè
 adnotatum à Celso est. Post hæc jam ge-
 neralis quedam curandi ostenditur via
 (Διεγρευτικὴν Græci nominant) cunctis
 ex æquo morbis inserviens. Ejus duo Cel-
 sus partitur capita. Alterum adjectionis
 deficientium, alterum detractionis super-
 fluorum, secutus in hoc veterem Hippo-
 cratem, qui artem medendi nihil esse aliud
 affirmavit, quàm ἀφαιρέσειν καὶ ἀναίρειν.
 Adjectio oblati sit cibis. Detractionem
 præstant missio sanguinis, alvi ductio,
 vomitus, sudor, abstinentia, & hujus-
 modi. Atque hisce rebus tanquam idoneis
 quibusdam auxiliorum materiis ferè uni-
 verso morborum præcipueque interiorum
 succurritur generi, indicatione ubique à*

P R Æ F A T I O.

contrariis sumpta. Talibus enim depelluntur affectus præter naturam. Estque hæc summa libri secundi, eorum quæ commemoravi vim atque usum continentis. Cæterum ut sine cognitione universalium (in quibus methodus est) usus particularium (in quibus exercitatio) habetur inanis, ita sine hoc fructum illa nullum adfert. Quamorbrem ne parum sit, ea duntaxat haberi præcepta, quæ ad universum genus morborum pertinent, singulorum quoque propriam curationem tertio dehinc quartoque libro Celsus exposuit, antiquissimum secutus Hippocratem, qui mederi oportere dixit, & communia, & propria intuentem. Appositè verò hîc viscera hominis atque intestina Celsus scrutatur, iis quæ antè natura clauserat per anatomen patefactis, quoniam ea cognitio necessaria videbatur, & ad inventionem loci patientis, & ad remediorum usum, videretur jam tota medendi exposita facultas, nisi materia restarent auxiliorum, quibus morbi potissimum exteriores curantur. Etsi enim proximus ad sanitatem gradus est novisse morbum, ejusque curandi optimam methodum, frustra tamen id fuerit, non cognita medicaminum

P R Æ F A T I O.

natura. Ipse namque morbus curandi modum docet, non præstat facultatem, quæ facultas sita partim in natura, partim in suppetiis externis est. Hæ verò ipsæ, quas dico, suppetiæ in iis quæ assumuntur, aguntur, vacuantur, aut foris incidunt constitutæ, triplicem accipiunt secundum operationes differentiam: quatenus victus pugnatur, aut medicamentis, aut ipsa denique manu, primum διαίτην, alterum εασημασίαν, novissimum χειρουργίαν Græci nominant. Victus ratio (sub qua cibum, potionem, somnum, vigiliam, inanitionem, totumque vitæ studium more Hippocratis comprehendo) itemque Pharmacia externis internisque malis juxta utilia sunt; Chirurgia accommodatior externis. Priora duo quatenus internis profunt ægritudinibus, superioribus libris definita sunt, ubi generalis proponitur curandi via. Medicamenta externis incommodis opem ferentia quinto examinantur libro: itemque sexto, utrobique adjunctis morbis qui in conspectum Medici venire, & opere curari Medicinæ foris adhibita possunt. Sequitur liber septimus & post hunc octavus, quibus opera docetur manuariorum, sicut

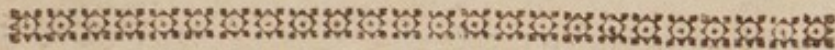
P R Æ F A T I O.

mulque ii affectus, quibus tali opus præsidi-
 dio est, sive ossa illi occupent, (ubi οκὲ λεε-
 τον humani corporis commodum quoque
 depingitur) sive quodvis aliud mem-
 brum. Estque hæc coronis cùm operis hu-
 jus, tum universæ artis medendi cui si-
 ne injuria, neque adjectum quicquam,
 neque demptum oportuit. Quid igitur
 jam reliqui est, quin tueatur Celsus, quæ
 in Medico requiruntur partes? Quis ve-
 rò aut ita malè doctus, ut non agnoscat,
 aut adeò demum vecors, quin odio per-
 sequatur eorum malevolentiam; qui tam
 licenter student octo hos libellos discen-
 tium manibus excutere: opus, me her-
 cle dignum, quod ab omnibus non legi
 modò, sed etiam edisci oporteat, seu
 opulentissimum rerum medicarum prom-
 ptuarium, ex ipsissimo natum pectore
 Celsiano, membrisque absolutum omni-
 bus, & optima coharens doctrinæ via.
 Sunt hæc eminentissima nominis immor-
 talis insignia, quibus ita posthac, spe-
 ro, florebit Cornelius, ut virtutem quis
 dixerit ad totam posteritatem durasse,
 non pervenisse invidiam.

QUEM-

QUEMADMODUM
SANOS AGERE
CONVENIAT.

CAPUT I.

SAnus homo, qui & bene valet, & suæ spontis est nullis obligare se legibus debet, ac neque Medico, neque Jatrapipta egere.

SANITAS omnis actionum corporis incolumitate, morbus illata his sensibili offensa discernuntur. Proin quisquis eorum intervallo corporum includitur, quæ sanitate utuntur quam optima, quæque evidenti actionum vitio fluctuant, is profecto & esse homo sanus, & sic appellari jure potest. Quoniam vero hic infinitæ sanorum homi-

Sanitas
ac Mor-
bi dis-
crimen.

Sanus
homo
quis.

COMMENT.

Sanorum
duplex
Ordo.
Primus.

Secun-
dus.

Sanitatis
ingens
latitudo

num latitudines seu spatia quædam quo-
quoversus porriguntur, visum est nobis
operæ pretium omnem horum differen-
tiam bipartito diducere, factisque clas-
sibus prima eos includere, quibus lau-
datissima constitutio corporis obtigit,
sive partium primarum spectes tempe-
riem, sive modulum ac normam instru-
mentorum, aut amborum denique unio-
nem. Videlicet hosce *αδ' εζ' ιθ'*, id est,
secundum habitum sanos appellamus,
seu quibus firma sunt nullisque violan-
da calamitatibus omnia semel corporis
munia. Ac secundus quidem Ordo re-
liquis assignetur, qui ab eorum, de
quibus retuli, perfectione multum defi-
ciunt, ac nescio quid vitii trahunt, quod
etsi functiones nondum evidenter con-
vellit, sic debilitat tamen, ut incidenti-
bus vel minimis ærumnis protinus labo-
rent. Et intra has quidem metas omnis
Ordo sanorum est. Tametsi compre-
hensis differentiis sua utriusque non par-
va quoque valetudinis sit latitudo.
Quod namque mistionis discrimina in
primorum elementorum coitione repe-
rire est, totidem profecto in omni sa-
norum catalogo temperamentorum fue-
rint ideæ. Tum quoque non solum cor-
pora alia aliis magis temperata intem-
peratave sunt, sed etiam in membrorum
mutua inter se aptatione, alia concin-
na magis, alia magis enormia. Itaque

DE SANIT. TUENDA. 3

quisquis ab inculpata illa summaque va-
 letudine paulummodo deflectit, non ob
 id tamen finibus ejus protinus excide-
 rit. Nempe ut vitiosus sit, utrumlibet
 hoc subsit oportet, & prompta ab infa-
 lubribus causis læsio, & evidens mu-
 niorum vitæ impedimentum. Rursus
 ex his quos aliquod jam vitium urget,
 nonnullis id adeo leve est, ut à priori-
 bus sanis, quos optime valere posui,
 parvo linquantur intervallo, eoque fit,
 ut his perinde atque illis conservari ha-
 bitus in eodem naturæ statu seu bonus
 debeat. Succedunt his alii longe pejus
 excepti, quos nimirum vitii magnitu-
 do functionibus imbecilles atque oportu-
 nos morbo facit. Suntque in his
 nonnulli quibus usque adeo mala creve-
 re, ut tantum non morbum creent, cu-
 jus ordinis sunt, decrepiti senes, & va-
 letudinarii, & convalescentes, utique
 si ut nondum penitus finita, sic in me-
 lius inclinata valetudo est. Atque hæc,
 ut res postulabat, de sanorum corpo-
 rum discrimine hypotheseos loco præfa-
 tus, CELSUM nostrum protinus ag-
 grediar, primumque ponam, possit, nec
 ne omnibus ex æquo sanis proposita Au-
 thoris Sententia accommodari. Sane
 curiosius rem æstimanti parum iis qua-
 drare videatur, quos secundus Ordo su-
 pra complexus est. Impedit enim hos
 naturæ vitium quominus integra ma-

Sanitatis
 vitiosæ
 duæ no-
 tæ sunt.

Sanitatis
 vitiosæ
 præsens
 Autoris
 Senten-
 tia min.

que con-
venit.

Vitiose
fani ab
ægris
parvo
discrimi-
ne di-
stant,

Quibus
Sanis
conve-
niat il-
lud : Sa-
nus ho-
mo, qui
& bene
valet, &c

nente valetudine quibuslibet indulgere rebus possint. Nimirum si proprii corporis incommoda gravate ferunt, qui quæso externorum malorum impetus commodè sustineant. Tum quo tandem jure postergatis Medicorum legibus arbitrio vivent suo, quibus levis interdum error magnæ calamitatis occasio est. Ex quo sciri potest, adeo hos Medicorum imperatis devinciri, ut nihilo aliter atque ægros regi oporteat, illo tantum interposito discrimine, quod quæ ægris collapsa functio est, ea his vacillet, quæque illis mala confertim avelluntur, eadem his paulatim corrigantur. Hæc ista quæ posuimus intuenti manifestum est de iis fanis Authorem hoc loco agere, quos ordini primo destinavimus. Quam rem cum multa alia, tum ipse quoque Orationis contextus similem veri facit. Neque enim cuivis sano, agendi licentia hæc indulta est, sed illi, ut patet, soli, qui & sanus est & bene valet. Ita profecto, ut sub bonæ valetudinis nomine significata rei differentia firmam intelligas, inculpabilemque sanitatem, ac nequaquam otiosa sit, quæ ultimæ Orationi jungitur appendix hominis bene valentis. Ergo quoniam CELSUS noster hoc Volumine, suæ cuique valetudinis tuendæ rationem proponere constituit, recte sane proque rei dignitate ab iis in-

cepisse videtur, qui sanitate utuntur commodissima, nec ullis interea negotiis dediti, alienisve imperiis mancipati sunt. Ac parem quidem docendi ordinem in GALENI quoque Libris, quos ille *de Sanitate Tuenda* composuit, invenio, nec video, quænam potior scribendi ratio esse possit, quam quæ ab optimis incipit. Age ergo modo exponamus, cur libera ista vivendi ratio conducere iis censeatur, quibus cum vitæ libertatem fortuna, tum natura optimam valetudinem dedere. Unum illud ante omnia scire licet, suam cuique, si optime valet, naturam, in eodem semper habitu servari oportere. Tum idipsum quoque commodissimè fieri posse, si caveatur ne hanc ex facili, causæ externæ violent. Nimirum sicut optima natura, omnibus sanitatis intus instructa causis est, ita ejus quoque valetudo nunquam esse mala potest, nisi si extrinsecus incidens calamitas eam fecerit non bonam. Jam nulla Herculè expeditior ad hujus rei provisionem via est, quam ut firmum robur naturæ comparetur ad superandas quæ extrinsecus urgent injurias. At verò hujus rei fructum nulla re alia melius consequimur, quàm ipsa eorum quæ corpus demutant assuetudine. Quippe ita fere sequitur, ut corpora res solita minus afficiat, ejusque rei causa, ipsa

Probe
sanis na-
tura in
eodem
statu ser-
vanda
est. Op-
tima na-
tura in-
de ma-
e afficia-
tur.

Consue-
ta minus
afficiunt

COMMENT.

Consuetudo altera natura.

Bene valentibus non est opus Medico.

Vita Medicis delecta misera. Vitiose sanis cur vivendi libertas parum cura sit.

etiam consuetudo vetustissimis sapientia Professoribus, quasi altera quædam habita natura sit, adeo ut insueta res, quæ per se quidem innocens sit, hinc tamen nocens fiat. Ex quo profectò incidit, ut nihil majorem nobis indolentiam ingeneret, quam rerum omnium in communem vitam incidentium congruus usus, ac sic optatissimum provisionis genus sit, ab iis quæ malum minantur, remedia mali petere. Proinde cui commoda valetudo est, solidæque suo stant robore vires, hunc profecto decet id memoria altaque mente semper reponere, quod *Evangelium* monet: *Bene valentibus opus Medico non esse.* Tum severissima illa HIPPOCRATIS & GALENI Decreta non tanti putare quanti valetudinem cui minus curiosa istorum observatio, ut rarò prodesse, sic nocere sæpè potest. Audeat igitur quis scrupulosas illas leges postergare, proque suo potius jure, quam alterius libidine agere, idque ne hoc subinde dicterio ferriatur quo nimios illos *ιατρικοφύλακτας* excipere solemus. *Misere omnes vivere qui medicè vivunt.* Cæterum hæc ista agendi licentia, iis hominibus, ut proximè dixi, negata est, quos aut temperaturæ, aut conformationis vitium male habet. His enim corpus tam variarum rerum usus imbecillum facere potest, non potest robustum. Scilicet ut

DE SANIT. TUENDA. 7

Optimè sanos suæ vires strenuè tutantur, sic hos fiducia secundæ valetudinis fallit. Nam ut exemplo res lucem accipiat, impense calidis siccisque naturis, meraca potio, prævegetus labor, pertinax vigilia, omniaque turbati animi Pathemata, tum cibi calidi & sicci graviter officiant. Rursus frigida potio, longa inertia, largior somnus, alimenta humida frigidaque pituitosos in morbosam intemperiem præcipitant. Atque hæc incommoda totis corporibus accidunt, nihiloque his leviora sunt, quæ particulas urgent. Qui namque cruribus est sine modo obesis, qui que rursus ultra quam par est gracilibus citato cursu læditur. Tum qui presso macroque pectore est, altioribus vocibus periclitatur. Tenuis humeros portatum onus, marcentem dexteram jactus discus offendit. At verò is cui membrorum obtigit concinnitas (*συμμετρίαν* Græci dicunt) sic ut singulorum formatio, ut situs, ut numerus ipsaque magnitudo ad functiones obeundas affabrè sint comparata, quibus cæteri franguntur motionibus, his ut nunquam malè afficietur, ita interdum impensè quoque juvabitur. Ad hæc quemadmodum intemperati similibus suæ naturæ causis facilè succumbunt, ita temperati contra ad quælibet moderatè se gerunt, causisque alterantibus felicissimè resistunt,

Biliofis
quæ con-
traria,
quæ item
Pituito-
fis.

Malefor-
mati qui-
bus re-
bus læ-
dantur.

Quadra-
ti nul-
lum non
genus
motionis
facile su-
stinent.

Intem-
perati si-
milibus
facile læ-
duntur.

COMMENT.

Tempe-
rati om-
nibus re-
sistunt.

Corpora
neutra
inter sa-
lubria &
insalu-
bria me-
dia quo-
pacto re-
gi oport-
reat.

Optimè
sanis pro-
pria na-
tura om-
nia inve-
nit.

Optima
natura
vitæ ma-
gistra.

fic ut vix ulla ipsos tempestas expugnet, ac proin liberius semper his agere licitum est, *omniumque*, ut in Proverbio est, *horarum hominibus esse*, tum eo magis hanc sibi sumere vivendi licentiam, quo breviora spatia ab consummata sanitatis meta porriguntur, ut contrà tanto vivere cautiùs contractiusque quanto propius ad vitiosam naturam ventum est.

Etenim intercedunt quædam corpora media salubribus & insalubribus quæ HEROPHILUS *Neutra* vocavit. Ea neque alterutri victus rationi addicta esse, neque ab utraque nimium abhorreere debent, sed quasi cursum inter utrum libet medium tenere. Ostendunt hæc quæ proposui omnia, ac veluti indice monstrant, quàm non oporteat eos qui rectè valent ullis sese Legibus obligare, aut Medicorum Præceptis usquequaque parere. In quam rem etsi sat multa dixerim, non possum tamen non illud quoque jungerè. Corpus accurratè sanum (de quo protinus agitur) ipsum sibi ipsi omnia invenit proprio naturæ suæ impetu directum. Id autem sic incidere sciendum est. Naturam optimam (quia hæc in temperamenti mediocritate posita est) si quæ incidant intemperie nocitura, protinus eadem tum sentire, tum refugeere, eaque de causa Doctore non egerè, sed ipsam sibi abundè esse, sic ut meritò optima vitæ magistra censenda

fit. Atque hæc teste GALENO loquor, qui *Gal. 1. san. & in Tech.*
hac natura jam inde ab infantibus instruc-
tos tantum ait appetere, quantum probe
concoquunt, tantamque dormire ac rursus
vigilare, tantum exercitari, atque iterum
quiescere, quantum corpori sat est. Scili-
cet in his generibus modum finemque
sibi quisque horum injussus invenit, ne-
que antè quicquam ex his respuit, quam
ejus ultra non egeat. Eam loquor natu-
ram, cujus benignitatem, neque desidia
neque luxuria vitiarunt. Nam si corpori
bono animus dominatur non bonus, ea-
que occasione natura nuper adeò incli-
nare in vitium cœpit, ea profectò nulli, si
GALENO credimus, ad imitationem pro-
ponenda est. Diximus de sanis sat su-
perque multa, proximum est illud quo-
que de liberis hominibus jungere. So-
los hos cum quidem optimè valent, cu-
riosus illis Præceptionibus Medicorum
non devinciri, reliquos autem quibus
vita libertas periit, multa facere ex
Gal. 2. sanit. Natura ante bona post verò depravata nunquam mutanda est.
observacione certa que lege debere, adeo
ut hæc quidem interdum fugere, illa ve-
ro ex Artis Præscripto aggredi conve-
niat, ad profligandas noxas, quas ne-
gotiorum turbæ attulère.

HUnc oportet varium ha-
 bere vitæ genus: modo-
 ruri esse, modo in urbe, sæ-

piusque in agro , navigare , venari , quiescere interdum , sed frequentius se exercere. Si quidem ignavia corpus hebetat , labor firmat. Illa maturam senectutem , hic longam adolescentiam reddit.

Aëris ingens vis ad mutanda corpora.

Patriæ mutatio longos morbos evincit

Vita hominum tot inopinatis casibus subjecta est ut omnes declinasse non sit. Proin nec ubi insueta res molestiam adferat , varium genus vitæ ad valetudinem conducibilis est. Quod Præceptum cum aliis in rebus tum in aëre assiduè nos ambiente multum potest. Ipse vero aër quantopere corpora demutat , peregrinantium exemplo cognoscere est , qui post longam in Patria moram repente ad aliud cœlum translati , gravissimis sæpe malis oppugnantur , sæpeque ab iis quæ ante fuerant , ex toto vindicantur. Quemadmodum clarissimo id argumento longi morbi docent , quos morbos cum non tempus , non remedia vicerint , mutatum solum haud rarò funditus tollit. Quoniam igitur tanta aëris vis est , danda opera est , ut quàm minimum ejus nobis occursum sit insolens. Nimirum , ut quod sæpe susti-

DE SANIT. TUENDA. II

nendum necessario est, id ubi incidit, facile sustineamus. Propterea, uti CEL-
 SUS præcipit, consultum est, interpo-
 sitis aptè vicibus cuivis cœlo assuescere,
 ac *modo ruri esse, modò ad urbem redire*,
 interdum æstus, interdum frigora ven-
 tosque spontè experiri, denique nullas
 non calamitates pro exploratis habere,
 ne qua re nova præterque solitum un-
 quam corpus moveatur. Sæpe enim in
 vita hominum parvis momentis magni
 casus intercedunt. Quinetiam ipsum
 quandoque mare tentare non inutile est,
 ne horridus ejus nidor & irrequieti col-
 luctantium undarum vortices corpus
 malè turbent, si quando navigandi inci-
 derit necessitas. Jam verò missis quo-
 que his quiescere interdum opus est, ne
 cùm præter morem feriandum est, in-
 solito otio corpus torpescat, ut absti-
 neri laboribus interdum non inutile est,
 ita frequentius exerceri utilissimum. Ha-
 bet utique quies sua privatim haud sper-
 nenda commoda, ut quæ derentis in-
 tus sanguine, calore, ac spiritu concoc-
 tionem adjuvat. At exercitatio longe ad-
 fert non tantum cumulatoria, sed præstan-
 tiora etiam bona, quæ primo San. Tuend.
 GALENUS tripartitò distinxit. Suntque
*caloris infiti augmentum, excrementorum
 expurgatio, & solidarum partium robur*,
 Ac primò quidem, quod motione calor
 augetur, externi ignis exemplo docetur,

Cœlo
 cuivis as-
 suescen-
 dum est.

Quies
 quid
 commo-
 di adfe-
 rat.

Exerci-
 tationis
 triplicia
 commo-
 da.

Calor
 motu ex-
 citatur.

quem ventilatio excitat augetque. Possum & filices & quæ his duritie paria sunt corpora in testimonium adhibere, è quibus mutuò inter se violenterque attritis ignis excutitur. Quod si iste motionis effectus in emortuis corporibus respondet, quanto magis necesse est in viventibus respondeat, seu multo antè calore affluentibus. Jam verò si omnia inter se genera compares, quibus corpus quoquomodo incalescit, deprehendes profectò motum reliquis aliis multum antecellere. Calentes balneæ, Sol, Focus, Acria medicamenta, & si quæ alia ejusmodi sunt, calefaciunt quidem, & ista non instrenuè, at ab externo est omnis eorum calor nobis ascitus, neque de proprio principio, sed aliundè accensus, ideoque succos depascitur, solida tabefacit, ac vires consumit. A quibus incommodis usque adeò motus alienus est, ut etiam contraria his efficiat, tum calefactionis initium ab ipsis excitans membris, tum validum redens attractum eorum quæ convenit in omnem partem corporis digeri, gratoque omnia madore seu salutari quodam rore imbuere, sic ut singulis uberrimo & calore & humore recreatis artubus alimentum citius cum demutetur tum corpori coalescat. Venio ad secundum genus, quod excrementorum erat expurgatio. Ea verò fit, cum spiritus cæ-

Motus
reliquis
calfa-
cienti-
bus salu-
britate
præstat.

Utilitas
motio-
nis.

rator spiracula totius corporis recludens multa vi excrementa per tot venarum recessus secum abripit in habitum, eademque mox tum sudore tum occulta transpiratione digerit. Cujus rei quanta vis sit ad valetudinem tuendam, is demum norit, qui quotidiana didicit experientia præcipuam morborum partem ab immoderata luxurie excrementorum pullulascere. Proximum nunc est solidorum robur, articulorum & musculorum quibus præcipuus motus impetus incumbit. Hac re mirum quantopere corpus duretur, aptumque fiat cuilibet motus generi facile sustinendo. Quemadmodum scripsit HIPPOCRATES: *Laborem articulis & carnibus conferre, contracta nimium per mutuum eorum attritum duritie. Ex quo protinus etiam incidit, (id quod eodem hoc Authore disci potest) ut laborem assueti melius ferant.* Tum ferè id etiam sequitur, ut senes etsi pro naturæ suæ imbecillitate levissimis erroribus cedunt, Adolescentes verò pro virium ingenito robore gravissimis resistunt, hos tamen insolitus labor frangat, quem illi, modò huc assuèrint, non solum sunt ferundo, verum etiam lubentes ac multa cum voluptate ferunt. Hæc ista quæ proposui curiosius æstimanti, quî quæso obscurum sit, quod CELSUS docuit. *Ignavia corpus hebescere, labore firmari, illa matu-*

Motus
excre-
menta
corporis
pellit.

Motus
solida
firmata.

Hipp vrb.
Epid. f. v.
§. 16.

Hippocr.
Aph. f. II.
Aph. 49.

Senex
eundem
laborem
solitum
melius
fert,
quam a-
doles-
cens in-
solitum.

ram senectutem, hoc longam adolescentiam fieri. Videlicet ignavia ingenitum nobis calorem minuit, præfocat, extinguunt, adeò ut ex hoc protinus & frigidum corpus & imbecillum fiat. Frigiditas excrementa adjicit. Imbecillitas nec regere hæc, nec superare potis est, atque hinc tantorum illas malorum emergit, mentis stupor, apoplexia, sopor, destillatio, membrorum cum torpor, tum resolutio, obstructum hepar, renes, ac lienis, ex hisque aqua intercutem, cachexia, atrophia, calculus, dysuria, & quid non. Certè quantum incommodi neglectus ex toto motus desesque illa vitæ inertia mortalibus afferat, ex eorum habitu cognoscere est, quos longi carceres arctarunt. Nempe his calor omnis intermoritur, vultui color decorque perit, tum foedissimo situ corpus tabescit, ac penitus, ut sic loquar, cadaveratur, adeò ut multos constet hujus rei grave periculum vitæ suæ impendio testatos fuisse. Ergo ut ex communis vitæ præfidiis alia aliis convenientia, alia contraria sunt, ita qualiscunque labor omnibus ad sanitatem juxta necessarius est. Non ætas, non corpus, non denique temperatura ulla est, cui hujus rei neglectus sit indernis. Nam vel ipsis infantibus suas quoque esse dimotiones videmus ab ipsis, sicut autor est GALENUS, nu-

Ignavia
quare
valeu-
dini no-
ceat.
Morbi
ex defi-
dia orti.

Multi o-
tio perie-
runt

Labor
nulli non
necessa-
rius est.

Gal. 1.
sanit.
cap. 20.

tricibus inventas, in cunis scilicet, in lectulis pendentibus, & in ipsis suarum ulnis.

Næque verò his reclamant HIPPOCRATES cum in Epidemiis biliosos perpetua quiete fovet. Etenim hoc loco non quavis

motione his interdicit, sed vehementiore duntaxat, quam Medici proprie exercita-

tionem, Græci à loco sumpta denominatione γυμνάσιον appellant. Quo magis ASCLEPIADEM miror, cui exercitationes ni-

hil ad sanitatem conducere placuit, parum utique consideranti naturæ nostræ

cum motu societatem, quando nec pueros si concluderis, prohibeas, quo minus

discurrant, ac pullorum, ut ait GALENUS, vitulorumque ritu lasciviant. Certè id

apprimè verum existimo, quod idem alias GALENUS proposuit: Nunquam quem-

quam ex ipsa in totum desidia adjutum fuisse. Quare nihil aded mirandum est

ignavos illos ac sedentarios ventres tot crudelibus morbis consumi, quos proxime

recensui, ut optimo jure id quisque apud animum proponere debeat: Laborem ac Sobrietatem fidissimos esse Sanitatis custodes, scilicet ille vires adjicit, hæc superflua circuncidit. Amborum coitus

omnis valetudinis caput cardoque est. Totum istud optimus ille Medicinæ parens HIPPOCRATES hac Sententia exhaustit. Ασκησις & ὑγιείας ἀνοσίη τροφῆς ἀσκήν πόνων, quod est, Sanitatis tuendæ

studium est, comesse ad frugalitatem, &

duabus

Hipp. 65.
Epid.

Exercitatio est
vehementior
motus.

Galenus
i. sanit.

Labor &
sobrietas
optimi
sanitatis
custodes.

Hipp. vi.
Epid. i.
iv. §. 41.
Sanitas
omnis
duabus

rebus
confer-
vatur.

sedulo laborare. Ecquid ergo salutaria hæc Præcepta capeffere etiamnum dubitamus, quid luxuria & inertia perditæ externas delicias tanto impendio tantoque opere concupiscimus, quando inemptæ dapes abſtinentia, perennis focus proprius corpori calor eſt.

PRodeſt etiam interdum balneo, interdum aquis frigidis uti, modo ungi, modo idipſum negligere.

Eodem hæc iſta ſpectant, quò ea quæ ſuprà comprehenſa ſunt, nimirum ut rerum quàm maximè variarum aſſuetudine corpus duremus, aptumque vitæ uſibus reddamus. De balneo pluribus hoc loco agere, non ſatis cauſæ putavi, quòd illud ferè videam ſeculo noſtro præteriri. Multòque minus de unctio- nibus dicam, quæ tantum non totæ exolevère. Illud jure mirari poſſe videor, aut quænam adeò ſupina noſtro- rum hominum fuerit inertia ut tam ſalubribus utriuſque valetudinis præſidiis ſuperfederint, aut certè quænam Vete- rum iſta fuerit curiositas, qui uſque ad- eò iis ſeſe addixerunt, ut ne cœnare quidem cuiquam niſi loto, unctove faſſe duxerint, eamque vivendi legem,

adeò religiosè observarint, ut ab ea ne Senibus quidem esse licuerit immunibus. Sic enim in Odyssæa canit *Homerus*. *Ut lavit sumpsitque cibum det membra sopori.* Cur Balneæ populis septentrionalibus neglectæ Namque hæc iusta Seni. Quod calidæ ac potabilis aquæ balneæ iis parum curæ fuerint qui in Septentriones spectant, ex eo fit quòd his ipsi minus habeant opus, tum quia pauculum colligunt acris fumidique excrementi, tum quia temperamento sunt minus sicco, propter quas duas causas calidi lavacri præcipuus usus est, ut ne dicam etiam non leve periculum refractionis his esse protinus è balneo egressis. Itaque ut commodorum quæ id ipsum largitur non egent, sic incommoda quæ affert, tantum sentiunt. Obscurior causa est cur Italæ & Græcis lavationis ferè usus omnis interciderit, quum hæc ipsis olim tanto studio sit tentata, neque jam nunc cælum aut corpora alia sint quàm quæ tum fuere. Sed quid non designat in diem crescens animorum mollities seculique nostri gravis inertia, utique quia passim & otio diffluitur, ac ventri magis curando, quam valetudini studetur. Videlicet ita naturæ omnium nostræ comparatum est, ut libenter ea negligamus præcepta quæ sedulitatem exigunt. Quanto autem præstabilius fuerit majorum studia æmulari qui sanitatis atque *evēlas* ergò, publica etiam con-

Cur Balneæ populis septentrionalibus neglectæ

Ignavia nostrorum hominum quanta sit.

didere gymnasia atque lavacra, quorum usu corpus & firmum reddebant, & superfluis omnibus repurgatum. Sed ut nihil non (Authore *Flacco*) damnosa imminuit dies, ita pristinae hujus industriae ne vestigium quidem ullum hodie superest. Quoniam ad hunc locum perventum est, non alienum videtur vires balnearum, & post has unctio-
 que exponere. Ergo veteres calidis lavacris utebantur, ad dissipanda super-
 vacua tertiae concoctionis, & ad cor-
 pora tum calefacienda tum humectanda. At frigida natationem alias adhibebant, ut vires au-
 gescerent pulso in viscera calore, alias cutis densandae gratia, quo communitum corpus esset contra ambientis nos aëris injurias, ac tertio, ad ardores corporis abolendos. In qua re efficacissimam esse frigida piscinam *GALENUS* affirmavit, adducto de iis quos Sol exussit, exemplo. Accedimus, inquit, ad frigidam ne loqui quidem praeter linguam & faucium ariditate valentes, totumque corpus stipulae ritu siccum habentes. At egressi è frigida illico omnia pro naturae habitu recipimus, nec febrili amplius calore vexari, nec siccitate afflicti, prompteque loquentes, ac plurima sitis parte levati. Haec ille. Porro in frigida lotionem haec fere antiqui observabant. Primum ne qua de causa corpus esset inbecillum,

Balnea
 calida
 ad quae
 confe-
 rant, &
 ad quae
 frigida.

Gal. 10.
 Meth.

in quo nimirum infirmus calor frigidi
 elementi violentam qualitatem sustinere
 potis non est, neque impedire, quo mi-
 nus promptè ea in corpus irruens visce-
 rum aliquod violet. Secundo eos quo-
 que à frigido lavacro removebant, qui-
 bus ætas nondum penitus adoleverat,
 idque ne pulsis intro succis habitus tar-
 daretur incrementum. Tutissimum au-
 tem frigidis undis mergi censebant me-
 diis ætatibus corporibusque *ευσάγυις*,
 id est, iusta carnis mole præditis (Lati-
 ni *quadrata* nominant) utique si ætas
 esset, totaque cutis frictionibus antè præ-
 calfacta. Cæterum calida lavatio ut
 minore periculo, sic majore ferè cum
 fructu administratur. Tenuia enim a-
 criaque excrementa quæ subter cutem
 occuluntur, foras digerit, ac hæc quæ
 vehementius inaruerunt membra humec-
 tat: quæ obriguere, emollit: quæ ten-
 sa fuere, relaxat. Hisque nominibus
 dolores gravissimos placat, & lassitu-
 dines discutit, itemque calore, distrac-
 tionem alimenti in corpus Græcis dic-
 tam *ἀνάδοσις* promovet. Humectatio-
 ne somnum accersit, utroque corpu-
 lentiam & *εὐεξία* parit. Neque verò
 ignoro hæc tam eximias folii dotes
 (si quis ubi non expedit, lavetur) ma-
 ximis incommodis obscurari consuesse.
 Nam quoniam omnia in corpore laxat
 funditque, ob id ingenitum calorem mi-

Quibus
 frigida
 utilis.

Lava-
 crum ca-
 lidum
 quid
 præstet.

Lavacri
calidi u-
fus quan-
do no-
xius.

Unctio-
nes ad
quæ con-
ferant.

nuit, appetentiam dejicit, humores commovet, fluxosque reddit, ex quo incidit, ut si qua pars sit admodum debilis, in eam protinus superfluum impetus fiat: Tum si cruditas aliqua primas venas visceraque obsidet, semicoc-tus humor sub calore liquetur, in omnemque venarum propaginem deducatur. Et de lavatione quidem satis dictum putamus, proximumque est ad unctiones transire, quibus inter sanitatis præsidia non infimus locus debetur. Siquidem iis corporibus optimè succurrunt, quæ quoquo modo consumpta humectationis egent. Quia verò cum quadam pertractione membrorum sunt, moderatè hoc quoque nomine calefaciunt. Perungebantur veteres potissimum à gravi labore, scilicet ut quæ nimium in corpore inaruerant, humescerent: quæque tensa aut rigida fuerant, emollirentur laxarenturque. Interdum & à calenti folio idem ipsi tentabant, ne receptus in carnes humor, obstructa per pinguitudinem cute protinus digeretur: tam ut recens lotis id veluti quoddam esset munimentum ad propulsandas ambientis aëris injurias.

NUllum cibi genus fugere, quo populus utatur. Interdum in convivio esse, inter-

dum ab eo se retrahere, modo plus justo, modo non amplius assumere: bis die potius quam semel cibum capere, & semper quamplurimum dummodo hunc concoquat.

¶ Putaverit quis hoc CELSI præcepto Medicinæ partem, quæ de salubri victu agit labefactari, nihilque ad sanitatem interesse, hoc genus cibi portionisve sumatur, an aliud, nisi longo olim jam usu compertum & GALENI testimonio comprobatum esset multos eximio corporis statu homines, quos fas erat incolumes ad ultimam usque durasse senectutem, ob unicum victus errorem quotannis ferè gravi aliquo morbo jactari. Quo profectò incommodo nec ipsemet potuit carere GALENUS, qui se refert cùm adolesceret, victitasse dissolutius, ex eoque non ante laborare anniversaria febricula desisse, quàm circiter octavum jam & vicesimum ætatis annum emendatiorem victum Parentis hortatu esset amplexus. Adèd apparet non ita sentire CELSUM, ut temerè, quibus lubitum est eduliis quovis tempore sine ordine, sine delectu atque modo utamur. (Istud enim impudentis parasiti, non tanti es-

In victu commissus error, multos anniversariis morbis implicat. Galeno dissolutior victus morbum attulit.

Qui in-
telligen-
da sit
proposi-
ta Auto-
ris sen-
tentia.

Historia
Arii Pe-
ripatetici
frigidam
præter
solutum
bibentis.
Gal. lib
de con-
suetudi-
ne.

set Medici consilium.) Quin potius sic ipsum præcipere, ut quisquis rectissime valet, sese cum quadam moderatione ad cuncta genera ciborum, qui populo sunt usui, comparet, idque ea de causa, ne offendatur, si quando aliqua adactum necessitate insolitis rebus saturari oporteat. Illud Præceptum probè duntaxat valentibus C E L S U S applicans plus justo arctasse videatur, quando accuratius id æstimanti appareat opinione latius parère, ipsisque interdum intemperantioribus corporibus non tantùm optimè constitutis accommodari jure posse. Nam si vel temperatissimus quisque sæpe usque adeò sumpto liberalius meraco læditur, cum neque ventriculus ejus liquoris asperitatem, neque acres fervidosque habitus caput unquam, experiri antè consueverunt, quid Arii Peripatetici casum in bibita præter morem frigida miremur, qui (referente GALENO) cùm gracilis natura esset atque ore ventriculi frigidissimo, ideoque curiosè semper à frigida potu sibi per sanitatem temperasset, fortè in febrem lapsus, atque à Medicis supra consuetudinem potare gelidam aquam jussus, haud ita multò post animam efflavit. Jam verò quisquis in urbe indulgenter habitus conquistissimis ferculis indies ventrem explevit, moxque aut fortuito, aut aliqua denique

necessitate ab deliciis avulsus, ad rusticorum olera leguminaque transit, quî quæso non ringatur, & ut inquit HORATIUS, *Solos felices viventes clamet in urbe.* Adstipulatur his illud HIPPOCRATIS. *Consueta longo tempore, etiamsi deteriora sint, insuetis minus molesta esse consueverunt,* lib. 2. Aph. 50. Adjicitur dissuetudinis hujus tædio, malæ etiam concoctionis periculum. Nam quæ quisque ferè fastidit, ea ventriculus minus alterat. Omnia ergo sanis tentanda, ut omnia commodius ferant. Nam sicuti cibus quisque demutatur secundum qualitatem, ita vicissim id quoque corpus à quo alteratur, utcunque afficit, alteratque. Ex quo incidit, ut inter corporis naturam & assumptum alimentum major indies similitudo seu quædam cognatio nascatur, inde adedè ut qui cibus initio erat vescentibus ingratus, longo tandem usu fiat suavis. At verò magna cura opus est, ne valetudo hac ista licentia fiat deterior. Quare sciendum est (ut modo præcepi) moderatione quadam hic opus esse, neque cuiquam quantumvis firmo pro sua libidine quævis apposita vorare licere. Est autem moderatio quam secutus autor, videtur aptissima, quoties neque diutius illa quam par est tentantur, & tamen aliquoties adhibita non omittuntur, sic ut non tantum cibi voluptatem,

Insolitus victus seu bonus seu malus est, naturæ moleste est.

Cibus & à corpore alteratur, & id ipsam alterat.

Quali moderatione in variando victu opus sit.

sed salubritatem quoque commendet rarior usus. Ejusque rei causa consultum est, non uno in victus genere diu persistere, sed aptis vicibus à lenibus cibis ad acres, ab acris ad lenes, à vino ad aquam aut zythum, ab his ad vinum transire, convivari interdum, at sæpius contractè vivere, rarius plus justo, sæpissimè non amplius assumere, postremo nihil non tentare, ne quid per necessitates nobis sit nimium insolens. Quemadmodum enim summa quandoque est in eo pernicies, quod auxilii causa inventum est, sic contra quæ alias vehementer obsunt, ea aliter aliterque tentata, sæpe auxilii vicem exhibent, ut in hac ipsa re, ubi victus genus modicumque in pejus novare interdum permixtum est, ejus spe commodi ut urgente necessitate cum omnibus quis oblectetur eduliis, tum nullis eximiè lædatur. Porrò autem quare bis die potius quam semel capere cibum oporteat, haud difficilis ratio est. Nam quoniam ventriculus per severiores inedias exinanitus labefactatur, excrementaque (ut GALENO placet) totius corporis, nisi cibo subventum sit, recipit, tum venæ quoque consumptis nimium succis, suam quoque inopiam invitæ sentiunt, protinus fit, ut alimenti concoctio omnis intus frustretur, quandoquidem id & ventriculus infirmus malè alterat, &

Bis die
sumptus
cibus u-
tilior est.
Quæ in-
commo-
da adfe-
rat ine-
dia.
Gal. 6.
sanit.
Gal. lib.
de facult.
nat. lib.
lib. 1

ve-

venæ sanguinis inopes, imperfectum antè tempus excipiunt. Scitè enim GALENUS particulas in trahendo nutrimento cum famelicis equis comparavit, qui pabulum ex ipsis etiam mandibulis unus alteri certatim eripiunt, in qua inquit pugna fortior potitur victoria, ut in hac ipsa accidit re. Nam hepar cum intus alimentum est, totis viribus ad trahendum insurgens ventriculo non egrè eripit, quod hunc onere molestat. Ut autem utrobique tempora nimium præcipitant, sic ambo hæc viscera optato alterum chylo, alterum chymo frustrantur: Ventriculus quidem, quia alimentum non satis diu retinuit: Hepar vero, quia ante tempus attraxit, sic ut imperfectum id in probos postea succos convertere nequeat. Ergò quo & calor insitus qui succis fovetur, maneat integer, & cruditatis amoliatur periculum, satius est bis per diem esse. Tum illud quoque observatione dignum est, ut quoties estur, tantùm semel ponatur cibi quantum plurimum concoquendo ventriculus est, idque primum ne pecudum more ad inexplebilem vorandi cupiditatem assuescamus, quod & illiberale & homine indignum est: deinde ne uno cibo intus substante, novus superingeratur? Ita enim omnis concoctionis lex ordoque evertitur, ventriculo ex novæ rei appulsu recluso, tum

Trahen-
tes ali-
mentum
particu-
læ fame-
licis e-
quis per-
similes.
Conco-
tio quare
post lon-
giorem
famem
everta-
tur, id-
que tam
in hepa-
te quam
in ven-
triculo.
Cibus
quaque
comel-
tionis
vice
quam
plurimus
potest
conco-
qui, sus-
mendus
est.

Avicen-
næ ratio
in po-
nendo
cibo re-
jicienda
est.

Avic.lib.
Cantic.
vltimo.

Utrum
cœna, an
pran-
dium
conve-
niat esse
libera-
lius.

perficere id quod priùs intus erat ces-
sante, ac sic omnia pariter corrumpen-
te. AVICENNAS scrupulosius notare stu-
dens qualia tempora cibo legerentur,
post sextam & decimam quamque horam
edendum censet, sic ut dapes duorum die-
rum intervallo ter ponantur. Ea res
cùm parum secuta, tum per quam dif-
ficilis observatu est. Primum enim quis-
nam his se legibus impunè obstringat,
cùm tot indies nos circumveniant in-
commoda, quæ vetant atque impediunt
quominus liceat eundem ponendi cibi
tenorem perpetuò servare. Interdum
enim cùm nolis, comesse bibereque ne-
cesse est, sæpeque cùm maxime velis,
abstineri. Tum quis verò sustineat sæ-
pe de die & stertere & cibo carere, noc-
tu vero curare negotia, eamque tem-
poris particulam epulando consumere
quam parens Natura quieti laxandisque
mortalium animis dicavit. Meminisse
profecto Principem oportuit, non ideo
nos vivere ut edamus, sed ut vivamus,
edere. Quæsitum est ab nostris homi-
nibus, debeat nec ne cœna frugalior
prandio, an vero esse liberalior. Est-
que ingens de hac re pugna suis utrin-
que innixa Autoribus, non his modo
quorum nomen in obscuro est, sed cla-
rissimis quibusque memoriæ nostræ vi-
ris. Ex iis plerisque omnes reperias
qui oppido quam inartificiosè id argu-

menti versarunt, semel finientes ac veluti edicto statuentes, plus minusve aut prandendum aut coenandum esse nulla posita corporum differentia. Ego vero ut non eadem omnibus corpora nec vitæ institutum est, sic nec victus normam esse oportere existimo, judicoque ejus rei causa opus hac esse limitatione. Quicumque capitis imbecillitate ac destillationum vitiis sæpius urgentur, quique corpus universum ac præcipuè ventriculum nacti sunt suffrigidum, atque ob id plus justo excrementosum, parcius omnes ut coenant, necesse est. Nam etsi somnus concoctioni auxilietur, impedit tamen superfluum vacuum, quorum vis longè maxima in comprehensis corporibus per noctem coit. Neque vero mirum sit id incommodum somni occasione incidere, ut qui detento circa ima præcordia calore atque spiritu omnia naturæ effluvia comprimit. Neque enim cum quis soporatur, aut alvum dejicit, aut urinas reddit, multoque minus inutilem capitis ac ventris pituitam excreat. Tum ob nocturnæ auræ frigora, & gemini caloris ad interna recessum, ipsa quoque corporis difflatio minuitur, quantumvis per hæc tempora sudores plerumque sint effusiores, quum scilicet toto corpore excrementis admodum oppleto, id duntaxat quod in subcutaneis locis est, sub

Quibus
parca
coena u-
tilis sit.

Somnus
effluvia
naturæ
sistit ac
proni ex-
cremen-
ta accu-
mulat.

Sudores
quibus
per noc-
turnum
somnia
sint ef-
fusiores.

crassi madoris specie foras exundat, non valens (ut de die fit) tenuari atque insensibili transpiratione evanescere. Istæ hæc quidem superflua quæ comprehensa sunt omnia dormientibus intus cunctata cum nullas non partes onere laceffunt, tum eas quæ suapte natura magis sunt excrementitiæ, plus cæteris premunt.

Ventri-
culus &
caput ci-
tissimè
excre-
mentis
per som-
num op-
plentur,
& quare.

Destilla-
tio unde
& quæ
pericula
adferat.
Vigilia
promo-
vet cor-
poris dif-
flatio-
nem.

Estque ex earum numero prima, ipse ventriculus & post hunc caput. Illius cruditatem ex larga cœna contractam denunciant postridie cum surgitur gravitas, inflatio, ructus ac multus pituitæ screatus: Hujus oppletionem, dolor, pondus, sensuum torpor, destillatio, ac nocturnæ tusses arguunt. Quippe noctu quàm maximè cibus effumat, effervescentibus caloris accessu visceribus, crassosque halitus supra in caput instar foci ejaculantibus, qui protinus halitus loci frigiditate illic concreti, neque concoqui ab infirmo capite possunt, neque substantiæ ejus assimilari. Ex quo incidit, ut mole ac pondere laborantes suo confestim in subjecta loca deorsum versus sidant, proque varia decubitus fortuna, modo gravedines, modo raucitates, & his pejores tusses, interdum diarrhœas aut vomitus, neque rarò colli dolores creent. Tum hæc ista incommoda, tum quæ proximè narravimus, vigilantibus omnia sunt leviora. Nam interdiu partim aëris Sole illustra-

ti potentia, partim ob communis vitæ munia difflatio (singulare excrementofis auxilium) vehementior est, id quod cum aliis ex rebus tum hoc quoque argumento discitur, quod vigiles citius dormientibus esuriant. Nam ne illud quidem ab HIPPOCRATE dictum ratione caret. *Vigilia vorax.* Eos hæcenus hominés loquor qui summæ libertatis compotem vitam degunt. Contra enim qui exaltandis quàm maximis laboribus totos dies sumptum exercent suum, sicuti pælestritæ, magnorum operum fabri, fullones, fossores, messorés, & id genus hominum roborá, quibuscunque etiam subjaceant valetudinis incommodis, semper tamen prandere frugalius, cœnare plenius debent. Maxima enim ubique concoctionis habenda ratio est, ne qua re, cum ea fieri cœpta est, interpelletur, id quod tum facilè incidit, ubi copiosum alimentum labores excipiunt. Quisquis vero jam reliquorum hominum est, quem neque negotiosa vita, neque supra posita corporis vitia impediunt, cœnare is & copiosius & valentius alimentum tutò potest. Sunt namque cœnæ duo maxima ad juvandum concoctionem adminicula, quies & somnus, quibus tertium quasi *ἐξ ἐπιπέρας* jungitur, longius temporis intervallum quod inter cœnam postridianamque cibum interponitur. Atque

Hipp. vii
Epid. S.
W. §. 39.
Negotio-
fis ho-
minibus
contrac-
tius pran-
diū nun-
quam
non con-
venit.
Detrac-
tis nego-
tiis ac
supra
compre-
hensis
naturæ
vitiis,
semper in
genere
largius
cœnan-
dum est.
Cœnæ
tria sunt
ad con-
coctio-
nem ad-
minicula.
Gal. 7.
Meth.

hoc consilio freti veteres cum Romanum Græci (quorum corpora minus erant excrementitia) tenuissimè prandere, largiter vero cœnare consuêrant.

Sed ut hujus generis exercitationes cibique necessariæ sunt, sic Athletici supervacui. Nam & intermissus propter aliquas civiles necessitates ordo exercitationis corpus affligit. Et ea corpora, quæ more eorum repleta sunt, celerrimè & senescunt, & ægrotant.

Athletarum
cibus.

¶ Athletæ multo olim valentissimoque cibo viscera saginabant, idque vastitatis roborisque corporei quærendi studio, ut tanto paratiores ad exactum illud exercitii genus venirent, quod ipsi *κατακλιω* appellabant. Instituto hi à salubris legitimæque Gymnastics Professoribus differebant, quibus laborum finis proponebatur actionum corporis vigor, ut contra Athletis validum roboris incrementum quædamque seu pancratica valetudo, qua freti, quam plurimos adversariorum prosternerent. Eratque ipsis ad hanc rem tanto sæpe vi-

Finis laborum
Athletorum.

rium connixu opus, ut omnes propemodum (referente GALENO) è palestra tandem redire cernerentur, claudi, distorti, fracti, aut aliqua saltem particula mutili. Jure igitur CELSUS hujusmodi labores expulit, idque non tantum quod intermissus horum ordo corpus affligat, sed multo quoque magis, quod ipsi quantumvis etiam continentur, nunquam per sese valetudinem non convellant. Siquidem plenos tum vasorum diruptionibus, tum obstructionibus, itemque feбри, apoplexiæ ac subitæ præfocationi opportunos reddunt. Inanes vero consumptis solidis tabefaciunt ac præcipites in senectam rectè agunt. At in his medios homines, utrolibet incommodo oppugnant, tum justo vehementius eos siccando, tum venarum ruptionibus obnoxios reddendo. Nihilo his leviora ab Athleticis cibus pericula sunt, ut qui copia ac viribus ingenitum nobis calorem extinguunt ac veluti strangulant, non secus quam aut ellychnii flammam delet affusum ipsi copiosius oleum, aut pyram suffocat aggesta stipataque super ipsum nimia lignorum congeries. Neque vero illud repugnat, quod perpetuo carnis suillæ, panis ac vini usu grande concoctionis robur ventriculus acquirat. Quippe sub hoc commodo multa latent incommoda. Nam alimentum etsi accurate

Athleticos labores Celsus jure condemnavit.

Athletarum cibus quomodo noceat.

Alimentum natura non malum, copiosius tamen in-

gestum,
calorem
infusum
opprimi-
mit.
Gal. 2.
de caus.
morb.
Vinum.
immo-
dicè
sump-
tum, fri-
gidus
morbos
parit.

Hipp. lib.
1. Aph.
3.
Athleta-
rum ha-
bitus pe-
riculo-
sus.

Athleta-
rum ani-
mus he-
bes.

confectum venter dedit, venæ tamen
ejus copiam impatienter ferunt, sic ut
quantumvis id ἐὺχρηστον sit, omnique ex
parte sincerum, luxu tamen non genere
noceat. Autor enim GALENUS est,
probatissimi succi edulia, quæque pluri-
mum præbere alimenti possunt, si co-
piosius vorantur, calorem opprimere
naturalem ac (quod magis mirum sit)
frigidis morbis initia præbere. Docu-
mento meracum est, quod etsi succum
gignit corpori (si quid aliud) maximè
familiarem, augendæque caloris substan-
tiæ convenientem, refrigerat tamen si
sine modo potetur. Simileque veri est
impulsum hac causa HIPPOCRATEM
fuisse, quod tot modis cibos Athleticos,
habitumque sit infectatus. Is enim ha-
bitus etsi speciosior & coloris decoris-
que plenior est, non ob id tamen satis
tutus est. Nam cum hoc affecti ho-
mines, in eodem statu nequeant con-
sistere, sed nec porro oppletis jam vasis
procedere, ferè retro quasi ruina qua-
dam revolvuntur. Jam ut hæc valetu-
dinis detrimenta mittamus, quis non
intelligit quam ipsa quoque mens Ath-
letis ex hoc genere victus hebescat, re-
busque gerendis fiat inidonea, ut quæ
crassissimo sanguinis vapori tanquam
putido cœno immerfa, neque erigere
se neque extra sordes aciem efferre
valeat. Quo magis rectè id vulgo jac-

tari existimo : Perquam difficilem esse
 crassi ventris & subtilis animi copulam.

Difficilis
 copula
 crassi
 ventris,
 & subti-
 lis ani-
 mi.

De Concubitu.

Concubitus vero neque ni-
 mis concupiscendus, ne-
 que nimis pertimescendus est.
 Rarus, corpus excitat : fre-
 quens, solvit. Cum autem fre-
 quens non numero sit, sed na-
 tura, ratione ætatis & corpo-
 ris, scire licet eum non inuti-
 lem esse, quem corporis neque
 languor, neque dolor sequitur.
 Idem interdum peior est, tutior
 noctu : ita tamen, si neque il-
 lum cibus, neque hunc cum
 vigilia labor statim sequitur.

¶ EPICURUS (quod maximè mirum
 videri potest) omnem Veneris usum su-
 stulisse legitur. DEMOCRITUS autem
 usque ad eò habuisse hanc exosam, ut
 parvam esse epilepsiam dixerit. Illud
 GALENUS jure ut vanum repudiavit, lu-

Epicurus
 & De-
 mocri-
 tus.
 Vene-
 rem ex-
 pulerunt.

Gal. in
Tech.

Pericula
femini
iusto
diutius
retenti.

Quibus
Venus sit
utilis.

Venus
quibus
adverse-
tat cor-
poribus.

culentissima oratione adstruens, concubitum & utilem sanitati, & necessarium esse, causamque ejus rei proponit exuberantiam feminis humani, quod æquo diutius intus retentum, transire ut ipse ait in venenum solet. Docent hoc atrocissimi casus quibus uterque sexus hinc oppugnatur, convulsio epileptica, insania, subita præfocatio, $\pi\upsilon\iota\varsigma$ $\iota\upsilon\sigma\epsilon\omicron\iota\kappa\eta$, syncope cardiaca, animi deliquium, & si quæ his similia sunt alia. Ergò cum tanta pericula neglecta Venus adferat, pretium operæ facturus videor, si hujus congruum usum cuique corpori accommodem, idque ab iis orsus hominibus, quibus hæc res esse putatur apprimè conducibilis. Eos esse & usus & ratio docuit qui aut ex suæ naturæ vi, aut propter intermissam Venerem multo femine affluunt, præcipue si firmi sunt adolescentes, si solito toro privati, si juvenculæ vividiores, magisque si adultior his jam ætas accessit. Quod si præter hæc calida ipsis humectaque natura est, non citra gravissimas & corporis & animi noxas venereis amplexibus abstinent, ut non injustè PLATO hæc corpora esse simillima dixerit arboribus plus æquo fructiferis. Porrò siccis nocentissima Venus est, magisque si pariter etiam frigent. Pauculum enim feminis ejusque suffrigidi his inest, cujus crebra vacuario

corpus reddere magis frigidum ficcum-
que potest, non potest vegetum. At-
que hæc de corporum naturis. Ætates
mediæ præcipueque ea quæ etiamnum
florebit concubitus omnes haud mole-
stè ferunt. Novissima senectus omni-
que pueritia aut malè foecunda aut pe-
nitens infoecunda est, quare his ætati-
bus quia minus roboris subest, Venus
inimica est. Ut maximas commodita-
tes ad sanitatem Venus adfert, si &
moderatè & in loco admittitur, sic rur-
sus perniciosissima est iis qui pulcherri-
mas ejus dotes libidine corrumpunt. Ete-
nim nulla res vires impensius frangit im-
modico concubitu. Profunditur nam-
que hic sincerior humorum particula,
caloris, spiritusque vitalis plenissima,
cujus jactura tanto magis quam effusus
sine modo sanguis corpus afflicta, quan-
to semen illo calidius, atque elabora-
tius est. Atque hinc sciri potest, quam
rectè CELSUS præceperit *concubitus ni-
mis neque concupisci, neque timeri à fir-
mis hominibus oportere*. Multum cum
omnibus in rebus tum in Veneris ludo
mediocritas potest. Huc ipsi quoque pa-
renti rerum Naturæ fuisse studio videtur,
quod à prima origine neque semen nobis
paucissimum infudit, ut ejus excretio
vix necessaria sit: Neque rursus tanta
ejus mole nos oneravit, ut assiduo con-
cubitu sit opus. Ergo is si rarus est cor-

Veneremur
quæ æ-
tates be-
nè, quæ
malè fe-
rant.

Nihil æ-
que ut
Venus
vires af-
fligit, &
quare.

Natura
medio-
crem se-
minis
quanti-
tatem
nobis
largita
est.
Venus
rara cor-
pus exci-
tat, fre-
quens
solvit.

pus excitat: Si frequens, solvit. His
 utili profusa materia corpus infirmat,
 illa dempta dumtaxat quæ copia gra-
 vabat, erigit, vegetum id ac magis vi-
 rile efficiens, tum ipsam quoque men-
 tem componens, ira, tristitia, metu,
 aut simili aliqua animi ægritudine emo-
 tam, ut hoc nomine ARISTOTELES non
 perperam judicavit, Melancholicis sa-
 lubrem usum Veneris esse. Melancho-
 licos Philosophus vocat, quos atræ bi-
 lis affectus exercet: Non item eos, qui-
 bus propter temperamentum frigiditatem
 & siccitatem proximè diximus concu-
 bitum adversari. Itaque his Venus ma-
 gis subvenit, qui sine probabili causa
 tristari incipiunt atque timere, tum in
 latebras sese abdere hominumque cons-
 pectum vitare, quos ideo Græci *μυ-
 σαυθροπύς* nominaverunt. Videlicet ejus-
 generis hominem sibi visum GALENUS
 narrat assiduo metu excruciatum, ne
 Athlas cœlo impar sustinendo oneribus
 cederet, ipseque una cum eo ruinis suc-
 cumberet. Eo ut non minùs vesanum,
 sic longè miseriorem ætate sua extitisse,
 CELSUS memoriæ prodidit, cui præ-
 diviti quidem esistenti famem tamen
 oppido quàm stultè timenti, ut vani
 metus levarentur, subindè falsæ hære-
 ditates nunciabantur. Verùm his for-
 tè Melancholicis Elleboro ac vinculis
 potiùs quàm Venere opus sit; Longe-

Venus
 Melan-
 cholicis
 utilis.

Historia
 Melan-
 cholico
 rum.
 Gal. 3.
 de locis
 aff. cap. 6.

Quibus
 Melan-
 cholicis
 Venus
 accom-

que hæc iis futura est innocentior, qui ^{modestior.} etsi etiamnum utcunque sapiunt, ad ^{μην} ^{λαν} ^{λιος} tamen symptomata vehementer inclinant, qualem *GALENUS*. 6. *locorum affect.* proponit, qui cum uxoris obitum acerbè ferens, multo luctu sese conficeret, protinusque amissa cibi cupiditate, ad hæc quæ retuli symptomata vergeret, non antè sese in sanitatem vindicavit, quàm ad foeminæ consuetudinem redisset. Ac tantus quidem fructus est, quem rarus spondet concubitus. Huic periculi magnitudine frequens veluti ex opposito respondet. Nam corpus effoeminat, laxum id, enerve, frigidum, siccum, imbecilleque efficiens, ut non sit quod magnopere quis miretur ex hoc fonte tot tantaque mala scaturire, apoplexias, lethargos, epilepsias, altos sopores, cœcitates, tremores, paralyses, spasmos, hisque omnibus tædiosiores podagras, chiragras, coxendices, quæque his paria sunt arthritidis tormenta, quorum juxta Poëtas Bacchus est Pater, & Genitrix Venus, quemadmodum græcum habet Epigramma *Αυσιμελῆς Βάκχῃ καὶ λυσιμελῆς Ἀφροδίτῃς Γεννῶται θυγάτηρ λυσιμελῆς ποδάγρα.* Quoniam ad frequentem concubitum perventum est, scire licet, hunc non esse numero æstimandum, quoties scilicet aliquis id opus expleverit, sed ex natura seu viribus hominis finien-

Quæ in
commo-
da im-
modici
concubi-
tus.

Bacchus
Podagræ
pater, nu-
trix Ve-
nus.

Fre-
quens
esse con-
cubitus
quo mo-
do intel-
ligendus

dum. Interest enim non quot Veneris exercitæ sint vires, sed quæ ætas, quæ vires, quæ corpora sint. Nam si firmus senex, juvenis imbecillus est, quid miri si idem subindè concubitus canescentem erigat, florentem debilitet, tum huic fuisse frequens, illi rarus dicatur, utique si is rarus est, qui corpus non solvit. Siquidem ut non omnibus Venus juxta inimica, ita nec salutaris est. Proin frequentem concubitam non numerus, sed corpora faciunt. Quemadmodum enim (Autore GALENO) nonnulli sunt, quos protinus à juventute Venus facit imbecillos, ita alios reperias, qui nisi sæpissimè coëant, capitis gravitate, inappetentia, concoctionis difficultate (hanc Græci *δυσπεψίαν*, illam *ἀνοψίαν* vocant) præcordiorum dolore ac febribus affliguntur. Porro certam statamque Veneris mensuram cuique tum ætati tum naturæ præscribere, haud adedò facile factu est, cùm propter inexhaustam atque omni propè dixerim numero majorem particularium multitudinem, tum quia GALENUS Autor est, quod nec scribi nec dici potest, id in unoquoque quantitatem esse. Itaque ne CELSUS hoc scrupulo nos impeditos relinqueret, experimentum ab ipso sensu depromptum dedit, cujus indicio ductuque omnem Veneris modum in unoquoque inveniamus. Scire, inquit, li-

Alios neglecta Venus, alios tentata ostendit.

Quibus notis Venerismo-
dus aut nimietas

cet eum concubitum non inutilem esse, quem corporis neque langor neque dolor sequitur. Quam observationem nec ipse præteriit silentio *GALENUS*, eam esse haud inidoneam *Venerem* scribens, quam nulla virium infirmitas excipit, utique si quis solito levior factus ac melius spiritum trahere videatur. Et quidem *Veneris* modum jam explicuimus. Superest tempestivum ejus usum exponere. Ea multis de causis tutior esse noctu creditur. Primum quod propter intermissa negotia sufficiens tum sit quies, quæ lassatos hac contentione artus recreet, quæque utero ad tenendum conceptum præsidio sit. Secundum est, quod ut corpus *Veneris* caloribus relaxatum, circumdatis ipsi per quietem tegumentis optimè contra nocturnæ auræ afflatus communitur, sic interdiu subito aëris frigore facile excipitur. Adde quod de die proclive sit periculum cruditatis utique horis pomeridianis, confecto nondum quod intus est alimento. Quippe omnem cruditatem eum quivis violentior motus, tum *Veneris* contentio exasperat, eoque fit ut si cui de die prolificandi inceserit cupiditas, satius sit antè cibum id facere ipsum, atque interposita qualicumque quiete paulum quid comesse, quod nec concoctu difficile, nec mole ventriculo grave sit. Neque enim protinus jux-

depre-
henda-
tur.

Galenus
in *Tech-*
na.

Venus
cur per
noctem
tutior.

Venus
motus
que om-
nis aliis
crudita-
ti adver-
satur.

Venus
diurna
ante ci-
bum
exercen-
da.

Venus
noctur-
na inuti-
lis, quam
vigilia
aut stu-
dia exci-
piunt.

Quæ
tempora
Veneri
exercen-
dæ cap-
tanda
sint.

Error
Pauli Æ-
ginetæ.
Lib. 1.
cap. de
Veneris.

ta venerem cibus rectè ponitur. Nam si is paulò antè datur, ab accensis membris antè tempus attrahitur: Si post, & tum quoque in hiantia mesenterii vasa facillimè abripitur, sicque cruditas utrinque movetur. Jam verò ne noctu quidem sat tuta Venus est, quam vigilia ac lucubrationes excipiunt. Geminatur enim sic corporis afflictio, naturaque primùm venerea contentione defessa, ac mox vigilia nocturnisque fracta studiis tot ærumnis impar est sustinendis. Cæterum ut rem omnem finiamus, ea esse tempora Veneri aptissima perhibemus, quibus alimentum in ventre atque jecinore percoctum est, quæ res in ultimam fortè incidet noctem, ipsamque si mavis Auroram. Antequam quisquis in Cypridis palæstram descendet, fieri nequit, ut cruditatis periculum ullo modo effugiat. Quo minus etiam opinio probari PAULI ÆGINETÆ debet, qui nescio qua fretus autoritate quove impulsus consilio, locum Veneri tribuerit à cibo & ante somnum. PROTINUS (inquit) à coitu somnum capienti, lassitudo solvitur. Atqui (ô bone) hanc ego lassitudinem pusillam judico, eam quæ Venerem vel temperatissimam nunquam ferè non sequitur, parvoque disperit momento, postposita corporis quiete, quæ horis antelucanis nobis etiamnum cubantibus durare potest.

Hæc ista identidem quies, opem, ro-
burque utero abunde sufficit, ut is quàm
minimo negotio (deest namque corpo-
ris motus) acceptum maris semen suis
tunicis undique apprehendat includat-
que. Quin & ÆGINETÆ opinionem una
hac sententia HIPPOCRATES explosit. *La-* Hipp. VI.
bor, cibus, potus, somnus, venus, omnia Epid. I.
sunt mediocria. Sic enim & unico epi- VI. §. 6.
theto singulorum modum, & ipso ora-
tionis ordine convenientia tempora se-
nex expressit.

HÆc firmis servanda sunt,
cavendumque ne in se-
cunda valetudine adversa præ-
fidia consumantur.

¶ Aurea hæc est, suoque dignissima
Autore Sententia, qua docemur, ne-
dum rectè valemus, oppido quam ri-
gidi simus Medicarum præceptionum
observatores; quin potius varia genera-
rerum per secundam valetudinem secte-
mur, quo in adversa earundem usus,
& adjumenti plus, & molestiæ minus
adferat. Estque hæc oratio seu epilo-
gus quidam eorum quæ superius scripta
fuere. Neque verò ignoro, aliam
quoque præter hanc dari præsentis loci
interpretationem posse. Scilicet ca-

Temerè
in sanos
sumun-
tur quæ
ægro-
tis
debentur
remedia.

Hipp. 2.
Aph. 36.
§ 1.
Aph. 3.

vendum esse per secundam valetudinem, ne ea præsidia consumantur, hoc est, inutiliter usurpentur, pereantque quæ adversæ valetudini dicata sunt. Scilicet minimè convenire, ut qui commodissima utitur valetudine, sanguine per venam misso vacuetur, aut epoto pharmaco perpurgetur, sed nec statam aliquam tenuantis diætæ formulam anxie observet, aut id genus aliquid eorum peragat, quæ ad malè valentes inventa præsidia sunt. Siquidem optimo corpori (de quo hic penitus agitur) quia omnium rerum symmetria quædam inest, nihil aut apponi debet aut adimi, quin contra potius in pristino id naturæ suæ statu conservari postulat. Jam verò si sanguis naturæ creditur thesaurus, adhæc, si sano corpore præditi Medicamentis purgati cito exolvuntur, tum si nimis constitutum atque exquisitum victum tantopere in sanis HIPPOCR. insectatur, quis porro dubitaverit ista omnia per firmam valetudinem, ut nulla necessitate, ita non nisi maximo cum virium detrimento usurpari unquam posse? At verò hæc ista interpretatio sit ne priori anteferenda, an minus ducenda genuina, neque posse facile decerni neque permagni referre existimo. Proin cum utraque æquè sit utilis, suum cuique liberum esto de hac re iudicium.

CAPUT II.

Quæ stomacho imbecillis servanda sint.

ET imbecillis *stomacho*, quo in numero magna pars urbanorum, omnesque penè cupidi litterarum sunt observatio major necessaria est, ut quod vel corporis, vel loci, vel studii ratio detrahit, cura restituat. Ex his igitur, qui benè concoxit, manè tutò surget, qui parum quiescere debet, & si mane surgendi necessitas fuerit, redormire. Qui non concoxit, ex toto conquiescere, ac neque labori se, neque exercitationi, neque negotio credere.

Definitis omnibus quæ pertinent ad firmæ liberæque sanitatis curationem, CELSUS ea præcepta protinus

Stoma-
chus
quid.

Stoma-
chi vitia
quanti
sint.

Stoma-
chus cur
studiosis
imbecil-
lus.

junget, quæ vitioso seu corporis totius
seu unius particulæ statui debentur, id-
que sumpto ab stomachi imbecillitate
initio. Stomachi appellatione id Græ-
cis communiter significatur, quod ipsi
propria aliàs voce ἐισοφάγον ac Latini
gulam nominant, omnem illum cibi me-
tum, qui ori & ventriculo interjacet.
At CELSUS illum καταρρηκτικὸς hoc
loco, ut (alias sæpissimè) pro toto ven-
triculo, tametsi & interdum (ut sem-
per GALENUS) pro ejus tantum ore
usurpavit. Cæterum hujus partis tutan-
dæ eo nobis curâ major esse debet, quo
ejus offensa graviore cum rædio tum pe-
riculo universum corpus exercet. Est
namque ventriculus primum concoctio-
nis ciborum instrumentum, & omnium
compagis humanæ partium quoddam
seu commune promptuarium, cui si quis
error circa munus concoquendi semel
accidat, ejus illico particeps fit & re-
liquum corpus. Scilicet supra naturæ
vires est, ut bonus in hepate ac venis
sanguis instauretur, malè coctis in
ventre epulis, hoc ipso, quòd unius
concoctionis vitium alterius robore
nunquam corrigatur. Quod verò stu-
diosos literarum imbecillus stomachus
potissimum exercent, hæc esse cau-
sa putanda est, quoniam intempesti-
vioribus studiis (sive hæc protinus
à cibo, sive noctu fiant) plus æquo

vacant, tum quia dulcedinis disciplinarum gratia libris continenter affixi, necessariæ ad sanitatem exercitationis usum ferè negligant: Hinc enim coire intus pituitam: Hinc stomachum affluentium excrementorum multa saburra onerari necesse est, quandoquidem hæc ista pars (sicut GALENO visum est) ut primùm semel labefacta est, protinus recipit superfluam universi corporis materiam. Eadem insuper calamitas complures etiam oppidanos afflictat, ut qui ob rerum omnium affluentiam dissolutiùs victitant, otioque (re omnium perniciosissima) torpescunt. Ergo id genus hominibus omnibus CELSUS edicit, ne antea manè surgant, quàm pridianam coenam ventriculus subegerit. Rectè enim semper negotia postponuntur concoctioni, quam quies, multoque hac magis somnus promovent, scilicet dormientibus, quia motionis sensusque instrumenta ociantur, calor spiritusque penè omnis in penitissimis occultitur præcordiis, omnia ibidem, quæ concoctionis egent, perficiens, suoque veluti numine tutelari nulla non naturæ opera collustrans. Sanè hunc caloris ad interna recessum ipse indicat spiritus, qui per somnum trahitur & frequentius & altiùs. Ex quo sciri potest, rectè id ab HIPPOCRATE positum fuisse, *Vigilans exteriùs cali-*

Gal. 6.

San.

Stomachus debilis recipit totius superflua.

Somnus & quies adjuvant concoctionem.

Hipp. 1.

Epid. 14.

§. 33.

Ante
exactam
ventri-
culi con-
coctio-
nem, non
esse ne-
gotian-
dum.

dior, intus frigidior: Dormiens contrà.
Hæc ista paulò accuratiùs consideranti
mirum videri desinet, quod CELSUS
præcipit, tantisper absque omni nego-
tio esse quemque oportere, imò si licet,
etiam dormire, donec ventriculus in to-
tum suo munere fit perfunctus. Nam quis
unquam dubitavit laborem cruditati ad-
versari, quietem certissimum auxilium
esse, quatenus sub hac alimenti concoc-
tio, sub illo distributio magis vigent?

QUi crudum sine præcor-
diorum dolore ructat,
is ex intervallo aquam frigi-
dam bibere debet, & se nihilo-
minus continere. Habitare
verò ædificio lucido, per flatum
æstivum hybernum Solem ha-
benti, cavere meridianum So-
lem, matutinum & vespertinum
frigus, itemque auras fluminum
atque stagnorum, minimeque
nubilo cælo Soli aperienti se
committere, modò frigus, mo-
dò calor moveat. Quæ res ma-

DE SANIT. TUENDA. 47
 ximè gravedines destillationes-
 que concitat. Magis verò gra-
 vibus locis ista servanda sunt,
 in quibus etiam pestilentiam
 faciunt.

§. Improbam ventriculi concoctio-
 nem ructus arguit. Hic si aspero quo-
 dam acore fauces perstringit (ὀξύγεγυμίαν
 Græci nominant) frigidis causis innec-
 titur, estque vaporosus quidam spiri-
 tus ab invalido calore intus genitus,
 subindeque per os suprà explosus. Dixi
 invalidum calorem, ejus primum res-
 pectu, qui penitus oppressus victusque
 cùm sit, summam parit cruditatem:
 Quoniam potis non est cibos extenua-
 re, neque dissolvere, neque conficere,
 nedum halituosos indè spiritus excitare.
 Jam verò qui calor nimius est, adedò
 omnia quæ ventriculo comprehendun-
 tur, exurit tabefacitque, ut ne tantillum
 quidem reliquum faciat idoneæ ad crassum
 frigidique vaporis generationem mate-
 riæ. Nimirum qui hic ructus superve-
 nit turbidus quidam, ficcus fumosus-
 que flatus est, propter vehementem ca-
 loris intemperiem (ut GALENUS ait)
 & paucus, & durationis non longæ.
 Tametsi non ignorem hunc quandoque
 ructum pertinaciorẽ evadere, utique

Ructus
 malæ
 conco-
 tionis in-
 dex.

Ructus
 acidus
 quid, &
 quomo-
 do mo-
 veatur.

Ructus
 fumosu s:
 Gal. 6.
 Symp.

Quem
ructum
Celsus
hoc loco
propo-
nat,

Gal. 1.
loc. effect.

si flava ab jecinore bilis in ventricu-
lum mittitur, aut si quæ adsumuntur
edulia, sunt multi nidoris, ut allium,
radicula, cepa: Seu facillimæ alteratio-
nis, ut lac, oleum, ovum sorbile, &
similia, quæ fervidus ventriculus pro-
tinus extorret, vitiatque. Cæterùm (ut
ad rem propositam veniamus) de istius-
modi ructus genere, minimè intelligen-
da *Autoris* hæc oratio est. Nam quam
hoc loco ipse molitur retinendæ intus
materiæ concoctionem, ea nidoroso ruc-
tui penitus futura est inutilis. Scili-
cet quæ hunc movet materia, quoniam
neque ullo naturæ beneficio fieri salu-
taris neque in integrum restitui potest,
qua via primùm licet, infrà suprave
exterminanda nullatenus (firmato fri-
gida stomacho) intus cohibenda est,
idque ne venas semel ingressa benignos
quoque succos sua putrescentia conta-
minet. At verò acido ructui nulla hu-
jusmodi opus vacuatione est, rectiùs
concoctio adhibetur, quæ id quod pa-
rum exactè alteratum est, perficiat.
Nempe hoc fretus consilio *GALENUS*
materiam acidi ructus medicamine *Αἰγί-
στιον πικρῶν*, concoquit, fumosi *ισοῦς
πικρῶς* usu expurgat. Acidum ructum
eum intelligas oportet, qui ab infirmo
nascitur calore, sive initium imbecilli-
tatis cruda fecerint edulia, sive humo-
ris qui ibi coïit natura, sive nuda etiam
ejus

ejus partis intemperies. Loquor hæc pituitæ causa, quæ ex capite in ventrem destillavit, quæque corruptione perdita non rectè intus tenetur: Spem enim concoctionis omnem effugit. Quis igitur jam non videt sub crudi ructus appellatione eum denotari, cui GALENUS acidi nomen tribuit, quod certè crudo magis conveniens propriumque est? Quoniam, ut proximè dixi, calor parum validus cibos hîc quodammodo dissolvit, at non omninò conficit, ex quo flatus moveri crudos naturale est; sic profectò ut in aëris incidit tempestatibus, qui aër si per hyemem Boreali frigore riget, aut rursus æstivis horis sub flagranti Canicula æstuat, pacatus omnino visitur, nubibus ac ventis in totum carens, idemque contrà mediis inter has constitutionibus nimbis, ac flatibus turbatur. Sed hæc posuisse sufficiat de propositi symptomatis natura: quare ejus jam nunc explicandum remedium est. Ac primo quidem illud jure quis mirabitur, quo modo potui sumpta frigida, frigido ventriculo subveniat, cùm indubitatum tritumque Medicis exioma sit, contrariorum usu contrariis remedia dari. Adhæc si GALENUS in porrigenda frigida usque adeo cruditatem horruit, ut ne iis quidem, quos ardentissima febris extorret, eam ante concoctionem indulserit, quanto

Ructus
crudus
idem
quod a-
cidus.

Gal. 6.
Meth.

Frigida
potio
quo mo-
do crudo
rustui
succur-
rat.

Frigida
cur inani
ventri-
culo no-
xia sit.

maiore reverentia metuque sanis crudi-
tate vexatis largiari, quibus talis præ-
fidii neque tam anceps est occasio, ne-
que tam urgens necessitas. Quid ergo?
Errare potuisse CELSUM in tanta re
credimus? Minimè Hercule. Nam quis
unquam antiquorum virorum scripta tu-
to condemnavit, utique cùm in his quæ
in speciem falsa sunt, ea sæpè diligens
inquisitio rectaque ratio non solum pro-
babilia facit, sed etiam firmissimo ve-
ritatis robore solidet? Ergo CELSUS
frigidam hoc loco potui dat, non
quidem continenter, atque sæpius inter
cibos (ut fit) bibendi gratia, sed per
intervalla duntaxat. Sed qualia tem-
pora huic rei legi, aut quanta hæc es-
se intervalla expediat, quoniam ipse
Author non junxit, æquum est nos id
partim ex artis præceptis eruere, par-
tim ex aliis hujus viri scriptis (si qua
fieri via potest) contestatum facere.
Frigida, inquit AVICENNAS, inani ven-
triculo perniciofa est. Idem & ratio
ostendet, si quis ejus potionis naturam
curiosius intueatur. Nam cruda cùm
sit ac vehementi frigore aspera, inanem
ventriculum protinus offendit seu ner-
vaceum, ipsumque suaptè natura frigi-
dum, nec ullo jam cibo adversus crudi
elementi vim communitum. Cujus quo-
que rei periculo adjicitur præfens ven-
triculi cruditatis, quæ sola prohibere u-

DE SANIT. TUENDA. 51
 sum aquæ potest, utique si inter cibum
 potionis quotidianæ vice sumitur. Sed *Lib. 13*
 ipsum fortè præstiterit audire **CEL-** *Cap. 8.*
SUM, qui laxitatem suffrigidi sto-
 machi curaturus, sic inter cætera loqui-
 tur. *Legere clarè oportet, ambulare, pilâ*
armisve exerceri, non aquam, sed vi-
num calidum jejunos bibere, uti post ci-
bum frigidis potionibus. Adeo appa- *Frigida*
 ret quocunque te verteris, frigidam (si *urgente*
 unquam hîc ea dabitur) non nisi pro *crudo*
 tinus à cibo rectè dari posse, idque non *ruptu*
 tam sedandæ sitis (quæ hîc ferè nulla *post ci-*
 est) quam adstringendi firmandique *bum,*
 stomachi gratia. Verùm ne sine vali- *porri-*
 diore pondere argumentorum nova *genda,*
 condere dogmata, ac *παράδοξο ποίος* esse
 nonnullis videar, non dubitabo partim
 probabili ratione, partim autoritate
 antiquorum Medicorum uti, quibus
 id quod adstruo, persuasum Lectori
 efficiam, utique cum non deesse sciam,
 qui diversum sunt opinati. Sed age-
 dum, à quonam rectius ordiamur, quam
 ab ipso nostro **CEL**SO, qui luculen-
 tissimis verbis (ut modo retuli) hanc
 rem confirmavit? Tum proximis ab
 hinc locis eandem repetit, saturis con-
 sulens, siquidem meliorem optent con-
 coctionem, ut frigidæ poculo sumptas
 dapes includant. Extat alius in eodem
Authore locus, ipso meridie clarior, qui
 velut indice rem omnem hanc common-

trat. Scribitur ille tertio hujus libri ca-
 pite de ventriculi imbecillitate, quæ pi-
 tuitæ vomitum secuta est. Illic cum pri-
 mum *Author* tenacem crassumque humo-
 rem hyssopi, radiculæ, & similibus usus
 tenuerat deterferatque, protinus citato
 vomitu pituitaque exempta infirmitatem
 ventriculi correcturus, tum panem hef-
 ternum, tum vinum austerum, & me-
 racum, itemque carnes assas cibumque
 omne siccissimum posuit, ac novissimè
 postque omnem comestionem tres aquæ
 frigidæ Cyathos bibendos esse præcepit.
 At missa faciemus, si voles, hæc omnia,
 potius (ne fortè uni errori fidem simili-
 bus erroribus quæramus) HIPPOCRA-
 TEM atque GALENUM duo Medicinæ
 lumina super hac re consulturi. Ergo
 GALEN. *primo Sanitatis Tuendæ* adeò
 frigidæ potum à cibo non reformidavit,
 ut ipsis etiam pueris indulserit, utpote
 inexhausta semper cruditate propter assi-
 duam voracitatem gravatis. Quippe
 huic malo ideo data à cibo frigida me-
 detur, quod arctatis circum epulas sto-
 machi villis calorem includat brevique
 in spacio coerceat, unde is protinus ac-
 ceptis viribus invalescens cruda quæ in-
 tus sunt omnia promptius edomat, &
 ad chyli perfectionem demutat. Adeo
 apparet ut vix unquam quicquam, ita
 ne hoc quidem à vulgò temerè dici:
 A frigido potu calidum sanguinem inf-

Frigi-
 dam Ga-
 lenus ip-
 sis etiam
 pueris à
 cibo
 concess-
 sit.

Frigida
 quomo-
 do crudo
 ructui
 medea-
 tur.

raurari. Sanè quantas vires adstringens
 hæc frigida vis cum ad cruditatem tum
 ad crudos ructus sanandos obtineat, iis
 non obsecrum est, qui id genus sympto-
 matis norunt non tam alimenti conco-
 quendi imperfectione quam ventricu-
 li ejusque potissimum oris laxitate ac-
 cidere consueffe. Scilicet humectarum
 atque pinguium rerum à cibo usus ma-
 ximè (si quid aliud) id genus ructus
 movet. Quod in hoc, quo dixi mo-
 do, is præcipuè fieret, sequeretur, in
 nullius non ventriculi concoctionem
 perpetuo incidere hunc oportere, qua-
 tenus parvis initiis cibus omnis ad le-
 gitimi chyli perfectionem accedit. At-
 que hæc tam eximias frigida dotes ve-
 rustissimus Autor HIPPOCRATES duobus
 his verbis exhaustit. *Aqua vorax.* Cæ-
 terùm magna cura opus est, ne eo lu-
 xu frigidum ventriculo cruditate vexa-
 to ingeratur, ut invalidas caloris in eo
 vires opprimat, quod fieri proclive est,
 similibus causis simul in unius affectus
 incrementum conspirantibus, ventricu-
 li nimirum intemperie, & frigida qua-
 litate. Neque enim hæc per se acido
 ructui succurrit, sed (ut proxime dixi)
 ex accidente compressis scilicet ventri-
 culi tunicis. Hoc dempto, quis un-
 quam dubitavit ad comprehensi symp-
 tomatis sanationem calidis tum eduliis
 tum poculis uti? Quomodo POLYBUS

Ructus
 crudus
 quomodo
 fiat

vinum meracum largius hic esse bibendum Author est. Constat enim, inquit, ventriculum imbecillitatis frigidisque vitio cibum concoquere non posse. Ex quo etiam loco sciri potest, non nisi ultimo cibo frigidam aquam salubriter dari, tum cum ejus est & urgentior necessitas & securitas major. Etenim intus substantibus epulis maxime ventriculo ad munus concoctionis viribus opus est, quæ vires (ut toties dixi) frigida poculo juvantur. Neque subest interea ullum refrigerationis nimiae periculum, utpote aqua moderate sumpta, ac ventriculo calentibus tum ferculis tum potionibus egregie communito. Sed his abunde ut puto expositis, proximum est ad præcordiorum transire dolorem, quo substante inutilem frigidam CELSUS voluit. Hic dolor si ructui acido jungitur, ab ea moveri solet, quæ corrupta intus pituita est, erosio (ut GALENO placet) per hanc ventriculi tunicis. Jam quia putris hic humor nulla caloris insiti energia fieri bonus potest, rectius citato vomitu ejicitur, quam firmato per frigidam stomacho intus tenetur. Quod si comprehensum ventriculi pathema affectus aliquis inflammationi similis invexerit, tum quoque frigido potu (nisi erysipelas sit) supersedendum est, ut quæ ejus mali concoctionem tardare

*Frigida
dolenti-
bus præ-
cordiis
cur inu-
tilis.
Gal. 6.
sanis.*

potest, non potest juvare. Et quidem de frigida plus satis, cujus facultatem eo latius explicuimus, ut studiosus lector intelligat, quanta sæpe rerum fecunditate polleant brevissimæ atque in speciem simplicissimæ veterum Autorum sententiæ, quarum profecto elucidatio nescias an plus exigat iudicii, quam observatio ferat utilitatis. Transeamus jam nunc ad quietem, secundum crudi ructus auxilium. Ipsa detentis circa penitissimas vitæ sedes, sanguine, calore, spiritu, ad crudæ quæ intus est materiæ concoctionem non parvo est adjumento. Qua profecto commoditate motio substantive cruditate caret, semicoctos eliquans humores, ac magna vi in extimas membrorum partes quoquo versus impellens: unde obstructions, febres, ulceraque pullulare necesse est, juxta illud HIPPOCRATIS: *Ulcera erumpent, si impurgatus laboraveris.* Tum ipse quoque GALENUS complures sibi visos narrat cruditate humorum impeditos, qui dum quiescerent, nihil sentire se profiterentur, ac insolatu aut lavacro accensi, multoque magis labores aggressi illico alii inhorrescere, alii rigere, multique febricula premi cernerentur. Porro, his ita definitis, superest, aërem domicilii addamus, ubi eum versari oporteat, qui parum accurate concoquit. Ac primo quidem quod ad ejus pertinet qualitatem hunc

Quies
crudo
ructui
opitula-
tur.

Motus
cruditatis
inimi-
cus.
vi. Epid.
Sect. v.
§. 50.
Gal. v.
de caus.
Sympt.

Qualis
aer cru-
ditati sit
idoneus,

Ut tem-
perata
quævis
cruditati
præsidio,
sic in-
tempera-
ta noctu-
mento
sunt.

Gal. 2.
Meth.

Quis aër
omnibus
æquo na-
turis pro-
sit.
Quis aër
fugien-
s.

esse CELSUS vult temperatum, sic ut
neque frigore corpus stupefaciat, neque
calore exurat. Ejusque rei causa Au-
thor cavit, ne qui sese meridiano So-
li aut Matutæ Vesperique frigoribus ex-
ponat, tum ne, cum nubilum cœlum
est, Soli repente se ostentanti objiciat.
Sicut enim quævis temperata (qualia-
cunque tandem ea sint) concoctionem
crudorum juvant, ita quæ vehementius
vel calent, vel frigent, hanc perversum
tunt. A calido quidem cruda lique-
cunt, fluxaque fiunt, tam hinc per cor-
pus omne diffusa obstructions exilibus
mesenterii vasis ac visceribus inferunt.
A frigido autem eadem hæc magis in-
crudescunt, & concoctioni fiunt rebel-
liora. Sic quoniam utrinque ab extre-
mis vitium est, rectè medium tenetur,
ac domus deligitur, quæ per flatum æ-
tivum fenestris receptat Solem hyber-
num. Cujus rei commoditatem neque
ipse præterit silentio GALENUS, his
præcipiens quos cruditas malè habet,
ut *ædificium legant, quod hyeme caleat, æ-
frigeat æstate.* Atque hæc de aëris qua-
litate. Substantiam esse convenit te-
nuem, lucidum, atque purum, qui om-
nibus ex æquo naturis juxta salutaris
est, utpote spiritus nostri substantiæ
quam reficit simillimus. Itaque fugien-
dus is erit, qui ex profundo specu pes-
tilentem auram spirat, aut qui editis

Undique montibus cavo inclusus loco putrescit, omnique afflatu ventorum caret, tum qui stagni aut paludis tetro halitu infectus, aut proximi fluminis occasione nebulosus est. Quo magis errare vulgares constat, qui auræ salubritatem spatiosorum amnium vicinia metiuntur. Sicuti enim amæni decurrentium aquarum adspectus oculos multa detinent voluptate, ita contra utramque valetudinem maximis sollicitant incommodis. Verique simile est, non admodum quenquam sub eo cœlo valere posse, quod nebulosum, quod crassum, quodque redditis ab humecto elemento vaporibus impurum est. Videlicet præcipua aëris dos serenitas putatur, ac proin præstare creditur rusticus urbano, agrestis pratensi, mediterraneus maritimo, montanus palustri, terrestris fluviali, siccus pluvio, sudus nebuloso, meridianus matutino, diurnus nocturno. Porrò quæ proximè comprehensa sunt auræ vitia, ut nunquam non sunt cruditati molesta, ita tum quoque penitus sunt perniosa, cum inæquales cœlo tempestates imperant, sic ut illud modò caleat, modò frigeat, ac modò sudum sit, modò rursus obscurum. Nempe hæc aëris varietas concoctionem crudorum turbat, inque salubrioribus natura locis destillationes movet, in gravibus ipsam quo-

Aër propter vicinum flumen in salubris.

Aëris præcipua dos serenitas.

Aër inconstans quid noceat.

Destilla-
tiones
quomo-
do &
quando
maximè
fiant.

Pestilen-
tia quan-
do fiat,
Hipp. lib.
3. Aph. 4.

que excitat pestem. Destillationes ur-
gent, ubi capitis superflua vi frigoris
genita concretaque, superveniente fusa
calore diffluunt, aut cum eadem hæc
calore priùs tenuata ab incumbenteque
mox frigore stricta in subjectas capiti
sedes (seu spongiæ per manum humor)
exprimuntur. Quos casus tum demum
incidere compertum est, cum Auster ac
Boreas invicem spirant. Ille cere-
brum excrementis opplet, hic eadem ex-
primit, aut certè quæ Boreas priùs qua-
dam quasi congelatione stupefecit, Aus-
ter fluxa reddit. Pestilentia fit, cum
propter hanc tempestatum inconstantiam
tota aëris substantia vitiatur. *Ubi enim*
eodem die inquit HIPPOCRATES modò ca-
lor urget, modò frigus, autumnales mor-
bi in proximo sunt, in quorum profec-
tò catalogo Epidemiæ (nam in his &
pestis est) facile primas tenent.

SCire autem licet integrum
corpus esse, quum quotidie
manè urina alba, dein rufa
est. Illud concoquere, hoc con-
coxisse significat.

Commonstratis hætenus tum notis
tum remediis ejus cruditatis quæ ven-
triculo concoquenti accidunt, digre-

ditur jam CELSUS ad declarationem
 secundæ concoctionis quæ in jecore ac
 venis absolvitur. Ut autem ventriculi
 dispositionem ructus arguit, sic hepatis
 ac venarum urina. Quid enim fidelius
 concoctionis modum ipsis annunciet ex-
 crementis, quæ in unoquoque altera-
 tionis instrumento coire consuêrunt?
 Ipsa verò urina aquosum hepatis ac ve-
 nosi generis superfluum est, quod sic à
 sanguinis massa sequestratur. Ejus hu-
 moris quantum corpori ad succorum
 anadosim inutile superfluumque est, id
 è cava vena renes venis emulgentibus
 seu manibus quibusdam attrahunt, at-
 que hinc deinceps per ureteras in ve-
 sicæ cavum propellunt, ubi mole auc-
 tum aut alioqui mordaci qualitate af-
 fectum, recluso eo qui in vesicæ collo
 est transverso musculo foras eliditur.
 Aded apparet urinam nihil aliud quàm
 sanguinis quoddam colamentum esse,
 eoque haud dubia fide affectionem he-
 patis ac vasorum (non intervenienti-
 bus locorum ureticorum vitiis) indica-
 re posse. Quo magis in febribus pu-
 tridis (utique si nihil abditæ contagio-
 nis subest) urina contemplanda est,
 tum quia hi morbi affectiones quædam
 sanguinis venarum sunt, tum quia GALE-
 NUS affirmavit, eorum quæ in profundi cor-
 poris occuluntur penetralibus, nullum esse
 nec manifestius nec evidentius signum

Utina
 super he-
 pate ac
 venis
 signifi-
 cat.

Urina, à
 sangui-
 nis mas-
 sa quo-
 modo
 discer-
 natur.

Urina
 sangui-
 nis cola-
 mentum

Urina in
 putridis
 febribus
 spectan-
 da est.
 Galen. IV.
 de sanis.

Urina
opima
quæ,
Gal. IV
de sanit.
tuend.

Urina al-
ba cœp-
tam con-
coctio-
nem ru-
fæ perfec-
tam sig-
nificat.

unica urina. Ergo in hoc genere excre-
menti, quoniam hæc ferè spectari con-
suêrunt, substantia, moles, color & con-
tenta, visum est operæ pretium ex singu-
lorum animadversione docere, quæ uri-
næ species integritatem concoctionis an-
nunciet. *Laudatissimam* GALENUS censuit,
*cui supra mediocritatem substantiæ justum-
que modum fulvus seu rufus color, & hy-
postasis alba, levis, & æqualis accessit.*
Non meminit hæc omnia CELSUS solo
coloris boni præfagio contentus. Ferè
enim sequitur, ut is comprehensis indi-
ciis jungatur. Et quis quæso sanus aded
curiosè ista omnia quotidie scrutari in
urina sustineat, cum abundè sit unicum
attendere colorem, qui meientibus pri-
mum datur ob oculos, quique si albus
est, concoquere naturam: Si rufus,
concoxisse significat? Priorem cave in-
telligas ex toto album, qualis in aqua
visitur & in eorum urina, quibus libe-
raliora pocula venas onerârunt. Iste
enim color summæ cruditatis argumen-
tum est. Videlicet ubi insitus hepati-
calor adducto per mesaræas chylo non-
dum evidens aliquod alterationis vesti-
gium impressit, vixque fieri cœptum
est ἀπαρώσεως rudimentum, necesse est,
quicquid humoris per id tempus ine-
laboratæ alimenti massæ deteritur,
aquosum id crudumque esse, ac ne tan-
tulæ quidem particeps bilis, quæ ipsi

DE SANIT. TUENDA. 61

splendorem fulvique coloris gratiam
 conciliet. Est enim hic humor ex sese
 nil nisi aqua, sive ad colorem spectes si-
 ve substantiæ modum, quæ ambo nun-
 quam ipsi demutantur, nisi aut bilis aut
 alterius humoris seu materiæ accessu.
 Et quidem in rectè valentibus ut plu- Urinam
 rimam unica eam colorat bilis, ut quæ bilis co-
 pro sua tenuitate promptè unà cum se- lorat.
 ro ad renes diffluit, ejusdemque succi
 merito fit, ut in nobis urina tum ful-
 vescat tum acris appareat. Igitur om-
 nis urinæ bonitas atque urina in casti- Urinæ
 gata consistit succorum ac proin flavæ bonitas
 quoque bilis productione, estque adeò ex proba
 quidam veluti gradus, juxta quem gra- hamato-
 dum plus accipiunt tum humores ru- si est,
 dimentis, tum urina fulvi coloris, sicut
 quo tempore inchoata in jecore concoc-
 tio est, hujus quendam seu caracte-
 rem protinus urina monstret, tum non-
 nihil quoque de suo albore amittat,
 accepta qualicumque bilis particula.
 Oriturque subindè color ex albo rufes-
 cens Græcis *ὀζολευκός* appellatus, qua-
 lem arte, puto, feceris, si aquæ lym-
 pidæ Sextario croci scriptulum misceas.
 Hæc crasis colorem propositum osten- Cujus-
 det, cui apud Romanos nullum est in modi co-
 ditum nomen, ideoque CELSUS ipsa lorem
 re coactus, album dixit, quod etsi ve- Celsus
 hementer dilutum est, rufedinis tamen album
 principia quædam accepit. Ut pri- dixit, qui
 ceptæ

conco-
ctionis
index
est.

Color
pallidus.
Color
rufus,
probæ
conco-
ctionis
index.

mum verò ad ulteriorem perfectionem succos alterando jecur perduxit, utique plus bilis urinæ affunditur, quatenus plus ejus in sanguinis massa inest, protinusque color exurgit exactè inter album & rufum medius, Latini *pallidum* id Græci *ώχρον* apellant. At perducta ad umbilicum concoctione, novus in urina color efflorescit, quem GALENUS *πυρρόν*, HIPPOCRATES *κέρρον*, CELSUS *rufum*, *Linæer fulvum* nominaverunt, estque hic omnium testimonio atque confessione probæ concoctionis infallibilis index. Procedit verò semper hæc ista colorum gradatio unà cum incremento concoctionis, aded ut superexcoctis succis rursus excipiat flavus, atque hunc deinceps rubeus ob flavæ scilicet bilis affluentiam ignescens. Prior Græcis *ξανθός*, alter *έρυθρός* est appellatus. Sed GALENI de hac re sententiam proponere, fatius est. Is sic habet *primo criseon*. "Ὅσον δισὶ τὸ πυρρόν ἢ ξαντῆ λευχόπερον, τετάρτον ἐκείνῃ τὸ ώχρόν. Ὅσον δ' ἂν πάλιν ἤϊτον λευκόν ἐστὶ τὸ ξαντὸν ἢ πυρρόν, τὸ ἕκτον ἢ ξαντῆ τὸ έρυθρόν, quod est *Quantum autem rufus color albedine superat flavum, tantum pallidus vincitur à rufo. Rursus quanto minus albedinis sortitur flavus rufo, tanto quoque minus flavus rubeo.* Hæc ille. Porro ad rem pertinet novisse huc quem CELSUS probatissimæ urinæ colorem statuit, non ita perpe-

rum esse, quin sæpe pro cibi, potio-
nis, ætatis, temperamenti, propositi
vitæ, regionis, temporis, anni & simi-
lium rerum differentia aliàs paulò al-
bentior, alias ad flavum inclinatio ap-
pareat, qui nihilominus optatæ concoctio-
tionis index esse certus potest.

Ubi expectatus est ali-
quis, paulum intermitte-
re, deinde (nisi hyems est)
fovere os multa aqua frigida
debet, longis diebus meridiari
potius ante cibum, sin minus
post eum, per hyemem potif-
simùm totis noctibus conquies-
cere. Sin lucubrandum est,
non post cibum id facere, sed
post concoctionem.

¶ Quisquis alimentum ventriculo
exisse, jecurque suo probè fungi officio
consulta urina manè comperit, protin-
us è lectulo surgere, paulumque inter-
mittere seu interquiescere à vitæ nego-
tiis debet. Quod ita præcipitur, ut ce-
rebrum (cujus vires somno obrutæ ac
quasi sepultæ jacuère) paulatim sese ad
novas actiones erigat, utque missi non

Manè
peracta
ventris
conco-
ctione sur-
gendum
est.

C O M M E N T.

impetu, at lento motu spiritus motio-
nis sensusque instrumenta jam tum ex-
crementis feriatione collectis impedita,
placidius permeent, diducant, repur-
gent, ac sic functionibus reddant ac-
commodatiora. Quibus ritè peractis
non inutile est multa frigida os eluere,
unde mirificè cerebrum firmari depre-
hensum est, coacto intus auctoque in
capite calore, sic ut hujus beneficio ac
robore, qui per noctem ibi coierunt,
superflua tenuari pellique foras contin-
gat. Est tamen hoc auxilii genus ita
temperandum, ne pari per quævis tem-
pora luxu tentetur. Nam cautius eo
utendum, imò fortè prorsus abstinend-
um erit, si hyems est, si cerebrum im-
pensè frigidum, si fauces propter imbe-
cillitatem recipiendis fluxionibus oppor-
tunæ sunt, si denique ipsa aura asperri-
mo frigore rigens, idve genus alia cir-
cumveniunt, quæ crudi elementi oc-
cursum excipienti palato vicinisque lo-
cis periculosum reddunt. Etsi non dif-
fitemur id præceptum non ita esse pe-
renne, quin pereat interdum, utique si
neque dissuetudo reclamât, neque co-
piosa adhibetur aqua. Porò meridiari,
quod est somnum meridianum cape-
re, iis apprimè concessum est, qui
huc assuêrunt, tum quibus bona noctis
anteactæ pars ducta insomnis est, ma-
gisque æstivis mensibus, quum dies ut

Exper-
rectis os
eluen-
dum fri-
gida.

Quibus
tutum sit
meridia-
ri & quo
anni
tempore

DE SANIT. TUENDA. 65

productiores, ita ad meriandum magis idonei sunt. Nempe quoniam per hæc tempora genuinus calor sub æstuofo cœlo plus justo dissolvitur, corpusque supra modum inarescit, non malè his incommodis ipso occurritur somno, cujus ope tum calor antè per habitum sparsus, intrò rediens colligitur, tum corpus compressis naturæ effluviis humectatur. Oportunius autem antè cibum meridiatur, quia tum corpori deest, quod nocentem somnum diurnum facit, ipsum scilicet alimentum. Quamquam plenioris humectationis gratia non inutile fore crediderim, si quis antè tantulum assumat idonei cibi, tantulum ventriculus sub ultimum somnum probè confectum reddat. Notum enim est, somno jejunum corpus consumi, id quod æstate adversissimum est. Quod si fatur aliquis de die somno se dederit, huic profectò alterutrum ferendum est, aut septenas circiter horas continenter stertere, aut concoctionem experrectus turbare. Primum ignavi hominis, alterum valetudinem negligentis est. Illi tempora superfunt, huic malè leguntur. Neque enim, cum præproperè surgitur, ad umbilicum ducitur concoctionis munus, sed cibi crudi pars in caput exhalat, pars ventriculum onere & quidem inutili premit. Unde protinus capitis ac præcordiorum dolores,

Meri-
diandum
ante ci-
bum.

Somni
pomeri-
diani in-
commo-
da.

ac tensiones fiunt, jungunturque his
 ἄνευσιαν & ventris sonitus & nausæ, &
 corporis mentisque torpor, & si quæ
 his paria sunt somni pomeridiani tæ-
 dia. Jam verò si ante cibum meridian-
 di facultatem negotia sustulerunt, &
 meridiari tamen animus est, haud abs-
 re videatur post ipsum id facere Meri-
 diem, cibo priùs modicè gustato, po-
 tissimum, si corpus insuper intemperie
 sicca imbecillum est. Et quidem hæc ob-
 servatio ætati debetur. Per hyemem
 consultum est missis lucubrationibus to-
 tas noctes conquiescere, quò tanto ac-
 curatiùs cibus conficiatur, qui id tem-
 poris valentior concoctionique magis
 rebellis, & cumulatior est. Si qua ta-
 men lucubrandi necessitas est, prima id
 fieri noctis particula cautum est, idque
 ne cruditas moveatur raptis è præcor-
 diis ad mentis arcem spiritibus vitali-
 bus. Proin severiora studia rectiùs ca-
 pessimus à somno subque ipsam auro-
 ram, cùm spiritus animales quiete ins-
 taurati, crudisque cibi vaporibus jam
 non ampliùs impediti, quin & copio-
 so vitalis auræ à corde venientis affla-
 tu recreati, ad res cognoscendas men-
 ti quàm felicissimè inserviunt. Qua-
 propter studiosos literarum hoc loco
 monitos velim, ne saturi altioribus ani-
 mi intentionibus sese dedant, quæ ni-
 hilominus concoctionem turbare quàm

Hyeme
 totas no-
 ctes con-
 quies-
 cendum
 est.

Qua no-
 ctis par-
 ticula lu-
 cubran-
 dum sit.

A cibo
 laxan-
 dus ani-
 mus est.

DE SANIT. TUENDA. 67
vehemens corporis motus solet. Quin
potiùs quædam animi quasi laxamenta
quærant, quibus natura corporis deli-
nita, longè cum citiùs tum exactiùs
confectum dederit, quod intus est, ali-
mentum.

Q Uem interdum vel do-
mestica vel civilia offi-
cia tenuerunt, huic tempus
aliquod seruum curacioni
corporis sui est. Prima autem
ejus curatio, exercitatio est,
quæ semper antecedere ci-
bum debet: in eo qui mi-
nus laboravit, & benè conco-
xit, amplior: in eo qui fati-
gatus est & minus concoxit,
remissior.

Perdifficile est Authore GALENO, eorum Difficilis
veri sanitatem, qui privatis negotiis aut sanitatis
civilibus ita destinantur, ut nullam sui tutela,
corporis gerere curam possint. Quapropter quam
hos vel insigniore intemperie (quæ ta- negotia
men morbo vacet) affectos idem Autor impe-
ne traducere quidem ad meliorem natu- diunt.

Exerci-
tationis
facultas.
Rustici
cur ma-
gis viva-
ces ac sa-
ni oppi-
danis.

ræ statum dignatur, utpote qui propo-
sitam vivendi normulam perpetuò sequi
per occupationes nequeunt, maleque au-
dire faciunt remedia, quæ rectè usurpan-
tibus non infrugifera fuere. Hortatur
eos homines CELSUS, ne ita attentè
vel sua vel aliena curent negotia, ut ni-
hil interea proprii corporis salutem
respiciant. Multum cum ad animi vo-
luptatem, tum ad sanitatis tuitionem
exercitatio potest. Nam & nativum
calorem facultatis omnis autorem exau-
get, & corpus universum onere excre-
mentorum levat. Quo minùs mirum
est, degentes rurì agricolas, oppidanis
magis firmos ac vitales esse. Istius si-
quidem rei facultatem præstant labo-
res, quos ipsi opere rustico faciendo in
dies exhauriunt. Estque hujus rei tan-
ta vis, ut valetudinis incommoda, quæ
multa agricolas propter victus errorem
circumveniunt, sola minuatur excludat-
que exercitatio. Certè immensa Gym-
nastices utilitas effecit, quod antiqui-
tus ad curandam sanitatem nihil ea ha-
bitum sit prius, quodque eam scripto
celebrarint vetustissimi quique Medici-
næ Authores HIPPOCRATES, DIOCLES,
PRAXAGORAS, GALENUS, ipseque Aris-
totelis gener ERASISTRATUS. Ergo sua
cuique amplectanda corporis exerci-
tatio est, non tantum ut commodius,
verum etiam longius vivat, eaque

non nisi ante cibum esse utilis potest, quemadmodum ante CELSUM parens HIPPOCRATES docuit, his verbi : *πὸναι σιτίων ἡγέσθωσαν*, id est, *Labor Cibum antecedit*. Cujus quidem præcepti ratio ex ipso motionis effectu colligitur. Nam si paulò validior motus (quem exercitationem vocamus) eorum quæ in alto sunt abdita corpore, distributionem ad extima promovet, quis dubitet hunc corpori gravem fore, si qua cruditas ventriculum, jecur, venasve ex inelaborato alimento obsidet? Neque enim semicocta liquefcere, ac quoquo versus in habitum corporis ferri expedit, sed potiùs intus decet manere, viscerumque robore alterari, & in sanguinem non improbum verti. Idcirco priusquam estur, exercitandi summa oportunitas est, tum scilicet, cùm cibus bis jam secundum totam alteratus substantiam est, ac jam denuo cibandi tempus instat. Simul vero & alvi & vesicæ onera si quæ premunt, per hæc tempora priùs levanda sunt, ne quid ex his motionis calorisque vi tenuatum, in venas atque corporis molem feratur. Sanè propositi temporis nota ex urina petitur: Quæ si rufa plus minus apparet, & optatum duplicis concoctionis finem, & commodum exercitationis adesse principium commonstrat. Hunc temporis articulum quisquis laborando

Exercitatio ante cibum adendum.
Hipp. vi. Epid.

Alvus & vesica, ante exercitationem levanda.

Exercitationis apta tempora ex urina percipiuntur.

non attigerit, necesse est, ut si infrà est, cruditate venas oneret: Si suprà, succos solidasque partes tabefactione violet. Atque hæc dixisse de exercitationis oportunitate sufficiat. Ideoque proximum est, ut quis ejus esse per omnia debeat modus, videamus. In eo, inquit CELSUS, qui minùs laboravit, & bene concoxit, amplior ea esse debet, partim quia tutior utiliorque est, cum quis probè concoxit, partim quia ei minùs futura molesta est, qui parum laboravit. Rursus qui minùs concoxit & fatigatus est, duplici itidem nomine prævegetum respuit exercitium, tum ne cruditatis obstructionisque occupet periculum, tum ne corpus antè fessum, ac mox valentiore motu exagitatum penitus defatigetur. Siquidem afflicto, ut dici solet, non est ingerenda afflictio.

Suus cui-
que exer-
citatio-
nis mo-
dus ser-
vatus.

Commodè verò exercent, clara lectio, arma, pila, cursus, ambulatio, atque hæc non utique plana, commodior est. Siquidem melius ascensus, quoque & descensus, cum quadam varietate corpus moveat, nisi tamen id per quàm imbecil-

DE SANIT. TUENDA. 78
lum est. Melior autem est sub
divo, quàm in porticu, melior
(si caput patitur) in sole, quàm
in umbra, melior in umbra
quàm parietes aut viridaria effi-
ciunt, quàm quæ recto subest,
melior recta quàm flexuosa.

Enumerat jam CELSUS ea genera
exercitationum, quæ valetudini sunt
accommodatiores. Ex his aliæ alias
atque alias partes magis permovent, aliæ
tota æqualiter corpora. Ac pila quidem
palmaria cæteris exercitii generibus lon-
gè antecellit, quatenus summa cum
placiditate atque optima motionis pro-
portione, sineque omni eo periculo
quod aliis exercitationibus non infre-
quens est, universi corporis membra
permovet, indeque aded fit, ut & pue-
ris & senibus, ipsisque convalescentibus
(GALENO iudice) non sit inidonea.
Cumque celer cursus grandis alicujus
vasis diruptionem minetur, ac voces al-
tæ confertimque emissæ pulmone toti-
que thoraci negotium faceffant, cum-
que insuper meditatio armorum com-
plures mutilet claudosque faciat, nos-
tra profectò pila aded est ab hisce in-
commodis aliena, ut si qua imminent,

Exercita-
tionum
genera ac
vires.

Pila aliis
exercita-
tionibus
prævalet.

Gal.
De usu
parvæ
sphæræ.

Pilæ præ-
rogativa.

etiam arceat. Licet enim in hoc genere lusus (ut GALENUS dixit) pro cuiusque arbitrio labores aliàs remittere, aliàs in summam vehementiam intendere, modò membra simul omnia, modò alia præ aliis studiosius movere. Ad quas omnes spherulæ dotes seu prærogativas accedit, quòd nulla sit alia exercitatio, quæ animum æquè vegetum æque alacrem, majoreque delinitum voluptate efficiat. Ideoque illud PLATONIS non possum non probare: *Nunquam recte corpus exerceri sine animo, neque animum sine corpore posse.* Quid multis? Hic ille pilæ lusus unus instar omnium est, omni ætati, omni fortunæ, ac negotio juxtà commodus, ejusque rei causa usque adedò fuit GALENO commendatus, ut de eo singularem composuerit libellum, qui *de usu parvæ spheræ* inscribitur. Sed ad claram lectionem veniamus. Hæc partes omnes respirationi inservientes exercet, utique si cum ingenti fit intonatione seu quodam vocis fragore. Tum namque iteratis sæpè vicibus spiritus intro ductus magno impetu magnoque pectoris conamine, continenter effertur, ex quo incidit, ut non solùm partes respiratoriæ incallescant, pandantur, ac repurgentur, sed illæ etiam quæ juxtà sunt, ipseque ante omnes ventriculus, cui idcirco robur parari si imbecillus est, multa jam experientia

Clara
lectio
quid
commodi
affert.

perientia ac CELSI testimonio creditum est. Cæterùm armorum mediatio corpus quidem totum, uti pila exercet, at motus habet justo vehementiores, cursus, ambulatio, permovent quidem magis corporis inferiora, at motus hæc habet placidiores, ille planè vehementes. Cursus robustis, ambulatio infirmioribus corporibus accommodatior est. Hæc paulò reddetur vehementior si asperis fiat locis, sic ut iteratò alias superare colliculos, aliàs per declivia se præcipitare necesse sit. At CELSO quidem ea magis probatur ambulatio, quæ sub dio fit, quàm quæ in porticu, quoniam illic puriore aëre corpus perficitur. Adhæc melior in Sole exercitatio est quàm in umbra. Sic enim corpus solaribus radiis citiùs incalescit, ac patefactis cutis spiraculis promptior excrementorum fit exitus. At verò si caput præ imbecillitate ferre vim Solis nequeat, facileque effumationibus tentetur, tum utique præferenda fuerit umbra ea quam viridaria aut parietes sub Jove faciunt, non item quam tectum à cœlesti aura secludit: Illic namque aër purus atque illustris, hic crassus, putidus, ac quodam veluti situ immundus est. Porrò quòd ambulatio deterior sit flexuosa, quàm quæ recto fit tramite ac processu, hæc esse causa putanda est, quòd ob spirituum animalium

Arma
quam
vim ha-
beant,
itemque
cursus,
& ambu-
latio,

Quod ge-
nus am-
bulatio-
nis salu-
brius sit,

Deambulatio
aspera,
imbecil-
lis con-
traria
Generale
omnis
exercita-
tionis
præcep-
tum.

Lenis
motio
imbecil-
lis ido-
nea.

in cerebro oberrationem seu quandam
vertiginem caput turbetur, eoque mo-
do exercitatis tædium motionis quam
ocissimè surrepat. Finem hîc de am-
bulatione dicendi facerem, nisi id ref-
taret explicandum, cur eadem hæc si
asperis fit locis, corpori admodum im-
becillo fit inutilis. Qui locus ut rectiùs
intelligatur, illud ante omnia scire
convenit, ac certissimæ regulæ loco ha-
bere, motionem omnem viribus corpo-
ris perpetuò parem esse oportere. Ita-
que si hoc imbecille est, ut moderatis
placidisque agitationibus firmatur, sic
gravibus elanguescit, ejusque rei causa
fit, ut qui robusto adolescenti ac juve-
ni labor est utilis, idem puero, seni,
convalescenti, vehementer officiat. Ne-
que verò id tantùm de totis corporibus,
sed de ipsis etiam privatim particulis
sentiendum est. Nam quem ex levi cau-
sa, vertigo, epilepsia, lippitudo, des-
tillatio, tonsillæ, angina, & id genus
morbi tentant, iis profectò exercitatio-
nibus omnibus læditur, quæ caput fa-
tigant. Tum eum qui cruribus parum
valet cursus debilitat; cui pressus tho-
rax est, vociferatio periculosa est; quem
brachii robur deficit, jactus discus ener-
vat. Id loquor genus motionis quod
paulò validiùs est, quodque Græcis
γυνάσιον, Latinis exercitatio appella-
tur. Nam quod lene placidumque est,

imbecillo tum corpori, tum particulæ
 adeò non officit, ut etiam magnopere
 profit. Quin etiam motionis hic pau-
 lummodo intendere sæpe permissum est
 utique si neque præsens morbus, neque Ægris
 atque
 longæ-
 vis, aut
 quies aut
 non nisi
 levis mo-
 tus ido-
 nea sunt.
 Exerci-
 tationes
 simul &
 opera.
 in propinquo senectæ est. Ægrotanti-
 bus enim particulis & corporibus senes-
 centibus quoniam exigua vis est, aut
 quies integra, aut motio nonnisi levis,
 idonea sunt. Ac proin non sine causa
 CELSUS hoc loco monuit perquam
 imbecillum esse corpus oportere, cui
 aspera ambulatio sit nocitura. Posui-
 mus ea genera exercitationum, quæ sa-
 nis ad curandam valetudinem sufficiunt.
 Quæ verò his violentiora sunt, non tam
 exercitia quàm opera vocanda sunt, ut-
 pote cum quis humum fodit, segetes
 metit, vites putat, remigat, arat, fa-
 lit, iter facit, discum jactat, onera
 prægrandia gestat, luctatur, confertis
 cum alio manibus depugnat, aut simile
 quid operis aggreditur, quod vires af-
 fatim exhaurit. Meritò autem CEL-
 SUS ista omnia, quoniam nimis vio-
 lenta sunt, præteriit, ad palestritas ea
 rejiciens quibus maximi roboris osten-
 tatio prior tuta corporis valetudine est.
 Etsi non diffiteor pleraque operum ho-
 rum non penitus hominibus firmis de-
 trectanda esse, quin potiùs haud rarò
 plurimum credam valere ad articulos
 musculosque firmandos. Id quod GA-

Gal. gra-
via in-
terdum
opera ru-
ri exhau-
sit.

Gal. 2,
de Sanit.

LENUS optimè perspiciens, ipse sese hu-
jusmodi laboribus nonnunquam duravit,
quoties inter agrestes (ut ipse refert)
per hyemem aut ligna finderet, aut
hordeum in pila contunderet, ac de-
gluberet. Verùm meminisse convenit
hanc rem firmis hominibus non nisi rarò
prodesse, semper imbecillis nocere.

EXercitationis autem ple-
rumque finis esse debet su-
dor, aut certè lassitudo, quæ
citra fatigationem sit, idque
ipsum modò minus modò ma-
gis faciendum est. Ac ne his
quidem Athletarum exemplo,
vel certa esse lex, vel immodi-
cus esse labor debet.

Labores
quando
finire
oporteat.
Quid las-
situde,
quid fa-
tigatione

¶ Exercitationem omnem (ut proximè
dixi) corporis viribus parem esse decet,
quare ab illa protinus desistendum, ut
primùm hæ laborare cœperint. Laborant
vires si post effusissimos sudores contrac-
tamque lassitudinem ultra quis exercite-
tur. Cæterum novisse oportet lassitudi-
nis nomine non idem CELSO atque GA-
LENO significari. Hic enim fieri eam
scribit per nimias exercitationes plus

iusto siccatis calfactisque articulis & ^{Celso} musculis, ideoque confluentis eò cùm ^{Galeno} excrementi humorum tum partium liquamenti infartu impeditis, dolentibus, atque ad motum pigris. Illud verò symptoma iis tantum, qui sinistro exercentur accidere consueſſe idem ^{Gal. 3. de Sanit.} GALENUS Author est. At totum quidem hoc CELSO fatigatio est, habeturque lassitudo id fessorum artuum pathema, sub quo leniter quis dolet, quodque finitis laboribus quam mox ultro perit, & omnibus ritè exercitatis accidit. Et hæc iis sufficiant, qui de voce controversiam movent. Quod ad sudorem pertinet, in ipsa etiam re proclivis error est. Multos namque videas, vel propter aquosi humoris redundantiam, vel raram corporis texturam ad primos quosque labores effusissimo sudore diffluere, quibus ob id tamen finis exercendi non protinus est imponendus. Sunt alii quibus contrarias ob causas vix tandem sudor perrumpit, cujus largior effluſtus corpus consumit. Ergo discernere inter varia sudoris genera convenit, scireque quem corporis natura, & quem laboris nimietas magis fundat. Et quidem qui motionis initio ubertim effluit absque ulla corporis lassatione aut vividi coloris detrimento, is ^{Quis sudor exercitatio finem imponat,} sanè humecto excremento corpus sca-

tere, aut perspirabilem admodum habitum, aut utrumlibet ostendit, neque antè laboribus finem præscribit, quàm ejus jam in effluendo impetus deficere, guttæque frigidiores nec calido illo vapore amplius fumantes emanare, tum color decorque perire, corpus detumescere & ad motiones segnè fieri cœperint. Neque hercle notas has, donec venerint, expectare convenit, sed priùs quàm occupent, antevertere. Eo autem temporis articulo porrò ire, neque laborare desinere prorsus alienum est, quoniam metus est ne consumpto corpore tabes occupet. Cujus rei notam ipse etiam HIPPOCRATES in Epidemiis proposuit, sic loquens. *In exercitationibus signum extenuationis sudor stillatim effluens veluti ex tubis canalibusque manans, vel coincidens ab extuberatione.* Cæterùm quia suus cuique corpori modus in exercitando servandus est, prout habitus, ætas, natura, & consuetudo ferunt, non sine causa junxisse CELSUS videtur, modò minus laborari, modò magis oportere. Neque enim omnibus omnis labor juxtà commodus est, sed qui modicus bilioso confert, idem pituitoso adedò non prodest, ut difficilem sæpe cruditatem atque obstructionem conciliet. Ac rursus, qui huic gravis conducit, illi perniciosus est, adedò ut sub hoc & extabescere corpus, & febres moveri

Hipp. VI.
Epid.

Non omnibus
idem laboris
modus convenit.

periculum fit. Quemadmodum enim pituitosus graviori labori est ferundo, ita huic vix aliud genus exercitii convenit, quàm ambulationis, ejus quæ adedò quoque fit placida, ut ne laboris quidem nomen mereatur. Nempe calidis ficcisque naturis solas communis vitæ actiones abunde esse ad corporis exercitationem GALENUS scribit, ut cum quis in foro indies observatur, necessarios fana, scholas, theatra, ægrotos adit, aut domi ipse suæ quid rerum meditatur, quo vires corporis nequicquam convellantur. Quæ vitæ officia HIPPOCRATES in comprehensis corporibus adedò ab omni lassatione voluit esse aliena, ut ne tantillum quidem videantur ab consummata quiete differre. Ipse in *Epidemiis* sic loquitur. *Calidis naturis refrigeratio, potus aquæ, quies utilia sunt.* Quæ posthæc CELSUS de Athletico labore subjungit, ea suo loco abundè disputata superius sunt.

Gravis labor pituitoso, deambulatione lenis bilioso conduci-bilis est.

Gal. v. de Sanit.

Hipp. vi. Epid.

EXercitationem rectè sequitur, modò unctio vel in sole, vel ad ignem, modò balneum, sed in conclavi quàm maximè & alto & lucido & spatioso. Ex his verò neutrum sæpe fieri oportet, sed sæpius

alterutrum , pro corporis natura. Posthæc paulum conquiescere opus est.

Exercitationis partes tres.
Prima.

¶ Tres erant antiquis partes exercitationis. Prima frictions continebat (Græci Τειψις appellant) quibus leviter corpus eousque pertractabatur , donec floridus quidem color per cutem omnem diffunderetur , idque eo ipsi factitabant instituto , ut aptior habiliorque homo esset ad subsequendos labores. Quippe frictionis beneficio metus obstructionis atque diruptionis vasorum tollebatur , relaxato nimirum reclusoque habitu , tum superfluis attenuatis ac fuis , ipsis denique solidis calfactis ac præmollitis. Nempe ejus rei causa frictio hæc veteribus præparatoria vocabatur , proque varia corporis affectione , modò cum oleo , modò sicca administrabatur , idque linteolis tota primùm cute , donec incalesceret duriter celeriterque perfricta , ac protinus oleo , si videbatur , nutrita. Omnis autem frictionis hanc esse vim HIPPOCRATES Author est , quòd quæ dura est , corpus cogat , mollis solvat , multa extenuet , pauca impleat.

Secunda.

Secunda pars exercitationis summus ille erat motionum vigor (Græci αὐτὸν dicunt , subquo spiritus intenditur , sudorque calido vapor mistus ubertim.

promanat. Novissima omnis exercita-
tionis ritè factæ pars ipsa fuit, ut Au-
thor est GALENUS, Apothèrapia, ea
quam hoc loco CELSUS ob oculos
ponit. Tota hæc olim intra unctio-
nes ac balneas erat, tametsi compres-
sus spiritus huc quòque agente inter
mortales GALENO spectârit. Balneæ ex-
crementa membris eximunt, siccata
humeçant, tensa remittunt, durata
molliant, eoque modo defessa sanant.
Unctiones tum hæc quoque præstant,
haud segniter, tum adductos in habi-
tum succos oblita cute includunt.
Quanquam verò Athletas, fabros, mes-
sores, bajulos & similes grandium ope-
rum magistros, lassitudo & pejus &
frequentius exercent, quàm qui suæ
spontis cum sint, soliusque valetudinis
ergò labores adeunt, modum sibi finem-
que in exercitando certum constituunt,
non inconsultò tamen hi quoque Apo-
thèrapia fructum captabunt, si non ob-
metum lassitudinis, at certè excremen-
ta purgandi gratia. Jam verò ut hæc
res quàm curiosissimè observetur, per-
petuum tamen in omnibus non est, si-
nitis laboribus ungi pariter ac lavari.
Rarènter ambo nostris hominibus con-
veniunt. Appulis atque Græcis quan-
doque etiam neutrum, sæpissimè utrif-
que populis alterutrum, prout corpus
est aut naturaliter affectum, aut labore

Tertia-

Balnea-
rum at-
que uncti-
onum
Apothe-
rapica-
rum vis.Apothe-
rapianul-
li non
post la-
bores
tentanda
est.

A labore aliquan-
 tisper con-
 quies-
 cendum, ante
 quàm ci-
 bus su-
 matur. siccatum. Inter has res probè administra-
 tas, secuturaque mox fercula **CELSUS**
 quietem interponit, ut ejus beneficio
 & ascitus ab labore fervor paulatim in
 membris consopiat, & fatiscentes
 corporis meatus confidant. His enim
 ita antè cibum provisus, efficitur ut post
 neque cruditas neque obstructio venis
 molesta sit.

UBi ad cibum ventum est,
 nunquam utilis est nimia
 fatietas. Sæpè inutilis nimia
 abstinentia. Sæpè si qua in-
 temperantia subest, durior est
 in potione quàm in esca. Ci-
 bus à falsamentis, oleribus, si-
 milibusque rebus meliùs inci-
 pit. Cum caro assumenda est,
 quæ assa optimè, aut elixa est.
 Condita omnia duabus de cau-
 sis inutilia sunt, quoniam & plus
 propter dulcedinem assumitur,
 & quod modò par est, tamen
 ægriùs concoquitur. Secunda
 mensa bono stomacho nihil no-

DE SANIT. TUENDA. 83
cet, in imbecillo coacescit. Si
quis itaque hoc parum valet,
palmulas, pomaque & similia
melius primo cibo assumit.

¶ En quàm concinna orationis serie
omnem victus rationem CELSUS ex-
pediat. Nam animadversis omnibus
quæ pertinebant tum ad arcendam cru-
ditatem ventris atque venarum, tum
cujusque exercitationis administratio-
nem, protinus ad cibos venit, ut qui-
bus esse convenit post illa omnia secun-
dis. Nunquam inquit, utilis est nimia
satietas, qua penitus naturæ vis consu-
mitur, oppressio cibis calore, adjectif-
que corpori supra modum excrementis.
Sæpè (addit) inutilis nimia abstinencia,
seu quæ salutare corporis succos
depascit, arescentibusque nimium soli-
dis seniles annos ante tempus invehit.
Arguunt hoc symptomata, quæ indies
supervenire longiori inedia conspicimur,
cujus notæ sunt, Colliquatio soli-
dorum, exustio succorum, vigiliæ,
inquietudines, *καταδωγμοί*, pertinaces
alvi & vesicæ retentiones, hisque omni-
bus atrociores febres cum ardentes tum
hecticæ, atrophicæ, marasmi, spasmi
comitiales, & si qui his similes sunt
morbi, quorum vis omnibus machina-

Satietas
quid no-
ceat,
quid ni-
mia ab-
stinencia.

Sympto-
mata
inediæ
severiori
superve-
nientia.

Natura
melius
fert co-
piam,
quàm
inopiam.

Hipp.
Lib. 1.
Aph. 5.
Error ni-
mis te-
nuis die-
ta gra-
vior,
quam
qui ni-
mis ple-
na est.
Intempe-
rantia
incibo
levior,
quam in
potione
est.

mentis auxiliorum superior est, ut non injurià quis posse dubitare videatur, debeat necne plenitas levior inanitione censeretur. Sanè ita ferè in quaque re fieri solet, ut natura utcumque affluentiam, pessimè egestatem ferat, sicut in hac ipsa, ni fallor, res. Nam copia alimentum incommodet licet venarum succis, inopia tamen, ut hoc ipso quoque malo non caret, sic membra pariter solida violat. Adeò apparet plurimum semper interesse, utrum superans an deficiens materia læserit. Quanto enim expeditior ratio est, morbos plethoricos cacochymicosve concoctione ac vacuatione extenuandi, quam solidorum ariditatem genuina humectatione corrigendi, tanto profectò levior satietas nimia frugalitate credenda est. Idque apud HIPPOCRATEM quoque invenio, qui in adversa valetudine tolerabiliorem errorem justo plenioris dietæ, quàm nimis contractæ existimavit. Videlicet in his quæ superant, est quod morbus demat: In his quæ defunt, non est quod ipsum morbum ferat. Cæterum intemperantia, sicubi incidat, quòd durior in potione sit quàm in esca, causas non leves habet. Primùm enim certa res est, pocula citiùs in venas & in extremos corporis artus penetrare ipsis cibis. Quippe hi avidiùs sumpti si intus concoquuntur, non nisi simplicem (modò

boni sint) adjiciunt plethoram: Si com-
 putrescunt, usus docuit, sæpius hos vo-
 mitu aut cita alvo præoccupari, quàm
 in venas ire, quò tamen si fortè pene-
 trent, succos quidem qualicumque cor-
 ruptela laceffunt, quæ tamen non adeò
 fit cacoëthes, ut vel malignitate par,
 vel sanationis facilitate iis superior vi-
 tiis sit, quæ concitare luxus poculorum
 consuevit. Nam vinum sub quo nomi-
 ne pocula significamus, largius sumptum
 bis esse noxium constat, tum quod
 ocissimè venas oppleat, tum quòd sua
 vi ac qualitate (quæ certè violentissima
 est) nervosa in nobis corpora feriat, &
 principum partium robur violet, sub
 qua calamitate hepar ac cerebrum cæ-
 teris membris & citiùs & graviùs af-
 fliguntur. Atque hinc tantus subindè
 malorum acervus coit, febres ardentes,
 hydropes, cachexiæ, insanix, spasmi,
 apoplexiæ, tremores, arthritides, pa-
 ralyfes, iisque similes morbi, qui fidos
 illos patris Bacchi Myftas interdum tra-
 here non cessant donec præcipitent.
 Quid, quòd ferè minor in cibo subsit
 repletionis occasio, quàm in potione.
 Nam dapibus expleti homines vorare
 ulterius naturæ ductu recusant, at vi-
 no graves magis magisque novis cali-
 cibus incumbunt, ac de poculorum cer-
 tant magnitudine, crescente nimirum
 potandi cupiditate à vini potentia ad

Vinum
 justo li-
 beralius
 sump-
 tum,
 quid no-
 ceat.

Vini lar-
 gius
 sumpti
 incom-
 moda.
 Intem-
 peran iæ
 minor in
 cibo oc-
 casio
 quàm in
 poculis
 est.

Bibendi
confue-
tudo au-
get avi-
ditatem.

calidum siccumque ventriculi substan-
tiam alterante. Atque sic (ut PLINII
verbis utar) bibendi consuetudo auget
aviditatem. Id quod tum multo maxi-
mè incidere compertum est, cum po-
cula intus corrumpuntur. Quippe hoc
symptoma inexhausta quædam comita-
tur sitis, qualis eos urgere assolet, qui-
bus aqua cutem subiit. Hujus enim pars
in ventriculi spatium rejecta, quia cor-
rupta est, tam inextinguibilem sitim ac-
cendit, ut quò plùs sint potæ, plùs si-
tiantur aquæ. Putaverit aliquis illud

Obiectio
Lib. 2.
Aph. xi.

HIPPOCRATIS nobis adversari, Πάων πλη-
ρῆσθε, ποτὲ ἢ σιτίᾳ, id est, *facilius est im-
pleri potu quam cibo.* Sed id non ita ha-
bet. Nam hoc Aphorismo repletionis

Solutio

tur. Videlicet poculenta cibique humen-
tiores, ut promptiùs & venas intrant, &
concoquuntur nutriunturque, sic meliùs
aridos vacuosque homines seu analepti-
ca præsidia reficiunt: De his namque
vel ipso attestante GALENO, suum hunc
Aphorismum HIPPOCRATES scripsit.
Diximus de cibi ac potionis mensura,
proximum est, quis eorum esse debeat

Quis or-
do cibo-
rum ser-
vandus
in men-
sa sit.

ordo, proponere. Ergò sic omnis men-
sæ instituenda ratio est, ut facilia con-
coctu duris alvum laxantia, adstringen-
tibus, citò in corpus penetrantia tardè
permeantibus, elixa assis, mollia duris,
pinguia macris, atque humida ficcis

ordine priora sint. Proin rectè CEL-
 SUS suam mensam à salsamentis auf-
 picatur atque oleribus : Hæc enim
 alvum lævigando , illa abstergendo
 magis solvunt. Sumptis his solidus
 apponitur cibus , caro scilicet elixa vel
 assa , sive ea sit piscium , sive volucrum ,
 aut terrestrium denique animalium. Et
 inter hæc quidem omnis nostri authoris
 mensa est. Nam condita ille non
 sine causa expulit , ut quæ ægrè confi-
 ciuntur , succumque ferè generant non
 bonum. Parantur ea hodie ex diverso-
 rum animantium carne , aliàs minutim
 incisa , aliàs integra , ac dulcibus obruta
 jusculis additisque unà aromatis , &
 uvis passis , & prunis & zacharo & bu-
 tyro , ejusque generis aliis saporum ille-
 cebris. Coquuntur interdum sub squa-
 lido furni calore crusta pistoria com-
 prehensa , interdum in olla suprà oper-
 culo , curiosè obstructa : Et sic super
 prunam inferente. Hoc istud pistori-
 um opus penitus vitiosum atque insa-
 lubre est , utique si ejus generis inditur
 caro , quæ difficilis crassique succi est ,
 qualem producit omne animal quadru-
 pes domi natum , omnis grandis fera ,
 quales sunt capræ , cervus , aper : Ex
 volucris omnis grandis avis , quales
 sunt cygnus , & anser , & pavo , & grus :
 Omnis bellua marina , ut cete , bos ,
 canis : ex fluviatilibus piscibus , anguilla ,

Condita
 rejicien-
 da sunt.

Alimenta
 crassi
 ac valen-
 tis succi.

salmo, & si qui his non impares sunt. Itaque hæc genera ex æquo omnia, cum vix unquam per se sanis profint, tum sic apparatus multo maximè nocent, partim quòd sub præfocante squalidoque ignis fervore superexcocta, difficulter intus subiguntur, partim quòd dulcedinis causa vorentur majore cum voluptate, aded ut si vel ex propriæ substantiæ natura sæpe non sint mala, luxu tamen operosoque apparatu fiant non bona. Quid enim non designat *δίλιαν* τῶν πάντων κακῶν ἢ ἡδονῆν. Modo dixi sumpta carne aut elixa aut assa, removeri mensas oportere, nam quæ secunda nostris hominibus in usû est, prorsus, si quidem valetudini consultum velis, explodenda est, *τα εὐμαργῶν* enim isti postquam omni genere cupediarum sese jam abundè expleverunt, essetque fames omnis exempta, irritare gulam novis artibus novaque ingluvie studuerunt: Quoque honestiore titulo suam hîc intemperantiam tegerent, secundas mensas excogitarunt, quibus bellaria ac dulciaria ponerentur. Utique in tantarum varietate facîle futurum indicaverunt, ut paulùm ex singulis degustando, gulæ facerent satis. Perditissimi me hercle epulones, quorum stomachus quæ respuit, ea ne mens quidem cesset concupiscere. Aded ineluctabilis est ventris servitus, ubi animus semel

Secunda
mensa
nostri se-
culi ex-
plodenda
est.

DE SANIT. TUENDA. 89

eupiditate se devinxit mala. Bellaria hoc seculo aliter aliterque parantur. Quicquid artis in Apothecariis, quicquid in coquis industriæ est, totum id hîc semel effunditur. Veniunt placenta, ex fructibus, pingui caseo, ovis, similigine, largoque butyro ac sacharo confecta. Veniunt marcipanes, cremor lactis, amygdalatum venit, & ipsum purum sacharum, idque in alicujus fructus, aut animantis, alteriusve novæ rei speciem curiosè fustum, eo (opinor) instituto, ut non solum gulam suavio deliniant, sed ipsos etiam oculos pascant. Sed hujus secundæ mensæ veteribus incognitæ inventrix inexplebilis nostrorum hominum luxuria est. Sequitur altera quam CELSUS proponit, ex fructibus constare. Sub hac nunc & luxuria & error est. Nam cum antiquitus mos obtinuisset, ut ultimo cibo stomachus adstringente quopiam bolo firmaretur, eaque ratione fercula ad ventriculi fundum pressa subsiderent, tum ipse intus calor undique inclusus, stric- tisque ventriculi villis coërcitus, exactius quæ assumpta erant demutaret, sic ut nulla ructus aut inflationis aut fluctuationis relinqueretur occasio, nostri profectò majores id non perperam frustra adstringentis pomi factitarunt, quorum studium hujus seculi homines ut non sectarentur modò, sed etiam (si

Secundæ
mensæ
veteri-
bus in-
usitata.

Luxus
nostro-
rum in
secunda
mensa
fructibus
ornanda.

Secunda
mensa
cur intus
coaces-
cat.

Diis placet) superarent , quæsitis to-
to orbe fructibus adornare secundam
mensam coepere , pomis , pyris , cerasis ,
moris , prunis , uvis , ficibus , palmulis ,
castaneis , mespilis , juglandibus , &
ipsis qui vix edendo sunt , fungis ,
multisque id genus aliis gulæ irrita-
mentis , quibus hodie divitum mensæ
splendent , non tam ad stomachum fir-
mandum (qui enim hæc omnia promiscuè vorata firment) quàm ostentationis
aut voluptatis aucupio. Ergò rectè
CELSUS secundam mensam in imbecil-
lo stomacho coacescere scripsit. Nam
acoris (qui non nisi diminutæ concoctio-
ni supervenit) hæc adferri causæ pos-
sunt , fructuum istorum intempestivus
usus , luxus , varietas , succique eorum
cùm frigiditas tùm ad concipiendam
labem promptitudo. At bono stoma-
cho , utpote pro suo robore noxia supe-
ranti , ut hæc rerum diversitas interdum
non est gravis , sic nunquam non est
inutilis. Omnes enim uno ordine fructus
præcipuæque fugaces , seu temporarii
(Græci ἀέγιστοι vocant) ultimo cibo vo-
rati nocent , nisi si qui sint admodum
adstringentes , & ii tamen oppidò quàm
parcè gustati.

Post multas potiones quæ
aliquantum sitim exceffe-

DE SANIT. TUENDA. *SI*
runt, nihil edendum est, post
fatietatem nihil agendum. Ubi
expletus est aliquis facilius con-
coquit, si quicquid assumpsit,
potione aquæ frigidæ includit,
tum paulisper invigilat, deinde
bene dormit. Si quis interdium
se implevit, post cibum neque
frigori, neque æstui neque la-
bori se debet committere. Ne-
que enim tam facile hæc inani
corpore, quàm repleto nocent.
Si quibus de causis futura ine-
dia est, labor omnis vitandus est.

¶ Qui fercula plusculis potionibus
condiunt, ii vix possunt optata ambo-
rum concoctione non frustrari. Siqui-
dem innatant cibi sic ut eos, referen-
te GALENO, ventriculi corpus pro-
pter interpositum humorem minimè
contingat. Proin hæc regula severis
illis Bacchi cultoribus unice observan-
da est, ne vino graves mensam petant.
Nam si sola pocula id damni naturæ
dent, ut ea vix longo pòst tempore de-

Post pos-
cula ci-
bus no-
xius.
Gal. VI. 16
Meth.

Analogia nostri caloris cum ignis flamma, & alimenti cum ejus fomentis. Post satietatem nihil agendum. Error eorum qui se à cibo exercent.

fungi succorum concoctione possit, quanto magis id eveniat, necesse est, si cibus etiam superingeritur, qui & per se facessere negotium ventriculo potest, & jam tum crudus cruda cum portione in venas meare. Quæ profectò res infinitum calorem adedò vehementer afflictat, ut is in coctionis munere nequaquam emicet, sed devictus poculis epulisque cedat. Neque enim ineruditè GALENUS calorem nobis ingenitum cum ignis flamma, & cibos poculaque cum hujus fomentis comparavit. Idem enim infuso calori usuvenit, quod igni, quem intermori ac sæpe prorsus interire conspicamur cum nimia obruitur lignorum strue, aut certè ea præfocatur materia, quæ tum qualitate ipsum enecet, tum flammam ægrè concipiat. Porro quod post satietatem nihil sit agendum, superioribus locis demonstratum est, ubi concoctionem quiete gaudere, ac motu turbari proposuimus. Quo magis falluntur, qui vel pransi vel cœnati (quoniam id temporis vires magis constant) cursibus, saltibus, venationi, luctæ pugilatui aut id genus aliis corporis studiis vacant, cum hinc concoctio sumpti recens alimenti turbetur, initiaque gravissimis valetudinibus præbeantur. Neque enim his patrocinator, quòd ea res non protinus noxas inferat. Nam tandem ubi causæ mali magnitudine

crevère, eo graviùs lædit, quo diutiùs sua semina intus occuluit. Quemadmodum GALENUS narrat iis qui intempestivè exercentur, causas indies seu quædam seminaria gravium morborum accrescere, tandemque magna valetudinis jactura in perniciosos effectus erumpere. Quæ posthæc Author de potu frigidæ jungit, ea superiùs abundè disputavimus, estque hic locus instar omnium unus, qui nostras ibidem rationes facit non modò similes veri, sed firmissimo solidat communisque argumento. Haustra frigida paulisper antequam cubetur invigilandum est, ne ascito mox somno multa fiat crudi vaporis in caput exhalatio, ipsis nimirum epulis circa supernam regionem ventriculi hærescentibus, nec dum ad imum ejus fundum demersis. Et hæc quidem coenatis observanda sunt. Pransis verò magna cura opus est, ne frigori, ne æstui aut labori sese objectent. Frigus namque justo vehementius undequaque in corpus & tracto spiritu, & transpiratione cuticulari transmissum ingenito calori impedimento est, quo minùs probè quod intus est alimentum conficiat, & in salutare venarum succos demutat. Scilicet frigidum nulli ex se functioni habetur utile, quare ne concoctionem quidem eo unquam adjuvari posse certum est nisi ex accidente,

Sumptis
epulis
non pro-
tinus
dor-
mien-
dum.

Pransis
frigus,
æstus, la-
bor, vi-
tanda
sunt.

Frigi-
dum ex
se nulli
functio-
ni utile
est.

cùm aut stricto in unum ventriculo, si intro vadit, aut densata undique cute, si intrinsecus incidit, genuinum calorem intus coërcitum adauget. Quæ duo nec ipsum tamen ante efficere potest, quam ubi moderate incidit: Nam contra si calorem viribus superet, jam non solum superficiem corporis afficere, sed intrò etiam sese abdere, ac penitissima quæque viscera sua qualitate perstringere consuevit, idque adeò sæpe validè, ut multos etiam frigore fuisse enectos constet. Nam & proceras arbores ita emori cernimus, omnemque exiguum ignem sub dio expositum protinus extinguere. Nequè verò mirum videatur occursum frigidi aëris graviolem semper à cibo esse, quo tempore præcipua caloris ac spiritus vitalis pars ad præcordia recessit, quorum tum præsidio seu benignissimo nomine privata extrema neque sat validè vim gelidi elementi frangunt, neque quo minùs ea ad vitalia penetret, impediunt. Nimirum ab istiusmodi refractionis incommodo, ut eos qui frigida perluuntur GALENUS immunes redderet, cutem priùs omnem, donec ea penitus caleret, multorum manibus perfricari jubebat, id scilicet veritus quod imparatis ad frigidam accidere solet, scilicet ne cruda ejus substantia aut certè vis per musculos idoneo calore destitutos trajecta, quam

Multi ex
frigore
animam
amiserunt.

mox ad viscera adspiraret. Quod si
 aquæ facultas ita expeditè haud præ-
 munita extrema penetrat, quid non
 aëris faciat, quæ tenuiori vehitur sub-
 jecto, eoque non tantùm per cuticula-
 res meatus, sed trachæam quoque ar-
 teriam in corpus eunte. Jam verò haud
 minore studio ipse quoque æstus vitan-
 dus à cibo est, tum quia ventriculi ro-
 bur laxando dissolvit, tum quia insitum
 calorem ex imis præcordiis in cutem
 evocando per halitum dissipat, quibus
 de causis nil mirum concoctionem pro-
 hiberi. Quod vero labor faturis etiam
 officiat, quia superiùs abundè declara-
 tum est, supervacuum sit hoc loco re-
 petere. Magis ad rem pertinet dubitandi
 causam multis adimere, cur tria hæc,
 frigus, æstus, labor, plus inani corpori
 quàm repleto noceant. Putaverit aliquis
 locum hunc ἀνεχθον esse nedum CELSO
 dignum. Nam quis nescit inane corpus
 intus forisque caloris ac sanguinis inopia
 fluctuare, ejusque rei causa protinus sub
 valido frigore gravissimè lædi, tum æstu
 atque labore penitus collabascere, & ad
 immedicabilem solidorum ariditatem
 perducì. Quippe hæc ista pericula con-
 templatus HIPPOCRATES 2. acutorum
 morborum, *Iis quos fames præter solitum
 exhaust, eodem die, & frigore, & æstu,
 laboreque interdendum esse censuit.* Id-
 que apud AVICENNAM quoque (si qua

Utrum
 frigus,
 æstus, la-
 bor ma-
 gis ina-
 ni, quam
 pleno
 noceant.

ejus viri apud doctos Authoritas est)
 liculentissimis verbis memoriæ prodi-
 tum invenio. Leviori semper periculo
 plenum corpus exerceri quam vacuum.
 Quo magis falluntur , qui ideo laborem,
 æstumque minus nocere inani putant,
 quoniam omnis huic desit contrahendæ
 cruditatis occasio. Talis namque ani-
 madversio recta non est. Utique teme-
 rarium est , gravioribus se malis im-
 plicare, ut vitentur leviora, ut in hac
 ipsa re , ubi plus ponderat dissipari
 corporis periculum, quàm quæ prop-
 ter cruditatis fugam securitas est. Ne-
 que ignoro quosdam dicere, ob id sa-
 turis inimicum frigus esse, quòd sub hoc
 extrema calore privata malè affician-
 tur. Sed ne hoc quidem sat probè etiam
 animadversum est. Quid enim incom-
 modi, si sola extrema, partes planè igno-
 biles algeant. Omne periculum in eo
 vertitur, quòd non calentibus externis,
 interna citius frigescant. Quòd si hæc
 mala saturis incumbunt, quid te quæso
 sperandum de vacuis est, quibus externa
 internaque omnia caloris sanguinisque
 penuria juxta laborant. Adeò appa-
 ret, frigora, æstus, labores, ut ambo-
 bus corporibus nunquam prodesse, ita
 graviùs semper inani quàm pleno nocere.
 Quid ergo ? Exorbitasse à vero
 CELSUM dicimus ? Minimè hercule.
 Quippe propositis duobus contrariis
 alterius

alterius extremi nomen pro medio ipso-
rum is Autor usurpavit. Etenim ple-
num & inane ambo sub eodem gene-
re posita extremè à se invicem dissident,
quorum medio nullum latini nomen
dederunt, ideoque CELSUS pro an-
tiqua illa dicendi brevitate periphrasi
abstinuit, id corpus inane vocans, quod
inter hoc & plenum intervenit me-
dium. Scilicet hoc ipsum per æstus ac
labores neque crudis infarcitur, ut sa-
turum: Neque contabescit ut inane
ac famelicum, tum nec frigore quoque
æque ut hæc ambo, feritur, deductis
nimirum in corpus omne jamdudum
succis, nec ipsis interim visceribus va-
cuus, sed confecto pridem alimento
fruentibus. Sed de his satis. Superest
nunc famis atque laboris *συχυρία*, quæ
cur valetudini molesta sit, ipsa re patet.
Utrumlibet enim ex sese corpus exhau-
rit, ac proin factò congressu, etiam
tabe consumit, quod & antè CELSUM
hoc Aphorismo nos docuit HIPPOCRA-
TES. *Ubi fames, laborandum non est.*

Inane
corpus
quod-
nam Cel-
sus vo-
cet.

Inediæ
ac labo-
ris gra-
vis copu-
la.

Hipp.
Lib. 2.
Aph. 162

CAPUT III.

Observationes quaedam, prout res nova accidunt, & prout corporum genera & sexus, & ætates & tempora anni sunt.

ATque hæc quidem penè perpetua sunt. Quasdam autem observationes desiderant & novæ res, & corporum genera, & sexus & ætates, & tempora anni. Nam neque ex salubri loco in gravem, neque ex gravi in salubrem transitus satis tutus est. Ex salubri in gravem prima hyeme, ex gravi in eum qui salubris est, prima æstate transire melius est.

ANimadversis in genere omnibus quæ circa cruditatem, cœlum, exercitationes, cibum, potionem, somnum,

vigiliam & id genus alia cùm spectare,
 tum observare quemque oporteat, post
 hac CELSUS & de his ipsis paulò sub-
 tiliùs magisque particulatim differet,
 & nova insuper capita junget, quorum
 pleraque comprehensis generibus affinia,
 alia aliena sunt, perquam tamen neces-
 saria ad valetudinem curandam. Quo-
 rum simul omnium varios usus Autor
 ostendet, prout novæ res incident aut
 corpora, sexus, ætates atque tempesta-
 tes anni ferent. Novæ res sunt, quæ
 extrinsecus corpori supra consuetudi-
 nem accidunt, quarum summa haberi
 ratio debet, ne temerè admissæ valetu-
 dinem convellant. Orsus autem CEL-
 SUS ab aëre est, ejus esse mutationem
 periculosam scribens, etiam tum quo-
 que cùm ex gravi transitus fit in salu-
 brem. Cujus profectò rei causa cen-
 senda est innovata consuetudo, quæ
 nunquam non esse molesta naturæ solet,
 quatenus ab insuetis major passio cor-
 poribus semper ingeritur, ut contra as-
 sueta quia naturæ cognata sunt, haud ita
 validè nos afficiunt, eoque nomine con-
 suetudo priscis illis philosophis quasi
 altera quædam natura putata est. Jam
 verò si juxta HIPPOCRATEM *maximæ mu-
 tationes corporis maximè morbos pariunt*,
 quid non mutatus faciet aër qui perpetuò
 nobis circumfunditur, corpusque uni-
 versum indefinenter ad suæ qualitatis

Novæ res
quæ di-
cantur.

Aëris
mutatio
periculo-
sa.

Consue-
tudo su-
bitò mu-
tata, na-
turæ mo-
lesta est.

Consue-
tudo al-
tera na-
tura.

Hip.
Lib. 3.
Aph. 60

indolem demutat, de sanis hæc intelligas, oportet. Nam contrà in malè valentibus plerumque quod consilium negat, necessitas extorquet. Nam si longa ægrotatio ægrum conficit, utique sub qua neque sanitas in propinquo, neque exitium est, sæpe ad convalescendum, peregrinum cœlum non modò non grave, sed & necessarium est. Videtur hoc usus ipse docuisse in morbo comitiali, apoplexia, tabe, hydrope, quartana & id genus longioribus malis, quorum sanationi ferè plus opis solum mutatum quam medicamenta ferunt. Atque hæc teste etiam HIPPOCRATE loquor, qui *terram in omnibus morbis longis mutari oportere* in Epidemiis docuit. Ergo ita sentiendum est. Mutatam subito cùm aliarum rerum tum aëris consuetudinem, sanis semper difficilem, ægris ubi malum postulat, utilem, sine necessitate perniciosam esse. Quòd si ipsis jam valentibus aliqua necessitate cœlum mutandum est, satius fuerit ab aëre frigido humidoque ad contrarium prima hyeme, & vicissim ab hoc ad illum prima æstate transire. Sic enim omnis intemperiei excessus optimè cavebitur. Cæterùm diu multumque super hoc loco meditatus nondum conjectura assequor, quidnam CELSUS sub gravis loci appellatione intelligat. Si pestiferum vult ut ipse hujus libri capi-

Hipp. 6.
Epid.

Quibus
tempori-
bus ad
quæ loca
migran-
dum sit.

te partim secundo ubi de crudo ructu agit, partim omnium postremo usurpavit, tolerabilis utcumque videatur sententia. Nam ad hunc locum commigrare (si ita res postulat) prima hyeme præstat, eundemque rursus prima æstate protinus relinquere. Nimirum calores maximum ad excitandam pestilentiam momentum habent. Certè ita *Julius Cæsar* in *Comment. de Bello Civili* gravis loci appellatione usus est. Viderurque hæc ista locorum apud **CELSUM** distinctio ab ipso etiam **CICERONE** observata, qui sic *lib. 1. de fato* loquitur. *Inter locorum naturas quantum intersit, videmus, alios esse salubres, alios pestilentes.* Atqui exoritur hinc nova statim difficultas de transitu gravis loci in salubrem, quem **CELSUS** periculosum esse decernit, quod profecto extra omnem fidem est, si quidem gravem reputes qui pesti sit oportunus. Nam hunc vitare ut nunquam periculosum, ita perpetuò necessarium est, eò quòd in hac lue (utique cùm totius ambientis vitium sequitur) nullum neque optatius neque expeditius remedium ipsa sit fuga. Quin etiam ipse sibi repugnare **CELSUS** videretur qui sic aliàs loquitur. Pessimum ergo cœlum est, quod ægrum facit, adeò ut in id quoque genus quod natura pejus est, in hoc statu salubris

Pestilentia optimum remedium fuga,

mutatio fit. Fortè obscuritatem exue-
oratio, si locum & salubrem & gravem
æstimemus, elementarium aëris quali-
tatum non totius substantiæ respectu,
sic ut is salubris habeatur, qui ficcus im-
primis est, in calore frigoreque attem-
peratus: Tum gravis fit, qui immodi-
cè calet, & in altera primarum qualita-
tum oppositione, plus justo humectus
est. Ac sic quidem hætenus tutior fo-
ret ex uno loco ad alium ea transeundi
ratio quam CELSUS proponit, nisi
iterum hîc sermo claudicaret si quando
gravem esse locum contingat ratione
frigidi humidique excessus, quem lo-
cum prima hyeme ingredi periculosum
est, ex hoc quòd comprehensi climatis
aër cum hyeme consimilis in qualitati-
bus fit exuperantiæ. Quid veri in hac
re sit, haud facile divinatu est, proin-
nodum hunc si non explicasse, saltem
ostendisse nobis sat erit. Tametsi id his
difficultatibus supersit effugium, Si pe-
riculum mutatæ repentè sedis per se in-
telligas, non loci in quem transitur res-
pectu, neque comparatis inter se noxis
quæ ab auræ vitio & ejus insueto subi-
toque occurfu oriuntur, sic ut qui ex
gravi loco in salubrem transit, propter
insuetudinem lædatur, etsi hunc fortè
graviora pericula maneant sub eodem
cœlo moratum.

NEque verò ex multa fame nimia fatietas, neque ex nimia fatietate fames idonea est. Periclitaturque & qui semel & qui bis die cibum incontinenter contra consuetudinem assumit. Item neque ex nimio labore subitum otium neque ex nimio otio subitus labor sine gravi noxa est. Ergo cum quis mutare aliquid volet, paulatim debet assuescere.

¶ Sano ægroto positis aliis id interest, quòd illi virium, si quod est, magis paulatim, huic confertim dematur. Etenim qui morbo jam opprimitur, is moram in mutando vitio recusat: At quibus etiamnum sanitas morbusque in ambiguo sunt, eorum vitium tempus ut facit, sic etiam solvit. Quod fieri oportere sciendum est, ad excludendam novæ insolitæque rei molestiam. Ea verò molestia in ægrotantibus non tanti putatur, quanti morbi depellendi necessitas, quæ magnitudine superat eam quæ sub lenta mutatione est, securita-

Sano rec-
tius sen-
sim, æ-
groto af-
fatim vi-
tium adi-
mitur.

Confue-
tudo re-
pente
mutata
fanis
obest.
Gal. 12
Meth.

Victus
subito
novatus
nocet.

tem. Ergo fanis omnis consuetudinis subita mutatio contraria est, idque non solum, ut GALENUS Autor est, quum præter naturam corpora afficiuntur, sed in ipso quoque ad naturalem statum reditu, quemadmodum in iis luculenter apparet, quibus antè vehementer refrigeratis, ac mox ad flammam properantibus, digiti manus præcipuæque circa unguum radices graviter dolent. Hanc naturæ molestiam non tantum qualitatum activarum repentinus occursum, sed aliarum quoque rerum infrequens usus adfert. Nam ut à victu ordiar, ex longo piscium esu ad carnes, & à vini potu ad aquam aut cerevisiam difficilis est insolitus transitus. Itemque ex laborioso vitæ genere ad otium venire, aut contrà ab inertia ad negotia citò reverti naturæ grave est. Quod si istarum rerum quæ in loco usurpatæ non officiant, subita mutatio nocens est, quanto futura nocentior aliarum, quæ nunquam valetudini profunt, nimiam dico satietatem atque inedia, ex quibus hæc necessario alimento corpus privat, illa crudo infarcit. Quanti verò hæc incommoda sint, eorum exemplo discitur, qui plenum victus genus aliqua calamitate parco commutarunt, ut qui in castris aut obsessâ urbe omnibus antè defessi malis ac diutina fracti inedia, hincque protinus ad sum-

mam affluentiam rerum omnium reducti, difficillimis interdum morbis consumuntur. Jam quoque non solum peccatur ubi juxta inediam protinus satietas est, sed ubi rectus etiam ordo in sumendo cibo negligitur. Sunt enim statim quidam ordinatique naturæ motus circa proprias actiones, sic ut unum quodque concoctionis organum semel de die cibo refici suetum, tantum ex hoc sibi in usum nutritionis reservet, ac suos intra sinus seu pretiosum quoddam *κειμήλιον* recondat, quantum abunde est ad proximi solitique cibatus ventura tempora. Videlicet ita longus usus unico pastui ventriculum assuefecit, ut si sæpius hunc dapibus infarcias, vehementer in concoctionis munere sis offensurus, quatenus *solitus non est* (ut inquit HIPPOCRATES) *bis tumescere, aut bis cibos coquere*. Rursus quicumque prandere soliti, prandio se præter morem abstinunt, naturæ vires infirmant ac corpus plus justo biliosum reddunt, quo fit ut Auto e HIPPOCRATE, protinus male habent, ac pigri ad quodvis opus fiant, quin & urinæ subindè his virides calidæque reddantur cumalata intus per inediam bile, alvique durentur siccato, & anadoseos vi & caloribus oleo *πικροχολοις* verò τὰ ὄντα os amarescat, cardialgiæ accendant, oculi excaventur, tempora palpitent, extimaque corporis

Vicissitudo edendi mutata naturæ gravis.

Hipp. 2.
de victis
acut.

Quæ naturæ præter morem implanis accidunt.

Hipp. 2.
Vitt. acut.

Non solum vescendi modus atque ordo, sed cibi etiã genus nocet repente mutatum. Pauper-
culi non offenduntur pravo cibo propter assuetudinem.

ris frigescant. Atque his urgentibus propter omissum prandium symptomaticis, si coena succedet, Autor HIPPOCRATES est, ne tum quidem mala leniri consueſſe, sed acidum ructari, præcordia gravitate, ventrem liquida dejectione exerceri. Terruit CELSUM vescendi modus ac vicissitudo repente mutata. At nos non solum ista movere, sed & cibi mutatum genus debent. Nam permagni interest quo quisque cibo sit usus, & ad quod genus transeat. Nimirum, quibus eduliis longo jam olim tempore corpus alitum est ea repente non absque periculo relinquuntur. Adhæc tutius semper à pravis ad meliora transitur, quæ tamen novatio adeò esse præceps potest, ut præstiterit solita mala retinuisse. Ex hoc enim incidit, ut qui pauper-
culi oleribus, leguminibus, radiculis & id genus prænotæ alimentis suam indies inopiam levant, nihil propter assuetudinem offendantur, idemque rursus ad splendidum viri mensam bona semel fortuna admissi, domesticum olus somnient, insolitosque rerum bonarum usus gravatè ferant. Atque hinc sciri potest, hoc istud mutatæ in victu consuetudinis præceptum latissimè patère, neque in dictis tantummodo generibus locum sibi vindicare, verùm etiam in iis omnibus quæ corpori quoquomodo accidunt, us

sunt somnus, vigilia, repletio, inani-
 tio, & quæ nominatim Autor posuit
 motus & quies. Nempe corpora labo-
 ribus insueta, quies repentè excipiens
 multa cruditate aut plethora onerat.
 Rursus si exantlare gravissima opera
 protinus cœperint qui otio priùs diffu-
 xère, fieri planè nequit ut de vasorum
 vel obstructione vel diruptione non
 periclitentur. Ergò quò omnis noxa in
 commutato rerum comprehensarum usu
 caveretur, præceptum quoddam in-
 star conclusionis ex commemoratis ge-
 neribus collectæ **CELSUS** proponit,
 paulatim dicens assuescere quemque
 debere cùm mutare aliquid volet. Id
 verò, Doctore **HIPPOCRATE**, didicit,
 qui in **EPIDEMIS** sic loquitur. *Contra-*
ria sensim adhiberè oportet atque inter-
quiescere. Tum 2. acutorum, idem evi-
denter testatum reliquit, ubi præter so-
litum impransos ita reficit. Vitato in-
quit frigore, calore, labore, parcius
solito cœnent, cibisque sit humentior,
potus ne sit aquosus, neque minor quàm
ingestorum ratio postulat. Postridie par-
ce prandeant, ut accessione paulatim
crescente ad consuetudinem redeant.
 Eandem mutandæ consuetudinis legem
GALENUS quoque in obeundis laboribus
 secutus videtur, à levissimis jubens mo-
 tionibus semper auspiciandum esse, sen-
 simque eas adaugendas, dein diem

Motus &
 quietis
 subita
 mutatio
 periculo-
 losa.

Hipp.
 Lib. vi.
 Epid.
 Mutatio
 omnis
 paulatim
 fienda
 est.

Præter
 solitum
 impran-
 si, quo-
 modo
 reficien-
 di.

Gal.
 Comm.
 in lib. 6.
 Epid.

Hipp.
lib. 2.
Aph. 51.

unum & item alterum interponendum, & in otio versandum. Illud fateri jure possumus, nihil penitus in proposita re aut CELSUM aut GALENUM reperisse, quod non antè à vetustissimo Autore HIPPOCRATE hoc Aphorismo comprehensum sit. Semel, multum & repente vel vacuare, vel replere, vel calefacere vel refrigerare, aut alio quovis modo corpus movere periculosum est. Omne enim nimium naturæ inimicum est: Paulatim verò quod fit, id tutum est, cum aliàs, tum maximè, ubi ab uno ad aliud faciendâ mutatio est.

OMnem etiam laborem faciliùs vel puer vel senex, quam infuetus homo sustinet. Atque ideo quoque nimis otiosa vita utilis non est, quia potest incidere laboris necessitas.

¶ Multùm cum omnibus in rebus, tum in ferendo labore consuetudo potest. Ejus rei argumentum longè efficacissimum est, quod cum pueri ac senes propriæ naturæ ratione ad omnes voluntarias actiones sint ineptiores, ado-

Pueri &
senes so-
litum la-
borem
ferunt.

lescentes autem multò aptissimi, hos quo in-
 tamen insoliti labores frangant quos solito ju-
 illi modò huc assuerint susque deque venes
 ferunt. Nimirum ita sanè fit, ut otio- frangun-
 sis articuli musculique pigrescant at- tur.
 que (ut sic loquar) enerventur, labo- Inertia
 riosis verò diutina exercitatione mutuo- motionis
 que attritu durentur. Ac proin instru-
sueta motio (Autore etiam GALENO) menta
non solum minimè lassat, sed delectat enervat,
quoque, ut contrà si insolens est, pro- labor fir-
 tinus tum displicet, tum fatigat. De- mat.
 nique quid quæso consuetudo non po- Gal. 5.
 test, quæ non ad corporis modò cura- fanit.
 tionem, verumetiam ad fingendos ani- Consue-
 mos ipsius instar naturæ est. Quare tudo ni-
 hujus rei sedula observatio nescio quid hil non
 salubris doctrinæ ad vitam componen- potest.
 dam adferat, scilicet ut quisque statim Γραμμ.
 à teneris annis postergatis fortunæ lu-
 dibriis, animum adjungat, quæ duo ut
 & beare suum professorem, & decorare
 certò possunt, ita longiore usu hexin
 parere, & in ipsam transire naturam
 solent. Ut perquam sapienter FABIVS
 dixerit, *consultum esse ab initio statim
 optimis assuescere.*

SI quando tamen insuetus
 S aliquis laboravit aut mul-
 to plus quàm solet, etiam

is qui assuevit huic jejuniō, dormiendum est multo magis si etiam os amarum est, vel oculi caligant aut venter perturbatur. Tum enim non dormiendum tantummodo jejuno est, sed etiam in posterum diem permanendum, nisi citò id quies sustulit. Quod si factum est, surgere oportet, & lentè paululum ambulare. At si somni necessitas non fuit, quia modicè magis aliquis laboravit, tamen ingredi aliquid eodem modo debet.

Lassitudo quid. ¶ Symptoma quod succedere laboribus solet, aut immodicis aut inusitatis lassitudo est (*κοπὴ* Græci nominant) calfactis scilicet supra justum articulis & musculis, sicque nimium tum siccatibus tum excremento intra hæc attracto præpeditis. Huic affectui siquid aliud somnus opitulatur, non solum, quia

Lassitudini somnus medetur.

fessa labore membra quiete recreat, verum etiam quia arefacta humectat, rigidula emollit, impedita excrementis liberat. Ac primum ne illud quidem ab HIPPOCRATE dictum ratione caret. *Ubi corpus laborare cœperit, quiete lassitudinem protinus levare.* Quòd si id quies facit, quanto magis necesse est somnus faciat, qui sicuti cum illa ἀνάλογος est, ita ad isthæc omnia longè est efficacior. Is namque in hunc usum nobis à natura tributus est, ut spiritus animales jugi à cerebro defluxu circa motionis voluntariæ munus infumpti reficerentur. Id namque ex eo constat, quòd post gravia exercitia proclivitate quadam naturæ ultra cum ad somnum feramur tum altiùs dormiamus, sic ut præsentissimum contra pervigilia remedium in unico sæpe labore positum sit, quemadmodum HORATIUS hoc metro innuere visus est. *Trans Tyberim nanto, somno quibus est opus alto.* Atque hæc à quiete fessis artubus commoditas accedit. Neque hac levior censeri debet, quæ somni beneficio integritas concoctionis est. Dormientibus enim calor spiritusque vitalis inaugefcit, atque intus circa munus concoctionis distinetur, quo fit ut omnia naturæ effluvia sistantur, meliusque subindè alteretur, quicquid in ventre ac primoribus venis crudum inest alimenti: Quas sanè causas, nil mi-

Hip. lib. 2.
Aph. 48.

Somnus
cur à natura
tributus
animantibus
sit.

Somnus
labor
conciat.

Somnus
quo modo
concoctionem
juvet.

rum si totius humectatio sequatur. Jam siquid motivis organis liquamenti aut crassioris humoris insedit, id quoque per hæc tempora tenuatur, subigitur, æquatur, & ad exhalandum fit idoneum, qui fructus (ut patet) omnis ab exaucto per somnum calore procedit. Ipse calor viribus jam tum omnibus expeditus, liberè agit, seseque agendo confirmat augetque, ad nulla amplius motionis organa distractus. Videlicet ut multa actione facultates voluntariæ minuuntur, ita naturales contrà invalescunt. Rursus ut hæc dormientibus validiùs, & vigilantibus segniùs agunt, ita illæ è diverso per somnum magis feriuntur, & vigilibus in assidua sunt functione. Porrò dormiendum hic jejuno potiùs quàm saturo est, idque ne natura ad conficiendum ventriculi alimentum distracta, tardiùs resolvat, quod articulis musculisque lassitudinis affectum intulit. Neque verò hæc ipsa natura (quum in fatigatis supra proprias vires sit afflicta) satis commodè utriusque vacabit officio, & concoquendo exceptum ventriculo alimentum, & æquando discutiendoque id excrementi, quod per vehementes labores ad organa motionis tractum, ibidem impegit. Quandoquidem insitus nobis calor (quem naturæ etiam nomine dignamur) admissis in ventrem epulis paulo minus omnis

Lassatis non est à cibo dormiendum.

Cibo in stomachum recepto, calor intro fertur.

ad ima penetralia corporis recedens, extrema deserit, suoque afflatu seu numine aliquo tutelari privat. In quibus tamen extremis cum lassitudinis affectus potissimum figatur, fieri ægrè potest, ut à cibo dormientibus quicquam fatigatio levetur. Ut somnus labore fessis nunquam est inutilis, ita tum demum salutaris habetur, ubi corpus natura calidum ac ficcum est, ut quod tanto liberaliori eget humectatione, quanto graviùs semper labore offenditur. *Omni*bus enim *ex siccitate laborantibus somnus* (Authore GALENO) *maximè idoneus est*, sicut vigilia contrà apprimè inimica. Quare adductus CELSUS existimavit majore fiducia dormire à labore jejunum posse, si os amarum est, si oculi caligant, aut venter perturbatur. Indicant enim signa hæc cumulatam in vasis bilem inque ventriculi spatium effusam præ excercitationis nimietate fuisse, quæ nimietas non ægrè calidis ficcisque corporibus accidere solet. Ergo os amarescit, quoniam hujusmodi sapor bili flavæ proprius est, eumque ventriculus gulæ totique intus ori communis tunicæ meritò impartit. Oculi autem caligant, cum qui ex bile resolvitur halitus è stomacho ad caput subvolat ac falsis imaginibus visivos spiritus intus

Somnus
exsicca-
tis utilis,
vigilia
inimica

Gal. 7.
Meli.

Signa ef-
fusæ in
ventricu-
lum bili-
lis.

ludit. At alvus fusa redditur depresso ad intestina amaro excremento, quorum vim excretricem sua istud acrimonia provocat ac veluti stimulo suppungit. Sanè his apparentibus notis, neque lassitudinis affectu sub prima quiete discusso, non tantummodo jejunis (ait CELSUS) dormiendum est, sed in posterum quoque diem permanendum, ut omni ratione ac via corporis humectatio quærat. Quamquam tamen severitatem illam veterum in jejunando non usquequaque semper hinc oporteat sectari, quin potius modum aliquem propositis rebus adhibere, ne corpus immodicis siccatis laboribus, & nutrimenti subindè fluctuans inopia, non solum nullum ex somno humectationis fructum percipiat, sed contra potius indè penitus tabescat. Cujus rei gravissimum Authorem habemus HIPPOCRATEM, quis sic ait. *Somni jejunum attenuant, humidum quod inest vacuantes.* Siquidem hac sola ratione corpus humectari ex somno contingit, quòd hoc durante ea quæ parum cocta ventri vasisque supersunt calor validius edomet, & in utiles succos partiumque nutrimenta feliciter convertat. Id quod minimè futurum est corporibus supra modum inanibus: Nam tum deficiente venas sanguine, illa per

*Hipp. Lib.
2. de dieta*

somnum excoqui immodiceque are-
 scere solent, ali humectarive non item. Somnus
 jejunos
 exte-
 nuat.
 Quippe non alia via eos sæpe in ha-
 bitus symmetriam vindicamus, qui
 nimia carnis atque adipis mole one-
 rantur, quàm somno à laboribus ma-
 tutinis & ante cibum imperato. Ergo
 si extenuationis periculum ex hoc ge-
 nere somni defessis corporibus impen-
 det, satiùs utique fuerit pauculum
 quid atque humidum priùs coenare,
 ac tum demum somno se dare. Talis
 enim coena quia concoquitur faciliùs,
 haud æque diu naturæ operam disti-
 net: Quia verò pleniùs humectat,
 meliùs quoque ariditatis per motio-
 nes contractæ vitium corrigit. Porrò
 soluta per quietem lassitudine, surge-
 re convenit ac lentè paululum ambu-
 lare, ut placida hac membrorum di-
 motione impacta ipsis superflua som-
 nisque jam ope tenuata commodiùs
 exhalent.

Communia deinde omni-
 bus sunt post fatigatio-
 nem cibum sumpturis, ubi
 paulùm ambulaverunt, si bal-
 neum non est, calido loco
 vel in sole vel ad ignem

ungi atque sudare, si est, antè omnia in tepidario residere, deindè ubi paulum conquierunt, intrare & descendere in solium, tum multo oleo ungi, leniterque perfricari, iterum in solium descendere: Posthæc os aqua calida fovere, deindè frigida. Balneum his fervens idoneum non est. Ergo si nimium alicui fatigato penè febris est, huic abundè est loco tepido demittere se inguinibus tenus in aquam calidam, cui paulum olei adjectum sit, deinde totum quidem corpus, maximè tamen eas partes quæ in aqua fuerunt, leniter perfricare ex oleo, cui vinum & paulum contriti salis sit adjectum.

¶ Omnibus exercitatione defessis humectatio salubris est. Ipsa (si sub otio ac somno arefactionis vitium non conquievit) unctiōibus quoque ac temperatis balneis rectè quæritur. Magnas hæc ista vires ad levandas solandasque lassitudines sortita sunt. Nam solidis plus justo siccatis salutarem madorem immitunt, durata emolliunt, tensa relaxant, ideoque ab omni dolore vindicant, tum quæcunque subcutaneis in locis coierunt tenuia ac fuliginosa excrementa foras per cutem exigunt, & proclivitatem somni qui paulò post cibum vehementer sit profuturus, inducunt. In quibus penè omnibus plus unctiōe valere balneas intelligendum est. Cæterùm novisse oportet, hæc ista præsidia non nisi cibum sumpturis conducere, saturis verò cruditatis atque obstructionis causam præbere. Quæ namque ratione succos permovent habitumque corporis accendunt, eadem profectò & crudum alimentum huc è primis venis ante tempus pertrahunt. Quod incommodum ut effugeret HIPPOCRATES, eos *lavatione prohibebat, qui non longo ante tempore vel ptisanæ cremorem sorpserant, vel quippiam biberant.* Sed agendum fatigantium hominum curationem prosequamur. Ac primùm quidem deficiente balneo, non male conveniunt unctiō atque sudor, illa ad

Balneæ
dulces &
unctiō-
nes fati-
gatis uti-
les.

Balneæ
& unctiō-
nes
saturis
officiunt

rigescentium tensorumque partium emolli-
 tionem, hic ad fumosi excrementi
 vacuationem accommodatior. Fieri ve-
 rò ista oportet in Sole aut ad ignem,
 ut horum ope illorum vis atque ener-
 gia juvetur. Sudores tamen non expe-
 dit esse effusissimos, ne quid secum
 benigni humoris exigant, quod cum
 nulli utile, tum perniciosum quoque
 defatigato est. Verùm si balneæ sup-
 petunt, non alienum erit & his etiam
 lassatos uti, ut quæ ad propositos sco-
 pos per omnia ferè sint unctioe poten-
 tiores. Sed harum vires atque partes
 exponere operæ pretium est, ut constet
 quæ in singulis generibus animadversio
 necessaria fatigato sit. Ergo balnei par-
 tes, si quis curiosius æstimet, quinque
 apud antiquos scriptores reperire est.
 Ex his tepidarium prima erat, ædifi-
 cium concameratum omnique ex parte,
 ne quâ pateret, occlusum, ac ficcis ab
 igne redditis vaporibus calens. In hoc
 balneis usuri tantisper versabantur, do-
 nec habitus calore ascito rarefceret,
 idque ne imparati in calidum postea
 solium defilirent. Hoc enim errore
 horror movetur densatis subitaneo calo-
 re cutis spiraculis, actisque violenter
 per musculos acribus excrementis. Quæ
 incommoda facilè cavebuntur, si antè
 calentes undas æqualis per totum cor-
 pus calor diffundatur, cujus beneficio,

Balnei
 partes
 quinque.
 Prima.

materia vacuandæ liquefcere, cutis meatus pateferi, aspera lævigari, tenfaque laxari poffint. Sequitur fecunda balnei Secunda. pars priore ferè per omnia fimilis, ni fi impenfiùs hæc fereret, eoque nomine ἀπὸ τῆς ὑποκαίειν Græcis ὑποκαυσου, CELSO, CALIDARIUM, aliis LACONICUM appellata eft, eratque sudoribus fufius evocandis dicata. GALENUS decimo Therapeutices, Tepidarii ac Laconici discrimina confudit, quoniam fola ferè caloris intenfiione ac remiffione, non re ipfa diffident. Succedit Tertia. his tertia pars, calentis ac dulcis aquæ lavacrum, aliàs folium appellatum, eratque vas aut cifterna calidis undis impleta. Ea non uno nomine juvat. Nam partibus fi ficcatae funt utilem madorem impartit, fi refrigeratae, afcitiio calore mediocritatem temperamenti reddit, adhæc excrementa vacuat, & Quarta. fomnum accerfit. Proxima lavacro pifcina frigida quarta balnei pars erat iis potiffimum corporibus fubveniens, quorum intererat humorem balnei potiùs quærere, quàm caliditatem. Nam omnem intemperiem abigit à lavacro antè contractam, tum molem corporis denfat, ac veluti communit, quò minus externis injuriis fiat opportuna. Mox verò ipfa quoque naturæ virtus ab hac denfatione cutis invalefcit, intrò pulfis, calore, fanguine, fpiritu, efficaciffimis

Quinta,

Balneum
quomo-
do fati-
gatis ad-
minif-
trandum

naturæ adminiculis. Quæ sanè causa est, quare eos cernamus, qui sese frigida decenter perluerunt, plus appetere, melius concoquere, ac minus sitire. Restat ultima balnei pars, quæ tota movendis sudoribus erat destinata. Sic enim superflua ea melius exhalabant, quæ calor primo frigidæ appulsu intro fugatus, ac mox ab imo rursum corpore acceptis intus viribus emergens secum in habitum vexerat. Eliciebatur sudor partim quartæ balnei partis usu, partim multa veste universo corpori circumdata. Et quidem intra hæc omnis balnei administratio antiquitus erat, tametsi non idem omnium usus semper erat necessarius, sed suus cuique corporis affectioni proprius, peculiarem in singulis generibus observationem exigens: quemadmodum in ipsis quoque fatigatis fieri solitum est. Igitur his (Authore CELSO) non inutile tepidarium est, idque iis de causis quas proximè proposui. Hic ubi aliquantisper cunctatum est, intrare & descendere in solium convenit, quod sit aut temperatum aut mediocriter calens. Nam hoc & excrementa commodè vacuat, & partes labore siccatas humectat, & incensas grato refrigerio demulcet, idque aquæ in habitum ingressæ merito, quæ deposito ibidem adventitio calore quam mox ad naturam quæ refrigerans est,

est, redit. Fervens verò balneum fatigatis aduersissimum est. Scilicet hos in balneas deducimus non tam vacuationis alicujus gratia, quàm ut emolliatur ac madescat quicquid in corpore immoderatiùs exaruit. Proin qui sese ferventibus in balneis elixant, non solum his commoditatibus non fruuntur, sed nova etiam sibi mala consciscunt. Nempè corpus antè laboribus accensum extorretur, totaque undequaque densata cute nec madescere partes ab humore balnei possunt, nec excrementi quod intus latet, quicquam emittere. Etenim nihilo segniùs aqua fervens, quàm frigida adstringit. Posthac jam solio egressos hos non sine causa CELSUS ungit: Nam hoc modo, solida labore siccata madescunt, & hiantia cutis spiramenta pinguetudine infarta fideliùs retinent, quicquid inter lavandum receptæ fuerat in corpus aquæ. Tum autem perfricuisse etiam leviter corpus inter unguendum juvat, ut eò altiùs oleum in carnes demittatur, fructusque humectationis sit uberior. In quem finem vel secundò balneum repetere CELSUS non dubitavit. Peractis his fovendum os aqua primùm calida, dein frigida est, illa quidem ad præmunendas fauces, ne successura mox frigida violentur, hac verò ad caput lavacro rarefactum contra ambientis injurias

Solium
fervens
fatigatis
contra-
rium.

Unctio
fatigatis
utilis.

Fatigatis
os frigi-
da à bal-
neo fo-
vendum.

durandum, ambo ad levandam ariditatis molestiam, quæ durante lotione in ore contracta est, elatis nimirum eo ferventibus ab commoto sanguine vaporibus. Jam si fatigatis caloris siccitatisque vitium improbi labores adeò grande fecerint, & ejus rei causa tantum non febris sit, tum profectò aut folio calido penitus supersedendum est, aut iis id duntaxat partibus admovendum, quæ longius ab hepate cordeque absistunt. Quippe metus est ne si ferventis aquæ vis aut substantia præcordia attingat, febrem moveat. Rectius ergo tales, ut CELSUS præcipit, loco tepido in calidam aquam inguinibus tenus demittuntur: Quoque is humectationis fructus largior sit, non abs re & olei paulum aquæ inditur: Sic enim humor & magis refrigerat, & diutius in membris inhærescit. Posthac corpus inungendum est, lenta pariter adhibita frictione, addendumque oleo salis momentum ut qua nimia licet calfactionis occasione lassitudinis affectus quàm maturrimè solvatur. Consultò autem hîc frigidæ lavatio, quæ quarta balnei pars erat præteritur. Tum quòd fatigatis, adeò naturæ vires laborent, ut frigidum non sufferant, tum quòd balneo relaxatum corpus ac succis exinanitum, sed & plurima tenellæ carnis atque adipis portione privatum sit, ut

Frigidæ
lavatio
defatiga-
tis inuri-
lis.

Hinc vitæ principia crudi frigidique elementi illapsu promptè feriantur. Sunt namque hæc iita pericula omnibus iis communia, quorum viscera, laboribus, inedia, vigilia, aut tabido aliquo affectu extenuata non sat muniminis retinere adversus irruentis frigidi vires. Quanquam tamen GALENUS satis confidenter ipsos etiam hecticos frigida lavarit, præstabilius esse ratus in frigida intemperiei discrimen eos conjicere quàm in marasimum labi sinere. Quippe si in eum jam res rediit locum, ut ibidem, minima, periturus, qui sic laborat, æger videatur, nisi temeraria quoque via fuerit adjutus, deficient verò alia quæ salutem spondeant remedia, satiùs esse GALENUS putavit anceps auxilium experiri quàm nullum, multaque in præcipiti periculo rectè fieri posse, aliàs omittenda. Ipse decimo Therapeutices in hunc ferè sensum loquitur. Quemadmodum hectica febre consumpti, ubi ad balneum accedunt, nisi in frigidam sint dimissi, nihil juvantur, ita gravissimè iterum offenduntur, si frigida vis aut substantia omnino integra ad viscera pertingat. Cæterùm GALENI hæc medicatio ut non optimum, sic tamen secundum remediū genus adhibet, ipsaque adeo quoniam nihil aliud est quàm præsentis malo aliis malis, sed minoribus remedia dare,

Hecticos
Galen.
cur in
frigidam
deduxerit.
Gal. 10.
Meib.

non usquequaque fatigatis hominibus sectanda est, ut quibus hæc desunt, aut si sunt, uno (ut alias CELSUS ait) die finiuntur. Nares acutæ, collapsa tempora, oculi concavi, frigida aures, cutis circa frontem intenta, reliquaque monstrorum hecticorum species. Ac proin licitum quoque est cum levioribus tum securioribus auxiliis contractos ab labore ardores tollere. Jam quoque ut lassatis frigida post solium natatio, ita & sudor nocent. Exigitur enim per cutem, quicquid dulcium undarum lavacrum solidis immiserat.

Fatigatis
sudor
inutilis.

Posthæc omnibus fatigatis aptum est cibum sumere, eoque humido uti : aqua vel certè diluta potione esse contentos, maximeque ea quæ moveat urinam. Illud quoque nosse oportet, quòd ex labore sudanti frigida potio perniciosissima est, atque etiam (cum sudor se remisit) itinere fatigatis inutilis. A balneo quo-

que venientibus Asclepiades inutilem eam judicavit. Quod in his verum est, quibus alvus facile nec tutò resolvitur, quique facilè inhorrescunt. Perpetuum in omnibus non est, cum potius naturale sit potione æstuantem stomachum refrigerari, frigentem calefieri. Quod ita præcipio, ut tamen fatear, ne ex hac quidem causa sudanti adhuc frigidum bibendum esse.

¶ Quibus succi præter modum accensi attenuatique sunt, maximum *Gal. 9.* *Meth.* iis (inquit GALENUS) remedium est, *Fatigatis* humidum nutrimentum, quare id *humec-* *tum nu-* *trimen-* *tum ido-* *neum,* *neum,* fatigatis quoque commune est, quoniam plus æquo dissolvuntur, citò refici postulant: Quia verò debilitantur, cibo facilis concoctionis egent. Utrumlibet optimè humecto confit alimento, ut quod ad concoctionem

Fatigatis
quæ po-
tio con-
veniat.

Frigida
potui da-
ta ex la-
bore su-
dantibus
pernitio-
sa.

fui non tantum ac si solidum effet
exigit à natura roboris, nec tantum
moræ ad corporis nutritionem. Quæ
causa est, cur lassatis non modò ci-
bus humidus, sed & diluta potio con-
ducant. Etenim meraca etsi plus di-
luta nutrit, labore tamen accensis,
quia calet, inimica est. Aqua uti in-
trepidè possunt juvenes boni habitus
(*ἀσάγευσι* Græci dicunt) idque eo
semper confidentius, quo magis eam
potare soliti sunt. Cæteris diluta po-
cula aptiora sunt, ex aliquo genere vini
urinas moventis *δυσουρικόν* Græci nomi-
nant. Hoc enim expeditè venas per-
meat, idèdque citiùs vacuatos reficit.
Adde quòd minus etiam calefacit ac
putria biliosaque succorum purgamenta
per urinas exigit. Porrò frigida ut im-
modicè lassatis perquam rarò prodest, sic
nunquam non perniciofa est iis, qui hanc
profluentibus etiamnum sudoribus bi-
bunt. Patefactis enim undique in cor-
pore meatibus, facillimè ad viscera
transit quicquid in ventrem crudæ po-
tionis ingestum est, sic ut hæc eadem ne-
quicquam nativi caloris robore edomi-
ta fractaque primo statim impetu prin-
cipia vitæ perennesque illòs naturæ fon-
tes imperat, omnia violenter sua qua-
litate percellens. Videtur hoc ipse quo-
que usus docuisse, quoties hepatis atque
lienis hinc violati occasione hydrops,

aut nervosorum corporum affectu convulsio, tremor, dyspnæa & similes morbi gignuntur. Porro itinere defessus etiam tum frigida nocet, cum sudor se remisit. Nam his diutina itatio vires attrivit, simileque veri est, multum carnis mollioris, adipis, sanguinis & ipsius denique genuini caloris perisse, quibus detractis præfidiis ventriculus, hepar, lienis, totaque precordia irruentis frigidi injuriis cedunt. At verò extra periculum sunt, qui balneas egressi, frigidam aquam finitis sudoribus hauriunt, utique si bona sunt corporis habitudine præditi, neque extenuatione affecti, neque senio debilitati, magisque si consuetudo non usquequaque reclamatur. Horum etenim visceribus maximi muniminis seu tutissimi præfidiis loco ipsa nativi caloris abundantia est, quæ sanè facit, ut non solum non noceat frigida, sed augendis naturæ viribus etiam vehementer inferviat, idque extincto penitus ardore, quem solum visceribus intulerat. Nimirum recreatæ hinc solidæ particulæ ipseque antè omnes ventriculus, protinus & accuratiùs alimentum concoquant, & promptiùs, si quæ putria in iis excrementa coièrunt, excludunt. Porrigere in loco frigidam cum sit expeditissimum artis medicæ gnaro, tum imperito difficillimum est, ut in proposi-

Itinere
fessis pos-
tus frigi-
da inu-
tilis.

Frigi-
dam à
balneo
haurire
non est
alienum.

Frigida
potui
quæ re-
clament.

Hip. lib. 7.
victus
acuto-
rum.

Frigida
quibus
inutilis.

ta re, ubi tantis aquæ dotibus tanta sunt quæ ex opposito respondeant vitia, quando hæc cum non oportet, aut ab iis quibus inutilis est hominibus bibitur. Nam si cruda putrisve materia venas habitumque obsidet, sic ut homo vel labores aggressus, vel lotus, itemque Solis ardoribus objectus illico inhorrescat, temperandum à frigida potione est, seu quæ obstructions venarum adauget, succosque malè coctos crudiores facit. Jam si tumor aliquis præter naturam (dempto erysipelate) aliquod viscerum exercet, nec tum quoque utilis esse frigida potest, quandoquidem hæc, ut HIPPOCRATES testatur, *frigida partiumque crassarum est, ob idque & agrè concoquitur, & tarde permeat*, ut nihil mirum sit, si illas loco affecto materias altius implicet, & ad ferendam concoctionem faciat rebelliores, utique si tumore jecur aut lienis premitur, quibus præcipuè visceribus quia exilia vasa obtigere, à frigida negotium fieri, eodem Authore HIPPOCRATE disci potest. Addam his & tertium genus, quod jure tamen omnium esse primum oportuit, corporis scilicet totius aut partis alicujus principis imbecillitatem. Etenim quæcunque profutura semel frigida est, naturæ nostræ viribus inferior sit necesse est, ex quo aded fit, ut itinere fatigatis, gravi labore

fractis, curis, vigilia, atque inedia confectis, diutina ægrotatione jactatis, decrepitis, infantibus, tum (si ad partes spectes) propter imbecillitatem ventriculo ad diarrhæam, hepatis ad hydropem, lieni ad schirrum, intestino ad colicos dolores, ac præcordiis ad dyspnæam propensis poculum frigidæ omnibus ex æquo inimicum sit. Siquidem hæc intrò semel per os demissa, aut à natura ut superetur, aut ut hanc ipsa protinus superet, necesse est. Ideoque si ventriculo quem hæc primum, intrat tenendi vis adedò sit imbecillis, ut quicquid assumptum est aliàs imperfectum, aliàs ne concoqui quidem coeptum, protinus diffluere per alvum finat, quis dubitet hoc rerum statu frigidum obesse, tum quod partis infirmitatem sua qualitate adaugeat, tum quod nutantes in fluxum materias stric-tis superioribus ad anum impellat, præcipitetque. Scilicet frigiditatis est, corpora quibus incurabit, pressare ac velut manu stringere. Quomodo & medicamenta frigida supra pectus foris imposita, fluxionem sanguinis per tussim rejecti incitant, compressis nimis ab horum qualitate pulmonum vasibus. Porro ASCLEPIADES *inutilem à balneo frigidam* censuit. Quod, quamvis pleraque ejus viri præcepta secutus est CÆLSUS, rectè tamen damnavit. Ne-

Frigida
alvo fu-
sæ ini-
mica.

que enim bibitæ aquæ periculum in ipso balneo, sed in corporis loti ineptitudine vertitur. Nam detractis modò enumeratis incommodis quid prætabilius, aut quid magis naturale est, quàm æstuantem stomachum gelida potione refrigerari. Scilicet mutatio omnis fit à contrario atque in contrarium. Et sunt etiam contraria remedia contrariorum. Æquè profectò ut naturale quoque fatebimur, frigentem stomachum calida potione juvari.

SOlet etiam prodesse post varium cibum frequentesque dilutas potiones, vomitus, & postero die longa quies, deinde modica exercitatio.

Alimentum tribus de causis intus computrescit.

Cibi copia immodica.

¶ Corruptionis ciborum tres sunt primæ seu generales differentiæ. Una fit per proprios ventriculi morbos. Altera à vitiosis, qui intus coierunt, humoribus. Tertia alimenti sequitur vitium, quoties in ejus quantitate qualitate aut vescendi modo delinquitur. Exuperantem quantitatem, ventriculi calor superando non est, quare protinus ab ea is superatur, æquè profectò ut ab immoderata lignorum copia flamma

ignis tum obruitur tum etiam tota deletur. Inepta qualitas in excedente potissimum caliditate aut frigiditate, tum universæ substantiæ pravitate spectatur, quæ omnia ingenitum nobis calorem impediunt, quò minùs cibos possit suo robore edomare & in utiles succos alterando convertere: at in modo vescendi peccatur, si aut præposterò ordine aut nimia varietate alimenta assumuntur. Quippe non potest concoctio non vitari, quum facilia concoctu duris, pinguis macris, ac laxantia adstringentibus postponuntur. Tum quæ nimium varia sunt fercula contrariisque inter se qualitatibus pugnantia, ventriculus neque arctè suis tunicis apprehendit neque pari concoctionis proportione alterat. Alia enim aliis citius, alia tardius conficiuntur, quæ promiscuè omnia inter se coëuntia mistaque, facillè computrescunt atque omnem concoctionis legem subvertunt. Ergo tribus hisce ventriculi noxis maximum promptissimumque remedium vomitus est, quo id quod naturæ incommodat, extra corpus elicitur. Nam si quod intus alimentum est, copia sui malè habet aut alioqui computruit, nullo certè modo melius succurritur. Nunquam enim prava malè pelluntur, sæpe bona haud tutò retinentur, quoniam periclitari hæc non

Cibi inepta qualitas.

Cibi sumendi ordo præposterus, aut nimia varietas.

Vomitus corrupto intus alimento aut corrumpendo utilissimus.

Ægineta
lib. 1.

expedit, ne nimio luxu ventriculi vim
laceffant, neve caloris nostri destitu-
ta afflatu, vitientur, ac sic tandem
venarum excepta osculis, benignos
etiam succos contaminent. Quæ de
cibo diximus, eadem de simili quo-
que potione intelligenda sunt, ut rec-
tè *Æginetam* scripsisse arbitrer, matu-
rum vomitum saluberrimum esse temu-
lentia remedium. Porrò quoniam pro-
positis ventriculi affectibus cruditas
necessariò copulatur, conandum modis
omnibus erit ut concoctio fiat, ad cujus
facultatem multis abundè est longius-
cula quies, & post hanc modica cor-
poris exercitatio. Illa calorem intus
coërcitum in concoctionis officio te-
net, hæc eundem excitat absque cru-
dorum tum liquatione, tum in habi-
tum raptu.

SI assidua fatigatio urget, in-
vicem modò aqua, inodò
vinum bibendum est, raroque
balneo utendum. Levatque las-
situdinem etiam laboris muta-
tio, eumque quem novum ge-
nus ejusdem laboris pressit, id
quod in consuetudine est, refi-

DE SANIT. TUENDA. 133
cit. Fatigato quotidianum cu-
bile tutissimum est, insolitum
contrà lassat. Quod enim
contrà consuetudinem est, no-
cet, seu molle, seu durum
est.

¶ Fatigatio (quæ quidem exercitiis
supervenit, quæque excedens quædam
ac pertinacior esse lassitudo creditur)
nihil aliud est, quam tristis quidam sen-
sus corporis immodicè exerciti, accen-
sis nimirum articulis atque musculis,
idque nervaceis horum fibris aliàs ve-
hementer tensis atque siccatis, aliàs ex-
cremento sibi circumfuso præpeditis,
adeò ut motis particulis molestus indè
sensus alicujus seu ulcerationis, tensio-
nis vel contusionis quasi phlegmones
oriatur. Tensio nudam ferè siccitatem
labore contractam, ulceratio excremen-
ti membræ infixi qualitatem, contu-
sio copiam magis sequuntur. Jam id
excrementi quod influxit si tenuè est,
facilè discutitur, tum balneis, tum su-
dationibus. Si verò crudum, crassum,
plurimumque est, resolvere id non us-
que adeò proclive est, ex quo lassitudo
in vetustatem incidit, ideoque assidua
CELISO nominatur, alius scilicet par-

*Affidua
fatigatio
quando
fiat.*

*Hipp. 6.
Epid.*

*Gal 4.
sanit.
Concoc-
tio lassitudinis
assiduae
reme-
dium.
Vinum
lassatis
aliquot
nomini-
bus uti-
le, ali-
quot
inutile.*

ticulis immerso excremento. Urget-
que hoc pathema ea potissimum cor-
pora, quibus aut plethora aut succo-
rum cruditas subest. Quemadmodum
rectè dixit HIPPOCRATES, *nequaquam
à cibi parsimonia lassitudinem fieri.*
Itaque propositum symptomata, quia
cruditatis soboles est, frustra aut bal-
neo, aut alio quopiam calfaciente re-
medio oppugnabitur, ut quod particu-
las priore labore accensas gravius
etiam inflammat & materias ipsis im-
pactas (quia concoctione nondum te-
nuatae, æquatæ atque subactæ sunt)
minimè elicit, sed permovet dunta-
xat, quò fit ut hinc lassitudinis sensus
quàm maximè adaugeatur. Jam si per
hæc tempora intus quoque latet (ut
ferè fit) succorum vel crudorum vel
putrium illuvies, quis hîc non sibi tem-
peret à balneis, quarum vi noxia hæc
ad ægrotas particulas trahuntur. Ca-
vit religiosè GALENUS, ne cùm pari-
ter & lassitudo urget, & venæ crudis
succis refertæ sunt, ea quæ extra
sunt, intrò revocemus: Neu quæ in-
tus sunt, foras. Ergo omnis diutinæ
lassitudinis remedium unica in concoc-
tione positum est, quam concoctionem
non parum ipsum adjuvat vinum, ut-
pote ingenito nobis calori similitudine
substantiæ accommodatissimum, ut ne
dicam interim, perquam idoneum id

esse ad corrigendam siccitatem, quæ solidis particulis propter superfluos labores contracta est. Sed ut nihil penè omni ex parte beatum est, ita & hîc quoque inter tot vini commoditates, unicum hoc intervenit incommodum, quòd (quia diureticum id esse convenit) crudos putresve humores ad motionis organa secum abducatur, ac sic fatigationis propositæ symptomata exasperet. Videlicet hac permoti causa iis quoque vinum omne ac præcipuè diureticum circuncidimus, quos jam nunc podagræ, chiragræ, coxendices aut id genus alterius arthritidis dolores tenent. Nihilò vino melior aqua sic fatigato corpori est, utpote cruda planè existens atque omni naturæ functioni ex sese inutilis, cumque diu circa præcordia cunctetur neque in corpus eat, reliquum est, ut eos qui hîc abduntur malè cocti humores, adaucta cruditate reddat peiores. Quòd si vel celerrimè ad articulos penetraret, ne ob id tamen eorum sanare affectum quiverit, quin potius debuerit in venis hæere, omniaque cruda sua qualitate pertinaciter adstringere. Quid igitur, inquires, factu opus est? Dicam: Si vicissim modò aquam, modò vinum potui des, sic ut hujus vim atque impetum illa tardet, simulque vinum inter tot venarum ductus seu in via moratum succos ne-

Aqua in
commoda.

quaquam concitet, sed potius iis quibus distinetur locis opem ad concoquendum impartiat, planè rem feceris, ac voti fueris compos. Neque vero perinde erit, si in vicem alternationis hujus aquam vino mistam præbeas. Ista enim amborum per tota crasis efficit, ut quæ prius simplices essent à vino meraco noxæ, per lymphati usum protinus geminentur. Hoc enim non solùm crudos humores secum ad extima vehit, verum etiam materia organis impactas motivis validiore frigore, quàm aqua pura adstringit. Nam hæc etsi plus vino diluto refrigerat, lentè tamen fertur in corpus, totaque prius devicta nostro calori est, quàm eò pertingat: at contra vini substantiæ toti immista tanquam acceptis ab hoc alis frigida crudaque ocyssimè ad extrema penetrat. Atque hinc vel ipsius vulgi experimento deprehensum est, sitim quæ corporis totius ariditatem sequitur, citiùs vino lymphato, quàm syncero fonte levari. Et multis vehementi ardore afflictis hydropisis initium attulit aqua vino mista, quos ea aliàs sola non læsit. Sed missis his, ad sequentia fatigationis auxilia veniamus. Hanc itaque C E L S U S levare mutatione laboris scribit, id quod minimè obscurum est, functiones intuenti musculo-

Sitis citiùs vino diluto quàm pura aqua fedatur. Fatigatio usi novi laboris levatur.

rum, qui cuique motus differentiae privatim inferviunt. Siquidem alii membrum extendunt, alii reflectunt, alii obliquè intorquent, alii aliis motionibus cient. Itaque planè fit, ut qui diu fuere exerciti, tum optimè ferientur, cum contrarii laborant. Proin lassitudinis haud sola perpetuò quies, sed & nova interdum lassitudo medela est. Quemadmodum qui ab extentis diu brachis dolent, ab iisdem contractis protinus solamen remediumque mali sentiunt. Æque profecto, ut POLYBUS eos quoque iussit, qui ex cursu laborant, luctari, & vicissim currere, quos lucta fatigavit. Id autem lassationis lenimen efficacius erit, si prior labor insolens, secundus in consuetudine fuit. Consueta enim sicuti naturæ sunt magis affinia, ita meliùs citiusque nos reficiunt. Ac proin fatigato ne molle quidem cubile idoneum est, si duro insuevit.

Fatigatio una alteri medela est.

Polyb.
De victis
Idiotarum.

PROpria quædam ad eum pertinent, qui ambulando fatigatur. Hunc reficit in ipso quoque itinere frequens frictio, post iter primum se-

dile deinde unctio, tum calida aqua in balneo magis superiores partes, quam inferiores foveat. Si quis verò exustus in sole est, huic in balneum protinus eundum est, perfundendumque oleo corpus & caput: deinde in solium bene calidum descendendum est, tum multa aqua per caput infundenda, prius calida, deinde frigida. At ei qui perfrigit, opus est balneo primùm involuto sedere donec insudet, tum ungi, deinde lavari: Cibum modicum, deinde potiones meracas assumere.

Fatigatis
itinere
quæ con-
veniant.

¶ Qui iter facit, huic inferiora corporis magis laborant, ut quæ onus totius corporeæ molis sustentant, ac porò transferunt. Itaque si hîc lassitudo

incidit, curandum est, ut quæ partes nimia itatione inaruerunt, emoleſcant: Itemque resolvatur, si quid acrioris excrementi iis inhærescit. Utrumque hoc crebra frictione confiet, in ipso etiam, si opus est, itinere administrata. Tamen si hoc auxilio efficaciora sint unctio atque balneum, quæ non nisi post absolutum iter commodè tentantur. Antè tamen arrepto sedili conquiescendum est, ut defessa membra utcunque hac feriatiōne recreentur, utque contractus in his per itinera ardor placetur sopiaturque ante calentis tum balnei, tum unctiōnis usum. Cæterùm hæc ista lavatio quantum siccatis articulis humectatione confert, tantum rursus laxatione incommodat, quæ laxatio ipsorum firmitudini contraria est. Ergo (ut CELSUS monet) satius erit superiora corporis magis quàm inferiora calidis undis fovere. Facientibus iter, ut non pauca aliàs observanda, ita duo hæc imprimis vitanda sunt, ardor solis, & immodicum frigus. Sol namque si iusto vehementiùs æstuat, sudore corpus exhaurit, crescenteque ejus virtute, tandem etiam densat, & instar corii squallens aridumque reddit. Simul vero & acrium pariter excrementorum transpiratus impeditur, ex quo febris aut diarræ aut putridæ metus est. His abolendis incommodis nihil æquè conduci-

Faciens
tibus
iter, ar-
dor solis,
& frigus
nocent.

bile, ut temperatum balneum est: Humectat enim arescentes particulas, & adstrictas relaxat. Quò verò idem balneum humectando diutiùs sufficiat, perfusio quoque olei per totum corpus adhibetur, quæ supra propriæ humectationis beneficium, id insuper commodi adfert, quòd obstructis pinguetudine cutis spiraculis carnes fidelius retineant quicquid à balneo benigni madoris acceperunt. Omnis per itinera sole exustorum noxa periculumque in immodica corporis siccitate vertitur, cuius profligatio tanti habetur, ut non dubitarit CELSUS prioris balnei, atque unctiois madorem vel calentissimis balneis intra habitum includere, longè satius esse ratus, qualemcunque ardorem fatigato corpori consciscere, quàm remediis parum efficacibus fructum humectationis sinere perire. Etenim propositi corporis resectio in appositione ejus consistit, quod defluxit, quæ profectò evenire nequit cute nimio opere laxa. Adstringi igitur denuo hæc post temperati balnei atque olei usum, ferventiore solio debebit, cum præsentissimo tum unico ad hanc rem præsidio. Nam ipsa re patet adstrictionem omnem longo itinere debilitatis periculosam esse quæ frigidis materiis quæsitæ est, multoque maximè frigida aqua, quæ vehementia suæ qualitatis ex-

terna internaque corporis omnia facile violat, multo nimirum squalore ac vacuitate imbecilla. His itaque provisis, capitis quoque habenda ratio est, ut cui radii solares præ cæteris partibus negocium faceffunt. Id enim quia carne utcumque nudatum est, & in alto corpore positum, facile succorum halitus jam Sole inflammatum tum admittit tum attrahit. Ergò studiosè lavare id post solium expedit, primùm quidem calida, dein frigida aqua. Illa quidem tum ad humectandum, quod in ipso nimis exaruit: Tum ad dissipandum, quod ab imis præcordiis eò sublatum acris vaporis est: Ac tertio, ut cerebrum calore quopiam præmuniatur adversus illapsuræ mox frigidæ impetum: Hæc autem frigida infunditur partim ad comparandum cerebro robur, compulso scilicet intrò calore ejus nativo, partim abolendi ardoris gratia, qui ardor à Sole, à lavacro, calidæque aquæ perfusione erat ascitus. Quo etiam instituto ÆGINETA ad hunc modum fatigatis inter cætera suasit, ut *vultum, manus, & crura gelidis undis irrigarent.* Porrò vehemens in itinere frigus corpus longa motionis perseverantia & laxum & invalidum ut facilè ita & periculosè penetrat. Ideoque hunc protinus qui sic refrixit, moderatè calfacere donec insudet, properandum

Capiti
Sole
exusto
quomo-
do prof-
picien-
dum.

Ægin.
lib. 1.

Curatio
ejus qui
perfrixit
in itinere.

est, præterea ungerere, cutis meatus frigore adstrictos calentibus undis patetacere, ac sic tandem modico quidem cibo, at sæpiùs oblato, meracisque potionibus nativum calorem ambientis qualitate afflictum refocillare.

IS verò qui navigavit, & Inausea pressus est, si multam bilem evomuit, vel abstinere cibo debet, vel paulum aliquid assumere. Si pituitam acidam effudit, utique sumere cibum, sed asueto leviozem: si sine vomitu nausea fuit, vel abstinere, vel post cibum vomere.

*Hipp. lib.
iv. Aph.
14.
Vomitus
navigan-
tibus per-
vulgis.*

¶ Quòd navigantibus turbetur corpus HIPPOCRATES in Aphorismis Author est. At quòd hujus turbationis occasione vomitus fiat, ipsa re patet. Neque enim his tranquillo, sed turbulento duntaxat mari cietur, quum crebris fluctuum ictibus navis succussatur.

Magno autem valetudinis commodo hic vomitus si moderatus est, erumpit: Nam ventriculum & post hunc veluti consecutione quadam reliquum corpus superfluum onere levat. A vomitu parum alimenti gustandum est, quod facilius id ab labefacto inter vomendum ventriculo superetur, quoque minor sit ad vomitus iterationem proclivitas. Quippe notum est, saturo semper ventre promptius quam famelico vomere. Itaque si quis hinc multam bilem extudit, cibo abstinendus est, aut certe minimum quid ejus assumet. Nam ut iste humor stomachum magis quam acidam pituita laxat, sic vomitioni opportunior facit: Unde fit, quod effuso hoc frigido excremento, etsi solito levius, omnino tamen edendum quid esse CELSUS præcipiat, contraque fit post ejectam bilem, ubi cibus etsi minus quam illic requiritur, negligitur, quia majore periculo præbetur. Quippe studiosè cavendum est, ne per longam vomitionis perseverantiam stomachi vis collabascit, ac benigni quoque succi non tantum excrementa vacuentur. Jam si irritus navigantibus ad vomendum sit conatus, quod pathema nauseam inanem dicimus, non perperam cibo caretur, idque ne ventriculus excrementis imbutus, probæ nutritionis commoda corruptis epulis fruf-

Vomitus
pleno
quàm
vacuo
promptior.

tretur. Quanquam non penitus alienum fit, plenius quid esse, ac mox deinceps evomere, ut qui ventriculo putris infedit humor, unà cum cibo extendatur.

Qui verò toto die vel in vehiculo vel in spectaculis sedit, huic nihil currendum, sed lentè ambulandum est. Lenta quoque in balneo mora, dein cœna exigua prodesse consueverunt.

Sessione
fatigatis
quomodo
sub-
uenien-
dum.

¶ Qui diutina sessione lassantur, iis muscoli qui crus movent, otio obrigescent, quare paulatim inflecti calferique lenta ambulatione debent, ut ad pristinum habitum redeant: Nam hos si violento motu cieas, periculum est solidarum partium quampiam ruptum aut convulsam iri. Ergo pluscula in balneo trahenda mora est, ut eò magis quæ obtorpescent, emolliantur. Opus verò tenui cœna est, tum quia corpus sedentibus minùs dissipatum est, tum quia naturæ calor longiore otio utcunque elanguit.

Si

SI quis in balneo æstuat,
reficit hunc ore exceptum,
& in eo retentum acetum. Si
id non est, eodem modo fri-
gida aqua assumpta.

¶ Acetum quoniam facultate frigi-
dum est, ardoris à lavacro contracti
molestiam solatur ore diutiùs conten-
tum. Nam etsi multas partes acres ca-
lidasque obtinet, frigida tamen in eo
excellunt: Unde præsentius id reme-
dium calidis affectibus quàm frigidis
est. Ac notatu dignum est, quòd ore
id oporteat contineri. Quippe hæc
pars præcipuis visceribus consentit, ce-
rebro quidem per foramen colatorium,
ac latentes substantiæ corporis meatus;
ventriculo autem communis tunicæ
merito quæ simul huic interiorem sub-
stantiam condit, simul omne intus os
vestit. Jam verò sic refrigerato ven-
triculo proclive est, ea quoque quæ
juxta sunt viscera in suæ consensum af-
fectionis pertrahere. At pulmonibus,
cordi, septoque transverso os consen-
tit, ducti intrò spiritus occasione, ip-
soque in itinere aceti facultate obiter
refrigerati. Neque isti liquori par esse

Acetivis.

Os om-
nibus
pene
visceri-
bus con-
sentit.

*Gal 10.
Meth.
Acetum
omnium
refrige-
rantium
tenuissi-
mum est,*

virtute frigida censenda est : Nam hu-
jus qualitas crassiore subjecto , illius
contrà longè tenuissimo includitur , quò
fit , ut quàm ocysimè suprâ infraque
ad commemoratas particulas adspiret.
Equidem rectè à GALENO scriptum ar-
bitror , omnium quæ novimus potestate
refrigerantium acetum longè esse tenuis-
simum. Atque ad hunc usque locum
CELSUS res novas , aërem , exercitia ,
cibos , & quæ his paria sunt , latiore
sermone tractavit : Posthac autem eo-
rum omnium observationem ac varium
usum , pro differentia naturarum seu
corporum ætatis , temporum anni ,
affectarumque seorsim particularum ad
calcem usque libri profecuturus.

ANte omnia autem norit
quisque naturam sui cor-
poris. Quoniam alii graciles ,
alii obesi sunt : alii calidi ,
alii frigidiores : alii humidi ,
alii sicci : alios abstricta ,
alios resoluta alvus exercet.
Rarò quisquam non aliquam
partem corporis imbecillam
habet.

¶ Sapienter à SOCRATE præceptum est γνῶσις σεαυτοῦ quæ sententia corporis quoque naturæ accommodari non tantum animo potest. Nam quid illiberalius, quàm quid hæc cujuscumque sit corporeæ molis fabrica quam circumferimus, nescire. Cumque nonnulli propensissimis animis in res incumbant quam plurimas atque maximas cognoscendas, eoque studio omnem ætatis partem consumant, qui quæso hoc non pudeat, omnia scire cum velint, sui ipsorum oblitos esse, propriæque naturæ cognitionem ignorare eam sine qua valetudo neque prospera tueri, neque profligari adversa commodè potest. Equidem hanc Medicinæ partem Jucunda naturæ quæ de humani corporis natura tractat, omnibus litterarum cupidis atque ingenio non malo natis scitu necessariam arbitror, utpote cujus contemplatio & multæ utilitatis & inexhaustæ cujusdam dulcedinis est. Qua re impulsæ vetustissimi quique Philosophi paucis ante HIPPOCRATEM seculis hanc quoque scientiam agitarunt ex quibus clarissimos, PYTHAGORAM & EMPEDOCLEM, & DEMOCRITUM fuisse accepimus, sic ut & sapientiæ studium, & rerum naturæ contemplatio sub iisdem autoribus nata sint. Ergo quoniam de corporis natura dicere propositum est. Scire licet sub ejus appellatione multa

Natura
quid.

Communi-
nis ho-
minum
natura.

vulgò significari, quorum pleraque hoc loco veluti πάρεργα sciens prætereo, ac Grammaticæ Professoribus disputanda relinquo, ea tantùm daturus significata, quæ sunt ex nostræ artis usu. Primùm itaque omnis memoriæ clarissimi Medici eorumque facilè Princeps HIPPOCRATES, naturam vocarunt universam illam substantiam atque crasim calidi, frigidi, humidi, sicci, quæ ex omnibus mundi elementis iusta inter se lege coëuntibus confurgit, estque hæc corpori humano cum cæteris animantibus ac plantis communis. Quippe sua cuique rei genitæ natura est, ideoque à Græcis φύσις est appellata ἀπὸ τοῦ φύειν, quod est nasci. Confit autem ex dicta elementorum crasi communis illa hominum natura inter certos fines seu gradus primarum qualitatum humanæ speciei proprios inclusa, quæ nunquam non est calida & humida. Talia nempe omnia esse animantia GALENUS dixit, quæ plusculo sanguine affluunt. Jam quoque in ipsa hominum specie propositæ craseos non idem perpetuò est modus: Nam in mixtione modò hoc, modò aliud elementum alia superat, aut ab iisdem superatur, sic ut pro qualitatum primarum temperatura alii calidi, alii frigidiores, alii humidi, alii sicci, aliique εὐκράτοι, id est, probè attemperati sint. Porro ex legitima hac elementorum

miscella, quidam veluti genius confurgit singulorum temperiem atque indolem nactus, suffultusque naturali solidarum partium humido tanquam vinculo ac basi totius corporeæ compagis, quæ & ipsa quoque ex elementis conflata est. Est autem hic genius autor omnis naturalis functionis, quatenus principiorum naturæ vires habet. Vocaturque cum à sapientiæ Professoribus, tum à Medicis aliàs calor naturalis, aliàs ipsa quoque natura. Quemadmodum GALLENUS memoriæ prodidit, naturam animantium nihil aliud esse quàm calidum innatum, quod semini inexistentis corpus ab initio efformavit, auxit, & ad finem usque vitæ enutrivit. Hoc integro calido, sanitas, afflicto morbus dominantur, ejusque rei causa pro ipsa sæpe facultate id quoque usurpatur. Sicuti verò duplex habetur caloris naturalis acceptio (alter enim insitus est, quem jam nunc proposuimus, alter influens in corde genitus atque hinc in omne corpus sparsus) ita & uterque pariter naturæ nomen proloquentium usu accepit. Siquidem ad corporis loca aliquo doloris morfu percita naturam accelerare dicimus, calorem intelligentes vitalem copioso sanguine stipatum, ut id quod nocet, depellat. Est enim nihil aliud hæc natura quàm vitalis ille calor continenter à

Calor
naturalis
natura
appellatur.

Calor
naturalis
duplex.

Calor
vitalis
quidam

corde seu perenni fonte scaturiens, ac purissimo vectus spiritu in totum corpus quoquo versus dimanans cælestique instructus facultate vigorem incolumitatemque omnium operationum conservans. Itaque hujus quoque caloris opus esse perhibemus quod corpus in aëre quantumvis temperato actu calens sentientibus occurrat, quodque epulis intrò in corpus receptis, tum somno oppressis metu percussis febriculæ accessione rigentibus, frigidaque aspersis interna magis caleant, externa minùs. Et contrà lætitia exultantibus, ira accensis, pudore suffusis, solio egressis, tota cutis vivido calore efflorescat. Ac tot quidem sunt apud Medicos vocis naturæ acceptiones, quibus ea quoque non perperam jungetur sub cujus nomenclatura passim occulta seu arcana proprietas significatur, quæque extra omnem mentis humanæ captum posita, sola nosci experientia potest. Cuilibet (inquit GALENUS) corpori proprietas quædam temperamenti inest, quæ huic quidem naturæ sit consentiens, ab alia autem dissentiens, unde fieri arbitror, quod ut vulgò dicitur, tot ferè sint palata, quot homines. Alii namque caseum, alii butyrum, plerique bubulam, plures suillam, alii aliud cibi genus aut appetunt magis aut fastidiunt, ac (quod magis mireris) non-

Proprietates acrana, etiam natura dicta.

Gal. 3.
Temp.

Palatorum diversitas.

Nulli etiam deleteriis innoxie vescuntur, ut anus illa quam GALENUS refert Atheniensis, cui soli quæ omnibus exitio cicuta est, ne per aliquot quidem annos esicata nocuit. Hanc reconditæ naturæ in victu proprietatem GALENUS *sexto sanit. tuend.* luculenter expressit. Duplex est inquit victus genus, unum quod secundum simplices qualitates, aliud quod secundum totam substantiam conveniens est. Illo utimur quando intemperiem mutare consilium est, hoc sola experientia discernitur. Hæc ille: Sanè tanta vis latentis hujus naturæ est, ut etiam rationis expertes animantes, ad ea quærenda pabula incitet, quæ sibi sunt magis idonea, jumenta nimirum ad herbas, leones luposque ad carnem, & id genus pecudum unumquodque ad familiares sibi escas: Atque hinc tanta subinde exoritur naturarum contrarietas, ut quod uni animanti erat non ingratum, id ipsum alteri non bruto solùm, sed etiam homini interdum lethale fit. Cicuta namque homini venenum, Sturno nutrimentum est: ferrum struthiocamelum reficit, cæteris animantibus inutile est: Elleborus homini pharmacum, coturnici conveniens esca est. Atque abdita hæc incomprehensibilisque naturæ vis in usu aliarum penè rerum omnium non tantùm in victus differen-

Duplex
victus
genus,
unum
secundum
simplices
qualitates,
alterum
secundum
occultam
proprietatem
conveniens.

Naturarum
in
vescendo
diversitas.

Medico
noscen-
dæ sunt
homi-
num pro-
prietates.

tia spectatur. Pertinetque ad medicum omnium hominum proprietates nosse, aut certè si id perdifficile est, ut quam plurimorum norit. Sunt enim qui omnem medicinam horrent, nonnullis contra gravis ejus nidor etiam voluptati est. Sunt quibus per incisam venam vel primus quisque exiliens cruor leipothymiam adfert, sunt quos ne vicenæ quidem ejus effusæ uncia exanimet. Hanc certè naturæ appellationem GALENUS I. ad Glauco. usurpavit, docens non solum communem omnium hominum naturam, sed & cujusque propriam nosse medicum oportere. Habes jam omnia rerum genera, quæ naturæ vocabulo continentur. Itaque his cognitis, promptius posthac erit constitutere, quid cuique homini adhiberi, quid detrahi, quid immutari aut conservari expediat.

Tenus verò homo implere se debet, plenus extenuare, calidus refrigerare, frigidus calefacere, madens siccare, siccus madefacere. Itemque alvum firma-

re is , cui fusa , solvere is
cui adstricta est , succurren-
dumque semper parti maximè
laboranti est.

¶ Irrefragabile tritumque Medico-
rum axioma est , *Omnia similibus conser-*
vare , contrariis aboleri. Ex quo collige-
re est , hæc corporibus vitiosis , illa va-
lentibus admovenda esse. Quæ tamen
lex ut in morbis perpetua , ita per sa-
nitatem egens limitationis est. Multos
enim in sanorum numero reperias , qui-
bus similibus usus morbosam intempe-
riem consciscit , tantum abest , ut pris-
tinum naturæ statum conservet. Sed
ut istarum rerum discrimina omnibus
nota sint , sciendum est , primam pro-
positi axiomatis particulam in iis tantum
observari oportere , qui aut absolutè
temperati , aut saltem non admodum
calido humidove intemperati sunt.
Nusquam enim rectè frigiditas (ut pro-
xime docebitur) aut siccitas servantur ,
quòd hæc qualitates nostris principiis ex
toto repugnent , interitusque mortalium
causæ sint. At calidis humidisve ho-
minibus , si sua cuique intemperies se-
cundum naturam est , cur talis non
merito conservetur ? Cur verò nutritio
(quæ assimilatio quædam est nutrientis ,

Conser-
vatio si-
milibus
curatio
contra-
riis per-
ficitur.

Frigidi-
tas , sic-
citasve
tempera-
menti
nusquam
rectè ser-
vantur.

Nutritio
quid.

Vehe-
mens
qualita-
tum ex-
cessus
contra-
rium vic-
tum exi-
git.

Vitius
contra-
rius fit
calori &
frigori,
idque
ratione
corporis,
ætatis
temporis
anni.

in id quod nutritur) non fiat ab iis, quæ & qualitate & tota substantia similia sunt, quum talis semper materia corpori debeat apponi qualis defluxit? Quippe hac nos impulsi ratione pueris lac, vinum dilutum, calidasque lotiones: adultis verò panem atque carnem, at senibus meracum præbemus. Ac ferè hisce omnibus usuvenit, ut appetitus non impar sit cibi potionisque qualitati. Semel diximus de iis non hætenus agere, quibus naturalis imperies non est admodum insignis. Nam contrà si qualitatum luxus adedò crevit, ut sanitati vehementer incommodet, tum utique contrariis (absente quantumvis morbo) intrepidè pugnandum est, idque ne similitium usu excessus temperamenti exeat in immensum, ac morbo corpus exerceat. Cadit autem idem hic excessus, potissimum in eas primi ordinis qualitates, quæ cæteris efficacius agunt, suntque hæ (teste ARISTOTELE) caliditas & frigiditas. Earum ergo alterutra ut primùm sine modo invaluit, necessaria protinus contrariorum erit usurpatio. Facilis enim hic est ad morbosam intemperantiam lapsus. Atque hæc ista HIPPOCRATE atque GALENO authoribus loquor, quorum hic 6. *Sanit. Tuendæ* eadem hæc sub iisdem penè verbis scripsit, ille *libro de victu Idiotarum* luculenta oratione docuit sic esse instituendam

diætã, ut calori ac frigori contraria sit ratione habitus, ætatis, & temporum anni. Nec unquam defuit qui huic animadversioni respondeat, successus. Nam hyeme calidum, æstate frigidum victum majore valetudinis commodo amplectimur, tum senibus meraca portio, juvenibus diluta accommodatior est, corpora biliosa frigidis, pituitosa calidis feliciùs nutriuntur. Senes æstate, juvenes hyeme tutiores sunt. Et inimicior adolescentibus ætas, hyems longævus est. Vix dignum admonitione putamus, quòd hoc loco cum calidos contrariò victu alimus, non id nos calidum notare quod secundum naturam est, sed quod ascititium naturæque repugnans est, hoc namque (quod aboleri debet) juvenes magis pollent, illo (quod servandum est) pueri ac proin his moderatè calida, illis frigida convenientiora sunt. Duplex hoc calidum

HIPPOCRATES quoque scriptum nobis reliquit. Nam cum *Aphorismorum volumine* sic ait, *Qui crescunt, plurimum habent calidi innati*, id calidum expressit, quod à semine ortum prorsus benignum naturale, omniumque operationum efficiens causa est. At in EPIDEMIIS aliud calidum notavit, ita loquens, *Θερμοκόιλιοι*, id est, *ventre calidi, frigida carnis & graciles, hi conspicuis venis & iracundiores sunt*. Et idem eodem libro.

Calidum
duplex.

Hippocr.

L. b. 1.

Aph. 14.

Hipp. vi.

Epid.

In calida natura, refrigeratio, potus aqua, quies. Hoc sanè calidum igneum prorsus est squalidum, febrile, ac naturæ ex toto contrarium, maximeque in nobis viget, ubi ætas, ubi temperatura biliosa atque ætas virilis est. Atque hîc (ut proximè dixi) contraria victus ratione pugnandum est, ne similibus alimentorum usus temperamenti vitium in immensum efferat. Quæ res (ut modò retuli) non minore cura in frigidis quoque observanda est. Nam hæc nobis coelesti illo calore afflatis ex toto contraria sunt, ejusque rei causâ nulli functioni (ut GALENUS ait) prodesse, nullisque rebus genitis (ut ARISTOTELIS) unquam misceri nisi ex accidente consuêrunt. Porro in intemperantiam labi humiditati non adedò proclive est, ut quæ qualitas superioribus ignavior est atque ad patiendum magis quàm agendum comparata, indeque protinus fit, quòd pueris humida convenient, seu nullum intemperiei discrimen minantia, quatenus humiditas ipsis omnis secundum naturam est: adde quod optime quoque talia inserviunt, tum corporis humecti nutritioni, tum incremento. Quam rem sagax natura persentiens lac matris in usum humentis alimenti ipsis præparavit. Hæc ipsa nimirum humiditas genituræ atque sanguini primis nostræ vitæ initiis maxi-

Frigiditas temperamenti semper abolenda.

Gal. 6.

Sympt.

Frigiditas ex se nobis inutilis.

Humiditas similem fere victum polcit.

DE SANIT. TUENDA. 17

mè affinis familiarisque est, tantoque impensius ejus fruitione pueri juvantur, quanto generationis suæ primordiis sunt propiores. Porro etsi constat præmidos natura homines magis esse longævos: ac sanitate, ubi ætate jam processerunt, inconcussa plus cæteris frui, usus tamen venire interdum potest, ut hisce quoque humoris nimietas utcunque extenuari postulet, utique si corpus fluxionum, putredinis ac redundantiæ vitiis facit oportunum. Tum enim non veritus GALENUS est, usu plusculæ exercitationis, frequentis antè cibum balnei, medicaminum purgantium, diureticorum atque errhinorum temperamenti luxuriam reprimere. Idipsum & in quibusdam fieri mulieribus plus justo pituitiosis oportet, ut quibus humida intemperies facillè in morbum excrescit, unde fieri arbitror, quod POLYBUS victum his omnibus ac potissimum cum utero gerunt, simpliciter siccum instituerit, utique si non ultima sunt imprægnationis tempora, cum in una muliere duo grandia simul corpora continentur. Itaque conceptionis initio tenuans siccanisque victus ratio satis commoda est, eò quòd tum corpus excrementis non uno nomine gravetur, quando & menses præter solitum deficient, & pauculum nutrimenti in novelli foetus alimoniam infumitur. Jam

Humidi
magis
vitales.
Gal. 6.
sanit.

Humidi-
tas quan-
doque
corrigen-
da.

Gal. 6.
sanit.

Polybus
lib. 1.
De victu
Iliota-
mm.

Mulieri-
bus gra-
vidis
quando
humidus
victus
inutilis.

Siccitas
semper
inutilis.

Galenus
incuria.

Gal. lib. 6
sanit.

verò quod ad temperamenti succitatem attinet, vix scio an usquam ea debeat fervari. Est enim per se naturæ prorsus adversa, primaque secum mortalitatis nostræ seminaria trahit, ac proin-
quæ occupat corpora in præcocem senectam præcipitat. Quò magis GALENUM miror, cùm is *sexto volumine sanitatis tuendæ* qualitates proponeret, quæ victum semper contrarium exigunt, caliditati & frigiditati non protinus adnexuisse & siccitatem, quæ nihilo illis est innocentior; nec in ullo corpore aut ætate rectè servatur. Quippe nullo rerum casu sicca siccis rectè foventur, sive hominis temperamentum sive ætatem, seu anni denique tempora spectes. Quis enim unquam per ætatem juvenis biliosus, quis senex melancholicus per Autumnum siccis tutò est usus, sive horum unumquodque per se subest, sive omnia pariter coeunt, tum sive ingens intemperantia sive levior est? In calida (inquit idem ille) frigidaque intemperie, contraria semper dare expedit. At si ficcius quodvis membrum efficias, nihil manifestè læseris. Probat vero hanc rem per modum nutritionis, quam esse scribit ejus quod nutrit in id quod nutritur assimilationem, idque ut perquam rectè diserteque protulit, sic quod sicca (ut ipse colligit) citiùs siccis uniantur quam humida, neque consentaneum ra-

tioni neque fide aut GALENO dignum
 est. Nam cum nihil antè nobis queat
 assimilari, quàm per concoctionem
 aptum nutriendo corpori redditum sit,
 sequitur, ut quo quæque materia minùs
 faciliè concoquitur, eo tardiùs quoque
 assimiletur. Concoquuntur autem lon-
 gè faciliùs humida siccis, quòd his na-
 tura ad recipiendam alterationem re-
 bellior, illis promptior sit. Ideoque
 senes, & heclicos, & longa invaletu-
 dine exhaustos, & aliqua animi ægritu-
 dine tabescentes, humido alimento cum
 optimè tum celerrimè reficimus. Scio
 equidem talem corpori debere substan-
 tiam apponi, qualis defluxit, ut pristi-
 nus naturæ status servetur. At hîc non
 servare habitum, sed in meliùs mutare
 studendum est, id quod similium usu
 adeo non consequaris, ut priore etiam
 siccitatis intemperantiam auxeris. Ne-
 que his etiam repugnat vulgatum hoc
 medicorum placitum: Similium usu
 sanitatem omnem conservari. Id enim
 ita in temperatis corporibus fieri cer-
 tum in intemperanter siccis aut frigi-
 dis, quantumvis leviter sic affectis non
 usquequaque tutum est. Nam ut vel
 maximè detur idipsum licere primo qua-
 litatum ordine intemperatis seu qui mi-
 nus faciliè in excessum intemperantiæ la-
 buntur, non video sanè, qua via quis
 duo hæc incommoda effugiat. Præmo,

quoniam corporum & causarum sabi-
brium par esse excessus gradus debet,
quis ita amissim singulorum inter se mo-
dum comparet, quando vis rerum ne-
cessario corpus alterantium sæpè teme-
rè nobis etiam imprudentibus, etiam
invitis exeat in immodicum, cujus rei
occasionem cum in cibo ac potu corrup-
ti seculi hujus mores, tum in aère in-
finita tempestatum varietas præbent.
Alterum incommodum est, quod non
vulgares modò, verum etiam ipsos sæ-
pe rei medicæ artifices sui fugiat tem-
peramenti modus, ut absurdum sit ita
anxiè ubique similia studere metiri, pa-
tente latissimo contrariorum campo,
quibus non subest error tam aut facilis
aut periculosus. Quid enim gravioris
noxæ ficcis hominibus paulò quid cre-
briores attulerint potabilium aquarum
balneæ, quid liberaliora vini diluti po-
cula? Quid effusior animi lætitia?
quum his contrà falsa lavacra, vinum
meracum ac potens, sollicitudines et si-
leviter incidant, tædii tamen periculi-
que plenissima sint? Adèd apparet pa-
rum roboris in iis intemperantiæ ser-
vandæ præceptis inesse, quæ GALENUS
partim *sexto sanit. tuendæ*, partim *tertia
Technæ* proponit, eaque magis otiosa
disputatione agitari, quàm consistere
usu posse. Ergo ficci rectiùs semper hu-
midis insistent, quorum usu caveatur.

ne quod indies in corpore indefinenterque siccescit, minùs properè sicce-
tur. Estque hoc præceptum ubique
perpetuum, seu vehemens corpora sic-
citas, seu levis occupet. Quid enim:
Si humiditatem (quæ quidem naturalis
fit) semper tueri seu preciosissimum na-
turæ thesaurum jubemur, quo tandem
rerum statu oppositam ipsi siccitatem
non corrigere fas erit. Neque Hercle
video quidnam hîc GALENO nostro præ-
texam, quoniam is *libro de sanitate
tuenda* varius esse ipseque à se dissidere
videtur tot modis siccitatem corporis
infectans, eamque esse referens, cujus
culpa omne genitum corpus mortale sit.
Jam ipsos quoque natura siccos pessimè
semper excipi solere eodem volumine
proposuit, scilicet quod temporis spa-
tio senescentibus accidit, id his statim
ab initio contingere. Sed missa in præ-
sens hæc fortè aliis temporibus reserva-
bimus. Siccitatem longè reddit formi-
dabiliorem juncta frigiditas. Amborum
enim coitus rectissima ad præcox senium
via est. Proin quum hæc qualitates junc-
tis viribus corpus oppugnant, tum pro-
fectò si unquam alias, contrariis confi-
denter insistendum est. Infelicem hanc
copulam luculenter in senibus videre
est, quos idcirco calidis humidisque in-
definenter fovemus. Etsi enim iis per
sanguinis vasa multum indies fluctuat

Senes cal-
lidis &
humidis
reficien-
di.

aquosi excrementi, aded ut hoc per urinas, per nares, oculos ac palatum effuso corpus in speciem humectum sit, solidæ tamen partes grandi siccitatis vitio jactantur. Superflua igitur hæc (ut GALENUS docet) educere oportet, solidas autem ipsas calefacere atque humectare, id quod rectè quis vino præstitit, & meraco simul & diuretico. Sanè excrementis modò narratis intentum fuisse POLYBUM credibile est, cum victum senibus institueret ficciorem, quod ejus scriptum fide careret, nisi ejus respectu rei quam diximus legatur. Quamquam enim senes ob immodicam vim pituitæ ea sæpius cogantur assumere quæ siccent & incidant, reverendum tamen his Authore GALENO sine mora ad humectantem victum est. Atque his ita definitis, remanet illa quam initio posuimus incolumis stata, nec ullis disputantium machinis violanda regula: Sanorum probam temperaturam similibus servari, intemperiem verò calidam aut humidam, quæ non valde efficax sit, & his quoque iisdem quæ vehemens, eaque omnis contrariis extenuari semper oportere. Dico, quid cuique factu sit opus, non ignarus tamen idipsum haud perpetuò propter externa impedimenta fieri posse. Siquidem ita GALENUS sentit, ut omnis sanorum intemperies aut per otium au-

*Gal. 5.
de Sanit.*

Quale
vinum
senibus
utile.

*Polybus
de vict.
Idior.*

*Gal. 5.
de Sanit.
Genera-
lis totius
victus
regula.*

*Gal. 5.
[caus.]*

feratur, aut fervetur propter negotia. Proin qui sic occupationibus ditringuntur, ut in mutando temperamento singula suo peragere tempore nequeant, iis pristina retinenda intemperies est, atque omni ejus demutatione supersedendum. Ergo plenus, si à negotiis vacat, sese extenuabit, tenuis implebit, calidus refrigerabit, frigidus calefaciet, madens siccabit, siccus madefaciet. Porro non sine causa CELSUS maximè laboranti seu imbecillæ sollicitus est, utpote quæ cæteris citiùs ac pejus semper afficitur, idque tam ab internis quam externis ærumnis. Facile enim recipit quicquid natura superflui humoris seu inutile sibi onus in eam excusserit. Quinetiam GALENUS Author est sæpe absque omni succorum noxa solam partis imbecillitatem gravis inflammationem causam extitisse. Atque hæcenus CELSUS in genere docuit, id esse immutandum quod naturæ modum excedit. Posthæc verò exponet, quibus præsidiiis unumquodque eorum corrigere genus oporteat.

Temperamentum per occupationes non mutandum. Particulæ imbecillæ maximè prospiciendum.

*De causis quæ implent
corpus.*

IMplet autem corpus modica exercitatio, frequentior quies, unctio, & si post prandium est, balneum, contracta alvus, modicum frigus hyeme, somnus & plenus & non nimis longus, molle cubile, animi securitas, assumpta per cibos & potiones maximè dulcia & pingua, cibus & frequentior & quantus plenissimus potest concoqui.

Gracilitas quid & unde contrahatur.

¶ Gracilitas (quæ deficiens quædam nutritio est) contrahitur aliàs ab intemperie sicca, cui modò calor, modò frigiditas sociatur, aliàs ab imbecillitate facultatis tum distributiæ, tum nutriticis. Proin iis illa remedia probè curabitur, quæ & humectant & alimenti in cor-

pus distractionem (*ἀνάδοσις* Græci dicunt) vimque partium nutricem juvant. Ad quorum omnium facultatem apprimè confert modica corporis exercitatio, ut quæ sanguinem ex penitissimis visceribus in extimas venas ac summam corporis molem quoquo versus effert sine valida ejus dissipatione, unde efficitur ut habitus faciliùs capax ex oblato cibo novæ materiæ fit. Id siquidem modico labori proprium, immodico negatum est, quoniam hic quantum adjuncta anadosi prodest, tantùm vicissim nimia nocet dissipatione, quæ gracilibus ex toto contraria est. Nempe his implere habitum, non extenuare propositum est, idque sanguinem bonum (ex cujus abundantia omnis confit corpulentia) in corporis molem trahendo, tum vim firmando nutricem, simulque ut quàm minimum ejus quod attractum est, exhalet prospiciendo. Quæ omnia ut consequeretur GALENUS non solùm modicam exercitationem, sed & frictions, perfusiones, verberationes, picationes, gracilibus particulis adhibebat, foelicique eas eventu in symmetriam ac naturalem habitum vindicabat. Ad easdem res & moderata quies confert, qua durante, ut succorum instauratio melior, ita minor quoque corporis difflatio est. At moderata

Quæ corpus impleant. Exercitatio modica.

Corpulentia ex multo fit sanguine

Gal 12. Meth.

Modica quies.

*Gal. 6.
Epid
Comment.
Unctio.*

*Picatio.
Gal 5.
Sanit.*

quies esto, ne non distracto in venas alimento, ejus fruitione corpus frutretur. Nam hac ratione multos opinione citius emacuisse & experimenta & GALENUS testantur. Efficacissima gracilibus ex unctio medela est. Namque hæc cum molli adhibita frictione multam sanguinis vim in carnes attrahit, pinguetudineque sua cutis obstruit spiramenta iterque claudit, quo id quod eò succi pertractum est, promptè alioqui diffletur. Ad quam rem picatione quoque non tantum unctio GALENUS utebatur, eoque se refert præsidio multos ἀπεφθάρτους paucorum spacio dierum carnibus implese. Tanto namque picatio cæteris maciei remediis præstat, quanto fidelius intra habitum id quod affluxit sanguinis, includit. Sequitur posthæc balneum à cibo adhibitum, in quo maximum extenuatis repositum adjumentum est. Primùm enim membra quæ siccitate rigescunt, id emollit: Et quæ connivent, recludit, adhæc calorem toto habitu movet, cujus ope nutrimenti pridem elaborati nec dum tamen in nutritionem interiorum insumpti, attractio, promptaque assimilatio fiunt: Postremò omnibus grato perfusis humore incrementum siccitatis tardat. At magna cura opus est ne longiore in balneo mora corpus consumatur. Sed neque hoc silentio quo-

que prætereundum, non esse tempestivam lavationem, quæ cibum protinus excipit. Nam metus est ne hæc ista nimia maturatio cruditatem obstructionemque visceribus ac vasis conciliet. Permotus est hoc incommodo Princeps AVICENNAS, ideoque non antè in balneum deduci macros jubet, quàm epulis ad unguem à ventriculo confectis. Sed nec ipsum præteribo GALENUM, qui etsi ad maciei depulsionem tantopere balneas à cibo commendat, periculi tamen nos etiam atque etiam commonefecit, quod exilibus mesenterii ac jecoris vasis ab obstructione impendet. Succedit balneo dura alvus, ideo macilentis non leve præsidium, quòd sic totus penè oleri mador in venas abeat, vix tantilla ejus portione cum arida ventris saburra ad alvum demissa. Medetur insuper gracilibus modicum hyemis frigus, ut quod dissipationem corporis cohibet absque valida succorum ad interna pulsione. Quod quidem beneficium immodico frigori negatum est, quoniam gracilibus habitum penitus minuit, constrictis intrò in corpus succis, ut ne dicam etiam vehementi hujus qualitatis potentia facilimè hîc interna violari. Sequitur implentium ordine somnus, is qui plenus sit, ac neque nimium longus neque brevis. Pleno namque corpus affatim humectatur, crudis

Non statim à cibo gracilibus lavandum.

Gal. 14.
Mela.

Dura alvus.

Modicum hyemis frigus.

Somnus plenus.

omnibus vi concoctionis in probum sanguinem conversis. At longo calor insitus emoritur, cruda accumulatur, impeditaque succorum anadosi corpus nutritione frustratur. Perbrevis concoctio probè fieri cœpta interrumpitur, sicque humores instaurantur ad felicem nutritionem inidonei. Adeò apparet nullum gracilibus conducere somnum posse, nisi plenum. Porrò molle cubile his quoque subvenit, emollito ac relaxato inde habitu, ideoque ad multam vim sanguinis recipiendam adaptato. Sicuti contra durum cubile cutem adstringit, & succos quo minùs facile ad carnes ferantur, impedit. Ita enim omnium nostrum comparatum naturæ est, ut sese ad res jucundas ea explicet, quoquo versus circa ipsas extensa, rursusque refugiat omnia, quæ aliqua contristatione molesta sunt. Quæ profectò causa est, quòd ex asperarum rerum contactu corpora densescant: molliantur verò fundaturque ab iis, quarum voluptuosus gratulque occurfus est.

Animi
securitas.

Adnumeratur gracilitatis auxiliis & animi securitas, quatenus in omne corpus naturam longè lateque diducit explicatque. Naturam voco, sanguinem, calorem, atque spiritum, quæ per inamœnas illas sollicitudines in profundum corporis demersa squalido ibidem calore marcescunt, totumque subinque corpus

pus in suæ affectionis consensum pertrahunt, ut optimè dictum hoc à *Sapiente* sit. *Animus gaudens ætatem floridam facit. Spiritus tristis exsiccat ossa.* Sequuntur ordine dulcia & pingua, quæ quoniam substantia nobis sunt perquam similia, ocyssimè plenissimeque nutriunt, ac corpus in tumorem attollunt. Quippe omnium eorum quæ nutriunt communis autore *GALENO* dulcedo est, suntque ob id dulcia naturæ semper acceptissima, ut contra gustui insuavia ac naturæ ingrata, amara, acria, acida atque austera. Atque hinc adedò fit, ut dulcia reliquis citiùs viscera obstruant, & venenis mista fumentis exitium accelerent. Siquidem avidè hæc à natura propter substantiæ quandam veluti cognationem expetita, celerrimè in venas abripiuntur. Quid, quòd humidum id naturale radicitus nobis inhærescens, quo solidæ partes corporis seu basi stabiliuntur, prorsus dulce pingueque apparet, ita profectò ut oleaceæ eorum dejectiones atque urinæ restantur, quibus ob hæcticas seu ardentes febres solida liquantur. Cæterum quòd cibus & plenus & frequens vehementer nutriat, ex iis est, quæ ipsa re patent. Rectè tamen *CELSUS* adjecit, quantus plenissimus potest concoqui. Nam si alioqui copia superat ventriculi vires jam non im-

Proverbij

17. v 22d

Dulcia & pingua.]

Gal. 4.

Sympt.

Dulcia cito obstruunt.

Cibus

plenus & frequens]

plere corpus , sed sæpe etiam extenuare assolet , dejecta antè concoc-tionem per alvum esca , aut si hæc fortè intus retinetur , generato inde sanguine ad probam nutritionem inidoneo.

*De his , quæ extenuant
corpus.*

EXtenuant corpus aqua ca-lida , si quis in eam def-cendit , magisque si salsa est , in jejunio balneum , inurens sol , & omnis calor , cura , vigilia , somnus , nimium vel brevis vel longus , lectus per æstatem terra , hyeme durum cubile , cursus , multa am-bulatio , omnisque vehemens exercitatio , vomitus , dejec-tio , acidæ res & austeræ , & semel die assumptæ epu-læ , & vini non perfrigidi po-

tio jejunio in consuetudinem adducta.

¶ Aquæ calidæ contraria inter se sunt officia, & implendi corpus & extenuandi. At non eodem utrumque fit tempore, nec in subjecto similiter utrobique affecto. Nam initio corpus implet, pellētis in habitum succis tum profectò, cùm his intima viscera etiamnum affluunt. At multo post eadem lotio corpus quoque extenuat, quatenus plus dissipat succorum, quàm trahit. Neque enim viscera plus sanguinis à se divelli sinunt, utpote prioris balnei tractu vacuata, ac proin ipsa quoque succorum egentia suam inopiam strenuissimè tutantur, quo fit, ut cum nihil ex his venit, & lavatione tamen non abstinetur, habitus certè universus concidat, exinaniaturque: Cujus rei gravissimum testem habemus HIPPOCRATEM, qui sic in Epidemiis loquitur: *Quæ pars calidis undis fovetur, primùm tumet, post gracilescit.* Ergo ubi corpus extenuare consilium est, id continenter lavandum tantisper erit, donec quod priùs intumuit, subsidat, longeque expeditior hæc fuerit vacuatio, si aqua sit salsa, ut quæ in siccando est mul-

Aqua calida alias implet corpus, alias extenuat.

Hipp 6.
Epid.

Gal. 1.
ad Glauco.

Balneum
jeunos
emaciat.
Inurens
Sol exte-
nuat.

Cura
corpus
conficit.

to potentissima, adeò ut GALENUS quendam sibi visum affirmet, qui falso innixus iudicio hujusmodi lavationis usu ita habitum sui corporis ficcârat, ut tandem difficillima consumptus tabe perierit. Posthæc extenuat & balneum jejunis administratum, eodem modo, quo superiùs demonstravimus inanibus visceribus per calidas lotiones corpus consumi. Jam quod inurens sol habitum minuat, ficcetque documento sunt ii quibus in eo diutiùs apricatis tota cutis subjectaque huic proxima caro arefcit, instarque lori dura ac strigosa redditur, tametsi id sit non tam caloris quàm ficcitatis illi annexæ opus. Atque hic immodici duntaxat Solis effectus est: nam contrà qui mediocriter calet, fundit humores, cutem lenit, ac subjectam ipsi carnem solito reddit molliorem. Ventum est ad curas, sub quarum appellatione omnia perturbati animi pathemata complecti plenioris doctrinæ causa non alienum est. Singula enim horum ita ut curæ, hominem conficiunt. Ejus generis sunt, tristitia, timor, ira, ipsaque quavis Erynnide pejor invidia. Nam rectè habet Epigramma: *Livor tabificum malis venenum. Intactis vorat ossibus medullas. Et totum bibit artubus cruorem.* Et Julius Cæsar malè natos, invidos notans, cavendum dixit à macilentis, qualis Brutus erat,

qui ipsi tandem lethali vulnere latus haufit. Sed agedum harum rerum causas exponamus. Omnes animi affectus unà cum animo ipso in corde residere apud Philosophos in confesso est. Animo autem ad affectus commodè exferendos depromendosque spiritus vitalis ut idoneum instrumentum infervit, calore uberrimo sanguineque purissimo tamquam præfidiario milite semper instructus, etque hujus spiritus officium præcipuum animo seu potentissimo corporis Monarchæ continenter assistere, ac modò foras confertim erumpens, modò intrò in suam veluti arcem sese recipiens omnibus ejusdem animi passionibus famulari. In moerore, tristitia, metu, idem spiritus ad cor vadit, ubi imbellis animus velut cavea clausus terrentis rei occursum effugit, eoque fit, ut timentibus ac moestis extrema frigeant. Contrà verò in ira spiritus cor petens collectis ibidem viribus confertim sese foras ad summa corporis effundit, idque eo, ut ait GALENUS, motionis modo, quo calor revocatur iis, qui frigida loti sunt. Duplex enim cum his, tum iratis motus est. Primo enim spiritus ad sedem animi revocatur, averfati rei bilem moventis indignam præsentiam, eodemque temporis articulo extrema pallescunt. At paulò post impellente animo judicio, spiritus penè omnis

Animus
ejusque
affectus
in corde
confis-
tunt.
Spiritus
vitalis
officium
in affec-
tibus
animi.

Gal. 5.
Sympt.

Per invidiam
quid spiritus
pariatur.

Animi turbati
pathemata
corpus omnia
extenuant.

Tristitia
ac metus
quomodo
hominem
confumant.

ebullienti sanguine fervidoque calore
tanquam auxiliariis copiis stipatus, affa-
tim foras ad cutem emergit, ut id scilicet
persequatur quod mens ultione dignum
existimat. Jam verò quid de invidia
dicam, qua ne Siculis quidem Tyrannis
inventum majus tormentum est. Hæc
alterius virtute ac læto rerum successu
excitata spiritum ad cordis specum ad-
sciscit, ubi malis incurfibus furiatus ani-
mus suos secum dolores noctes dies-
que evolvit, multum in hoc spiritus
insumens, neque quicquam ejus in ex-
timum ferri corpus sinens. Ideoque fit
ut sicut invidorum animus infernali ca-
ligine horridus est: ita vultus quoque
totusque habitus cadaveroso pallore fœ-
detur. Omnibus hisce animi emotioni-
bus commune est, quod interposito spa-
tio corpus extenuent, tametsi omnes
eodem id non faciant modo, nec effi-
cacia pari. In timore enim ac mœsti-
tia (quæ nullo alio inter se differunt,
quàm quod hîc lentus, illic celer sit
motus) spiritus vitales ad suam scate-
bram refluent, ubi compressi marcido-
que calore incensi tabescunt, ex quo
corpus frigidius tandem ficciusque red-
di necesse est, depascente nimirum squa-
lido febrilique calore (nativus enim
tum indies intermoritur) insitam cor-
dis humiditatem, quod deinceps viscus
sux affectionis consensu reliquum cor-

pus afficit. Siquidem moestis, authore *Gal. 1.*
 GALENO acrimonia potius caloris, *ad Glauco.*
 quàm abundantia inest. At verò, ira
 (si quidem ea perseverantior est) cor-
 pora extenuat diversa penitus ratione.
 Nam cum hæc sit juxta PLATONEM seu
 ebullitio quædam sanguinis circa cor,
 vehementius corpus inflammando diffi-
 pat. Nempe in hoc pathemate calor
 neque intus, ut in timore fit, occuli-
 tur, neque ibidem emarcescit: sed contra
 potius juxta fontem caloris primum
 exardescens quàm mox ex imis precor-
 diis foras ubertim erumpit, seseque quo-
 quoversus in omne corpus diffundit. *Gal. 1.*
 Ideoque rectè GALENUS dixit irascentibus *ad Glauco.*
 caloris abundantiam inesse, & ob id
 nunquam quemquam ex hoc pathemate
 animam amisisse. Cæterum invidia me-
 dullitus cor exedit, ubi malus animus
 rerum se augmentium imagines assidue
 versat, per quas actiones spiritus squa-
 lido incensus calore, ipsum quoque cor
 & posthoc universum corpus marcidum
 reddit, sic ut tandem omnis ipsi color
 decorque pereat. Qui verò curis altio-
 ribusque mentis cogitationibus confi-
 ciuntur in iis spiritus è vitæ principio
 ad mentis arcem correpti multaque ibi-
 dem functione accensi, primò quidem
 cerebri substantiam, mox verò cor, ac
 tandem ipsum quoque corpus reliquum
 per mutux sympathix legem hecico

Ira quid
& quo-
modo
extenuet.

Gal. 1.
ad Glauco.

Invidia
cur ali-
quis ma-
rescat.

Curæ
quomo-
do cor-
pus tabe-
faciant.

Amor
Vene-
reus ex-
tenuat.

Vigilia
homi-
nem e-
maciant.

squalore obterunt, actionesque naturæ omnes evertunt. Rectè enim GALENUS scripsit *συμπάσχειν ἀκλήλοις ἀπάσαι τᾶσδιη- κέσαι τὸ ζῶον δυνάμεις*. Posset his jure addi res solliciti plena timoris amor, quo vix scio, an quicquam magis hominem conficiat. Nam spiritus vitales variis modis oppugnat exercetque, modo iras excitans, modò vanos timores fingens, interdum invidia, sæpe odii immortalibus animum excrucians. Quin etiam ipsam impetens mentem, insanix, dementiæque causam præbet. Quid multis? Omnia sursum deorsum in corpore agitatur, ut nil mirum sit, tantopere hinc aliquem contabescere. Atque hæc de animi emotionibus dixisse sufficiat. Sequuntur in extenuantium ordine, vigiliæ, nec sine causa. Nam vigiles sensus quia nunquam esse possunt otiosi, quiescente quantumvis corpore, spiritus primùm animales, atque hinc consequutione quadam vitales etiam multo usu obterunt, tabefaciuntque. Adhæc vitalibus spiritibus jugiter in cerebrum ascitis perfectio, tum chyli in ventriculo, tum chymi in hepate ac vasis labefactatur. Suprà namque demonstratum est hunc vitæ spiritum ad concoctionis integritatem perquam necessarium esse. At verò imperfectam concoctionem, nulla sequitur

proba nutritio, ut quæ tota in assumpti alimenti assimilatione posita est, cumque nihil coalescere corporis substantiæ possit, nisi plurima subactum victumque alteratione, corpori alendo factum sit idoneum, quid miri, si frustratam concoctionem extenuatio membrorum sequatur. Neque alia ratione, somnus quoque, si vel nimium brevis est, vel longus, corpus emaciat, quàm quòd concoctioni incommodet, juxta illud HIPPOCRATIS: *Gravis vigilia, potus cibosque tum crudos tum incoctiores reddat: at ea quæ in contrarium fit transmutatio, corpus dissolvit, &c.* De duro cubili suo loco dictum est. Eademque ratio habetur de lecto per æstatem terra, tametsi id cubationis genus tutius fuerit Græcis atque ultimis Italis, quam nostræ regionis incolis. Quòd autem vehemens exercitatio corporis molem atterat, & suprâ abundè monstratum est, & ab HIPPOCRATE in Epidemiis, his verbis approbatum: *Extenuatio, cursu, luctatione, multis celeribusque obambulationibus efficitur.* Adhæc curvomitibus & dejectio idem possint, ipsa re notum est. Ambo enim hæc ex genere sunt maximarum corporis vacationum. Adde quòd necessum planè sit, digestionem alimenti in corpus assidua ventris dejectione mi-

Somnus
nimium
brevis
aut lon-
gus exte-
nuat.

Hipp. 2.
de vict.
acut.

Vehe-
mens
exercita-
tio, cor-
poris
molem
atterit.

Hipp. VI.
Epid.

nui, affuefacientibus nobis nutritionis instrumenta, quæcunque continent ea statim pessum impellere. Sic enim neque urina commodè fieri, neque ali corpus cibo potest. Porrò acidæ res atque austeræ ob id extenuant, quod ut jam pridem dixi, ad nutriendum sint ineptæ. Idem possunt & rariùs assumptæ epulæ, ex quibus scilicet parcior est succorum proventus. Novissimum hoc ordine locum habet, vini neque energia, neque facultate perfrigidi potio jejuno in consuetudinem adducta: Hæc enim corpus cum per halitum, tum per urinas digerit.

CUM verò inter extenuantia posuerim vomitum & dejectionem, de his quoque propria quædam dicenda sunt. Ejectum esse ab Asclepiade vomitum in eo volumine, quod de tuenda sanitate composuit, video, neque reprehendo, si offensus eorum est consuetudine, qui quotidie

ejiciendo vorandi facultatem moliuntur. Paulò etiam longiùs processit. Idem purgationes quoque eodem volumine expulit. Et sunt hæc perniciosæ, si nimis valentibus medicamentis fiunt. Sed hæc tamen submovenda esse, non est perpetuum, quia corporum temporumque ratio potest ea facere necessaria, dum & modo, & non nisi cum opus est, adhibeantur. Ergo ille quoque ipse, si quid jam corruptum esset, expelli debere confessus est. Ita non ex toto res condemnanda est, sed esse ejus etiam plures causæ possunt, estque in ea quædam paulò subtilior observatio adhibenda.

Vomitus
temerè
ab Ascle-
piade re-
jectus.

¶ Optimo jure CELSUS errorem
notat ASCLEPIADIS, qui vomitio-
nis atque dejectionis usum sanis ad-
merat, non alia fortè permotus cau-
sa, quàm quod nonnullis hæc ista
usurpantibus, gravis quandoque orta
noxa sit. Istud verò quam sit iniquum
judicium, nemo non videt, qui ve-
næ quoque sectionem, exercitium,
balneas, unctiones, & id genus salu-
taria utriusque valetudinis præsidia fuif-
se sæpe perniciofa reputat, non qui-
dem suapte ipsorum natura, sed uten-
tium errore. Sanè id pro lege puta-
re, quod rarò evenit, hominis pa-
rum circumspecti est, quæ verò re-
rum abusus vitia profert ea ipsis tri-
buere rebus, etiam imperiti est. Ne-
que verò obtinere ASCLEPIADES
si viveret, unquam posset, quod nulla
sanis incidat, vomendi purgandive
corpus necessitas, cùm tanta sit tem-
peramentorum vis, tanta eduliorum
varietas, tot ab aëre, motu, quiete,
somno, vigilia cæterisque id genus
rebus alterationes nos indies circum-
veniant, afficiantque, ut fieri planè
non possit, quin sæpe ex assidua ho-
rum omnium consuetudine, vitium
aliquod in ventre, aut in ipsis vena-
rum succis vel imprudentibus nobis
succrescat, quo si quid jam semel im-
butum facessere negotium naturæ cog-

pit, cur non liceat infrà suprave excludere? Quasi verò hanc vacuandi licentiam non solum Medicinæ lex rectaque ratio nobis permiserit, sed ipsa etiam non monstravit natura, quæ sæpiùs in ipsis quoque sanis absque pharmaco noxios humores modò per os, modo per alvum suapte sponte ejicit. Neque verò illud HIPPOCRATIS *Hyp lib. 4. 2.* ASCLEPIADI ulla in re patrociniabitur: *Aph. 163.*

Qui integra sunt corporis valetudine medicationes ægrè molesteque ferunt. Sed neque illud quicquam arguerit. Elleborus sanas habentibus carnes periculofus. Iste enim Aphorismus de iis scriptus sanis est, quos nullum urget cacochymia vitium: His enim vomitum, aut purgationem commodam esse nemo qui sapit, putat. Quamquam si vel maximè vitium valentibus aliquod subest, ne ob id quidem convenire elleborum censemur longè sinceriore materia medicaminum reperta catharticonum quæ partim energiae placiditate, partim compositionis foelicitate ut majore fructu, ita periculo minore, quod corpori superest, demunt. Ideoque barbarorum scholis *Benedicta* sunt appellata. Ergo vomitus ob id vomitus sanis prodest, quòd ^{quare} ventriculo fordes, tum pituitosas, ^{utilis.} tum biliosas eximat. Cujus vacuationis quantus sit fructus, ipsum ventri-

Suam
 quæque
 particu-
 la con-
 coctio-
 nem tan-
 tum pei-
 ficere,
 non alte-
 rius
 emenda-
 re potis
 est.
 Vomitus
 totum
 etiam
 corpus
 vacuat.

culi munus ostendit : quod si in ali-
 quo sit diminutum, totius illico cor-
 poris nutritionem frustrabitur. Scilicet
 nec hepatis nec solidis membris pro-
 clive est *χολῆσιως* vitium corrigere,
 quatenus unaquæque particula concoc-
 tionem expedire duntaxat suam, non
 item alterius emendare nata est. Jam
 vero & tota sæpe corpora non unicum
 semper ventriculum vomitus expur-
 gat, cum aut potentibus emeticis cie-
 tur, aut fortuito ab ipsa provocatur
 natura, sanguinis totius colluuiem (ut
 per febrium crises fit) in ventriculi
 cavum effundente.

De Vomitu.

Vomitus utilior est hye-
 me quam æstate. Nam
 tum & pituitæ plus, & ca-
 pitis gravitas major subest.
 Inutilis est gracilibus, & im-
 becillum stomachum haben-
 tibus. Utilis est verò plenis
 & biliosis omnibus, si vel
 nimium se replerunt, vel

parum concoxerunt. Nam ,
 five plus est , quàm quod
 concoqui possit , periclitari ne
 corrumpatur , non oportet :
 Si verò corruptum est , nihil
 commodius est , quam id ,
 qua via primum expelli po-
 test , ejicere. Itaque ubi
 amari ructus cum dolore &
 gravitate præcordiorum sunt ,
 ad hunc protinus confugien-
 dum est. Item prodest ei ,
 cui pectus æstuat , & fre-
 quens saliva , vel nausea est ;
 aut cui sonant aures , aut
 madent oculi , aut os ama-
 rum est. Similiterque ei ,
 qui vel cœlum , vel locum
 mutat , his , quibus (si per
 plures dies non vomuerunt)
 dolor præcordia infestat. Ne-
 que ignoro , inter hæc præ-

cipi quietem, quæ non semper contingere potest agendi necessitatem habentibus, nec in omnibus idem facit. Itaque istud luxuriæ causa fieri non oportere confiteor. Interdum valetudinis causa rectè fieri experimentis credo. Commoneo tamen ne quis qui valere & fenescere volet, hoc quotidianum habeat.

Vomitus
unde &
quæ va-
cuet
Gal. 6.
Sympt.
Vetri-
culi pro-
prium
excre-
mentum
cur pi-
tuitosum

¶ Vomitus educit (authore GALE-
NO) pituitosa, biliosa ac serosa excre-
menta quæ tum in ventriculo genita,
tum aliunde in ipsum sunt derivata.
Primo itaque ventriculum, secundariò
ac quadam veluti consecutione univer-
sum etiam corpus exinanit. Proprium
ventriculi excrementum pituita est, par-
tim quia nervacea frigidaque ejus par-
tis substantia est, partim quia omnium
prima sustinet rudimenta ciborum, ubi
verisimile est crudas frigidasque sordes
magis coire quàm in reliquis concoc-
tionum officinis. Ergo ut vomitus
nunquam non sublevat ventriculum pi-

pituita gravem, ita tum præcipuè juvat, cum tempus hybernum superantis materiæ luxuriam fovet. Tum enim & cœlum frigore, & cibus luxu magnam ventriculo ad cruditates fenestram patefaciunt. Atque hac re (ut author est GALENUS) permoti veteres vomitum à cibo alii bis, alii semel duntaxat in singulos menses per hyemem cieri jubebant, quo pituita videlicet omnis ex ventre pelleretur. Ea enim paulò longiùs intus morata computrescit, ventriculi tunicas erodit, & caput vitiatis halitibus tentat. Neque verò his repugnant HIPPOCRATES, *æstate supra, hyeme infra purgandum* docens. Hoc enim Aphorismo eum humorem notavit, qui ex omni undequaque corpore in aliquam ventris regionem defluit, qui verò ibidem genitus infedit, non item. Quippe hujus derivatio pro communi vacuationis lege per os seu proximiorum locum molienda est. Græci, istud *παραχρησθῆναι* appellant. Ejusque rei testis HIPPOCRATES sic loquitur: *Supra septimum transversum dolores purgationis egent per superna purgandum esse significant, qui verò infra sunt, per inferna.* Hæc ille: At verò influentis in ventrem humoris impetus, quacunquè ultro pro more suo effertur, eò sequendus est juxta illud HIPPOCRATIS. *Quò natura inclinatur, eò ducere convenit.* Ergo ut æstate bi-

Cur hyeme vomendum

Gal. 5.
De usu partium.

Frequens antiquis per hyemem vomitus.

Hip lib 4.
Aph. 4.

Hip lib 4.
Aph. 13.
Humoris fluentis impetus sequendus.

lis & hyeme pituita magis toto corpore luxuriant, ita hîc dejectio, illic vomitus (si quidem humor ad ventrem è venis aut ultro repat, aut medicina ducatur) promptiora sunt. Bilis enim pro sua levitate facilè sursum evolat, ut pituita contrà pondere laborans suo ad ima fidit. Tametsi hæc ista motionis lex sæpe fallat, ac neque semper bilis sursum vergat, neque deorsum pituita. Nam Eudemo Philosopho (ut refert GALENUS) suprà pituita, infrà bilis. Paulo Rhetori contraria via exuberabant. Propterea ne qua restet erroris in purgando occasio, præstare arbitror humoris vacuandi impetum non tam ratione investigasse, quàm ipso didicisse experimento. Atque hæc quidem temporibus atque humoribus in vomendo observatio debetur. Corporum vero non parva quoque habenda ratio est. Neque enim omnibus juxta aut utilis est aut proclivis vomitus. Conducibilem CELSUS ait plenis ac biliosis, quod ut probè intelligatur, paulo latiorem exigit explicationem. Plenos itaque AUTOR intelligit carnosos, ut aliàs significavit sic inquit, *Gracilibus magis sanguis, plenioribus magis caro abundat.* Nimirum corpulentia carnosa (est enim & altera adiposa) à calido humidoque contrahitur. Ideoque in primo ortu calor thoracem dilatavit, humor mul-

Quibus vomitus utilis.

Cels lib. 2. cap. 10.

Corpulentia duplex.

ta carne intexuit, ut hoc nomine commodus facilisque vomitus fiat. Siquidem id plenis natura inest, quod HIPPOCRATES alias in difficulter vomentibus arte quærebat pluscula, eos quiete & copiosiore cibo ante vomitum humectans. At verò hujus præsidii necessitas tum multo maxima est, cum quid stomachum gravat, seu pravus aliquis humor, seu corruptum aut corruptioni proximum alimentum hanc partem obfederit. Proin rectè CELSUS tum demum his esse vomendum dixit, cum sese nimium replerunt aut parum concoxerunt, simul indicans & facilitatem vomitionis & opportunitatem. Videatur his refragari HIPPOCRATES sic in-
quiens: Ægre vomentes, & modicè carnosos infernè purgato, devitans æstatem: Cujus Aphorismi interpretationi, neque GALENUS neque ejus commentatores fecerunt satis. Ille cur ætas hinc observari debeat, duntaxat exposuit, cur mediocriter carnosus vomitus noceat, dissimulavit. Hi vilissimorum mancipiorum instar ab domini vestigiis ne latum quidem (ut ajunt) culmum discedere ausi transeunter ejus scripta tanquam canis Nilum delibant, neque ponere quod ab eo authore præteritum, neque amplificare, quod nimis contractum est, sustinent. Ergo μίως ὁσάνης (sic enim HIPPOCRATES loquitur

Hip. lib. 4.
Aph. 13.

Quando
conve-
nientior
vomitus.

Hip. lib. 4.
Aph. 7.

Locus
difficilis
ejusque
explicatio.

Frigidis
pariter
& humi-
dis vo-
mitus
inutilis.

Melan-
cholici
zgre vo-
munt.

tur) *καὶ δυσχεύας*, id est, utcunque carno-
fos unaque difficulter vomentes intelli-
gemus ipsos apprimè pituitosos, ac dein
aliqua ex parte melancholicos. Pitui-
tosi enim propter humiditatem tempe-
ramenti carnis quoque bonam portio-
nem non tantùm adipis habent, tametsi
ea caro neque adeò firma, neque adeò
multa ut simpliciter carnositas sit, ac
proin his facilis, illis vomitus diffi-
cilis jure censetur. Pituitosos intelli-
go non *φλεγματὸς τῆ ἀνω*, seu stoma-
cho tantummodo tales, sed toto cor-
pore. Nam prioribus quoniam pituita
circa stomachum multa redundat, per
os seu locum viciniorem rectius purga-
tio quæritur. Nempe eo nomine hye-
me quoque utiliter vomit supra demon-
stravimus. Aliis verò *καθόλον* pituitosis,
cùm propter stomachi firmitudinem
thoracisq̄ angustiam, tum quia nulla
humoris supernè vacuandis necessitas est
(totius enim corporis inutilis pituita
rectius infrà purgatur) vomitus omnis
inidoneus est. Jam verò melancholi-
corum nonnullis (naturæ frigiditate
efficacia siccitatem superante) habitus
utcunque attollitur, sic ut in speciem
carnosi viderentur, nisi lividus eos co-
lor, nigrumque capillitium ac tenues
venæ proderent. Et ii quoque reliquo-
rum melancholicorum exemplo diffi-
culter vomunt, tum quod humoris acidi

occasione firmus his stomachus fit, eo-
 que minus ad vomendum pronus, tum
 quod melancholia omnis suapte impe-
 tu ad inferna potiùs fidat, ut ne dicam
 etiam cunctos uno ordine melancholi-
 cos pressiore pectore esse, ideoque de
 ruptione alicujus in eo vasis ubi vo-
 munt periclitari. Superfunt modò bi-
 liosi, qui cur non ægrè vomant, pro-
 ximè dicitur ubi de gracilibus agemus.
 Biliosos intelligas oportet, non solùm
 toto corpore, sed etiam Τὰ ἄνω dunta-
 xat *πικροχόλης*, qualem Paulum Rheto-
 rem fuisse suprà retulimus, ob pravam
 scilicet meatus biliarii in ventriculum
 implantationem plurimum indies bilis
 suprà per os effundentem, cætera ta-
 men pituitosum. Hic nisi vomitu ama-
 rum excrementum antè extudisset quam
 cibum caperet, nullum concoctio-
 nis fructum sentiebat. Cùm horum
πικροχολῶν, tum reliquorum omnium
 symptomata, seu notas quasdam qui-
 bus ii noscantur, CELSUS in præsen-
 tia proponit. Ac primum quidem ruc-
 tus amari, unà cùm præcordiorum do-
 lore (*καρδιωγμὸν* Græcè dicitur) gravi-
 tateque excrementi biliosi ibidem redun-
 dantis acrimoniam sequuntur. Iisdem
 de causis pectus æstuat, & frequens
 tenuisque saliva & nausea est, quæ duo
 jamjam in foribus esse vomitum denun-
 ciant, præsertim oborto jam capitis

Signa pi-
 crocho-
 lorum.

Signa
 vomitio-
 nis mox
 futurae
 præsaga.

dolore ac vertigine, agitatoque labro inferiore. Cæterum ut semper qualifcunque nausea vomitum antecedit, ita non usque sequitur vomitus nauseam.

Nausea
inanis
unde fiat

Aurium
sonitus.
Lacrymæ

Quoties enim præ tenuitate aliàs immerfi ac veluti imbibiti humo es ventriculi tunici sunt, aut alioqui propter lentorem tenacius affixi, nausea inanis, irrita, seu quæ absque vomitione fit, movetur, & ipsa quoque sub hac autoris comprehensa regula. Aurium verò sonitus & obortæ oculis lacrymæ fiunt, subvolante è stomacho sursum versus bilioso halitu, qui acris admodum mordaxque cum sit, haud aliter quam fumus ab igne redditus aut acris vapor ab inspecta cæpa resiliens oculos pungit, roditque ut hinc exprimi lacrymas nihil adeò mirum sit. Idem quem diximus halitus per aures subinde foras elapsus auditus organon obiter verberat, tinnitumque facit non dissimilem ei quem edunt pulsata templorum ara. At os amarescit ob continuitatem substantiæ faucibus cum ventriculi interna tunica communis, ejusque rei causa haud rarò compertum est, contenta in ventriculo multa bile vel dulcissima quæque maximè amara esse videri. Atque hætenus de biliosorum symptomatis, satis superque: quorum

Oris a-
maritu-
do.

Hip. lib. 4.
Aph. 17.

præcipuam partem HIPPOCRATES hoc Aphorismo complexus est: *Non febrici-*

anti cibi fastidium, cordis dolor, vertigo tenebricosa, & oris amaritudo, purgatione per superna opus esse significant. Sequitur mutatus aër, qui tum demum vomitionem non inutilem facit, quum ad contrariæ temperaturæ loca fit transitus.

Vomitus
coelum
mutantâ
utilis.

Aliud enim hîc coelum, alius cibus aliaque sæpe vivendi norma, omnes corporis actiones innovat, ex eaque re orta in venis turbatio ac nescio quid insoliti tumultus, interveniente naturæ opera, inutiles, si qui sunt humores à bonis sequestrat, quos humores subinde vomitus (tum quia subsunt hi, tum quia permoti fluxui auscultant) summo cum valetudinis commodo exhaurit.

Juvat vomitus & hos insuper, quibus is plusculis diebus præter morem intermissus est. Tum enim præcordia dolor exercere consuevit, superfluis in ventriculo retentis eumque tum qualitate seu stimulo, tum copia seu gravi pondere molestantibus. Huc enim vasorum illuviem natura pro consuetudine pellit, aut certè ventriculus intra se cumulatius gignit purgari vomitione fuerit. Hactenus quibus corporibus vomitus idoneus sit proposuimus, proximum est quibus incommodet, id quoque jungere. Existit hoc loco quæstio subdifficilis, manifesta que inter HIPPOCRATES atque CELSUM pugna, quæ ut incolumi utriusque viri autho-

Vomitus
salutaris
iis qui
hunc
præter
morem
neglexerunt.

Vomitus
quibus
noxius,

Vomitus quid, & quomodo fiat.

ritate dirimatur, non inutile fuerit, paulò altius rem omnem inspicere. Vomitus omnis depravata ventriculi expulsio est ingentique fit fibrarum ejus transversarum connixu, ut quæ stringendo sursum versus materiam per os extundunt, ideoque hic expulsionis modus quia naturæ repugnat, nunquam fieri nisi ventriculo malè affecto potest.

Enemata per os reddita, itemque alvi fax.

Quomodo enemata (referente GALENO) aliquando per os rejecta sunt ac per lethales volvulos ipsum etiam oletum. Ut enim ventriculi tunica interna rectis fibris toti gulæ atque ori contiguus cibos trahit, sic externa transversis contexta fibris, quemadmodum deglutitioni quoque inservit, ita vomitum sola perficit, nullis substantibus quæ in os trahant fibris. Ideoque facilius est devorare aliquid quam remove. Quæ omnia si ita habent, quis dubitet vomitum non posse citari absque valida non ventriculi solum, sed & pectoris sediumque quæ juxtà sunt concussione, eaque de causa stomacho invalidis ac pectore gracilibus summopere (ut CELSO visum est) adversari, seu his alicujus vasis diruptionem, illis imbecillitatis incrementum minitantem. Non reclamant his HIPPOCRATES, sic inquit. *Graciles & ad vomendum faciles superne purgare convenit.* Nam is autor biliosos hoc loco inaudit, non item eos qui

qui vel aliqua occasione extabuere, vel à prima origine temperamentum frigidum siccumque sortiti sunt. Ambo- bus enim his pectus macrum pressum- que est, ut periculum sit non modò dif- ficilem vomitum fore, sed etiam ali- quod sanguineorum vasorum diruptum iri. Eos enim ut hoc Aphorismo ex- cluderet HIPPOCRATES illam adjecit ad graciles appendicem. Et facile vo- mentes. Tales verò sunt ante omnes biliosi, præcipueque quos *πικροχόλως τὰ ἄνω* appellamus, consumpti verò ac melancholici, minimè. Ideoque HIPPO- Hip lib. 4. Aph. 3. 9. CRATES duos alios Aphorismos eodem penè orationis contextu rectè junxit. Ex his alter sic habet: *Obnoxios pthiſz̄ suprà ne purgato.* Alter iste est. *Melancho- licos infrà vehementius purgabis.* Nem- pe in his materia ad inferna magis fudit, quare eò etiam arte ducenda est. Ad- hæc temperamenti vitio gracile pectus rigidum arctumque natura ab initio fin- xit, adeò ut hos vomere cogere planè absurdum sit. At verò bilis propter lenitatem minimo negotio per os ex- tunditur, unde fit, ut perquam erudi- Cels. lib. 2. cap. 13. tè alibi CELSUS ita scripserit. *Vomi- tus ut in secunda quoque valetudine sæpe necessarius biliosis est, sic etiam in his mor- bis, quos bilis concitavit.* Ineptiunt hîc plerique Neotericorum, cùm inter na- tura graciles & eos qui vi morbi sunt

tales discernunt, illis vomitum utilem, his inutilem decernentes. Næ isti me: Hercle parum intelligunt, quam nihil intersit ad vomitus difficultatem naturæ quis gracilis factus sit, an morbo, modo semel gracilis sit. Eadem est inquit GALENUS providentia acquisiti affectus, & naturalis intemperiei. Itaque si propter ingeniti frigoris siccitatisque exuperantiam thorax ab ipso ortu naturæ emacruit, aut tum quoque bonus, post tamen tabido affectu consumptus est, quæ (te quæso) res vomitum hic inidoneum, illic idoneum fecerit, substantibus utrobique causis, quæ vomitioni adversantur, iisdem. Sed hoc est istorum acumen qui hodie inter scriptores palmam affectant, quique nulla necessitate ambages secuti emendicatis hinc illinc absque studio atque arte scriptis magno conatu magnas nugas dicunt. Sed his valere iussis, ad rem redeamus. Peracta vomitione rectè quies imperatur, cujus beneficio componantur turbati in corpore succi, afflictæque inter ejciendum particulæ ab egestisque oblæsæ materiis refocillantur. Neque verò luxuriæ causa vomere quotidianam habere convenit. Hoc namque robur ventriculi solvit corpusque plus iusto exinanit ut nil mirum sit, eum qui sic continuat, neque valere, neque senescere admodum posse.

Post vomitum quid agendum.

Qui vomere post cibum
volet, si ex facili fa-
cit, aquam tantum tepidam
antè debet assumere; si diffi-
cilius, aquæ vel salis, vel
mellis paulum adjicere. At
qui manè vomiturus est, an-
tè bibere mulsum, vel hyf-
sopum aut esse radiculam de-
bet, deinde aquam tepidam,
ut supra scriptum est, bibere.
Cætera quæ antiqui Medici
præceperunt stomachum om-
nia infestant.

¶ Medicamenta *emeticæ*, id est, vo-
mitum cientia pro actionis robore at-
que infirmitate in triplici sunt differen-
tia. Quædam enim adedè blandè levi-
terque solvunt ut ventriculum ac loca
quæ juxta sunt, quàm minimum lacef-
sant, cujus generis aqua tepida est, per
se potui data, aut si quis ob vacuandæ
materiæ lentorem ægrius vomat, quæ
particeps sit modici salis seu mellis ut

Triplex
vomiti-
vorum
differen-
tia.
Blanda
emetica.

Medio-
cra.

Violenta

Emeti-
corum
juxta
Celsum
duplex
ordo.
Primus.Secun-
dus.

tanto nimirum efficacius affixas ven-
triculo fordes detergat. Ad hunc or-
dinem spectant hordei decoctum, fi-
cus recentes, oleum crudum extre-
mis digitis aut penna in gulæ caput
demissum, ipsumque haustum hydræ-
leum. At secundæ classis emetica ali-
quanto his sunt potentiora, quapropter
junioribus mediocria nominan-
tur, ut quæ modum quendam in
solvendo obtinent, neque ita sunt in-
valida, ut superius comprehensa, ne-
que rursus ita violenta, ut quæ pos-
tremo mox ordine sequentur. Ejus
generis habentur radícula, atriplex,
sive semina horum fumes, sive radi-
ces. Semen anethi, nasturtii, erucæ,
melonum, radix betonicæ, & cucu-
meris fativi. Tertio ordini adscribun-
tur uterque elleborus, nux vomica,
succus corticis sambucini, radix cu-
cumeris agrestis, & hujusmodi, quæ
simul omnia actionis suæ vehemen-
tia stomachum subvertunt. Proinde
rectius CELSUS emeticorum quæ sa-
nis usui esse possunt, duplicem or-
dinem proponit: Primoque ea col-
locat, quæ & mitia sunt, & facile
vomentibus præbentur, qualis aqua
tepida est tum syncera, tum mellis
salisve pauxilli particeps. Secundum
autem ordinem ea tenent quæ potius
manè vomituris conceduntur, ut ra-

dicula oxymelite sumpta, mulsum, decoctum hyssopi, & id genus alia permulta quorum facultate humores tenacius ventriculo affixi diffecantur absterganturque, ut epota paulò post tepida, minore negotio exigantur. Id se comperisse in quodam *ÆGINETA* Paul. narrat, qui cum indies inappetentia ac nausea laboraret ructumque insuper acido atque præcordiorum inflatione (quia pituita in ventre coierat) affiduè torqueretur, *sumpta* (inquit) *ex aceto mulso radícula incredibilem vim ejus humoris evomuit, atque ita protinus sanitatem recuperavit.* Porro quotquot præter hæc sunt violenta emetica priscis illis Medicinæ Antiquorum usurpata (in quorum classe primas ferè tenebat Helleborus) omnia sanis fugienda, ægris non nisi per morborum maximas necessitates & in aliorum defectu remediorum præbenda sunt. Etsi enim magnas ea sæpe vires ostendant in morbis longis ac febre carentibus (sicut in Epilepsia atque insania helleborus) suspectus tamen usus istorum omnium esse debet. Quemadmodum optimè alias *CELSUS* dixit : *Ista non semper ægrotis prodesse, semper sanis nocere.* Cels. lib. 2. cap. 13.

Post vomitum (si stomachus infirmus est) paulum cibi , sed hujus idonei gustandum , & aquæ frigidæ Cyathi tres bibendi sunt. Si autem vomitus fauces exasperavit , qui vomuit , si manè id fecit ambulare debet , tum ungi , deinde cœnare. Si post cœnam , postero die lavari , & in balneo sudare , hinc proximus cibus mediocris utilior est , isque esse debet cum pane hesterno , vino austero meraco , & carne assa , cibisque omnibus quam siccissimis. Qui vomere bis in mense vult , meliùs consulet , si biduo continuerit , quam si post quintum decimum diem vomuerit , nisi hæc mora pectori gravitatem faciet.

¶ Vomitus omnis sive is sumpto vomitus pharmaco moveatur, sive sponte natu- stomacho molesto. ræ erumpat stomachum semper plus minus convellit. Quare hoc finito studendum roborando ventriculo est. Itaque sumpto prius modico cibo (multus enim imbecillam facultatem superat) haurire gelidum fontem ad tres usque Cyathos expedit. Unde laxatum ventriculi os roboretur. Cyathus juxta PALÆMONEM *Palæmon. Lib. de pond. & mens.* duodecima Sextarii pars est. Ipse sic scribit : *Sextarii Cyathus pars est, quæ est uncia libræ.* Sextarius autem qui octodecim unciarum capax est (etsi Romanis Authore GALENO, viginti contineat) duas Cotylas seu Heminas *Cotyle.* facit, quemadmodum idem innuit PALÆMON hoc metro : *At Cotyle Cyathos bis ternos una recepat.* Ex quo sequitur, ut tres Cyathi quia non nisi dimidiam implent Cotylen, in totum pendeant uncias mensurales quatuor & semis quod est Acetabuli duplum. Sed defini- *Fauces cur vomendo exasperentur.* tis his, agendum de asperitate faucium est. Ea inter vomendum contrahitur ab acore pituitosi excrementi fauces atque omnem gulam supra infraque in ipso transitu percellentis ulcerantisque, quæ quidem affectio etsi à bilioso quoque vomitu potest excitari nequaquam tamen hujus occasione in præsens fieri putanda est. Nam CELSUS de vomitu hîc agit, qui ventri-

culo proprius est, quique genitam in eo pituitam (naturale sibi excrementum) non bilem ex alto corpore huc confluentem extundit. Huic sententiæ medicamenta subscribunt, quæ initio hujus de vomitu sermonis ad expeditiorem materiæ purgationem author proposuit, ut sunt hyssopus, radricula, mulsum & id genus calida remedia alia, tum incidentia tum abstergentia. Sed & jam nunc finito vomitu meracum, carnem assam, cibosque omnes quam siccissimos imperat, quæ tamen omnia post flavæ bilis effusionem maxime fuerint aliena. Agedum igitur causam scrutemur, cur post hujusmodi vomitionem præscripta remedia conferant. Pituita omnis quæ quidem cocta subdulcisque est, nequaquam exasperare loca quæ contingit, solet, sed contrà potius quæ ulcerata sunt, linire, lævigare, ac lento gratoque humore imbuere. Quum verò eadem hæc parum probè cocta acida falsave reddita est, tum certè gulam transiens facilè exasperat. Ergo quæ hanc vomitio induxit asperitatem, quoniam cruditatis soboles est, quid novi si ea postulet auxilia quæ concoctionem adjuvant, qualia sunt tum ambulatio, tum ante coenam (si quis manè vomuit) unctio, aut si vespere id à coena fecit, postridiana lavatio sudor-

Pituita
dulcis le-
nit, aci-
da aut
falsa ex-
asperat.

Gula per
acidum
vomi-
tum exas-
perata
quid a-
gendum

que in balneo. Duo hæc postrema
cautius semper administranda sunt,
ne hinc quæ primis venis cruda in-
hærescunt, liquentur, priusque in om-
nem corporis habitum ferantur, quàm
facta sunt per maturam concoctionem
utilia. Itaque longè majore fiducia
calentibus undis corpus perluetur evic-
tis vaforum cruditatibus: id quod
manè iis evenisse credibile est, qui
hesternæ coenæ vomitu sublevati tota
post nocte probè dormierunt. Minus
periculi per cruditates in ambulatione
aut unctiōe est. Nam hæc calorem
insitum moderatius excitant absque ve-
hementi succorum turbatione & in ha-
bitum raptu, quæ profectò causa est,
cur hæc vel non interveniente somni
beneficio vesperi antè coenam ab eo
rectè tententur, qui manè vomuit.
Ut enim in hoc fortè homine imper-
fectior etiamnum fuerit concoctio,
quam in alio qui per noctem dormivit,
ita rursus rapiendorum in corpus cru-
dorum minor subest occasio. Nimi-
rum certa res est calentiore balneo
validius succos permoveri, quàm aut
ambulatione aut unctiōe. Jam verò
quod ad cibum à vomitu porrigendum
attinet, scire licet mediocrem illum
esse oportere, nam multo languescens
cruditate calor opprimitur, perpauco
deficit. At hesternus cibus, caro assa,

Cibus à
vomitu
quis uti-
lis.

vinum austerum & meracum ejusque ordinis alia conducunt, quoniam ventriculi robur firmant (*δυσμυρξι* hæc Græci dicunt) frigiditatem minuunt, & excrementitium ejus humorem absumunt, his enim ille incommodis per crudas vomitiones urgetur. Sequitur posthæc de menstrui vomitus iteratione integer HIPPOCRATIS Aphorismus, cujus interpretationem si quis requirit, ex GALENI in hunc locum commentario, si volet, petat. Illiberale enim esse arbitramur commentarios scribere more complurium Neotericorum, quos non pudet veterum monumenta bona tot inconditis paginis ad nauseam usque malè retexere, adeoque miserè se studere alieno potius fucò, quàm propriis dotibus speciosos videri.

De Dejectionibus.

DEjectio autem à medicamento quoque petenda est ubi venter suppressus parum reddit, ex eoque inflammationes, caligines, capitis dolores aliaque superioris partis mala increfcunt. Quid

enim inter hæc adjuvare possunt, quies & inedia, quæ per illam maximè eveniunt. Qui ejicere volet primum cibis vinisque utetur his quæ hoc præstant, dehinc, si parum illa proficient, aloën summat. Sed purgationes quoque ut interdum necessariæ sunt, sic ubi frequentes sunt, periculum afferunt. Assuescit enim non ali corpus, & ob hoc infirmum erit, cùm omnibus morbis obnoxia maximè infirmitas sit.

¶ Compressa diutius alvo dejectio nunquam non necessaria est, at non semper utilis, quæ sumpto pharmaco quæritur. Hæc enim tum demum permessa est, cùm aut præsentis aut imminenti symptomatis exigit necessitas. Tantaque sæpè hujus vacuationis vis est, ut non sanitas tueri, non curari morbus absque ejus præsidio com-

Dejectio
pharma-
co petita
quando
utilis.

Maxima
fusi ven-
tris com-
moditas.

modè possit. Ostendit hoc naturæ in-
condendis intestinis scopus, quando
hæc seu canales quosdam sentinaque
ejus ipsa fecit colluviei, quæ à visce-
ribus totoque venoso genere huc indies
derivatur. Quod quidem facilè in ipsis
perspicere sanis est, in quibus bilis
utriusque superflua propriis meatibus
tanquam ductibus hac via foras una
cum fecibus effluunt. Longeque idem
apparet luculentiùs in ægris, quoties
per singulas febrium accessiones, mul-
toque magis per acutorum morbo-
rum criseis natura antecedentis materiæ
spurcitiem venis exterminat, inque
ventris cavum affatim effundit unde
ea mox vomitu dejectioneve exigitur.
Et quam igitur præclaro beneficio As-
CLEPIADES cum hæc ista præsidia sustu-
lit sanos privavit, quorum neglectus
excrementa intus fovet, & spatio inter-
posito gravissimis valetudinibus initia
præbet. Jam verò si vel absque succo-
rum labe venter obriguit, ne tum qui-
dem etiam absurdum fuerit commodo
vel cibo vel medicamine dejectionem
moliri. Quippe concoctionis primæ
superflua æquo diutius intus morata pe-
nitus arescunt, instarque lapidis duran-
tur transeunte paulo minus omni in me-
sareias chylo. Adde quod ab iis ad
hunc modum inclusis putrique calore
accensis acres effumationes ad cerebrum

Alvo
diutius
compres-
sa quæ
superve-
niant
noxæ.

aspirant, unde protinus & capitis dolores & oculorum caligines, idque genus superioris partis mala possunt & fieri & increfcere. Cumque hæc alvi tarditas ἀναδύσεως robur, idque aut ob ineptam intestinorum formationem, aut calidam intemperiem hepatis renum ac sedium quæ juxta sunt ut plurimum sequatur, planè incidit, ut & sic affecta viscera, & durata alvus mutuas inter se operas præbeant ad malum, viscerum quidem intemperie madorem ventris partim attrahente partim depascente. Ipfis autem alvi fecibus memorata loca altiore intestinorum tumore prementibus suoque veluti fotu magis magisque extormentibus, ut nil mirum fit quod CELSUS scripsit, suppressa alvo inflammationes increfcere. Sive autem inflammationes ita ut nos intelligas hepatis seu renum ardores (φλογώσεις Græci dicunt) seu propriè dictas φλεγμονάς, id est, inflammationes, equidem non magni referre arbitror, nam pari ratione utrumlibet affectum adstricta alvus exasperat. Quid, inquit CELSUS, notans ASCLEPIADIS opinionem, adjuvare inter hæc possunt quies & inedia, quibus nimirum prisca illa simplicitas quoslibet extenuare se posse morbos vanè sperabat, commodeque in hunc usum inventum à se esse Diatribon illam gloriabatur. Erat autem ejus dogmatis præcipuus autor ASCLEPIADES.

qui initio morborum tortoris vicem exhibebat, inedia, luce, vigilia, fiti, cubantis vires convellens. Quasi verò hæc ista propositos affectus haud dicam juvent, sed non exasperent quoque: quando deficiente venas nutrimento, totus ab his chylus ad unguem exugitur, ficcataque excrementa, & propter inediam pauca intus cunctantur, sanguis omnis qui vasis superest, afflictaque intemperie viscera exuruntur, cæphalalgia ac caligines subeunte in caput bile invalescunt, in summa, robur naturæ consumitur, quò nil priùs, nil antiquius cum aliàs semper, tum in viscerum internorum phlegmonis haberi unquam debet. Sed ASCLEPIADE valere jussu agedum auxilia scrutemur, queis tutò per secundam valetudinem alvus ducitur. Primùm inquit CELSUS cibus vinisque utendum est his quæ hoc præstent, *ἐκκοπρωπικὴ* intelligit, ac ventrem mollientia, ea quæ nullum peculiarem humorem venis eximere nata sunt, eaque duntaxat possunt quæ intestina ac vias quas vocant communes obsident, educere. Id verò præceptum utinam hodie tam religiosè ab omnibus observetur, quam est humano generi apprimè salutare. Quid enim non designat perditam impostorum medicastrosum audacia, quid non & nobilium quorundam (si Diis placet) Medicorum cæca con-

Quibus
auxiliis
alvus sa-
nis du-
cenda

Error
vulga-
rium Me-
dicorum

fidentia tot tantisque purgationum machinamentis, non sine gravi cubantium clade, summaque artis medicæ infamia, adeò ut vulgò jam olim dici cœperit. Summam esse Medicinam non uti Medicina, & beatum esse ventrem quem illa nunquam intrarit. De sanis loquor, quibus citra vitii humoris redundantiæ alvus comprimitur. Hæc namque si supra modum semel inaruit, quid commodius aut denique præstabilius, quam humidis lubricantibusque cibis ac poculis, squaloris hujus vitium auferre, ac sic fusam alvum facere. Nimirum ut facultati intestinorum retentrici, siccitas vigorem addit, ita expultrici humiditas. Nempe hoc instituto, intestina quæ feces tot impeditas anfractibus tardatura videbantur, sagax natura mucosâ pituitosâ intus illevis, ut ejus levitate fluxum oletum promptius ad anum properaret. At Empiricis, quorum omnes spes opesque repositæ in lucro medicinæ purgantis sunt, supervacanea esse hæc videtur observatio, ut qui tum demum mirum quàm superbè gloriantur, si quam plurimum tum hujus mucosæ pituitæ, tum tenuis è venis saniei detraxerint. Nec verò intelligunt effrenatis illis catharcticis ut alvum quidem egregiè solvi, ita benignos quoque venarum succos detrahi confuisse. Quippe medicamen iis destitu-

Siccitas vim retentricem firmat, humiditas expultricem.

Noxæ vehementium cathartorum.

Gal. lib.
Quos
purg.
oportet.

tum humoribus, quos ad se trahere natum est, ipsa etiam sana (ut ait GALENUS) invadit, sanguinem atque carnes eliquans. Jam ab hac præclara scilicet dejectione, omnia tum in corpore magis siccantur, tum solito pertinacior, ventris astrictio succedit. Et ne hoc parum sit, hanc iidem boni viri secundò ducere validioribus medicamentis parant, quasi per priora parum profectum sit, sicque ex simplici malo geminum faciunt, & ut ait FLACCUS: *Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.* At fortuna tamen nonnunquam bona, imò ingenita naturæ vis tyrannidem hanc omnem edomat, sic ut subinde secundæ valetudinis initium, beneficio corporis, non medicinæ fiat. Qua re protinus evenit ut illi tortores servasse homines, cum non occiderint, videantur. Flagitiosi me hercle, impostores, quam nequitia perdit cum non suis rebus frugere esse, non alienis didicerint, præstare in animum inducunt, per facinora incognitas artes agitare, quam inglorios aut inopes se vivere: Tum dira potius crudelitate experimenta per mortes agere quam salutis humanæ præsidem artem per misericordiam didicisse. Invalidæ ad hæc sanguinaria capita sugillanda literæ: invalidæ (proh dolor) ad puniendâ leges, quorum sceleribus jacentem hodie videmus Medi-

Detestanda
Empiricorum
nequitia.

DE SANIT. TUENDA. 209
cinam, tot nobis sudoribus, tot pulcherrimi temporis jacturis: tanto vigoris corporei, tanto rei hæreditariæ detrimento quæsitam. Beat illos multorum nece obfirmata temeritas, nostros dolores, & justitia querelæ & vindicis impia mansuetudo acerbiores facit. At valeant ista nequissimorum hominum portenta, quorum error (si quidem non potius nefas quam error dicendus est) ex causæ pendet ignorantia, unde fisti ventrem contingit: estque hæc inconsiderantia plerisque etiam celebrium Medicorum frequens, quam sanos pariter atque ægros sæpe cum opus non est purgationibus excarnificant, quique eò pervenerunt stoliditatis, ut non animadvertant quo magis sic perpurgare corpus student, eo minus pro sententia rem sibi omnem cedere. Nonnulli inquit GALENUS sumpto pharmaco in præsens gaudent si copiosius defecerint: Verum quanto magis sunt vacuati, tanto his venter sequentibus diebus magis adstringitur. Nempe id incommodi ut idem autor in iis effugeret quibus siccitatis occasione alvus nihil reddit, non validis catharticis, sed solo per inferiora infuso oleo alvum citabat. Eo enim (inquit) siccum excrementum madescit, & transitus efficitur lubricus & intestinorum tunicæ emolliuntur. Ergo ut CELSI quo-

*Gal. s.
sanit.*

*Alvum
siccatam
quomo-
do Gal.
solverit.*

que consilium non tantum GALENI sequamur, contractam alvum rectè laxabimus primum cibus ac poculis ad hoc idoneis, his quæ simul & alant & ventrem molliant, cujus generis habentur pingua juscula, atque olera, decoctum cicerum rubrorum, jus carnis, præsertim gallinacæ aut vervecinæ, quæ alias falsa esse alias recens potest, ac modò quidem mellis, modo zaccharis particeps. His accedunt, lac cùm integrum, tum secreto caseo serosum, perlocatus ptisanæ cremor cum oleo & melle, primum brassicæ decoctum adjecto oleo vel butyro vinumque dulce & crassum, in summa omnia (ut CELSUS alibi docet) tepida, dulcia, pingua, elixa, jurulenta, salsa, diluta. GALENUS præstantissimum ἐκιοπροτικόν parabat, ex beta, lente cum sale & garo. Ista verò omnia ut ventrem permoveant, paulò liberalius sumenda sunt, futura alioquin inefficacia, sic ut pleraque ad libram unam, alia ad sesquilibram, multa binis etiam libris sumere oporteat. Quod si per hæc parum perficitur, tum utique (judice CELSO) veniendum ad Aloën est, quæ ut vires suprà hepar non exerit, ita inter cætera purgantia sola est innocentissima. Quum enim alia cathartica stomachum semper plus minus labefactent, Aloë adedò id non facit ut hunc etiam (authore GALENO) corro-

Cels. lib
2. cap. 3.

Aloës
eximia
dotes

boret. Ejusque rei causa CELSUS alibi præcepit *purgantibus omnibus Aloë perpetuè miscendam esse*. Jam verò si hîc nihil quidem ex toto trahere corpore propositum est, at ventrem duntaxat aliqua ex causa tardiusculum provocare, quid optatius quam iis id compleri cathartîcis, quorum vis non nisi ventrem attingit, aut si quid porrò tendit vasa tantum mesenterio intexta vellicat. Cæterum novisse hoc loco commodum est, pro vario ventris affectu Aloë utendum esse aliàs lota, aliàs illota. Hæc namque purgat magis, sed roborat ventriculum minus, illa contrà. Quin etiam majore sæpe cum fructu sumetur medicamen Dialoës, id est, ex aloë compositum, Græci *ἰσὴν πικρὴν* vocant, cujus author ipse sit GALENUS. Iterum moneo hanc in sanis dejectionem non ita statam esse oportere, quin sæpe ea quoque fiat utilis quæ asperioribus medicamentis tentatur. Nam ut CELSUS proximè scripsit, & corporum & temporum ratio eam facere necessariam potest. Etenim si cacochymia succos venarum contaminavit, quæ non victu curari, non exercitatione, non balneis, nedum inedia commode potest, quis quæso aded præfractus, aut denique ita stultè meticulosus, ut id non audeat purgante medicamento tentare, quod aliis fieri posse remediis negatum est.

Aloë purgantibus omnibus miscenda

Aloë lota plus roborat, sed purgat minus, illota contra.

Medicamen Dialoës. Gal. 6. sanis. Alvi ductio pharmaco petita, nonnunquam sanis necessaria.

Neque enim vehementi malo succurre-
re nisi æquè vehemens auxilium potest.
Quid sanguinisve redundantis luxuriam
extenuare incisa vena licebit: ejus ve-
rò corruptelam pharmaco corrigere
purgante non licebit. Quasi verò HIP-
POCRATES, ejusque fidus interpretes GA-
LENUS vernalibus horis sanos quoque
non modo sanguinis onere incisa vena
levare, sed perpurgare etiam dubita-
rint, quos propter multitudinem fuso-
rum humorum anniversarii catharri,
arthritides, hæmorrhoides aut id ge-
nus similes morbi exercebant. Atque
hæc cum ad præsentis loci illustratio-
nem, tum ASCLEPIADIS causa loquor,
cui nihil ad sanitatem conducere pur-
gationem placuit. Porrò quod posthæc
CELSUS de nimia dejectionis iteratio-
ne docet, quia ejus ipse rationem abun-
dè explicat, altius hic repetere non satis
causæ putamus.

*De his, quæ calefaciunt &
refrigerant corpus.*

CAlefacit autem unctio,
aqua falsa, magisque si
calida est, omnia & falsa

amara, carnosã, si post cibum est balneum, vinum austerum. Refrigerat in jejunio & balneum & somnus nisi nimis longus est, & omnia acida, aqua quam frigidissima, oleum si aquæ misceatur.

¶ Prosequitur jam CELSUS quem prius instituerat ordinem cum doceret suam cuique naturam cognitam esse oportere, ut hanc vel calefacere, si nimium friget, vel si immodice calet refrigerare tentaret. Itaque calefacientium tractationem jam nunc aggressus, primo loco unctiõnem ponit, quæ duobus ferè nominibus hanc vim adepta est, partim quoniam calente cum oleo quadamque corporis pertractione administratur, partim quia oblita pinguetudine cute, calorem intus includit, quoque minus succi exhalet impedit. Succedit aqua salsa, quæ communi omnium salforum lege calefacit, id quod & amaris & acribus juxtà commune est. Sequuntur carnosã, quæ profectò non alio nomine calefaciunt, quam quòd præ cæteris eduliis potentissimè nutriant. Quid enim novum habeatur,

Calefacientia.

Unctio.

Aqua salsa.

Carnosã.

Calor ac-
cessu ali-
menti
augetur.

Sanguis
naturæ
thesau-
rus.

Quod-
nam ali-
mentum
calorem
augeat.

Gal. Lib.
De mu-
tua con-
secutione
temp. &
animi.

calorem nobis infitum accessu nutrimenti
augescere, quum & ignem magis arde-
re aggestis in eum lignis minimè mire-
mur. Nempe recens succus ex pleno
cibo, eoque temperato vel paulò quid
calidior genitus substantiam nativi ca-
loris instaurat affuso solidis partibus, in
quibus ille totus inexistit novo sangui-
ne, ac spiritibus subinde vitalibus ex
ejusdem sinceriore particula recupera-
tis, ut rectè creditum veteribus sit, san-
guinem esse naturæ thesaurum. Neque
verò hæc ita accipias licet quasi ex quo-
vis cibo incrementum accedere calori
putandum sit. Nam is contrà à succo
lactucæ qui tamen nutriens est, mani-
festè minuitur. Proin alimentum egre-
giè calfacturum ejus generis esse debe-
re perhibemus, quod suapte natura
calidum est unaque multum sanguinem
producit, qualis est animantium caro
copioso sanguine præditorum, hæc enim
(teste GALENO) omnia sunt calida. Ac
tanta profectò carniū in calfaciendo
corpore vis est, ut ipsum quoque
animum in evidentissimam pertrahat
sympathiam. Si namque (ut GALE-
NUS author est) animi mores tempe-
raturam corporis imitantur, quid adeò
mirum sit homines à crebro carniū
esū, ut corpore magis calidos sic animo
ferociores reddi. Ostendit hoc Anthro-
pophagorum ac gentium Lybiæ effera

sevitias, quorum venter crudis hominum artubus & obscænis onagrorum leonunque visceribus saginatur. Sanè impulsum hac esse causa PYTHAGORAM existimo, quòd tantopere carnes horruerit. Nimirum facilè is tanta fretus sapientia perspexit, ex hoc genere victus mortalium animos efferari, ac nescio quid pecuinæ atrocitatis induere. Itaque ut rude vulgus ab pecudum esu absterret, haud inscitè puto, finxit hominum in bestias metamorphosim, post fata cuiusque fieri, ejusque rei causa intactas ac veluti sacras animantium carnes esse volens, sic apud NASONEM exclamat. *Heu quantum scelus est in viscere viscera condi.* Sequitur nunc adhibitum à cibo balneum, quod cur calfaciat disputatum superius abundè est. Succedit vinum austerum, quod tamen accipiendum non est, pro eo quod recentiores esse astringens, & Græci *συνπικνόν* dicunt, hoc enim inter cætera vini genera minus calet. Fortè rectiùs hîc austerum intellexeris id vini, quod potentes habet vires ab HIPPOCRATE que *ὀινῶδες*, id est vinosum appellatur, & *ἐλεγοφόρον* opponitur, natumque est & caput halitibus ferire, & corpus univsum incendere. Quemadmodum sanè austeri nomine vulgò id significatur, quod rigidum, immite, atque asperum est. Hujusmodi vina potissimum colore ru-

Carnis
usus cor-
pus cali-
dum, a-
nimum
ferocem
efficit.

Pythago-
ras non
temere
carnes
rejecit.

Ovid. 7.
Met.

Hipp. 3.
de vict.
acut.

Quæ cor-
pus refri-
gerent.

Balneum
jejunis
adhibi-
tum.

Somnus
post ine-
diam

Locus
mendo-
sus.

bra, substantia crassiuscula sunt, quale è Gasconum patria ad nos importatur quod Rhenano albo minus urinam cit, & corpus totum magis inflamat. En celefacientium quidem ratio exposita est. Nunc de his dicam quæ corpus refrigerant. Incipiam à balneo, quod in jejunio sit adhibitum. Id præterquam quòd propter inanitatem venarum nullo nutritionis fructu solida afficit, ita ad insuper succi dissipat quod subter cutem carnibus inhærescens, nondum his sat probè coaluerat, sicque humoribus undique consumptis æquè frigus corpori dominatur, ac si quis incisa vena factus exanguis sit. Refrigerat præterea jejunos & somnus, quatenus alimento probè jampridem confecto atque partibus unito, calor per quietem intus coërcitus omniaque ibidem vacua offendens naturalem solidorum madorem, non tantum venarum residuum sanguinem atterit consumitque, sed & idem hinc subinde calor intermoritur privatus scilicet idoneo tum fomite, tum subjecto. Sanguis enim hunc reficit, solida continent. Optarim hic aliquanto fuisse oculatiores σχολιογράφαις atque excudendorum voluminum castigatores, quos mendum orationis propositæ subterfugit. Scilicet in omnibus quæ videre licuit exemplaribus pro eo quod scribi de somno oportuit, si nimis longus

gus est, supponitur, conversa in disjunctivam, conditionali. Quis enim nescit abs quovis immoderato somno five is famelicum five saturum tenet, corpus semper refrigerescere. Confirmat *Hipp. 2. vict. ac.* eam rem HIPPOCRATES sic inquam, *Gravis vigilia alimenta cruda reddit. At ea quæ in contrarium fit mutatio corpus dissolvit.* Idemque Author ibidem sic ait. Somni, jejunium extenuant, humidum quod inest vacuantes. Paria potest in jejunio & brevis somnus, sed minus quam longus efficaciter, proin ille à CELSO præteritus, hic evidentioris energiæ causa notatus fuit. Ut ne dicam etiam rarò jejunis ita vacuum corpus esse quin lateat in vasis nescio quid nondum percocti humoris, quem perficere brevis somnus, super excoquere atque consumere longus solet. Quæ posthæc jam CELSUS refrigerantia recenset, pars eorum per se clara, pars superioribus in locis enarrata est. Unica superest aqua, *Aqua quam frigidissima.* quæ sic, ut CELSUS loquitur, quàm frigidissima. Hæc talis esse respectivè dicitur ad caloris nostri vires, quas si illa robore superat & frigidissima esse, & corpus refrigerare haud perperam dicetur. De aquæ perfusione ac piscina loquor, quæ etsi friget, non semper tamen nos totos refrigerat, quin sæpe etiam ex accidente calefa-

cit, factò calorìs propter ejus augmentum ad extrema recurſu, qui fieri recurſus non niſi copioſo calore intus dominante poteſt. Ergo ſenibus, convaleſcentibus ac longa agrotatione exhaustis, idque brumalibus potiffimum horis, invalidum calorem, occurrens frigida extinguit, tantùm abeſt ut intro compreſſum redire iterum in habitum cum auctario faciat. Ideoque in his non catharros ea levare, non tetanos, non podagram poteſt, ſicque hæc ſubinde ut non uſque refrigerat, ſic iſtorum reſpectu corporum, quia nunquam calefacit meritò eſſe quàm frigidiffima dicetur.

*De his, quæ humidant,
& ſiccant.*

HUMIDUM autem corpus efficit labor minor quam ex conſuetudine, frequens balneum, cibus plenior, multa potio, poſthæc ambulatio & protinus cibus adjectus, ea genera eſcæ, quæ ex locis ve-

niunt frigidis & pluviis & irriguis. Contrà siccant immodica exercitatio, fames, vigilia, unctio sine aqua, calor. Sol immodicus, frigida aqua, cibus exercitationi statim subjectus, & is ipse ex siccis & æstuosis locis veniens.

¶ Hujus orationis series in exemplaribus ad unum omnibus ita depravata est, ut hanc ne ipse quidem autor si viveret esset agniturus. Sic enim aliorum habent codices. Locus vitiatus.

HUMIDUM autem corpus efficit labor major quam ex consuetudine, frequens balneum, cibus plenior, multa potio, posthæc ambulatio, & vigilia, per se quoque ambulatio multa & vehemens,

& matutina exercitatio , & non protinus cibus adjectus , ea genera escæ , quæ veniunt ex locis frigidis , & pluviis , & irriguis. Contrà siccat modica exercitatio , fames , unctio sine aqua , calor. Sol modicus , frigida aqua , cibus exercitationi statim subjectus , & is ipse ex siccis & æstuosis locis veniens.

¶ Sed quam iste orationis contextus sit insulsus & à sensu Medico alienus nemo adeo rudis est , quin intelligat. Quo minus Neotericorum incurram reprehensionem quòd locum hunc ita pro lubito digesserim meo. Nempe hoc duntaxat ordine Medicus est , ac CELSO dignus , POLYBIQUE verbis mutuatus videtur conformis. Porrò de eorum quæ humectant aut siccant natura , pluribus agere non satis causæ putamus , quatenus iisdem ferè rebus aliquis humectatur quibus impletur , ac siccescit ,

*Polyb. lib.
de vict.
Idior.*

quibus extenuatur. De his tamen nonnulla dicenda sunt. Matutina exercitatio, ubi vehementior est, ob id siccare creditur; quod corpus (modò id jejuniò vacuum sit) plus justo dissipet. Nam cum fructum nutritionis, attractis per motionem in habitum succis, membra sentire debeant, non solum eo ipsa frustrantur, sed proprium etiam humorem una cum affluente sanguine amittunt. Posthæc siccat & cibus longiore post exercitacionem tempore sumptus. Etenim hac interposita mora, concidunt oscula venarum propter motionis vim antè hiantia, ideoque nec ita properè nec æquè ubertim, ut alias escam trahunt. Nempe hoc instituto PAULUS quoque ÆGINETA, iis quos extenuare studet *balneo jam egressis non protinus cibos offert, sed aliquanto post tempore.* Cæterum quod unctio sine aqua exsiccat, comparativè scriptum est, ad eam quæ cum ea fit. Sicut enim nulla non unctio quæ communi cum oleo administratur humectat, ita ea id demum facit efficacissimè, quæ adhibitam priùs aquam intra habitum includit. Siccantibus adnumeratur, & frigidæ lavatio, tum quia astringendo madorem carnis exprimit, tum quia cutem densando calorem, spiritum, succos, necessaria naturæ nutrientis admini-

Exercitatio matutina siccat.

Ægin. lib. 1. cap. 57.

Frigidæ lavatio cur siccat.

cula, ab extremis intrò violenter in profundum corporis contrudit, ex quo nil mirum est habitum emacrescere.

*De his, quæ alvum adstringunt
& solvunt.*

ALvum adstringit, labor, fedile, creta figularis corpori illita, cibus imminutus, & is ipse semel die assumptus ab eo, qui bis solet, exigua potio, neque adhibita, nisi cum cibi quis quantum assumpturus est, coepit post cibum quies. Contrà solvit aucta ambulatio atque esca, post motus, qui post cibum est, subinde potiones cibo immixtæ.

*Hipp. vi.
Epid.*

¶ Ut corpus (teste HIPPOCRATE) intus forisque transpirabile perviumque est, ita mutuus quoque liquorum est

ex una corporis regione in aliam per omnia confluxus. Hujus occasione, omnium sæpissimè, alvus fisti in rectè valentibus solet, translato scilicet in venas excrementorum ventris humido. Nempe inter naturales potentias retentrix & attractrix semper (authore GALENO) robustiores sunt in aridioribus calidioribusque instrumentis sive naturali qualitate, sive ascititia sint talia. De perfectè sanis loquor, ac nullo in visceribus insignis intemperiei, aut formationis vitio afflictis. Etenim quis nescit alvos quoque posse contrahi aliàs à vehemènti jecinoris aut renum ardore, aliàs ab intestinorum quoque vitio cum naturaliter ea admodum aut sicca, aut hebetis sensus, aut in nimios intorta gyros sunt, quin etiam idem sæpe poterit ab ipsius accidere biliarii meatus obstructione, aut prava in ventriculum insitione, nec rarò etiam ab infirma musculorum qui in septo transversò & abdomine sunt, actione (nam ii quoque ad celeritatem dejectionis adjuvant) multisque aliis id genus causis, quæ vitiosos corporum status sequuntur. At verò rectè valentibus ab iis ferè causis alvus adstringitur quæ ventris humiditatem partim consumere partim digerere in venas natæ sunt. In his principem locum tenet exercitatio per quam accensis motio-

Corpus
undique
transpi-
rabile
est.

Gal. 6.
Sympt.

Alvus
unde
comprimatur.

Labor.

nis organis chylus in habitum corripitur, & toto undequaque accenso corpore absumitur. Caterum cur sedile ventrem retineat superioribus locis demonstratum est. Idem facit creta singularis seu terra Lemnia, adedò in adstringendo potens ut sanguinem undecumque promanantem retineat, & quamvis aliam fluxionem compescat, sive foris illitum sive intrò in corpus sumptum. Eiusque facultatis merito alvum comprimit. Jam quod à cibo imminuto tardus venter pigrescat, ipsa re patet. Vix enim hic ullo pondere excrementum intestina premit, quò fit ut hæc ipsa gravi saburra seu stimulo carentia, sui que veluti muneris oblita lentè ad dejectionem levis oneris insurgant. Quod si ita est, quid miri, si simile quoque eveniat à cibo semel per diem assumpto ab eo qui bis solet. Sic enim præter solitum, ut HIPPOCRATES loquitur, detumescit subsiditque ventriculus, tum etiam κρεμάσθαι δυνέει τὰ σπλάγχνα, id est, viscera pendula esse videntur correpto scilicet in venas omni chylo ipsisque subinde fecibus minima mole residuis ac lapidis instar siccatis. Quare rectè GALENUM monere arbitror, tum demum pauciora quàm ex proportione multitudinis ciborum excrementa deijci, ubi plus ex ipsis transiit in anadosim. Sequitur exigua potio, quæ quia

Sedile.

Creta singularis.

Cibus imminutus.

Cibus non nisi semel per diem sumptus. Hipp. 2. de v. et. acut.

Gal. 6. Symp.

Potio exigua.

non fat madoris ferculis adjicit, dejectionem tardat, idque multo faciet efficacius, si non sæpius (ut moris est) inter edendum iteretur, sed tota semel à cibo sumatur: Sic enim osculo ventriculi innatans nequaquam epulis tota totis miscetur, ideoque eas humectare quidem potis est. Novissimum eorum quæ alvum fistunt, quies à cibo est, qua fit ut assumpta edulia nequaquam concussa supremo ventri inhærescant, minusque properè ad imum fidant. Proximus nunc est eorum ordo quæ alvum citant, in quibus est motus post cibum, adeò in hac re potens, ut graves interdum diarrhæas moveat. Porro aucta pariter ambulatio atque cibus, potiones cibo immixtæ, & id genus alia cur alvum subducant, ex eorum patet consideratione, quæ hanc cogunt. Contrariorum enim ut sunt causæ contrariæ, ita doctrinæ ratio eadem est.

Quies à
cibo.

Alvum
solventia

Illud quoque scire oportet, quòd ventrem vomitus solutum comprimit, compressum solvit. Itemque comprimit is vomitus, qui statim post

cibum est, solvit is, qui tarde supervenit.

Vomitus
cur com-
pressum
ventrem
solvat.

Hip. lib. 6.

Aph. 15.

¶ Vomitus ob id ventrem solutum comprimit, quòd materias ad alvum inclinantes infernè sursum avertit. Nempe hujus ἀντιπνέσις causa vomitus ab HIPPOCRATE GALENOQUE in iis probatur morbis, qui inguina, renes, coxas cæteraque ventris inferioris loca exercent. Optimè enim materia quæque revellitur ubi alia parte prorumpens, alia emittitur. Quod præceptum HIPPOCRATES hoc Aphorismo stabilivit. *Longo alvo profluvio laboranti, sponte vomitus superveniens morbum solvit.* Jam verò quod vicissim compressum ventrem vomitus moveat ex concussione fit intestinorum quorum facultas expultrix ad proprium munus hoc modo excitatur. Ea tamen hæc omnia lege fiunt, quòd qui ventrem compressurus vomitus est, protinus à cibo cieri debeat, qui verò laxaturus longo post tempore. Hic enim excrementa ad imum ventris jam antè demersa agitatis vomitione intestinorum per sedem seu proximum locum erumpunt, illic verò alimenta priusquam pyloro exciderint, aut intestina majore pondere ad expulsionem sollicitaverint, suprà per os egeruntur.

De Ætatum varietate.

QUOD ad ætates verò pertinet. Inediam facillimè sustinent mediæ ætates, minus juvenes, minimè pueri, & senectute confecti. Quo minus fert facile quisque, eo sæpius debet cibum assumere, maximeque eo eget qui increfcit. Calida lavatio & pueris & senibus apta est. Vinum dilutius pueris, senibus meracius, neutri ætati quæ inflationes movent. Juvenum minus, quæ assumant, & quomodo curentur, interest.

¶ Fames sic oritur. Quum triplex Fames nostri corporis substantia assidua nati- quomo- vi caloris actione dissipetur, sagax, do exci- providaque rerum natura singulis par- tetur. ticulis facultatem protinus ab initio

contulit, qua defectum alimenti percipere, aliudque ex proximis unaquaque locis attrahere valeant. Ea verò facultas à penuriæ sensu (modò is sensus dicendus fit) oritur, atque naturalis appetentia vocatur, omnibus animalibus atque plantis juxta communis. Jam quia insensibilis hæc corporis difflatio (Græci ἀδύλον διαπνοήν appellant) extremas partes primò exhaurit, (proprioeres enim cuti perquam exhalatio fit, remotioresque à succorum officinis sunt) planè accidit ut hæ quoque primæ egestatis sensu perstringantur, quare alimentum è proximis locis trahere properant, ac mox illæ rursus ex sibi vicinis, hæque deinceps ex aliis atque aliis, sicquedum undequaque raptò vivitur, fit ut hoc celeri tractu vasa ad ventriculum pertinentia tandem exinaniantur, quæ & ipsa tum quoque ejus visceris tunicas vellicare atque exugere incipiunt. Atque molestus hic suctionis tractionisque sensus ut primum os ventriculi, partem supra omnia sensibilem, percelluerit, ipsa statim oritur animalis appetentia, quam inedia seu famem appellamus. Declarant hæc longè evidentissimè quòd præcipua omnis appetentiæ causa ipsa sit corporis difflatio, quodque hæc à calore fiat innato, tum quod primariæ causæ ener-

Appeten-
tia ani-
malis.

Inediæ
primaria
causa.

giam promoveat corporis ad difflationem aptitudo. Ergo quicumque & multo naturæ calore affluunt, & rara sunt mollique corporis textura, ocysimè inedia urgentur pariterque hanc egerrimè ferunt. Tales apprimè sunt pueri, juxta illud HIPPOCRATIS. *Qui crescunt plurimum habent calidi innati, itaque plurimo egent alimento, alioqui corpus consumitur.* Porro discernere inter eos homines oportet, quam citius esuriunt, & quam ab inedia pejus afficiuntur. Etenim perinde non est neque iisdem semper innectitur causis citò famescere, & citò à fame lædi. Pituitosi enim celerimè cibum concupiscunt, quos tamen inedia adedò non offendit, ut magnopere etiam juvet corpore (ut ait GALENUS) ex crudis quos continet succis alto. Rursum stomacho tum reliquo corpore biliofi, haud ita promptè quidem fament, cibo tamen non sine noxa diu carent. Adhæc senes tardius quidem esuriunt, inediæ tamen impatienter ferunt, quatenus his qui pauculus superest calor emoritur nisi jugi modicaque alimonia seu fomento sustentetur. Juxta illud HIPPOCRATIS: *Senibus parum calidi innati inest, & ob id paucis egent fomentis*: Ubi tamen subintelligas, sæpius quoque repetitis. Siquidem ipsorum calor ἀνάλογος est cum imbecilla lampadis flamma, quæ protinus interit, oleo aut justo parcius, aut

*H. p. lib. 1.
Aph. 14.
Discernendum inter eos quos famemes citius urget, & quibus pejus nocet.*

Inedia pituitosis proficua & utilis. Gal. 12. Meth.

Biliofis fames & tarda & gravis est eisdem & senibus.

*H. p. lib. 1.
Aph. 14.*

Inedia
quibus
maximè
infesta
sit.

Quinam
omnium
facillimè
jejunant.

Hip. lib 1.
Aph. 13.
Hippocr.
in spe-
ciem
Celfo
contra-
rius

uberius idque confertim affuso. In sum-
ma hos inedia maximè debilitat, qui ob
corporeæ texturæ raritatem facilè dis-
solvuntur, ut pueri, quique tempera-
menti calidi occasione promptè inflam-
mantur, ut juvenes, & quam propter
naturæ imbecillitatem celeriter defi-
ciunt, ut senes. Hæc intuenti omnia
qui quæso obscurum sit inediam, ut
CELSUS docet, facillimè à mediis
sustineri ætatibus. Sub mediis ætatibus
ipso comprehendimus adolescentes qui
jam annum quintum & vicesimum,
nondum tricesimum sextum excefferunt.
Nempe hi præterquàm quod increfcere
jam pridem desierunt, inter reliquarum
ætatum homines planè sunt medii. Ita-
que longiore abstinencia non ita dissi-
pantur, ut pueri, neque tantopere in-
cenduntur siccanturque quantopere ju-
venes, neque tam facilè elanguescunt,
quam senes. Iterum moneo, hæc ista
de inediæ noxa non promptitudine in-
telligenda esse. Quod quidem senum
ac juvenum causa loquor, quos inedia
ut pessimè excipit, sic tardè premit:
Tum quoque ne pugnare CELSUS
cum HIPPOCRATE videretur, qui sic ait.
Senes facillimè jejunium ferunt, secundo
loco qui ætatem consistentem habent,
minus adolescentes, omniumque mini-
mè pueri. Enimverò sic fit, ut quo-
quis duriore minusque difflabili corporis

compage est, eo tardius cibum appetat, ideoque juxta præsentem HIPPOCRATIS Aphorismum *pueri citissimè esuriunt, atque his minus cito adolescentes, post quos multo quoque minus juvenes omniumque minimè senes.* Maximè tamen secundum hunc CELSI locum inedia offenduntur (cum pueris) senes, atque his minus juvenes, minimèque omnium adolescentes. Sed obstrepent, nobis, fat scio, Neoterici, illos dico qui devotis animis quocunque jure, quæcunque injuria in verba GALENI jurarunt novam hanc esse interpretationem clamitantes, & à GALENI commentatione alienam. At hos primum rogo, æqui judices in re controversa uti sint, quod si non impetro utique nihilo minore audacia illorum ego protervis oppedero vocibus, quam ipsi cognitam oppugnant veritatem. Ergo cur GALENI interpretatio in hunc quem proximè retuli Aphorismum minus arrideat, operæ precium est, compendio ostendere. Quoque id fiat commodius, præstiterit ætatum discrimina seu alicujus hypotheseos loco prius exponere ut quid de quaque earum parte senserit cum CELSUS tum HIPPOCRATES, manifestum sit. Ut mundi annique totius ætates quatuor, sic & hominum sunt. Prima est pueritia ab ipso ortu ad quintum ferè & decimum annum porrecta, sub qua multo cali-

quoad
inediæ
toleran-
tiam,

Humanæ
vitæ æta-
tes qua-
tuor.
Pueritia

Adolescentia. do humidoque corpus affluit. Hanc excipit adolescentia, ubi jam pubes vestire inguina, & decorare faciem barba incipit, quam vitæ particulam Græci ἡβλι & ἡλικίαν μειρακείων CELSUS mediam nominaverunt, estque GALENO Juventus judice, omnium temperatissima. Tertia ætas juvenus est, latissimè hac illac patens, diciturque Latinis constans, Græcis καθιστηκεία esse quoniam sub ea omne incrementum corporis sistitur. Dixi hujus ætatis spacia latè porrigi, nam quæ prima ejus pars intra quintum vigesimum annum, & trigesimum quintum includitur, viribus florentissima est, ac Martis Venerisque Palæstræ aptissima, suntque in ea quos Græci νεανίσκος vocant. Plus hi quàm adolescentes caloris: minus humiditatis habent. Secunda pars, quæ ferè intra comprehensum terminum prioris, & quadragesimum secundum annum est, viros proferit, maturis consiliis, prudentiaque pollentes, Græci ἀνδρείαν, nos ætatem virilem dicimus, estque exuperanter calens & sicca. Finis juventutis omnis περιγεμνί, id est, declinantem ætatem habet, ad quadragesimum nonum annum extensam. In hac bilis atra dominatur, ea quam exuperans calor ex flava retorridam fecit, acciditque hic, tabescente propter defectum humoris calore, corpus refrigerescere, siccumque

ac penitus senile fieri. Pessimo exemplo, omnes propè dixerim. Neoterici Neoteri-
corum
error in
disting-
guendis
atatribus juventutem in complures diversi inter se generis partes distraxerunt, parum memores ejus ARISTOTELICI, τὰ τῶ μαιζοντε καὶ ἦτον ἀφίροντα ἀκμήλων, ἰδὲ ἐκ μεταβάλλειν. Nempe scisse hos oportuit ætatum discrimina pro totius temperamenti demutatione non spaciis annorum circumscribi oportere. Quis enim nescit omnem juventutem calere siccamque esse, tametsi prima ejus pars plus nativi caloris minusque siccitatis, novissima hujus plus minus illius quam media possidet. Quod si primam temperatam dices, adolescentia ea erit non juvenus, si postremam frigidam siccamque censebis, ipsa erit malorum plena senectus. Esto annorum curricula ætates, non temperamenta corporum faciant, at cur ipsi quæso senectam itidem in sua non distraxerunt membra, cur non alteri cuivis liceat longè plures quàm sex vitæ partes statuere, rerumque multitudine discentem obruere. Quippe est & pueritiæ sua infantia, est & adolescentiæ sua pubertas seu ephibia. Juventa primum νεανίσκος mox viros, postremò declinantes profert. Quin senectus & ipsa quoque in totidem (ut mox audies) diducta partes, ætatum differentias in totum decem efficiet. Hæc vitæ spatiorum circumscriptio, non so-

lum inartificioſa, ſed in ipſum quoque
 peccans HIPPOCRATEM eſt. Nam ipſe
 ſic ea diſtraxit. *Πρόντες ευφορώτατα νε-
 σείη φέρουσι, διότιρον οι καθηνηότες, ήκιστα
 μειρακια παντων δέ μάλιτα παιδία.* Hunc
 virum ſeu Præceptorum haud poeniten-
 dum cùm alias ferè ſemper tum hic
 quoque rectiſſimè ſecutus CELSUS,
 quatuor ætates, hominum non plures
 numeravit. Super eſt ultimus vitæ ter-
 minus ſeneſtus, recta ad interitum via,
 propterque intemperiem corporis fri-
 gidam ac ſiccam, nec non ingraveſcen-
 tem naturæ imbecillitatem multis refer-
 ta amaritudinibus. Ejus pars quæ cir-
 citer annum 50. ultimæ copulatur ju-
 ventuti virens eſſe dicitur, obeundis
 etiamnum vitæ muniis par. Græci in
 hac conſtitutos *ἀμοζέροντες* appellant, du-
 ratque hæc ipſis ferè viſ ad annum ſexa-
 geſimum, cum jam deficere homines in-
 cipiunt, & corporis pariter atque ani-
 mi officia concidere vitæ omnis cataſ-
 trophe, decrepitos ſenioque conſectos
 continet, Græci hos *πενπιλγες* vocant.
 Incipit ab anno ſeptuageſimo, durat-
 que uſque ultimum vitæ diem. Et ſic
 quidem poſitis ætatum diſcriminibus,
 proximus eſt ad rem propoſitam redi-
 re. Primum itaque non video cur HIP-
 POCRATES, ut GALENUS vult ſub appel-
 latione *γερόντων* magis *ἀμοζέροντες*, id
 eſt, virentes ſenes, quam *εσχατογήρας*

*Hip. lib. 1.
 Aph. 13.*

Senectus

*Parum
 firma
 Galeni
 in libri
 1 Aph.
 13 inter-
 pretatio.*

seu decrepitos inaudierit. Neque enim simile veri est tanti nominis Autorem, vel tam malè fuisse sedulum, ut discrimina, ita necessaria præterierit, vel ad eò denique sui oblitum moris ut particulam orationis, aliquam non adjecerit, qua senectutis pars certa notaretur, quod quidem cùm alias toties, tum evidentissimè eo Aphorismo observavit, qui sic habet, Βράγχοι καὶ κόρυζαι τοῖσι σφόδρα πρεσβύτησιν ἔκπεπαινόνται, id est, Raucitates & destillationes, in valde senibus ad maturacionem non perveniunt. Jam verò fac intellexerit HIPPOCRATES primos duntaxat senes, at quid porro causæ GALENUS juventibus prætexat, cur hos clarissima voce HIPPOCRATES declararit facilius adolescentibus jejunium ferre. Quo errore vix scio an quicquam in Medicina magis pudendum, aut indignius HIPPOCRATE fit. Et enim certa res est, consistentes seu juvenes, ut sunt immodicè calidi ficci-que, tardissimè quidem famere: famem verò difficillimè, hoc est, maxima cum offensa pati. Et quis verò jam non videt quàm parum circumspectè ne dicam verè in hunc Aphorismum illud dixerit GALENUS. Spectatur ejusmodi ferendæ inediae facilitas in non appetendo, nihilque inde noxæ sentiendo. Ex contrariis æstimatur difficultas. Perstat igitur inconcussa cum CELSI tum HIP-

Lib 2.
Aph. 40.

Maximi
 ulus est
 Hippo-
 cratis li-
 bro pri-
 mo
 Aphorif-
 mus 13.

Exhiben-
 di cibi
 generale
 præcep-
 tum.

POCRATIS quam nos primi de fame de-
 dimus interpretatio. Neque verò su-
 perflua est hæc ista HIPPOCRATIS tole-
 randæ inediæ observatio, quæ ob id ab
 eodem Autore mandata literis est, ut
 constet cibandi tempora pro corporis
 necessitate, non semper famis promp-
 titudine legi oportere. Quemadmo-
 dum enim cibo indigentibus, nunquam
 non cibus est utilis, sic aliis hunc non
 aventibus dari, appetentibus negari sæ-
 pe expedit. Nam si ex cruditate ado-
 lescenti pituitoso morbus est, etsi desi-
 deratus, inutilis tamen datus cibus est.
 Si bilioso juveni ex labore ac vigilia fe-
 bris est, ut certa ἀνορέξια, sic certum
 per ἀσθίαν periculum est. Hæc eum ac-
 curatè & scire & discernere oportet,
 quisquis eruditè de fame differere vo-
 let. Porro generale omnibus præcep-
 tum CELSUS proponit, ut inediã
 quo minus innoxie fert quisque, eo sæ-
 pius cibum assumat. Id verò sanis pa-
 riter atque ægris juxtã commune est.
 Nam tanta hujus rei vis est, ut inter-
 dum etiam in medio febris impetu, etiam
 intempesta nocte cibum extorqueat, id-
 que exitii metu, quod in propinquo es-
 set, ni protinus ægrotis alimento sub-
 ventum sit, videlicet duobus ex malis,
 quod magis urget, ad id dirigi curantis
 consilium debet. Tum quoniam cuban-
 tis vires servare, nihil aliud quam ipsam

fervare vitam est, sequitur ut nullo non tempore is qui deficit, sit sustinendus.

Cæterum ætate increfcentibus libera-
lior cibus apprimè utilis est, quia co-
pioso hi calore affluunt, rariore cor-
poris sunt textura, & non solum nutri-
tionis ut cæteræ ætates, sed & auctio-
nis egent. Quibus nominibus calidæ

Incref-
centes
libera-
lius nu-
triendi.

quoque lotiones his sunt conducibiles,
ut quæ humectato affatim corpore, præ-
properæ siccitatis periculum arcent.

Calida
lotio cur
pueris &
longævis
utilis.

Nec inutiles quoque hæ senibus credun-
tur, tametsi alia ratione iis conferant
quam increfcentibus. Senes enim quo-
niam exuperanter sicci frigidique sunt,
calida lotio seu analepticum ac correc-
torium præfidium exigunt. Contrariis
namque omnis cum alteratio tum sa-
natio perficitur. At increfcentibus ea-
dem hæc ut conservativa tempera-
menti convenit. Conservatio namque
similibus qualitate ac tota substantia
auxiliis completur. Unicam hîc demas
postremam senectam, cui lavacra mi-
nus sint idonea. Decrepitorum nempe
corpora non solum parum colligunt fu-
midi excrementi (cui exigendo dulces
unde potissimum inserviunt) sed vires
etiam possident infirmiores, quam ut
balnei laxantis vim sint ferundo. Qua-
propter TELEPHUS ille Grammaticus in-
gravefcente jam ad centesimum usque
annum ætate, non nisi bis hyeme, qua-

Gil. 3.
sanis.

Vinum
dilutum
pueris
aptius
est.

Plato vi-
no pue-
ros ex
toto ab-
stinен-
dos cen-
suit.

Gal. 2.
Locorum
aff.

Mera-
cum fe-
nibus ac-
commo-
dum est.

ter æstate, ac ter vere, autumnoque in menses singulos lavabat, cæteris mortalibus ea tempestate indies lavare sue-
tis. Atque his ita definitis, ad vinum accedamus, quod CELSUS inutile esse pueris scribit, nisi sufficienti dilutum aqua sit. Græcis *ὕδατος* appellant. Ea opinio maximis innixa rationibus est. Ut enim meracum immodicè tum consumit tum inflammat tenellum pueri corpus, ita dilutum contrà hujus omnis expers incommodi efficaciter humectat. Sanè constat PLATONEM adeo in pueris vinum horruisse, ut ejus usum ex toto ipsis circumciderit. Nempe si potens hic Bacchi liquor ipsi etiam virili animo seu improbus quidam Tyrannus imperat, quid non de pueris futurum spes, quorum tenella mens fragili illigata corpusculo rebus quàm minimis violatur. Idque sanè Grammatici illius Romani puer evidenti testatus exemplo est, quem puerum GALENUS narrat, solus domi absente præceptore cum esset, vehementius sitisse, cumque deficiente aqua vinum pervetus à Grammatico repositum liberalius hausisset, vigilem illico permansisse ac dein febricitasse, moxque oborto delirio periisse. Ut vinum dilutum pueris ita meracum utilius longævis est. Esse vero hoc ipsum oportet colore fulvum substantiaque tenue, ex quo triplex hic fructus

senibus obvenit, felicior nutritio, membrorum omnium calfactio, ac serofi excrementi per urinas expurgatio. Jam quod adstringens vinum est, quodque vehementer crassum, tum quod nigrum pariter ac dulce est, jecinori, lieni, & renibus obstructionem inferunt, eaque de causa si liberalius sumuntur hydrophem atque calculum generant, ut hoc nomine senibus quoque futura perniciofa sint, quos senes nullum juvare aliud vinum potest, quam quod supra meracitatem sit etiam diureticum. Neque verò his ipsis tantum, sed & pueris vina nocent, quæ crassa sunt dulcia, nec per ætatem sat defæcata: Nimirum & flatus ista movent, & exiles vasorum meatus facile obstruunt. Quod jam omnium postremo CELSUS docet, minus juvenum interesse, quæ assumant, & quomodo curentur, ii facile concedent, quibus obscurum non est naturam multo robore fultam nihil propemodum non posse, imbecillam parvis etiam ærumnis succumbere. Illa pollent magis adolefcentes, ac juvenes, hac fluctuant ipsi senes. Pueris etsi natura per se non est invalida, quia tamen raro fluxoque comprehensa subiecto est, nihilo magis quam ea quæ senes regit, erroribus par est sustinendis.

Quale
vinum
jecur lie-
nem, &
renes ob-
struat.
Senibus
nullum
vinum
confert,
quod
non sit
diureti-
cum.
Natura
potens
magnos
calus su-
perat, in-
valida
parvis
succum-
bit.

Quibus juvenibus fluxit alvus, plerumque in senectute contrahitur, quibus in adolescentia fuit astricta, sæpe in senectute solvitur. Melior est autem in juvene fusior, in sene astrictior.

¶ Integer hic est HIPPOCRATIS Aphorismus quem quia prolixo doctoque commentario GALENUS illustravit, non satis causæ putamus secundò exponere, ac multorum exemplo nulla necessitate ambages sequi. Quare ad ea quæ sequuntur, transeundum.

De varietate temporum.

Tempus quoque anni considerare oportet, Hyeme plus esse convenit, minus sed meracius bibere, multo panis uti, carne potius elixa, modicè oleribus, semel die cibum

bum capere, nisi si minus venter astrictus est. Si prandet aliquis, utilius est exiguum aliquid & ipsum siccum sine carne sine potione sumere. Eo tempore anni calidis omnibus potius utendum est, vel calorem moventibus. Venus tum non æquè perniciofa est.

¶ Spatia omnis temporis pro syderum exortu & occasu Græci metiuntur. Veri enim initium Sol Arietem attingens, finem ortæ Vergiliæ faciunt. Æstas hic incipiens apparente Arcturo finitur. Sequiturque ordine Autumnus, & post hunc anni senectus hyems, ille Vergiliarum occasu, hæc inde orsa Æquinoctio verno terminantur. Atque hæc temporum anni apud HIPPOCRATEM, DIOCLEM, atque GALENUM circumscriptio est. At verò Arabs AVICENNAS in definiendis temporibus non astra, sed præsentem intuetur aëris tempestatem, idque tempus Æstatem reputat, quod exuperanter cali-

Anni
tempora
quomo-
do Græci
disting-
uant.

Avicenna
nas ali-
ter atque
Græci
anni
tempora
notavit.

dum ficcumque est; id Hyemem, in quo his contraria dominantur; id Autumnum quod ficcum & in altera qualitatum oppositione inconstans est; id denique Ver, quod inter cætera maximè attemperatum est. Sanè hæc ista AVICENNÆ computatio, etsi parum est astronomica, non videtur tamen usquequaque rejicienda esse, nam omnibus ex æquo gentibus inservit, cum illa contrà quæ apud HIPPOCRATEM atque DIOCLEM est, non nisi Græcis atque eorum synæcis esse usui possit. Etenim frigidis regionibus hyemes productiores, æstates contractiores sunt, calidis contrà. Quinetiam ipse GALLENUS profitetur anni tempora ab aëris notari tempestatibus, non item à vocum nomenclatura. Juxtaque hanc rationem, non hyemem nobis occidentes facient Vergiliæ, sed cœlum perseveranti humiditate ac frigore asperum. Tum igitur ut CELSUS præcipit plurimum esse convenit, quoniam innatus calor, ab ambientis qualitate in viscera fugatus, ibique multa sanguinis ac spirituum copia stipatus augetur. Comprobavit enim id HIPPOCRATES hoc Aphorismo. *Ventres hyeme ac vere natura calidissimi somnique longissimi sunt, quare per hæc tempora cibi copiosius sumendi. Neque verò solius caloris ergo plus edendum hye-*

Anni tempora non voces, sed cœli tempestatas facit. Hyeme plurimum est confert.

Hip. lib. 1.
Aph. 15.

me est, sed etiam muniendorum viscerum causa adversus sævientis brumæ injurias. Calidis enim multisque epulis intus inclusis, ventriculus hepar lienis cæteraque corporis penetralia in tuto sunt. Quod nec HIPPOCRATES in *Epidemiis* silentio præteriit, sic in-
quiens. Cibis ac somnus visceribus conferunt. Sed & POLYBUS hyeme utendum scadet copioso siccoque alimento. Sic enim inquit, *præfrigido hoc tempore optima valetudine uteris minusque rigebis.* Quæ profectò causa est, quòd non solum plus esse, sed & meracius bibere conveniat. Id enim nihilo segnius atque cibus ab externo frigore viscera tutatur. Jam quia corpus id temporis partim ambientis vi, partim voracitate hominum multa pituita oneratur, pocula parciora ac multus panis utiliora sunt, illa enim minus adjiciunt humoris, hic potenter siccant & valentis nutrimenti est. Quoniam ad hunc locum perventum est, non abs re fuerit panis omnes differentias enumerare, ut constet, qui maximè salubris, qui noxius sit. Ergo is paratur ex his frumentis quæ panificia vocant, triticum dico, milium, hordeum, siliginem & hujusmodi. Siliginem voco non purissimam illam farinæ particulam, quæ demptis furfuribus superest, sed id frumenti genus quòd vulgò *Robus*, Gallicè *du Seigle* nominatur.

Hipp. vii
Epid.

Polyb. de
viâ Ili-
tarum.

Hyeme
meracius
ac par-
cius bi-
bendum.

Panis
multus
per hye-
mem uti-
lis.

Ex qui-
bus con-
ficiatur
panis.

Panis ex quo frumenti genere probatissimus. Optimus panis ex tritico est, post hunc ex filigine, uterque alias ex tota farina, quanta est pinsitur, estque omnibus penè familiis maximè frequens. Græcis *ἀυτὶ*, *πυρρὸς* & *συγυρόνιστος* appellatus.

Panis primum genus. Secundum. Tertium. Quartum. Post hunc sequitur alius, cui bona furfuris pars non omnis detracta est, vulgò similaceus ac semidalis dicitur. Accedit tertium genus, quod ex sola filigine conficitur secreto per cribum furfure, unde & filigineus, & vulgò candidus appellatur. Novissimum locum is panis tenet, qui ex puro propemodum furfure pinsitur, detracta farinæ paulominus omni filigine, estque omnium vilissimus, dictusque ob id furfuraceus ac cibarius. Atque hæc genera panum apud nos hodie omnia sunt in usu, quibus GALENUS quintum genus adjicit, quod ejus ætate ex polline frumenti tenuissimo ad molæ parietem adhærescente indeque multis cum sordibus deterfo confiebat. His omnibus ita definitis, saluberrimum panem esse perhibemus, qui ex optimi tritici tota farina confectus, justamque fermenti ac salis portionem adeptus, ac probè subactus moderato clibani aut furni calore percoquitur. Hic enim, non ita imbecilliter nutrire ut furfuraceus neque ita agrè ad alvum fidere, ut similaceus, neque adeò vehementer obstruere ut candidus solet. Postremum hunc non so-

Panis saluberrimus quis

Panis candidus vitiosus

lum propria substantia, verum etiam apparatus obstruentem facit. Nempe pistores ἀζυμοι inflatum ac gustui (si Diis placet) suaviorem reddere studentes loco fermenti, ac salis pessimo exemplo plurimum cerevisiariae facis massae affundunt. Adde quod idem panis parum probe sit pistus, ex quo vis ejus obstruens augetur. Quicumque enim panis (ut ait GALENUS) neque fermenti neque salis justam portionem accepit atque minus accurate coctus est crassum efficit & glutinosum succum, qui obstructions in jecinore, liene, ac renibus parere solet. Atque haec de panum differentia ac viribus dixisse abunde fit. Quod autem posthac CELSUS de carnis elixae per hyemem usu praecipit, id eo loco disputabitur ubi de aestate agetur. Ventum est ad olera, quae

Olera
qualia
hyeme
salubria
sunt.

si ex frigidis, mollientibusque herbis ut violis, spinachia, mercuriale, atriplice & similibus confiunt, parcius hyeme gustanda sunt. At vero non inidonea primo cibo censentur, quaecunque in horto nascentia boni odoris vescaque sunt, quale est, cherefolium, hyssopus, betonica, apium, eufrasia, menta, petroselinum, & si quae his alia non imparia sunt, utique si satis quoque accesserit momentum. Tum enim non solum serosos humores per urinas pellunt, sed & lentam ventris pituitam,

Hyeme
rarius
eden-
dum.

Hyeme
calidis
cibus ac
poculis
uten-
dum.

Venus
per hyc-
nem
non om-
nino
inutilis.

quæ id temporis maximè cumulatur, diffecant, detergentque. Porro quod semel duntaxat hyeme cibari expediat, & distillationis facit exiguitas, & caloris nativi integritas. Rectè tamen CELSUS addit, nisi si minus attrictus venter est. Præstat enim cibo sæpius dato viribus subvenire crebra dejectione periclitantibus. Cæterum qui versus Septentriones incolunt & Orientem Solem fortè hanc per hyemem vescendi normam haud temerè respuerint, tum quia pro ingeniti caloris copia voraciores aliis nationibus sunt, tum quia exinanità semel eorum viscera frigentis auræ intemperie facilè violantur. Prandendum igitur his quoque erit, idque ficcum planè, ut CELSUS præcipit, ac sine multa portione, ad minuendum scilicet pituitæ proventum. Qua itidem de causa, tum quoque uti conveniet omnibus calidis, ut vino meraco, thermis, exercitatione, acris medicamentis, & hujusmodi generibus aliis quorum vis calfaciens partim propria in substantia vehitur, ut meraci, partim tota perpeffo aliquid ab iis corpori debetur, ut exercitationis, frictionis, quæ ob id CELSUS calorem moventia nominavit. Venus id eo per hyemem satis commoda est, quod corpus ficcet, calfaciatque, idque postremum non vacuati seminis facit occa-

fiore (sic enim refrigeraret) sed propter contentionem illam quam Venus eiet omnium corporis artuum : quod quidem & effusi per id tempus sudores & invalescens spiritus testantur. Ut rectè dixerit in *Epidemiis* HIPPOCRATES. Venerem affectibus omnibus pituitosis opitulari. Tametsi sæviente supra modum bruma aut natura ex morbo plus justo debili rectè GALENUS Venerem damnet, ut quæ tum corpus facere magis frigidum atque imbecille possit, non possit vegetum.

*Hipp. vi.
Epid.
Venus
affecti-
bus pi-
tuitosis
utilis.*

AT vere paulum cibo demendum, adjiciendumque potioni, sed dilutius tamen bibendum est, magis carne utendum, magis oleibus, transeundum paulatim ad assa ab elixis. Venus eo tempore anni tutissima est.

¶ Ver quoniam inter cætera anni tempora optimè attemperatum est, rerum omnium in victu mediocritatem quantum in se est, postulat, proin ci-

*Ver to-
tius vic-
tus pos-
tulat me-
diocrita-
tem.*

Vere nonnullis parcius vitandum est. Vere sæpe utiliter sanguis mittitur aut purgatur.

Cels. lib. 2. cap. 1.
Jejunium vernum medicè quoque non tantum piè institutum.

Error Fuschii, in præscriptione cibi Vernalis.

bo hyberno qui plenus admodum erat, demendum, ac potioni quæ pauca, ad-
jiciendum est. Dixi, quantum in se
est, corporum quorundam causa, qui-
bus id temporis frugalior victus ratio
conducibilis est, ad arcendum plethoræ
discrimen, quod fusio humorum qui
per hyemen uberius cumulati quasi con-
creverant, minatur. Ejusque rei cau-
sa nonnulli non solum parcius esse, sed
etiam medicamento perpurgari, aut
incisa vena sanguinis plenitate levari
primo vere debent, ne scilicet cum hoc
præcipitat, aut certe æstas viget, febris,
hæmorrhagia, pustulæ, catharrus, pleu-
ritis, angina, peripneumiona, aut alterius
momentaneæ partis alia inflammatio
valetudinem turbet. Tum enim (ut
alibi CELSUS testatur) quæcunque hu-
moris motu novantur maxime in metu
esse consuêrunt. Quæ profecto res fi-
dem facit, non piè solum, ut semper,
verumetianr medicè vernali tempore
institutum ab Ecclesiæ Rectoribus jeju-
nium fuisse, quo tempore (si unquam
aliàs) moderata abstinentia plerisque
omnibus conducit. Venturarum enim
id sæpe remedium ægritudinum est.
Tametsi non deesse scio, quibus ea vic-
tus ratio visa sit inutilis. Atque HIP-
POCRATEM (si Diis placet) testem ad-
ducunt, qui ventres dixit hyeme ac vere
magis calere, ideoque plenius esitan-

dum id temporis esse. Quasi verò parum probè, id quoque nos intelligamus, nec ita, ut res est, putemus. Tale veri convenire jejunium, quale neque nimietate calorem afflictet, neque paucitate superfluis impar sit tollendis, ac proin suum quemque naturæ æquum censorem hîc esse oportere, ne hac scilicet periclitante unquam quicquam jejunetur. Id namque non modò corpori inimicum, sed ipsi etiam ingratum Deo est. Jam verò si corpus per æstatem tot modis diffluens inedia pessimè tum accenditur, tum dissipatur: Si per Autumnam succorum corruptelæ, ac pestilentibus morbis sit. opportunum, si denique hyeme rigentis brumæ intemperantia intus forisque citò violatur. Horumque malorum auctarium inanitio imbecillitasque naturæ est, quod tandem tempore jejunare fas erit, si non verno, quam suprâ comprehensa defunt incommoda, ac tanta ab hac evacuatione expectantur commoda. *Adventante* (inquit *ÆGINETA*) *vere, hic quidem vomitionibus alius alvi ductionibus, alius sanguine missò vacuetur.* *Quid, tantane* *admittemus etiam sani remedia, inediam verò reformidabimus, quæ his omnibus, ut minus vehemens ita magis tutum auxilium est. Nec verò illud nos movet sub inedia ut nullum periculum, ita levius præsidium esse, nec posse ve-*

hementi malo, nisi æquè vehemens auxilium succurrere. Quam vero iis qui etiamnum valent tam repentina, tamque effusa vacuatione semper adedò sit opus, ac non sæpius jejunio, exercitiis, balneis, & hujusmodi, quæ paulatim ac placidè, quod naturæ superest demant. Ipsum verò jejunium, aut quia non æquè omnibus propter vitæ intemperantiam acceptum est, aut propter summam plethoræ syndromen parum efficax, nonnunquam misso per venam sanguine, pharmacove dato GALENUS pensavit sæpissimè. (ubi copia humorum præcipiti vacabat discrimine) solum imperavit. Non attinebit ulteriore disputatione hujus loci probationem scrutari, si ipsum semel GALENUM luculentissimis verbis ita differentem audierimus. *Medio autem adhuc Vere, magisque si Æstatis initium in propinquo est, & pauca esse, & ex magno intervallo convenit. Siquidem videntur homines hac tempestate non longe à plethorica affectione abesse propter fusionem humorum, qui proxima hyeme collecti ac densati fuerant. Hæc ille. At hos tandem refractarios mittamus, quorum voces inscitæ comes error extuderit an invidia, incertum est. Porro quod CELSUS adjiciendum esse potioni docet id hyemis respectu intelligas oportet. At dilutius bibendum rectè præci-*

Gal.

Comm. in

Lib. 1.

Aph. 17.

Vere di-

lutius bi-

bendum

pit. Nam tum ut corpus attemperatius est, ita omni qualitatium exuperantia offenditur. Quemadmodum enim reliqua anni tempora, propter eminentem intemperiem contrarium victum exigunt, ita Ver contrà suæ temperiei similem, proin tum neque aquam bibere, ut æstate, neque meracum, ut hyeme, sed vinum dilutum oportet. Caro autem assumenda est, propter nativi caloris, quod tum viget robur, & succi qui ex hac provenit bonitatem. Illud jure aliquis mirabitur, ecquid CELSUS carnem, in qua plus valentis alimenti, quàm in ullo alio est, Veri potius accommodarit, quàm hyemi. Neque enim piscium (ut quidam autumant respectu, sed hyemis loquitur:) Nam si non hyemis, cujus tandem rei intuitu, magis oleribus, magis potione, magisque ea diluta utendum scriberet. Ergo hîc aut aliquis latet error aut carnem animalium cicurum & recentium quæ natura humidior est, CELSUS cogitavit. Nempe quæ ferarum est, quæque salibus durata quoniam potenter siccat, & concoctioni rebellior est, hyemi profectò convenientior censetur. Ventum est ad Venerem, quæ si unquam alias certè vernantibus naturæ rebus, longè est saluberrima. Tum namque uberior feminis proventus est, & cor-

Spinofus
locus
de esu
carnis
per horas
vernales.

Venus
durante
vere sa-
luberrima
est.

Bruta
tempore
Veris
coitum
magis
appetunt,
& magis
foeta
sunt.

pus multo nativi calore robore pollēt,
& ipsum denique tempus moderatum,
placidumque est sic ut corpus venereis
caloribus relaxatum neque subito fri-
gore excipiat, ut hyems, neque plus
justo dissipet, ut æstas, neque verò
debilitet, ut Autumnus. Sane hujus
temporis commoditatem natura quo-
que brutorum ostendit, quæ verno
tempore, magis tum coitum appetere,
tum foeta esse consueverunt.

De diæta ciborum potionumque.

A State verò & potione,
& cibo corpus sæpius
eget. Ideo prandere quoque
commodum est. Eo tempo-
re aptissima sunt & caro &
olus, potio quam dilutissi-
ma, ut & sitim tollat, nec
corpus incendat. Frigida la-
vatio, caro assa, frigidi cibi,
vel qui refrigerent. Ut sæ-
pius autem cibo utendum, sic
exiguo est.

¶ *Æstatis* temperatura calida admo- *Æstatis*
 dum est & sicca, quare hac tempestate *corpus*
 ab ambiente & corpus validè resolu- *calor que*
 tur, & innatus calor foras dispersus la- *dissolvit*
 befactatur. Quoniam autem multæ dif- *tur,*
 fflationis causa copioso quidem nutri-
 mento corpus eget; infirmus verò ca-
 lor, non nisi pauca conficit, necessum
 est, ut cibus & sæpe & exiguis portio-
 nibus assumatur. Quæ causa est, qua- *Æstatis*
 re non solum prandere ut CELSUS *sæpius,*
 monet, sed forte etiam jentare conve- *at par-*
 niat. Haud enim aliter quam biliosam *cuis*
 naturam inedia pessimè afficit. Ita ea- *eden-*
 dem ipsa quoque id anni tempus maxi- *dum.*
 mè respuit quod humorem adjicit bi-
 liosum. Ac sic de æstivi cibi quanti-
 tate sentiendum est. Qualitas autem *Qualitas*
 ad frigidum & humidum inclinare de- *cibi per*
 bet, quo corporis retundat ab aëre con- *æstatem*
 tractam intemperiem. Cujus rei causa *frigida*
 potio quam dilutissima, tum quoque *& humi-*
 commodior est, ut quæ sitim pellit, & *da,*
 corporis ardores mitigat. Durum vi- *Potio di-*
 deatur quod de carnis multo esu scri- *lutissi-*
 bitur, nam superioribus locis demonf- *ma.*
 tratum est carnosam ante omnia penè ci- *Locus*
 borum genera, ut plus alere, ita ma- *subdifi-*
 gis quoque calfacere. Fortè offerenda *cilis.*
 caro est amplioris nutritionis gratia,
 cujus maxima per æstatem necessitas est,
 ac si quod sit nimix calfactionis à carne
 periculum id frigidis oleribus, id dilu-

Olera
per æsta-
tem con-
venien-
tissima.

Caro assa
debeat
necne
elixæ per
Æsta-
tem præ-
ferri.

tissima portione minuatur. Aut hoc sensu locus hic intelligendus, aut mendo obnoxius est, quod quidem ita esse, non levis ex eo conjectura est, quod uno loco bis carnis Author meminerit. Olerum per æstatem maxima vis est, sive ea ex frigidis mollientibus sive ex acribus diureticis parabuntur: Hæc enim superfluam bilem per urinas exigunt, illa hujus acrimoniam refrigerio minuunt, alvum movent, & corpus humectant. Per hoc tempus frigida quoque lavatio multis nominibus confert, nam infracto calore extraneo, nativi integritatem tutatur, adhæc corporis distensionem, quæ tum effusissima est cohibet, pulsus intro succis, cuteque foris densata, ut ne dicam quoque nullam corpori vim à frigidis undis inferri carnibus, undequaue omnibus per ambientem calfactis ac sic crudam, frigidam, ne interna violet prius edomantibus. Ventum est ad carnem assam, quæ an per æstatem præstet elixæ in controversiam venisse apud multos video, habetque suos utraque opinio haud spernendos Authores. Ex his multi sic sentiunt, ut similia semper similibus conservantur, ita corpora quæ rebus incoquantur humidis fidelius nativam custodire humiditatem, ac proin assas carnes, dum æstas est, elixis seu humentioribus posthabendas esse. Nituntur

hi autoritate duorum Medicinæ columinum HIPPOCRATIS atque GALENI, quorum uterque uno ore affa hyemi, elixa æstati obsonia dicavit. Refragantur istis ARISTOTELES ac CELSUS hic Romanorum Medicorum, ille Græciæ Philosophorum facile princeps. Eorum hæc fuit sententia. Quoniam affatarum carniū superficies omnis ab objectis prunis densatur factaque perustionem eschara clauditur, ob id naturalem, his succum intus includi, neque per duratos violentiore igne musculos transmitti posse, eoque protinus fieri, ut multo elixis sint humidiores, quibus omnis penè humor in aqua perit, ascisciturque novus, qui ignavus plane nec coctæ substantiæ proprius est. Utrius verò partis sententia probabilior sit, nec facile, nec tutum dicere est. Cui enim unquam dubia fuit istorum virorum autoritas, cui rursus non perfecta tot hodie rabularum prona ad cavillandum malevolentia. Libu rit tamen vel candidi lectoris gratia meam hic opinionem interponere, idque juris mihi poscere, quod omnibus dari æquum est. Scrutandæ sine ambitione veritatis studio, recta dicenti fidem, erranti veniam deberi. Ergo totus & mente & animo in majestatem CELSI atque ARISTOTELIS intentus, non video neque cur hos damnem, neque quid re-

Boris opinioni adferam HIPPOCRATIS, atque GALENI, quibus argumentorum penuria undique laborantibus unica hæc superest, ad evadendum via, ut si fortè carnes elixas, ac jurulentas pro eodem habuerint. Jurulentas nostri passim nominant, quæ pingui obruta jure supra prunas, diù multumque infervent, Elixas verò, quæ sumuntur sine jure, sine pinguedine penitus ut coctæ in aqua sunt sinceræ, decocto in offas prima mensa insumpto, Jurulentæ humidiores, elixæ ficciores sunt, illæ plus, hæ minus alunt. Ita autem carniū discrimina apud CELSUM quodam lib. 1. cap. 18. invenio in hunc modum scripta. Tum res eadem magis alit jurulenta, quam assa, magis assa quam elixa. Et quidem potest istorum virorum ætate, carnis jurulentæ Græcis, elixæ Romanis usus fuisse. Sed hic prætextus fortè non omnibus fecerit satis, qui de hac re controversiam movent. Itaque contra CELSI adversarios prima hæc constitua- tur machina, cujus vel ipse fabricator GALENUS est. Nullum eorum corpo- rum quæ elixantur proprium humorem retinere posse. Quòd si verum est, sequitur imbecillas humectandi vires elixis carnibus naturaliter esse. Ita verò omnia sic accidunt. Quoniam aqua subjectis ignibus fervens in omnem se- se carnis partem transmittit, proti-

nus rarefacit, resolvitque nativam ejus humiditatem. Subit verò in vacuata carnis spatia novus mador ab ipsa quæcum decoquitur aqua ascitus, qui quidem diluere utcunque solida potest, at vera implere humiditate non potest. Cæterum assæ carnes nequaquam his subjacent incommodis: Nam arctè fideliterque propriæ substantiæ madorem, servant astricta per ustulationem superficie, quo fit ut cum intro sumuntur ab his plenius quam elixis corpus madescat. Quid enim efficacius, quid foelicus, siccitate attrita solida humectet, quàm quod nutriendo id facit. Nimirum si humiditas illa naturalis solidis partibus seu ros quidam circumfusus admodum æstate perit, hanc verò corpori iterum inferere sine nutrimento non est, quis dubitet per hæc tempora, iis potissimum opus esse cibis qui absque vehemente calore vehementes ad solida genuino humore reficienda vires possident. Humectat corpus frigida poculum, humectat unctio, humectant & potabilium aquarum balneæ, at non perinde foeliciter, ut ova aut gallinaceorum testiculi. Illa ignavum partibus humorem affundunt, quo utcunque cavent, ne properè corpus siccescat, hæc cum id præstent quoque, tum ejus insuper quod siccitate obtritum est, substantiam exi-

mie refarciunt. Hanc opem æstivis mensibus maximè requirimus, quum corpus non tantum arefcit, sed immodice etiam dissipatur. Jam verò quanto præstabilius est ficcitatem tardari restituto humido, quam hoc vix adaucto, ne nimium ejus in posterum pereat, duntaxat caveri, tanto utique optabiliorem carniū assarum humiditatem, ea quæ ab elixis venit, credendum est. Quippe suus elixis penè omnis humor periit in coctam unam cum ipsis aquam depositus. Cujus pars superficiei aquæ superinnatat, offis & oleribus parandis dicata, pars in totam decoctæ aquæ substantiam extensa est, cujus occasione jus carnis elixæ tantopere nutriens est. At hic iste humor in assis servatur. Ideoque medici ex eo analepticum auxilium convalescentibus parare volentes, carnem ab igne etiamnum calentem cultello profundis ictibus infecant, ac mox latè circumdatis, si opus est feramentis pressant, inter quæ protinus roscidus ille liquor ubertim emanat salutiferum extenuatis futurum remedium. Neque verò his repugnat, quod in Anasarca, assatis, in febribus acutis magis elixis utamur. Non enim in his tam nutritionem quàm morbosæ qualitatis alterationem spectamus, adeoque sine aliquo naturæ rictu sub

Analep-
ticon ex
assis car-
nibus re-
medium.

Obiectio

Solutio.

usu alimenti maximam medicamenti potentiam experimur. Non ita obnixè pugnandum contrariis in homine sano est, cui ut æstas functiones nondum vehementer debilitavit, ita calfactionis siccationisque, si quod initium assa dederint, id frigida aquæ potu, id frigidis oleribus adimitur. Ipsa verò in anasarca assis utimur seu minus quàm elixa ignavi aquosique humoris adeptis, qui humor in hoc genere morbi affluentissimus est. Repetam id quod antè argumentis & ratione & sensu stabilitis ostendi, cum ad hujus rei faciendam fidem, tum ad totius disputationis conclusionem. Elixas carnes ascititio humore plus humectare, assas ingenito, his majores vires ad nutritionem, illis ad alterationem obtigisse.

Autumnalis diæta.

PER Autumnum propter cœli varietatem periculum maximum est. Itaque neque sine veste, neque sine calceamentis prodire oportet, præcipueque diebus frigidiori

bus, neque sub divo, nocte dormire, aut certè benè operiri. Cibo verò jam paulò pleniore uti licet, minus, sed meracius bibere. Poma nocere quidam putant, quæ immodicè toto die plerumque sic assumuntur, ne quid ex densiore cibo remittatur. Ita non hæc, sed consummatio omnium nocet. Ex quibus in nullo tamen minus quam in his noxæ est. Sed his uti non sæpius quam alio cibo convenit. Denique aliquid densiori cibo cum hic accedit, necessarium est demi.

Autumni
tempera-
tura.

¶ Autumnus natura sicus est, atque in caliditate, & frigiditate varius. Nempe unus sæpe dies calet, alter friget, interdum eadem quoque die

meridies æstuosus, aurora, nox, Vespera frigore asperrima sunt. Inordinata hæc tempestatum varietas Autumnum maximè formidabilem facit. Nam modò calorem perpeffi humores modò frigus parvo subinde momento vitiantur, ex quo Epidimiæ grassari in populum solent. Omnibus enim id periculi juxtà commune est, quatenus uno omnes cœlo rigimur. Proin rectè observavit HIPPOCRATES. *Ubi eodem die modò calor, modò frigus urget Autumnales morbos in propinquo esse.* Aliud per hæc tempora incommodum est, quod CELSUS secundo libro adnotavit, cùm corpus & præterita æstate, & subinde meridianis Autumni caloribus relaxatum, subito frigore excipitur, eaque de causa cum HIPPOCRATE nostroque hoc Authore Autumnum perhibemus periculosum ac morbis exitiosis obnoxium. Is enim ferè diutinis malis fatigatos interimit, aliosque novis morbis ac diuturnis implicat, sic ut tracta sæpe universa hyeme yix ultimo tandem vere sanescant, quod cùm aliis in morbis fortuitum, tum ferè perpetuum Autumnali quartanæ est. Ergo ut inæqualis hæc aëris noxia levior fiat. CELSUS cavet, ne quis sine veste, sine calceamentis prodeat, aut noctu sub Jove quiescat. Adjicitur Autumnalis auræ peri-

Autum-
num
quid red-
dat peri-
culolum.

Hippocr.
Lib. 2.
Aph. 4.

Autum-
nus peri-
culosus.

Fruſtus
fugaces,
ſeu tem-
porarii.

Poma ex
ſeſe non
ſemper
nocent.

Poma
unde
ſiant no-
xia vel
centibus.

culo multus pomorum uſus, quæ Græ-
ci ὀπώρας & καρπὸς ὀπώρας, nos fruc-
tus fugaces ſeu temporarios appella-
mus. Hos intemperantius ediſſe, gra-
vis interdum valetudinis initium fa-
cit. Id quod in ſe ipſe comperiſſe
GALENUS ſcribit: qui cum nondum
puberem ætatem egreſſus horeis fruc-
tibus inter ſuos æquales præter mo-
dum veſceretur, & quotannis ferè ob
id febricula aliqua conflictaretur, non
ante ſe rectius valuifſe refert, quam
defuncto patre jam tum per ætatem
plus ſapiens ſolitam victus rationem
mutaſſet. Illud tamen imprimis no-
viſſe oportet, non ita poma (ut
ÆGINETA exiſtimat) perpetuo nocere,
quin ſæpius ſint quoque extra noxiam.
Sunt enim ex his permulta ſaporis guſ-
tuſque nomine naturæ gratiſſima, facilli-
meque horum ſuccus (ſubſtantia enim
tota ferè alvo ſubtus exit) à ventriculo
ac venis concoquitur. Unicum id in-
commodum eſt, quod eorum qui per
ſe ſæpe innoxius ſuccus eſt, interdum
vel propter nimium luxum, vel ei cui
non expedit ventriculo ingeſtus, no-
cens reddatur. Sanguinem enim aquo-
ſum, tenuemque, ut ipſe eſt, facit,
qui ſanguis quia citò alteratur, citæ
quoque corruptioni opportunus eſt,
ideoque ardentiori exceptus ventriculo
bileſcit, frigido coæceſcit. Æquè pro-

fectò ut lac in calido siccoque ventre biliosum, in pituitoso acidum redditur, non quia tale ante sumptionem fuit, sed quia abs quavis vehementiore qualitate promptissimè demutatur, adeò ut hac de causa GALENUS omnes uno ordine fructus Autumnales habuerit, succi pravitatem ipsis tribuens. Tametsi quæ poma impensè sunt acida ut frigidos oblædere semper, ita nunquam calidis nocere deprehensum est. Hic enim sapor caloris vires spernit, imò superat quoque, & ob id sole aut feбри exæstuantibus ardores minuit, ac sitim levat. Quæ verò poma ὑποία quæque mitia, aut inter hæc media sunt, omnia narratis incommodis subjacent. Nam quod ab his nutrimentum corpori accedit, cùm sit humectum, atque subtile, promptè in calido ventriculo vitiatur, concurrentibus ambabus corruptelæ omnis causis calore scilicet, & humiditate unaque etiam ἐξ ἐπιμέτρως accedente totius substantiæ ad patiendum proclivitate. Sic enim humida calore incensa celerius putrescunt. Ideoque rectè GALENUS dixit horæos fructus, si in ventre corrumpuntur, similes fieri lethali- bus venenis. Poma igitur nocentia, non sua natura, sed hominum abusus facit, qui hæc reclamante corporis natura ingerunt, aut ea etiam assen-

Poma aci-
cida fri-
gido cor-
pori no-
xia, ca-
lido sem-
per uti-
lia.

Pomo-
rum suc-
cus facile
corrumpi-
tur.

Poma
nocentia
abusus
facit.

tiente toto die sic assumunt, ut ni
 ex densiore cibo remittatur. Vix
 enim omnibus his superandis abundè
 esse natura potest. Sed & solidus ci-
 bus quia tardè vincitur, pomorum
 autem succus hoc longè promptius,
 protinus fit, ut vel immoderatus, vel
 præpostero quoque ordine sumpta, ex
 facili ambo simul corrumpantur, ni-
 hilo sanè minùs, quam si quis intem-
 perantius lac cum suilla, aut pisces
 (ut Germanorum mos est) cum, bu-
 bula eadem sumere mensa sustineat.
 Ergo sic victantibus poma non per se,
 sed (ut disertè CELSUS scripsit)
 consummatio omnium nocet, fercu-
 lorum scilicet ac fructuum. Hæc ita
 intuenti, manifestum est, sic vesci po-
 mis quemque oportere, ne ad hæc
 sæpius quam ad alium cibum feratur,
 tum ne dum iis vesci in animo est
 solitam alterius cibi portionem retineat.
 Huc addas, quod proximo ante hoc
 capite CELSUS admonuit, poma me-
 lius semper primo cibo assumi: Nam
 post sumpta coacescunt, flatus movent
 & cibos corrumpunt. Tametsi non
 ignoramus, si quæ valdè astringentia
 sunt, ea modicè gustata remotis men-
 sis utilia esse ad cogendum roboran-
 dumque ventriculi osculum. Atque
 hæc de pomis sufficiant. Reliquum
 est, quæ cibi mensura Autumno con-
 veniat

Pomis
 quomo-
 do ves-
 cendum.

Autum-
 no cibus
 plenior
 conve-
 nit, &
 quibus
 de causis

veniat proponere. Hæc duabus ferè de
causis plenior esse debet, primò quod
calor proxima æstate affatim disper-
sus, remittente se jam aëris fervore,
paulatim ad interna repere, atque ibi-
dem sumere vires incipit, ideoque
cibum magis tum exigit, tum coquit.
Secunda causa eaque præcipua est, in-
cipiens quædam humorum corruptela
ab tempestatum inæqualitate genita,
quæ nisi novo sæpius chymo contem-
peretur, protinus in evidentissimum
putredinis vitium excrescit. Rectè
eamque GALENUS sic affectis humoribus
alternatim modò labem purgatione de-
mit, modò novum ac probum nutri-
mentum affundit, estque hæc ab eo
curandi ratio *ἐπίκρησις* appellata. Nec
pugnat illud HIPPOCRATIS: *Impura*
corpora, quò magis nutries, eo magis
lades. Nam istud proditum est, de
exacta cacochymia, quæ purgationem,
non attemperationem postulat. Minus
hic, sed meracius bibendum est, com-
paratione æstatis, quia minus Autumnus
corpora tum calefacit, tum ficcat.

*ἐπίκρη-
σις.*

*Hip. lib. 2.
Aph. 10.*

*Autum-
no & mi-
nus &
meracius
biben-
dum est.*

NEque æstate, neque Au-
tumno utilis Venus est.
Tolerabilior tamen per Au-
M

tumnum, Æstate verò in totum si fieri potest, abstinendum.

Venus quando potissimè utilis.

Verum per Æstatem nocentissima est.

Venus Autumno, non usquequaque conveniens.

¶ Venus id temporis, & salubris & tuta maximè censetur, quum propter caloris integritatem vires optimè constant, ac semen abundat, eaque cœli temperies est, quæ laxatis hac contentione corporibus nullum vel dissipationis, aut refractionis periculum minetur. Ergo per æstatem tribus de causis Venus nocet, nam tum & imbecillus calor est, & vehementius corpora diffluunt, ac tertio parcissimus genituræ proventus est. Et quis jam igitur dubitet, concubitu, cum æstas est, in totum, si fieri potest, abstinendum. Idem concubitus Autumno, etsi non perinde gravis, semper tamen inutilis est, tum quia aër corpus arefecit, tum quia calorem ingenitum nubium inconstantia debilitavit.

CAPUT IV.

De his qui aliqua parte corporis laborant, ac primum de his quibus caput infirmum est.

Proximum est, ut de his dicam, qui partes aliquas corporis imbecillas habent. Cui caput infirmum est, is si bene concoxerit, leviter perfricare id manè manibus suis debet, nunquam id si fieri potest, veste velare, aut ad cutem tonderi, utileque lunam vitare, maximèque ante ipsum Lunæ, Solisque concursum, sed nusquam post cibum progredi. Si cui capilli sunt, eos quotidie pectere, multum ambulare, sed si licet sub tecto, neque in

Sole , ubique autem vitare So-
lis ardorem , maximèque post
cibum & vinum , potius ungi
quàm lavari , nunquam ad
flammam ungi , interdum ad
prunam. Si in balneum ve-
nit , sub veste primum pau-
lum in tepidario insudare , ibi
ungi , tum transire in calida-
rium , ubi sudabit , in solium
non descendere , sed multa
calida aqua per caput se to-
tum perfundere , tum tepida
uti , deinde frigida , diutius-
que ea caput quam cæteras
partes perfundere , deinde id
aliquandiu perfricare , novissi-
mè detergere & ungerè.

¶ Haftenus CELSUS eas affectio-
nes posuit , quæ in totis consistere vi-
dentur corporibus , seu illæ intemperiei
seu indecentis habitus vitia essent. Nunc

verò prophylaxin aggreditur, quæ cuique privatim membro, si id imbecillum est, debetur. Ex membris alias unicum, alias plura simul imbecilla sunt. Difficilis noxa est, ubi partes alicuius trium vitæ principiorum famulantes intemperatæ sunt. Difficilior, ubi ipsa principia contrario inter se temperamento dissident, veluti cum caput friget, hepar calet. Nihilo hoc levius malum est, si non bene ventriculo cum hepate ac renibus convenit. Postrema hæc ad calores, ille ad contraria proclivis est. Aliorum frigidus venter bile affligitur, aliorum calidus pituita. Qui sic afficiuntur homines, maximè, Authore GALENO, valetudinarii sunt, adedò ut si vel ipsum his præfeceris *ÆSCULAPIUM*, noxam tamen vix ulla arte studioque effugiant, neque admodum esse vitales possint, aut certè, si fortè senectam attingant, perpetua invaliditudine fluctuent. Nimirum sic ferè accidit, ut quæ uni parti conveniens medela est, ea protinus alteri pernicies fit, ut nescias alterutri succurrere, nisi alteram lædas. Nam quæ jecinoris ardores abolent, ea frigidum ventrem in ipso transitu violant, quæque rursus huic medentur ea jecinoris intemperantiam exaugent. Eadem incommoda sunt, si acris ex calido capite sanies in ventrem defluat, aut ex hoc rursus crassus cru-

Partium imbecillarum prophylaxis.

Pugnancia inter se principum partium temperamenta valetudini incommoda.

Gal. 6. sanit.

Quinam maxime valetudinarii, ac minimè vitales sint.

Excrementorum ex una parte in aliam defluxus periculosus.

duſque halitus in illud tendat. Inde enim in capite ſuperflua coëunt, in ventriculo concoctio ſubvertitur, utrobique pars vehementer debilitatur. Nempe hepate (ſi voles) immodicè calido, ventriculo autem frigente, neutrobique fieri optata concoctio poteſt. Ventriculo enim ante tempus alimentum eripitur. Hepar imperfectum id ac probo faciundo ſanguini ineptum attrahit. Inde adedò longo jam uſu compertum eſt, per hepatis ac renum ardores aſſidua cruditate ventrem urgeri. Ita profectò ut mutua in his viſceribus pernicies ſit, quæ eſſe inter ſe oportuit beneficio mutuo devincta. Ergo ſic affectarum particularum procurationem

Capitis
affectus,
cur diffi-
ciles.

CELSUS aggreſſus, à capite incipit, cujus male affecti curatio periculorum ac tædii plena numerari inter difficillimas poteſt. Capiti enim imbecilla vis obtigit, cum ad cavendum excrementi proventum, tum ad proprios affectus diſcutiendos, quatenus per ſe ſuffrigidum, ac longius ab caloris inſiti fonte remotum eſt. Quippe ejus rei incommodum præſentiens parens Natura, plurimos maximosque canales cerebro contulit, quibus id indies expurgaretur, nares dico, palatum, aures, calvæ commiſſuras, ipſosque aliqua ex parte oculos. Adjicitur affectionum periculo ipſe capitis ſitus. Nam id quia in alto

corpore positum est, subjecta loca, superfluum, quæ multa naturaliter colligit, defluxu promptè afflicta. Inde adè, ut ARISTOTELES hominem esse quasi subversam arborem dixerit, parte corporis omnium humectissima supra cervicem imposita, ideoque hominem præ cæteris animantibus maximè destillationibus urgeri. Scilicet ipse Deus cum prona (ut ait NASO) spectant animantia cætera terram: *Os homini sublimè dedit.* Sanè hujusce destillationis tanta vis est, ut nunquam non difficiles, sæpe exitiosos quoque morbos inferat. Levissimum malum est, ubi in narium ac palati spatia fluxio decumbens emunctione spuitione extunditur. Hoc minus leve, si oculos, si aures, aut dentes tentat. Grave admodum est, ubi gulam ac ventriculum impetit. Gravissimum, si larinx hanc aspera que arteria ac pulmones excipiunt. Tum enim si ignavum est, quod influit, vocem violat, si acris, præter hoc exulcerat quoque non tantum has partes, verum ipsos etiam pulmones, adè ut hinc sæpe gravis oriatur tabes, ea quæ hominem spacio consumit. Si verò in ventrem destillans humor illabatur, appetentiam alias diminuit, alias depravat, ac semper quæcumque assumpta sunt alimenta corrumpit, sæpeque si acris est, ventriculi tunicas erodit, ac

Ovid. I
Meta-
morph.
Destil-
lationis
pericula

Capitis
imbecil-
litas
unica est
propin-
qua cau-
sa.

diarrhæas movet. Quinetiam longè inferius sidens jejunum intestinum, atque colon afflictat, ipsasque interdum mesareias convellit. Hæc mala omnia nemo rectius caverit, quam qui caput seu fontem unde ista scaturiunt, ita communit, firmatque, ut excrementa neque gignat, neque jam genita in commemoratas sedes exoneret. Ergo capitis imbecillitas hæc, ut à multis causis, etiam contrariis pendet, ita unam veluti proximam nunquam non consequitur, quæ est proprii caloris imbecillitas. Quippe calor innatus virtutum functionumque Author est, quæ impediri abs quavis intemperie possunt. Itaque solius imbecillitatis CELSUS meminit sine causæ alicujus adjectione. Nam ea qualiscunque demum fuerit, contrariis abolenda est, quemadmodum ipsemet Author superius satis insinuavit, quando calidos dixit refrigerari, calferi frigidus oportere. Tum quarto post hoc volumine luculenter docet, permagni referre, quæ causa dolorem moverit, neque perinde esse, initium morbi calor attulerit, an frigus, aliaqua auxilia urgente calore, alia frigore dominante necessaria esse, videlicet præsentis morbos sanare nemo potest, qui unde hi sint, ignoret. Proin idem Author alias monuit, ubi causa quoque mali incognita est videre oportere, refrigerantia magis, an calefacientia leniant, & his uti

quæ experimentum approbarit. At verò hic quæ CELSUS proponit auxilia, hæc imbecillo capiti æque convenientia sunt, quia ingenitum ipsi calorem concoctionis authorem tutantur; quemadmodum paulò post à nostro CELSO docebitur, concoctionem omnibus vitiis succurrere, aliis autem calorem, aliis frigus. Sed illud quoque ante omnia scire convenit, non de iis hominibus Authorem hoc loco agere, quos jam nunc capitis mala premunt (horum enim curatio ad Therapeuticen attinet sanitatis tuendæ professionem excedens) sed quibus absque morbo caput imbecillitate vel fortuita, vel naturali urgetur, sic ut hinc facillimè id ægro-
 tet. Ergò ejus incommodi præcautio ipsius roboratio capitis est. Ac roboratur quidem id iis causarum salubrium generibus, quæ quoquomodo calori ejus, tum tutando, tum augendo inferviunt. Illa verò hoc deinceps ordine sequuntur. Ac primum quidem perfricari leviter caput non inutile est, ex quo insitus ipsi calor excitatur, rarefactaque cute, si quæ subtus hac latent superflua transpirant. At verò id fieri non nisi perfecta concoctione oportet, ne cruditas moveatur, quæ caput emissis sursum vaporibus affligat. Ad hæc caput quoque si fieri potest, nunquam veste velandum est. Nam sic cui-

Quæ ca-
 put fir-
 ment.

Fricatio
 lenis.

Caput
 imbecil-
 lum per
 hyemem

minimè vis assuefactum aëri, contra omnes
 detegen. ejus injurias duratur. Etsi id tentare
 dum. sciviente bruma parùm tutum est, ac
 perniciosum quoque, si aliquo jam mor-
 bo caput ægrum est. Tum enim unde-
 cunque laboratur imbecillitate, mor-
 bo, frigore. Atque hac animadversio
 per graviores etiam æstus necessaria est.
 Per velationem intelligas oportet, cu-
 riosam capitis custodiam multis operi-
 mentis indulgentius quæsitam. Nam
 pileolo id leviter integere non alienum
 est. Jam verò neque ad cutim tonderi
 caput expedit, ne capillitii munimine
 destitutum ad propulsandas cœli inju-
 rias, fiat invalidum, tametsi æquè pro-
 pemodum inutile est, id ipsum ingenti
 pilorum sylva fovere, unde superfluo-
 rum intercipiatur exhalatio. Utile per-
 petuò est Lunam vitare, ut quæ vim
 nacta est humores commovendi, atque
 his loca quæ irradiat, implendi. Quip-
 pe hæc antè cæteros planetas humido
 potissimum elemento dominatur. Nam
 interpositis temporibus mare modò in-
 flat, modò contrahit, tum menses in
 mulieribus commovet, ossium medullas
 quibusdam in bestiis adauget, cruento-
 que madore aspergit, nonnullis turbato
 cerebro insanias affert, quos ob id Lu-
 naticos appellamus. Adeò apparet rec-
 tè id cecinisse *LUCANUM*. *Luna suis*
vicibus Thetin, terrenaque miscet. Ergo

Caput
 debile
 nun-
 quam ad
 cutem
 raden-
 dum, ut
 nec one-
 randum
 nimia
 coma.
 Luna ca-
 piti in-
 firmo vi-
 sanda.

Lunaliu-
 mido e-
 lemento
 domina-
 tur.

ut hæc præ cæteris mundi elementis
 aquam magis permovet, ita in hoc nos-
 tro corpusculo feu quodam *μικροκόσμῳ*
 eam partem gravius infestat, quæ reli-
 quis humidior simul & frigidior est, ip-
 sum videlicet cerebrum, quod si per se
 insuper imbecillum est, protinus per as-
 pirantem Lunam multo humido eoque
 perturgente oppletur, id quod eorum
 quoque exempla docent, quibus sub hac
 quiescentibus caput gravatur, & inter-
 dum cruor è naribus manat. Porrò nus-
 quam post cibum progredi, sed quies-
 cere oportet, ne quis inutilis vapor
 ex permoto ventriculo sursum aspiret.
 Jam capillos etiam non alia de causa in-
 dies pexos esse convenit, quam qua ca-
 put perfricandum proposuimus. Præ-
 ter hæc confert multa quoque ambula-
 tio, tum quia id exercitii genus succos
 minus turbat, tum quia superfluum
 corporis impetum ad inferiora magis
 avertit, nequicquam mentis arcem
 sollicitans. Supra enim ex GALENO de-
 monstravimus, supernæ partis affectus,
 inferiorum exercitatione juvari. Fieri
 verò ista ambulatio sub tecto debet,
 ubi aër & quietior & temperatior est,
 moderatius æstate calens, atque hye-
 me frigans. Sol quoniam caput tum
 incendit, tum excipiendis succorum ha-
 litibus exponit, curiosè vitandus est.
 Ἐγκαυσις enim omnis imbecillo capiti

Dor-
 mienti-
 tibus sub
 Luna ca-
 put gra-
 ve fit, &
 sanguis è
 naribus
 stillat.

Sol infir-
 mo capi-
 ti inimi-
 cus.

Capite
imbecil.
lo unctio
balneis
antefe-
renda
est.

Solum
infirmo
capiti
noxium.

Caput
debile
primum
tepidum,
dein fri-
gidum a-
qui la-
vandum.

fiquid aliud nocentissima est, idque post cibum præcipuè ac vinum, quæ promissimè id temporis eò subvolant. Modò ostensum est, succorum corporis commotionem infirmo capiti adversari, ex quo conficitur, unctioem potioem balneo hîc esse oportere, ut quæ hæc minus succos exagitat, nec perinde caput vaporibus laceffit. Eadem causa est, quare nunquam ad flammam ungi, rarò ad prunam expediat. Tepescens enim aër ad hæc omnia commodior est, quia minus inflammat. Nec verò alio spectat, quod corpus ubi ad balneas ventum est, nequaquam solio committere tutum sit, sed totum post modicos sudores postque unctioem per caput expediat multa calida aqua duntaxat perfundi, ut sic excrementa transpirent, turbatis quam minimum succis. Post calidæ affusæ usum CELSUS primum tepida, mox frigida aqua per totum corpus irrigat, quo reclusa spiracula defervescente capitis ardore paulatim coëant, idque ne subsequens frigida violenter intrò ruens cerebrum violet. At hac caput diutius cæteris partibus diluendum est, ut insitus ipsi calor ab extraneo frigore intrò fugatus vires ex stipatione colligat, multoque tandem copiosior ad cutim ex alto recurat, quod ut quidem citius eveniat, caput post affusam frigidam aliquandiu perfricatur.

bitur. His ita administratis, caput detergitur, ne qui toti undique comæ inhærescit mador cerebrum frigore tandem afflicteret. Novissimè autem eadem pars inungitur, quo fidelius caloris per frigidam aucti substantia intra habitum inclusa teneatur.

CApiti nihil æquè prodest, atque aqua frigida. Itaque is cui hoc infirmum est, per Æstatem id bene largo canali quotidie debet aliquandiu subicere. Semper autem etiamsi sine balneo unctus est, neque totum corpus refrigerare sustinet, caput tamen aqua frigida perfundere. Sed cùm cæteras partes attingi nolit, demittere id ne ad cervices aqua descendat, eamque, ne quid oculis aliifve partibus noceat, defluentem subinde manibus ad os regerere. Huic modicus ci-

bus necessarius est, quem facile concoquat, isque si jejuni caput læditur, assumendus etiam medio die est, si non læditur semel potius bibere huic assidue vinum dilutum leve, quam aquam magis expedit, ut cum caput gravius esse cœperit, sit quò confugiat, eique ex toto, neque vinum, neque aqua semper utilia sunt, medicamentum utrumque est, cum invicem assumitur. Scribere, legere, voce contendere, huic opus non est, utique post cœnam, post quam nec cogitatio quidem ei satis tuta est, maximè tamen vomitus alienus est.

Frigida
infusa
cur infir-
mo capi-
gi utilis,

¶ Aqua frigida ob id capiti imbecillo prodest, quòd nativi caloris, quem prius intrò pepulit, reverberationem

incrementumque efficiat. Inde enim solidis ejus particulis, quibus idem ipse calor inexistit, operationum robur acquiritur. Cæterum (uti superius admonui) studiosè cavendum est, ne frigida partis virtutem sua vi superet. Sic enim longè hæc fit debilior ad summam frigiditatis intemperiem redacta. Itaque hoc incommodo ut caveatur, præstiterit non nisi æstate caput infirmum frigida lavari. Id enim aëris calore ita præmunitum, facilius elementi gelidi vim refrænât : Confertque hæc ista perfusio (ne quis hunc locum aliqua ex parte claudicare existimet) tam frigido quàm calido capitis affectui. Siquidem huic ascititium calorem extinguit, illi naturalem cogendo adauget, in utroque partem infirmam roborat, & adversus cœli intemperiem omnem communit. Nusquam igitur hoc negligendum auxilium est, adedò ut si quis unctus duntaxat balneo abstinet, etsi corpus nolit, caput tamen frigidis undis irrigare debeat. Jam quod ad cibum attinet, modicè is raròque (si res patitur) gustandus est, ita enim concoquitur exactius, & caput minus effumatione laceffit. Dixi si res ita patitur, affecti ventriculi causa, qui si fortè nimio jejunio bilescat, protinus cibus ipso etiam meridie sumendus est. Levius enim hic concessi alimenti quàm

Frigida
tam fri-
gido,
quàm
calido,
capitis
vitio o-
pitalatur.

Capite
infirmo
cibus
parcè ra-
roque
offeren-
dus.

*Gal. 6.
sanit.*

Ventri-
culus
imbecil-
lus totius
corporis
superflua
recipit.

Quale
vinum
capiti
imbecil-
lo ido-
neum.

Aquæ
potus ca-
piti in-
firmo
utilis.

Vinum
potens
languido
cerebro
inimi-
cum.

negati periculum est. Nempe Authore
GALENO constat ventriculum quavis ex
causa debilem totius venosi generis ex-
cipere immundiciem, quæ si hinc fa-
cilè in caput evaporat, non adeo mi-
rum est, maxima inter has partes in-
tercedente sympathia. Potus vinum
dilutum esto ac tenue (Græci *ὕδατος*
id appellant) ne scilicet caput halitu
feriat. Aptissimum puto, fuerit quod
GALENUS 5. loc. affect. proponit, tenue,
album, & modicè adstringens, quale
nostrum fortè Rhenanum est, utique si
non excoctum ardentiore Sole est. Id
enim ventriculum firmat, & caput mi-
nimè lædit. Nihilo hoc incommodior,
imò longè forsan præstantior sincera
esset aqua, nisi hæc melius in ea refer-
varetur tempora, quibus caput jam
ægrotare manifestè cœpit: Nimirum ut
sit quo afflictis in rebus confugiatur.
Siquidem frigidæ vires infrequens usus
auget, propterea quòd insueta omnia,
ut vehementius naturam afficiunt, ita
quas ea contraxit noxas magis efficaci-
ter tollant. Porro vinum meracum ac
potens, quod HIPPOCRATES *ὀινώδες* HO-
MERUS *αἶθ' ἢ πρὸ ὀίνου* vocat, prorsus inuti-
le est, nam capiti, hoc, si quod aliud,
apprimè grave molestumque est. Quod
scriptio, lectio, cogitatio, & si quæ
similis est negotiosa animi, aut corpo-
ris actio post cibum noceant, ex spiri-

tuum concoctioni destinatum ad men- Omnis
tis arcem raptu contingit, cui incom- negotio-
modo, tum quoque non ægrè congre- sa actio
ditur crudi alimenti evaporatio. Cur capiti in-
item vociferatio à cibo officiat in firmitate
promptu causa est. Nam agitatis præ inutilis,
cordiis concoctio ventriculi, quæ sum- idque a
mum optat quietem labefactatur, unde cibo po-
statim ipsum caput vaporibus laceffitur. tillimum
At vomitus nocet, tum propter capi- vomitus
tis agitationem, tum sympathiæ cau- dabile
sa quæ huic cum ventriculo gran- caput of-
dium nervorum interventu, longè ma- fendit.
xima est.

CAPUT V.

*De his, qui lippitudine,
gravedine, destillatione, ton-
sillisque laborant.*

NEque verò his solis quos
capitis imbecillitas tor-
quet, usus aquæ frigidae pro-
dest, sed iis etiam, quos assi-
duæ lippitudines, gravedines,

destillationes tonsillæque male habent. His autem non caput tantum quotidie perfundendum est, sed os quoque multa frigida aqua fovendum est, præcipueque omnibus quibus hoc utile auxilium est, eo utendum est, ubi gravius cœlum Austri reddiderunt. Cumque omnibus inutilis sit post cibum, aut contentio, aut cogitatio animi, tum his præcipue, qui vel capitis vel arteriæ dolores habere consueverunt, vel quoslibet alios oris affectus. Vitari etiam gravedines destillationesque possunt, si quàm minimè cum qui his opportunus est, aërem vel loca aquasque mutet, si caput in se protegit, ne incendatur, neve subi-

tum ex repentino nubilo frigus id moveat, si post concoc-tionem jejunus caput radit, si post cibum neque legit, ne-que scribit.

Lippitudo Græcis Οφθαλμία dicta, in-
 flammatio est tunicæ oculorum adnatæ,
 ab influxu multi sanguinis vel humo-
 rum acrium, flatulentorumve excitata.
 Destillatio Græcè κατάρροϛ seu κατασαγ-
 μϛ appellata, fit, ubi humor fauces
 ac palatum impetit. Tametsi vulgò
 cuiusvis rheumati commune sit catharri
 nomen, ubi si extima membra, si as-
 peram arteriam ac pulmones invadat,
 ex illo enim motionis torpor ac para-
 lysis, ex hoc & raucitas (Græce Βραγ-
 χϛ) & tussis exulceratoque subinde
 pulmone tabes fiunt. Tonsillæ autem
 tumores περισθμία ἀντιόδες vocantur,
 suntque inflammationes glandium, quæ
 in fine oris utrinque linguæ adjacent,
 factæ ab alicujus à cerebro materiæ de-
 fluentis incurfu. At gravedo (non mul-
 tum distans à destillatione malum)
 Græcè κόρυζα appellata, fit, quando
 crudus humor in nares destillat. Qui
 ad hæc fluxionum vitia proclives sunt,

Lippitu-
do.Οφθαλ-
μία.Destilla-
tio.Καταρ-
ροϛ.Rucitas
Βραγ-
χϛ.

Tonsillæ

Gravedo
κόρυζα.

Capiti
destillationibus
obnoxio
infusa
frigida
utilis.

Per capitum
imbecillitatem
fovendum
os aqua
frigida.

Hip. lib. 3.
Aph. 5.

Romani
catharris
obnoxii.

Omnis
animi
aut corporis
ac-
tio ca-
tharrosi-
s à cibo in-
utilis.

omnes ex æquo (ut CELSUS Author est, effusa in caput frigida juvantur, idque nulla alia de causa, quam quod hanc partem, ut supra comprehensum est) ea roboret, communiatque quominus excrementi vel in sese gignat, vel aliunde recipiat. Nempe ejus imbecillitas unica omnium horum ansa malorum est. Itaque intus quoque in ore non tantum extrinsecus id tentandum auxilium est, fovendumque multa frigida palatum, ut supra roborationis beneficium astrictis undique meatibus, neque caput ad mittendum excrementum, neque comprehensa loca ad excipiendum prona sint, eritque illud majore cura faciendum, ubi grave coelum Austri reddiderunt. Tum enim ambientis qualitate caput excrementis maxime conflictatur, juxta illud HIPPOCRATIS : *Auster auditum hebetat, caliginem oculis obducit, caput gravat.* Quomodo GALENUS quoque Romanos catharris opportunos esse scripsit, propter aëris qui ibidem spirat mistam caloribus humiditatem. Porrò quod omnis meditatio animi & corporis catharrosi protinus à cibo adverteretur, supra comprehensum est. Jam non hos modo frigida affusa juvat, sed eos etiam quibus dolere vel caput vel arteriæ solent. Siquidem hæc ista mala si adsunt, exasperant, si

conquievere, denuo suscitant emissi in caput vapores: Utique si crassi hi crudique sunt, quales venter, tum ubertim ejaculatur, cum quis ejus concoctionem intempestivo vel animi cogitatu, vel corporis motu interturbat. Per capitis & arteriæ dolores intelligas oportet, Cæphalæam & Hemicraniam, qui affectus ægrè admodum solvuntur, sæpè assiduè cruciant, interdum intermittunt quoque, sed protinus strepitu, vini potu, splendore luminis, motu, odorem aliisve rebus caput opplentibus recrudescunt, quæ omnia Cephaleæ, cum promptiora tum graviora sunt. Porro catharros declinandi ratio, ex tertio hujus libri capite discenda est. Nam cum hos calida

Cephaleæ frigida subvenit.

Quæ causa catharros moveant, & quomodo hi arceantur.

Capite catharroso nequaquam aut aquæ aut loca mutanda sunt.

quod hoc fluxum est, illo exprimatur. Jam quod nec saturo caput radi, imò nec seria legere, aut scribere, tutum fit, supra demonstratum est.

C A P U T V I.

Ad solutam alvum remedia.

Quem verò frequenter citata alvus exercet, huic opus est pila, similibusque superiores partes exercere, dum jejunus est ambulare, vitare Solis nimium ardorem, continua balnea ungi citra sudorem, non uti cibis variis, minimèque jurulentis aut leguminibus, oleribusve his quæ descendunt, omnia denique fugere quæ tardè conquoquantur: Venatio, durique pisces, & ex domesticis ani-

DE SANIT. TUENDA. 287
malibus affa caro maximè ju-
vant. Nunquam vinum fal-
sum bibere expedit, ne te-
nuè quidem aut dulce, sed
austerum, & plenius neque
idipsum pervetus. Si mulso
uti volet, id ex decocto melle
faciendum est. Si frigidæ po-
tiones ventrem ejus non tur-
bant, his utendum potissimum
est. Si quid offensæ in cœ-
na sensit, vomere debet, id-
que postero quoque die face-
re, tertio modici ponderis
panem ex vino esse, adjecta
uva vel olea, vel ex defruto
similibusque aliis, deinde ad
consuetudinem redire. Sem-
per autem post cibum con-
quiescere, ac neque intende-
re animum, neque ambula-
tione, quamvis levi dimo-
veri.

Remedia
lubrici
ventris.
Pilæ lu-
sus.

Matuti-
na am-
bulatio.

Cels. lib. 4.
cap. 19.

Sol ar-
dens.

Conti-
nua bal-
nea fu-
alvo ini-
mica.

¶ Sunt hæc, quæ CELSUS proponit lubrici ventris remedia. Ac primum quidem pilæ lusus est, omneque id exercitii genus, quod superiores partes magis cæteris movet. Per hæc enim humoris ad fluxum proni impetus in contrariam regionem avertitur, ipsum scilicet corporis habitum. Idemque præstat ambulatio, sed quæ jejuno fiat stomacho. Nam si cibum hæc excipit, non modò non comprimit alvum, sed etiam præcipitat. Scilicet per motionem pessum impulsæ epulæ pyloro promptius elabuntur. Nemo existimet duo hæc quæ retulimus auxilia, profluenti jam nunc ventri conducere. Nam quia materias fluentes magis concitant, ob id etiam obsunt. Neque enim CELSUS hoc loco præcipit, quomodo mederi malo, sed quomodo occurrere oporteat. Eodemque Authore disci potest, in hoc affectu corporis jam urgente, neque ambulatione, neque frictione opus esse, vehiculo sedisse, aut equo, præstare. Porrò vitandus vehemens omnis insolatus est, quoniam densato habitu materias liquidas in viscera ventremque compellit. Modicus autem Sol non astringit, sed potius laxat habitum, succosque ab imis præcordiis ad carnes sine vi evocat. Nocent in super continua balnea, non alio sanè nomine, quam quòd copus copioso humore

humore imbuant, nutantesque in fluorem materias calore fundant permoveantque. Scilicet ejus rei causa in quovis morbi genere, quem fluxio excitat, rectè balneis abstinetur. Verumtamen quoties fluxio non est, sed timetur, rarius tentata hæc profuisse deprehensum est, quoties absque momentanea corporis madefactione, atque turbatione (rarenter cum adhibeantur) humores versus extremas partes quadam ἀντισπασίωι via, ex imo corpore alliciunt. Sic ut hujus remedii salubritatem commendet rarior usus. Jam quod unctio lenis seu quæ fit citra sudorem, non inutilis sit, respectu ejus scribitur unctio, quæ ad sudoris eruptionem usque administratur, hæc enim, quia succos turbat nocentissima, illa quia placida est, tuta censetur. Quod autem ciborum varietas vomitum & dejectionem tum requirat, tum facilem efficiat supra eo loco retulimus quo ciborum ratio exposita est. Tum etiam quod idem efficiant, & jurulenta, & ea olera quæ celeriter descendunt. Omnia enim hæc molliendo, alvum citant. At quæ tardè concoquuntur idcirco aliena sunt, quod ventriculus hæc nequaquam vincere potis, pro superfluis habeat, protinusque seu pondus inutile in alvum excutiat. Venationem seu carnem ferinam siccitas uti-

Unctio
lenis lu-
brico
ventri
utilior
est.

Cibus
varius
aut duræ
conco-
ctionis
adhæc
jurulenta
& olera
alvo flui-
dæ ini-
mica.

Caro ferarum ventri fluenti utilis, itemque pisces duri.

Affa caro cicurum animalium nimis dejectionibus idonea.

Vinum quale fugiendum

Quale expetendum.

Mulsum.

Frigida potio alvo ad fluorem proclivi, utilis.

tilem facit. Hac enim qualitate tenendi vis omnis firmatur, ut contra humiditate solvitur. Si piscibus quoque vesci animus est, duri sint oportet, idque tum apparatu, ut assi, tum propria natura, qualis anguilla est, qualis salmo & hujusmodi. Neque alia de causa, affata quoque domesticorum animalium caro accommodatior est, quam quia ficcior est. Domestica CELSUS rectè dixit, nam quæ ferarum caro est, satis superque per se sicca est, neque affationis admodum egens. Vinum bibere convenit neque falsum, neque dulce: hoc namque humectando lubricitandoque ventrem provocat, illud radendo. Fugiendum etiam id quod tenue est, nam protinus diffluit, parvasque siccandi vires habet. Utilius propter astringentem austerum est, quod & plenius aliquanto bibere convenit, ut totis undequaque ferculis immistum nullam non partem intestinorum attingat. Id ipsum austerum nequaquam pervetus esse debet, nam id jam tum planè dulcescit. Si postulante re aliqua, multo utendum est (nam mulsum omne, ventrem movet) paratum id esto ex decocto melle. Istud enim (Authore GALENO) ut magis nutrit, sic & minus alvum subducit. Frigidæ potiones quoniam astringunt, juvant. Plerisque tamen alvum magis impellunt, quos ho-

mines, tertio capite libri hujus notavimus. Siquid coena ventriculum lacescit, protinus vomendum est, idque ne malè gratas epulas ventriculus in alvum ejectionet, ideoque hujus rei principia maturo vomitu præoccupare, non alienum est. Post vomitum etiam posttridie repetitum reficiendus roborandusque ventriculus est, quod cibis exequemur, partim moderatè adstringentibus, partim temperatis, unaque confectione facilibus. Confert igitur modicum panem ex vino aut defruto esse, quæ ut non gravant ventriculum, sic probè reficiunt; tum his adjicere, vel uvam vel oleam oportet, quæ stomachum vomitione laxatum firment. His enim fructibus præsertim immaturioribus haud parva astringendi vis obtigit. Porrò altioribus animi à cibo intentionibus multus spirituum vitalium ad cerebrum accessus, huic rei ventriculi cruditas; cruditati gravamen; gravamini celeris assumptorum omnium dejectione, succedunt. A cibo item quies

Vomitus
à coena
conducibilis.

A vomitu firmandus cibo ventriculus.

Quies à cibo fuso ventri utilis.

C A P U T V I I.

Remedia ad Coli dolorem.

ET si laxius intestinum dolere consuevit, quod *κῶλον* nominant, cum id nihil nisi genus inflationis sit, id agendum est, ut concoquat aliquis, ut lectione, & aliis generibus exerceatur. Utatur balneo calido, cibis quoque & potionibus calidis, denique omni modo frigus evitet, item dulcia omnia, leguminaque, & quicquid inflare consuevit.

De quo
doloris
colici
genere
Celsus
agat.

¶ Non de eo colici doloris genere **C**ELsus hic agit, quem laxioris intestini inflammatio, aut facta ab acribus excrementis erosio movet, sed qui causam sequitur frigidam, sive crudus

aliquis vapor intestini membranas distenderit, sive etiam præfrigidus humor, qualis ante omnia, vitrea pituita est, sua qualitate violentia perstrinxerit. Scilicet inæqualis intemperies novissimam hanc doloris speciem Authore GALENO efficit, quem idem in se ipse acutissimum expertum narrat, Colo vitrea pituita obfesso. Neque verò est quod magnopere quis miretur tam atroces dolores intestinis accidere posse: Nam horum tunicæ quia ex villis nervaceis constant, exactissimum tactus fortitæ sunt sensum, qui sensus sub hoc morbo adedò sæpe graviter afficitur, ut multos coegerit doloris immanitate victos, vitæ suæ durius consulere. Coli dolorem hunc ferè invehunt, frigora, assidua ventris cruditas, edulia poculaque tum frigida tum flatulenta, ipsaque subinde Coli intestini naturalis, aut fortuita frigiditas. Ad hujus ergo symptomatis *αὐτοπάθει* quidnam conducibilis sit, quam per claram lectionem aliasque exercitationes tum ventriculi tum reliqui corporis totius concoctionem moliri. Quid denique optatius, quam Coli intemperiem calidis, & balneis & eduliis potionibusque infringere, ipsumque corpus, frigidi aëris inclementiæ subtrahere, tum ea fugere genera ciborum, quæ dolorem, si is non est, excitare, si est, intendere consuerunt, cujus ordi-

*Galenus
de inæquali
intemperie.
Idem 2.
loc. aff.*

*Intestini
quare
dolor
adedò gra-
vis acci-
dat.*

*Quæ cau-
sæ dolo-
ris colici,*

*Auxilia,
quibus
Coli do-
loribus
occurri-
tur,*

*Dulcia
Coli do-
loribus
inimica.*

Infantia
Colo do.
lenti ini-
mica.

nis omnia habentur dulcia, eo quod sua natura cum sunt multum aërea ac spirituosa inflationes movent. Pariaque his sunt ad inflandum omnia penè legumina, in quibus facile princeps est faba. Cætera quibus inflandi vis inest, usu observanda sunt, utpote omnia jurulenta, omnia pingua, mustum, & id vinum cui nihil ætatis accessit, rum recens crassaque cerevisia, ficus virides, uvæ recentes, omnisque caseus, lac, rapæ, bulbi, & ejus farinæ sexcenta alia.

C A P U T V I I I.

Quæ agenda sint stomacho laborantibus.

SI quis verò stomacho laborat, legere clarè debet, post lectionem ambulare, tum pila, vel armis aliove quo genere, quo superior pars movetur exerceri, non aquam, sed vinum calidum bibere je-

DE SANIT. TUENDA. 295
junus, tum cibum bis die as-
sumere, sic tamen, ut facile
concoquat, uti vino tenui &
austero, & post cibum frigidis
potionibus potius.

¶ Stomachus (sub quo nomine CEL-
SUS nusquam ferè non ventriculum sig-
nificat) aut propriæ intemperiei, aut
materiæ in se confluentis vitio imbecil-
lus est. Intemperies, si naturalis est,
difficulter eruitur. Quis enim facile
mutet naturam? si verò ascititia est, mi-
nimo sæpe negotio tolli potest. Mole-
stius est, ubi alienorum humorum ap-
pulsu stomachus vitiosus est, longeque
peffimum, si in calidum ventrem tenuis
pituita irruit, vel in frigidum bilis. Ac
superest adhuc aliud stomachi malum
alias à CELSO descriptum, quo id vis-
cus resolvitur, cibique, ut idem Au-
thor ait tenax non est, soletque sub
hoc desinere ali corpus ac sic tabe con-
fumi. Ferè verò hic incidit, ut ali-
menta minus accuratè concoquantur,
quin stomacho potius innatent, nau-
sæamque, vomitum, ructus, inflatio-
nes ventris, aut sonitus moveant, tum
alvus quoque ut plurimum sistatur prop-
ter superioris partis laxitatem ne quic-
quam compressis ad alvum epulis. Hoc

Stoma-
chi im-
becillitas
unde
contra-
hatur.

Stoma-
chi reso-
lutio.
Cels. lib.
2. cap. 5.

affectus genus nunc CELSUS explicat, aliorum *προφυλαξιν*, quæ evidentem nudamque ferè intemperiem sequuntur, proxima abhinc sententia expositurus. Itaque ejus qui nunc præ manibus habetur affectus periculum omne in stomachi laxitate vertitur, cui ferè humiditas comes jungitur, mirificè ad quævis laxanda membra potens qualitas. Hanc præter nulla ferè hîc alia intemperies eximiè dominatur. Tametsi promptius hic sit frigiditatis quàm caloris periculum. Quo minus putandum est CELSUM de laborante bilioso stomacho hic agere, cui nimirum alta lectio, pila, multoque magis arma & vinum aliena sunt. Ergo duorum generum hoc capite remedia proponuntur, quorum usu comprehensis malis subvenitur. Primum quod stomachum quoquomodo firmat, sive ingenitum ejus calorem excitando, seu tunicas ejus comprimendo. Secundum genus est, quod excrementitios ventriculi humores consumit. Clara igitur lectio utilis habetur, quod motis thoracis septique transversî musculis, loci proximitate ventriculum quoque permoveat, ex quo insitus ipsi calor augetur, superfluaque humiditatis vitium corrigitur. Post lectionem ordine effectoque secunda ambulatio est, cujus rei causa eo loco enarrata est, quo proposuimus su-

Stomacho imbecillo idonea auxilia

Clara lectio.

periorum partium affectus, inferiorum exercitatione juvari. Post hæc non male conveniunt, & pila & validorum armorum meditatio, aliudve. Quod genus exercitationis, qua superior corporis regio magis dimoveatur, id enim (ut alibi CELSUS Author est) in omnibus stomachi vitiis aptissimum est. Jam verò quoniam semper ferè aliqua hîc urget cruditas, fugere convenit ea omnia quæ concoctionem tardant. Ideoque frigidæ potio jejunis prorsus inutilis est, ut quæ stomachum crudo frigore plus offendat, quam astrictione juvet. Ex quo colligi potest, manè potui vinum & facultate & energia calidum rectius dari, quod stomachum suo calore partim astrictio comprimit, partim naturali refocillat, & utrolibet intemperiem ejus, cum frigidam tum humidam delet. Cæterum bis cibum capere expedit eò quod infirma ventriculi vis jugi sustentatione indigeat. Tum nec eo luxu ponendus cibus est, ut onere huic visceri molestus sit. Potui vinum tenue præstandum & austerum. Illud enim infirmum ventriculum minimum laceffit, hoc astrictione roborat. Cujus rei fructus ut sit cumulatior non dubitavit CELSUS post ultimum cibum, frigidum quoque poculum præbere.

Fila & armorum meditatio.

Cels. lib. 4. cap. 5.

Frigida potio jejuno imbecilloque stomacho inutilis.

Ventriculus imbecillus sæpius reficiendus.

Stomachum autem infirmum indicant, pallor, macies, præcordiorum dolor, nausea, & nolentium vomitus. In jejuno dolor capitis: quæ in quo non sunt, is firmi stomachi est. Neque credendum utique nostris est, qui cum in adversa valetudine vinum aut frigidam aquam concupierunt deliciarum patrocinium in accusationem non merentis stomachi habent. At qui tardè concoquunt, & quorum ideo præcordia inflantur, quive propter ardorem aliquem noctu sitire consueverunt, antequam conquiescant, duos trèsve Cyathos per tenuem fistulam bibant. Prodest etiam adversus tardam concoctionem clare legere,

deinde ambulare , tum vel ungi , vel lavari , assiduè vinum frigidum bibere , & post cibum magnam potionem , sed ut supra dixi , per syphonem , deinde omnes potiones aqua frigida intercludere. Cui verò cibus acefcit , is ante eum bibere aquam egelidam debet , & vomere. At is cui ex hoc frequens dejectio incidit , quoties alvus ei constiterit , frigida potione potissimum utatur.

¶ Exequitur CELSUS ea nunc Stomachi vitia , quæ evidens aliqua caloris aut frigoris intemperies invexit. Orsusque à notis est , quibus cognosci utrumlibet genus possit. Hæ verò quas retuli notæ , quia seorsim unaquæque per se positæ , plerisque aliis quoque morbis nonnullis communes sunt , copulatim accipi omnes debent , æquè profectò , ut neque sola tussis pleu-

ritidem facit, neque pungens lateris dolor, neque febris continua, neque spiritus difficilis, sed omnia hæc simul coeuntia. Et quis igitur non suspiciat summum nostri Authoris in docendo artificium, quis non pulcherimis facundam rebus brevitatem exosculetur, qua is nobis simul biliosi pituitosique ventriculi notas expressit. Scilicet iste mos cum priscis viris omnibus, tum nostro CELSO servatus semper fuit. Omnia brevissimis sententiis, seu quibusdam aphorismis memoriæ prodere, quæ sedula post animadversione limitari, ac veluti subtilius excoli à viris Medicinæ gnaris possint. Igitur pallorem (ut ab hoc primo ordiar) improba fecit *ἀμαρτῶνς*, quæ à chylo parum rectè coto cepisse initium potest. Sæpe enim antè propositum est, unius visceris in concoquendo vitium, alterius integritate non castigari. Eadem causæ & maciem poterunt conciliare, quoniam frustrata concoctione, nulla fit bona nutritio, ad hujus enim integritatem illa viam sternit, quatenus nihil assimilari solidis potest, nisi antè probè alteratum confectumque sit, sic ut tota nutritio nihil aliud quàm ipsa sit assimilatio. Præcordiorum dolor contenta intus excrementa sequi potest. Nec dissimilibus causis nausea

Stomachi infirmi nota
Pallor.

Macies.

Præcordiorum dolor.

succedit vomitusque nolentium, seu Nausea
 sponte naturæ erumpens. Capitis in Vomitus
 jejuno dolor, biliosos potissimum sponta-
 exercet, evaporante ad cerebrum bi- neus.
 liosa sanie, quæ per inediam ad ven- Capitis
 trem confluit. Potest idem dolor & in jeju-
 pituitosis accidere, qui tamen non ita no do-
 ut prior pungens est, sed gravans po- lor.
 tius, ac plerumque etiam distendens.
 Atque his signis infirmi ventriculi,
 veluti in conspectum quendam adduc-
 tis CELSUS prophylactica ejus auxi- Quomo-
 lia nunc exequitur, statuitque dupli- do sto-
 cem infirmatis differentiam. Prima machi
 intemperiem calidam, altera frigidam infirmi-
 sequitur. In hac præcordia (nequid tas casti-
 spinosior orationis contextus impro- ganda.
 vidum fallat) instantur. In illa au-
 tem propter ventriculi ardorem mul-
 ta per noctem fit fitis. In ambobus
 vitiis (ut curiosè locum inspicienti
 patet) sumptas dapes recenti fonte
 includere permissum est. In frigido
 quidem, quoniam compressis ventri-
 culi tunicis, simul cibus ab his arc-
 tius comprehenditur, simul nativus
 visceris calor intus coërcitus vires ad
 concoquendum assumit. At verò bi-
 lioso stomacho, ut omnia hæc eve-
 niunt bona, sic illud quoque velut
 ἐξ ἰσχυροῦ accedit, quòd squalidus ille
 calor qui velut ignis quidam ventri-
 culum extorret, frigidæ potentia ex-

Biliofo tinguat. Proinde sic affecto stoma-
stoma cho utile est, tum ungi, tum assidue
cho quid lavari, simul vinum actu frigidum ac
utile. potestate imbecillum bibere, atque à ci-
 bo magnam potionem per syphonem
 haurire, protinusque tum epulas, om-
 nesque potiones aqua frigida interclu-
 dere. Scilicet omnia hæc bilioso ven-
 triculo eximiè subveniunt. At frigido
Stoma- idoneum est alta voce legere, multum-
chi frigi- que ambulare, ungi verò parum utile
di præli- est, lavari etiam noxium. Quis enim
dia. nescit cruditati balneas adversari. In
 utrisque, ut proximè dixi, conveniens
 est ultimo cibo, aquæ frigidæ poculum.
Stoma- Huic unicum impedimentum est venter,
cho in- cum facilè, tum periculosè profluens,
firmiter qui si jam nunc urget, aut denique fu-
quid fri- turus timetur, utique frigido omni po-
gidæ tu supersedendum à cibo est, quod cur
haustum ita præcipiatur, eo loco supra docuimus,
impe- quo frigidæ bibendæ ratio exposita
diat. est. Eo fluore venter immodicè calens
Cap. 3. rarè tentatur, utpote omnibus ab ejus
 fervore exustis epulis, ac sic minus
 ad fluendum propensis. Sæpissimè is
 fluor urget, ubi cibus intus coacuit,
 qui promptè aut vomitu, aut dejectio-
 ne elabitur, tum quia humectus etiam-
 num est, crudusque ac nequicquam ca-
 lore adæquatus, tum quia & ponde-
 re ventriculo gravis est, & imbecilli-
 ter ab eodem continetur. Ejusque rei

causa CELSUS tum præcipuè vomitum citat, cum cibus contracto acore vitiosus est. Ex qua concoctionis imperfectione, si frequens dejectio est, abstinendum frigida à cibo est, ut quæ ventrem magis fluidum reddere potest, non potest firmum. Ergo hoc constante nusquam perperam frigidum à cibo bibitur. Aded apparet hoc CELSI præceptum calido frigidoque stomacho juxta commune esse. Siquis nostra ætate diversum sentiet, equidem non mirabor, cum ejus notæ refractarios complures extitisse, vivente etiam CELSO constet, qui aquam in adversa valetudine toties potui dari putabant deliciarum causa, non eam merentis exigentisque stomachi. Scilicet quisnam istorum vulgarium Medicorum factum non ilico calumniatur, si sanior aliquis ac doctrinæ CELSIANÆ studiosior, homini ex stomachi cruditate febricitanti, sumptis idoneis epulis tres frigidæ Cyathos propinet. Quis inquam non protinus deliciarum ægroti patrocinium in accusationem habeat, atque condemnet, non autem stomachum excuset aquam rectè salubriterque postulantem. Perstringit hac Author sententia eorum Medicorum perversa judicia, qui & aquam & vinum ab ægrotis ferè expeti arbitrabantur, dictitante sic potius luxuria, quam exigente

Hippo-
crates
acutè fe-
bricitan-
tibus vi-
num
quando-
que in-
dulfit.

stomacho. Etenim vinum ardentibus febribus, aquam cruditatibus adversari vulgatum tritumque est. At verò quo rerum statu fieri hæc illis affectibus possint innoxia, id Hercle scisse non omnibus juxta proclive est. Nempe vinum nonnullis acutè etiam febricitantibus HIPPOCRATES indulfit. Tum aqua quibus ea judicabatur adversa, sæpe inopinatam attulit salutem.

C A P U T I X.

Quid observandum dolore nervorum laborantibus.

SI cui verò dolere nervi solent, quod in podagra chiragrave esse consuevit, huic quantum fieri potest exercendum, id est, quod affectum est, objiciendumque labori & frigori, nisi cum dolor increvit. Subdicio quies optima est. Venus semper

inimica est. Concoctio, sicut in omnibus corporis affectibus, necessaria est. Cruditas enim id maximè lædit, & quoties offensum corpus est, vitiosa pars maximè sentit.

¶ Arthritis prout varias obsidet corporis partes, alia aliaque sortitur nomina. Ac Podagra quidem est, si pedum articuli; Chiragra, si manuum; quemadmodum & Ischias, si coxarum laborant. Arthritis dicitur ubi tota æqualiter corpora enervantur. Oritur hoc malum ab articulorum imbecillitate, sive ea sit naturalis, sive ascititia. Illa à parentum semine, hæc victus errore contrahitur. Estque hæc imbecillitas antecedens quædam morbi causa, quæ articulis dolore etiamnum vacantibus perpetuò manet. Ergo hanc correcturus, infirma membra exercere debet, sic ut mutuo articulorum attritu insitus ipsis calor excitetur, simul ut durties quædam his contrahatur, ad sustinendas rerum foris occurrentium injurias. Exercitatio pro viribus corporis convenit cuique sua. Ita profectò ut CELSUS præcepit, exercendum

Arthritis quid, & quæ ejus species.

Quæ causa morbi articularis, & quæ prophylaxis.

Exercitatio imbecillis articulis utilis.

*Gal. 3.
sanit.*

*Frigus
Arthriti-
cis con-
ducibile.*

*Venus
podagræ
& chira-
græ inu-
tilis.*

membrum esse, quantum fieri potest. Nimirum senibus quia parum virium superest, non nisi levissimæ dimotiones conveniunt. Juvenes contra utpote majore robore naturæ fulti partem sic affectam laboribus tutò durant. Rectè enim à GALENO scriptum est. Exercitari imbecillis partibus unico seni non licere, reliquos homines eo id confidentius posse facere, quo longius ab hujus absunt ætate. Porrò frigus ob id utile censetur quod calorem articulorum naturalem intrò compellens, adaugeat, quodque hoc modo membra communiat adversus cœli injurias. At nihil horum tentare convenit, ubi dolor increvit. Tum enim pars antè debilis, jamque insuper humorum influxu & dolore exercita ad extremum imbecillitatis pervenit, sic ut per ea tempora labor ac frigus magis imbecillam hanc facere possint, non possint robustam. Sub dio quies idonea est quod nocturni aëris algore ad eum quem retuli modum, firmentur. Tamen id fortè præceptum Græcis atque Romanis, idque per Æstatem accommodatius videatur, quam populis versus Septentriones incolentibus. Venus (immoderatio scilicet) ante omnia fugienda est, nam optimam sanguinis particulam (PYTHAGORAS ἀφρον ἔχουσαν ἀμωτον vocabat) detrahit corpusque jam ante im-

becillum inducta frigiditate, longè facit imbecillissimum. Quæ profectò causa est quod *articularum vitia*, ut **Author** est HIPPOCRATES *nequaquam vel castratos, vel pueros antè fœminæ consuetudinem tentent*. Imminenti autem huic malo nulla via melius quam concoctione occurritur, cujus ope fit, ut omnibus in utiles corpori succos conversis quam minimum excrementi in articulis coeat. Ad hos enim utpote natura debiliores non agrè demittitur quicquid collecti in vasis superflui est. Subestque huic rei gemina difficultas, tum quod influentes materias articuli promptè admittant, tum quod admissas tardissimè maximoque negotio, rursus excludant. At verò iis corporibus quæ nullis urgentur superfluis, imbecillæ partes semper in tuto sunt. Quam rem ita esse hinc maximè sciri potest, quod non nisi statis quibusdam temporum intervallis, laborent. Nempe si sola (ut inquit GALENUS) infirmitas id efficeret, perpetuò laboraret imbecilla pars, seu cui ægrotationis causa nunquam deesset. Ergo quibus id malum Vere aut Autumno, temporibus ad hoc maxime propensis, revertitur, hos antè curioso victu cavere oportet, ne inutilis materia corpori supersit. *Quidam* (inquit CEL- SUS) *cum toto anno à vino, mulso, ac Venere sibi temperassent, securitatem*

Auxilia
adversus
immi-
nentem
poda-
gram.
Conco-
ctio.

Gal. 6.
saait.

Cels. lib.
4. cap. 24.

totius vitæ consecuti sunt. Quo minus audire delicatulos istos oportet, qui libidine perditæ, tum vino, indies dapi- busque graves, doloris remedium à nobis (si Diis placet) exposcunt. Quasi verò expeditum sit, malum tollere perseverante quæ id moveat, foveatque causa. Nimirum si hos semel juvare coneris, nihilo plus profeceris quam si des operam ut non obstructis fontibus flumen exhaurias, ipsis scilicet epuloni- bus antiquum obtinentibus, nec solitæ Veneris amplexus, nec patris Bacchi calices postergare valentibus. Quid non, inquit GALENUS, turpe sit propter articulare morbum, hominem ab aliis gestari, & suis ipsius manibus uti non valentem alienis egere, quibus ori cibos admoveat. At hos ventres non solum rei turpitudine non movet, sed nec ipsi etiam flectunt immanissimi cruciatus, quibus dies noctesque velut ab improbis tortoribus excarnificati contabescunt.

*Gal. 6.
Sanit.*

UT concoctio autem om- nibus vitiis occurrit, sic rursus aliis frigus, aliis calor. Quæ sequi quisque pro habitu corporis sui debet. Frigus ini- micum est, seni, tenui, vulne-

ri, præcordiis, intestinis, vesicæ, auribus, coxis, scapulis, naturalibus ossibus, dentibus, nervis, vulvæ, cerebro, idem summam cutem facit pallidam, aridam, duram, nigram. Ex hoc horrores, tremoresque nascuntur. At prodest juvenibus & omnibus plenis, erectiorque mens est, & melius concoquitur, ubi frigus quidem est, sed cavetur. Aqua verò frigida infusa, præterquam capiti, etiam stomacho prodest. Item articulis doloribusque qui sunt sine ulceribus: Item rubicundis nimis hominibus, si dolore vacent.

¶ Functionis omnis corporeæ author, ingenitus calor est. Hunc summa cura tueri semper oportet, ut valetudo tum prospera servetur, tum adversa pellatur, qualiscunque hanc de-

Calor
omnis
functio-
nis au-
thor.

Frigus
quibus
inimi-
cum.

Frigoris
incom-
moda.

mum causa creavit. Non sic calor adventitius aut frigus quibuslibet naturis ac morbis utilia sunt. Per se enim calor non nisi frigidis vitiis, frigus non nisi calidis subvenit. Itaque rectè CELSUS docuit calorem aliis vitiis succurrere, aliis frigus. Hoc (inquit) inimicum est seni homini nimirum per se impensè frigidum. Item tenui, utpote non sat multa carne adipeque adversus ejus qualitatis vim communito. Obestque præterea vulnere, quoniam id nudatam musculorum substantiam, tum alterando, tum valida frictione dividendo vehementius afficit, nihil alioqui tale effecturum integra existente super musculos cute. Præterea inimicum est intestinis, utero, vesicæ, reliquisque ejus ordinis partibus exanguibus ob ingenitam ipsi frigiditatem, quæ simili qualitate citò crescit in immodicum. Omnia enim paribus suæ intemperiei causis celerrimè afficiuntur. Adhæc frigus, cutem facit pallidam & nigram seu lividam, compulsis ab ejus occursum in viscera sanguine, spiritu atque calore, quæ simul omnia extimo corpori ἀποβίαν atque efflorescentiam impertiunt. Quemadmodum enim Sol res omnes quas irradiat, multi splendoris gratia speciosiores facit, sic vitalis in nobis calor una cum sanguine spirituque purissimo ad exteriora vectus, floridissimo colore cutim

commendat, ut contra absentibus his, univcrsum corpus pallore quodam veluti cadaveratum, decorem omnem amittit, cujusmodi faciem in iis conspiciari est, quos aut brumalis aura asperimo frigore excussit, aut longior invaletudo exhaust. Jam verò non lividam tantum, sed & aridam cutem frigus efficit, idque partim impedita sanguinis in habitum commutatione, partim expressis, qui subtus cutem erant, madoribus. Stringit enim frigus densatque corpora tanta vi, (ut teste HIPPOCRATE) & *venas rumpere, & tusses excitare* solitum sit. Ariditati cutis jungitur durities, idque fit, duobus fere modis, aliàs univcrsa ubique cute asperata, aliàs duris in ea ortis tuberculis, quæ à frigore quoque excitari posse HIPPOCRATES in Epidemiis author est: quando nimirum crassi lentive humores subter cutem externo frigore astrictam uberius collecti vix transpirant, sed intus coacti in scirrhusa quædam tubera concrefcunt. Proxima nunc est de rigore, & post hunc de tremore disputatio. Rigor symptoma est depravatæ motionis, fitque ab inæquali intemperie calida seu frigida, cum materiæ aliqujus affluxu, aut sine hac, violentius partes sensibiles percellente. Luculenter autem hoc ipsum in intermittentibus tertianis apparet, transeunte per

Frigoris
violenta
potentia.

Hippocr.
Lib. 5.
Aph. 24.
& 6. Epid.
Frigore
cutis du-
rescit.

Hip. 6.
Epid.

Rigor
quid &
unde
fiat.

Horror.
Tremor
quid, &
quibus
causis
nascatur.

Gal. 5.
de caus.
sympt.

musculos bile, tum etiam in ociosis quibusdam mulieribus, quæ vim pituitæ vitreæ nimia desidia cumularunt. Idemque symptoma eosprehendit, quibus confertim fervens aqua aut præfrigida superinfunditur, adhæc, quibus collectos in habitu putres humores balneæ, Sol, Venus, aut quid his non dissimile commovet. Atque hæc causæ si leniores sunt, horrorem movent, affectum sola remissione à rigore non alio dissidentem. Tremor ipse quoque voluntarii motus symptoma, ex hujus nascitur imbecilla virtute, sic ut satis validè neque attollere ea membrum possit, neque extentum servare. Estque hic motus compositus ex facultate membrum sustentante & innata ipsi gravitate deorsum id agente. Imbecillitatem hanc (authore GALENO) tria inferunt. Intemperies, quam hic proposuit author, frigida animi pathos, & grave onus. Intemperies, alias sine hac constringens claudensque occultos muscutorum recessus, impedit, quominus expeditè animalis facultas spiritu motivo vecta in hos penetret, decentemque motionem cieat. Jam ut intemperies vehemens omnis, sic frigida quoque nullam non virtutem debilitat, ut nihil mirum sit ex ea corpus intremiscere, quod symptoma senibus ob id familiare est, nec non juvenibus vehementer

DE SANIT. TUENDA. 313,
vehementer refrigeratis, aut crudi-
tate ex vino, multo cibo, aut desidia
vexatis. Ista enim omnia virtutem ob-
terunt. At pathos animi præcipuè tre-
morem movet, grandi metu debilem
animum exterrente, ut cum quis Impe-
ratorem aut gravem majestate Senatum
oratione compellaturus, neque mentis
officium, neque corporis sentit. Idem-
que symptoma iis etiam frequens est, qui
per loca eunt altissima viarum crepidi-
ne ac præcipiti despectu terribilia. Res-
tat grave onus, quod non ante indue-
re rigorem solet, quam bajulantis su-
peret robur. Atque hæc quidem de
motus voluntarii symptomatis dixisse
sufficiat. Nunc ad eos transibo, quibus ^{Frigus}
frigus præsidio est. Hos esse CELSUS ^{quibus}
juvenes affirmat, si pleni sunt seu car- ^{condu-}
nosi, quibus calorem ingenitum frigus ^{cat.}
ex accidente suscitatur, contrusum sci-
licet ad viscera, copiaque illic ac vi-
ribus auctum sui. Cujus rei causa &
erectior (ut CELSUS ait) mens est, &
melius concoquitur, æque profecto ut
per hyemem fieri solitum est. Scitè au-
tem disertèque admodum CELSUS dixit:
ubi frigus quidem est, sed cavetur. In-
dicans videlicet id quidem juvenibus ef-
se non inutile, at cavendam tamen esse
ejus nimietatem. Quod enim frigus se-
mel profuturum corpori est, viribus
ejus superius sit, oportet, alioquin ca-

lorem extinguit potius quam auget. Quod præceptum omnibus particulis fuerit commune, quæ frigido juvantur. Ex quo incidit ut stomacho jejuno crudum ructanti, itemque corpori senili, tenui, idque sæviente bruma potui data, aut infusa frigida, tum ipsum quoque coelum inimicum sit. Quinetiam non capiti solum, sed etiam ventriculo infusa frigida conducit modò genuinus horum calor gelidi elementi potentia non violetur. Neque verò facilè in adolescente carnosò æstivis horis violabitur, cujus ventriculo præter has commoditates, dextrà hepar, sinistra lienis supra cor, ac diaphragma, antè abdomen adsistunt, fidissimi insiti in eo caloris custodes. Cæterum magna cura opus est, ne frigida sua qualitate ventriculum aut præcordia afflicteret, quod fieri admodum proclive est, quoties ea asperima, ac veluti tota glacialis est, quod incommodum diligenter notavit HIPPOCRATES, sic inquit. *Frigida veluti nix, & glacies pectori inimica tussis movent, venarum ruptiones & destillationes efficiunt.* Jam quod frigida infusio articulos juvet, & id quoque ante Celsum prodidit Hippocrates in hunc modum. *Articulorum tumores & dolores sine ulcere, atque etiam podagricos & convulsiones magna ex parte large effusa levat, & extenuat, solvitque dolorem,*

*Hip lib. 5.
Aph. 24.*

*Hip loc.
cit. Aph.
25.*

quæ res quomodo accidat, supra passim à nobis demonstratum abundè est. Quod de doloris levamine author scribit, id non de arthritide tantum, sed etiam de quavis alia recenti phlegmone intellexeris. Affluentes enim materias frigida repellit, eoque modo dolorem placat. Potest idem & de Erysipelate dictum putari, itemque de quibusdam deflagrationibus, quæ particulas diffuso circum circa splendenti fervidoque sanguine exurunt. Batavi à colore, *Rosam* (ni fallor) id malum; *Hippocrates* ἐπιφλόγισμα appellat. Sic enim in Aphorismis loquitur. *Frigido verò in his utendum in quibus sanguis profluit, &c.* & paulo post hæc, καὶ ἐκόσμη φλεγμοῖαι, ἢ ἐπιφλογίσματα *Hip. lib. 5.*
 ἔς τὸ ἐρυθρὸν καὶ ὑφαίμον ῥέπονται νεαρώ *Aph. 23.*
 αἷματι. Quippe hoc orto affectu infusa frigida ardorem afflictæ partis abolet, pariaque in Erysipelate præstat, nisi id tamen sit ulceratum. *Frigidum enim, ut* *Hip lib. 5.*
parens Medicinæ docuit, ulceribus mor- *Aph. 20.*
dax est.

CAlor autem adjuvat omnia quæ frigus infestat. Item lippientes si nec dolor nec lachrymæ sunt. Nervos quoque qui contrahuntur, præcipuè-

que ea ulcera quæ ex frigore sunt. Idem corporis colorem bonum facit , urinam movet. Si nimius est , corpus effœminat , nervos emollit , stomachum solvit. Minimè verò , aut frigus , aut calor tuta sunt , ubi subita infuetis sunt. Nam frigus lateris dolores aliaque vitia : frigida aqua strumas excitat. Calor concoctionem prohibet , somnum aufert , sudorem digerit , obnoxium morbis pestilentibus corpus efficit.

¶ Contrariarum causarum contrarii (quantum in ipsis est) effectus sunt , Pro quibus frigus inimicum , iis gratus calor est. Dixi quantum in ipsis est. Nam multis vitiis frigus subvenit , quibus calor non obest. Propria verò officia caloris sunt , densa rarefacere , crassa attenuare , dura emollire , astricta laxare , impactaque tum

Caloris
quæ ope-
ræ.

DE SANIT. TUENDA. 317
coquere tum digerere. Quo minus
mirum fit ea omnia facere ipsum posse,
quæ *Celsus* hoc ordine commemorat.
Ergò lippientes, hoc est Ophthalmia
vexatos calor adjuvat, si neque dolor
neque lachrymæ sunt inclinata, nimirum
inflammatione ac discussa, quæ loco
affecto cocta infedit materia. Per do-
lorem ac lachrymas, morbi cruditas
notatur. Ille enim vigorem nondum
expirasse ac fortè nec fluxionem quoque
cessasse, hæ nihil coctionis in loco
factum denunciant. Quippe sub hoc
lachrymarum nomine tenuem illam
saniem, quæ ab impressis sedi humoribus
exudat, author significavit. Aquosum
enim tenueque facilè exprimitur, cras-
sum verò fixius inhærescit. Per hæc
tempora si quis calidum inflammatis
oculis admoverit, hoc nomine pecca-
bit, quod non tantum insidentis loco
materiæ sit exempturus, quantum no-
væ eodem attracturus, utique si non-
dum missus sanguis, aut ducta alvus est.
Proin fracta nondum Phlegmones vi,
sed & perseverante etiamnum fluxio-
ne reprimentia aptiora sunt, neque
antè calidum sive fomentum sive bal-
neum esse utile potest, quam inutilis
nulla corpori supersit materia, tota-
que maturuerit inflammatio. Cujus rei
nota ut crassior promanans pituita, sic
deficiens dolor lachrymæque sunt. Quip-

Calor
lippien-
tibus
quando
præsidio
fit.

pe simile quid hic accidit, quod in coryza ipsaque etiam pleuritide animadvertere est, per quorum morborum initia tenuis humor exit, crudus planè instarque lachrymæ tenuis, post verò adæquata per concoctionem materia, lævis, albus crassusque vacuatur, certissimus & concoctionis & futuræ salutis index. Cocta hæc in oculis fordes.

Celsi lib 6. Cap. 6. *Celso* pituita vocatur, lachryma non item. Nam alias inter utrumque evidentia discrimina posuit. Jam verò ut calidorum usurpatio viginti oculorum inflammationi nunquam prodest, ita tum demum perniciofa est, cum acris tenuisque pituitæ cursus in oculos fertur, sub quo casu lachryma fervens multaque profluit, caput calet, à temporibus ad oculos dolor pervenit, nocturna vigilia urget. Tum igitur admotis calidis potius concitatur eò pituita, quàm minuitur, quin & oculus ex hoc plerumque extra intrave rumpitur, ac votum est, ut tantum exulceretur. Non potui mihi temperare, quin locum hunc paulò subtilius excusserim, cum non deesse sciam quibus is visus est, admodum nodosus ac tantum non inexplicabilis. Nunc ad ea quæ ordine sequuntur, veniam. Calor quoniam discutit, relaxatque, distentione nervorum *σπασμοῦ* Græcè dictam juvat, itemque ea ulcera quæ ex frigore sunt. Idem iis qui

Calor
quibus
utilis.

colorem decoremque amiserunt *ἐν χροίαν*
 conciliat. Urinam cit, non quidem
 foris incidens (nam tum magis sudorem
 digerit) sed intus potius luxurians, quo-
 niam humores tenuat, fluxos mobilesque
 reddit. Idem si nimius est, corpus ef-
 foeminat, quia triplicem corporis nostri
 substantiam dissolvit, idque adeò sæpe
 validè, ut hinc anima deficiat, vires-
 que ex toto corruant, &, ut ait *Hippo-*
crates, τὰ ἄτα ἴσσι θάνατον. Stomachum
 solvit, quoniam laxat, nervos emollit,
 quia fundit. Frigora & calores nihil
 æquè ut subita variatio facit pernicio-
 sa. Sic enim frigus pleuritides creat,
 quum humores calore antè fusos in la-
 tus exprimit. Pariterque strumas ex-
 citat, quoties liquata caloribus excre-
 menta & in cutem evocata, adstringit
 intusque cohibet. Exprimitur enim fri-
 gore, quod tenue est, indurescit, in schir-
 rumque degenerat, quod crassum ac dis-
 sipationi rebelle est. At calor concoc-
 tionem prohibet, quia laxat, id quod
 de aëre magis, quam eduliis intelligen-
 dum est, hæc enim nisi immensè sint
 calida, concoctionem etiam juvant, ille
 nunquam ferè non impedit. Adhæc
 calor somnum aufert, quia consumpto
 humori succedere ficcitatem facit, su-
 dorem digerit, quoniam humores tenuat,
 permovetque, & habitum rarefacit.
 Obnoxium corpus pestilentibus morbis

Caloris
 nimii
 incom-
 moda.

Hip lib. 54
Aph. 16.
 Caloris
 & frigo-
 ris subita
 alterna-
 tio quæ
 mala in-
 ferat.

efficit, quia putredinem in humoribus
ex facili creat.

CAPUT X.

Observatio in pestilentia.

Est etiam observatio necessa-
ria, qua quis in pestilentia
utatur, adhuc integer cum ta-
men securus esse non possit.
Tum igitur oportet peregrinari,
navigare: ubi id non licet, ges-
tari, ambulare, sub divo, an-
te æstum leniter eodemque
modo ungi, & ut supra com-
prehensum est, vitare fatigatio-
nem, cruditatem, frigus, ca-
lorem, libidinem, multoque
magis se continere si qua gravi-
tas in corpore est: tum neque
mane surgendum, neque pedi-

bus nudis ambulandum est, minimeque post cibum aut balneum. Neque jejuno, neque cœnato, vomendum est: neque movenda alvus, atque etiam si per se mota est, comprimenda est. Abstinentum potius, si plenius corpus est. Itemque vitandum balneum, sudor, meridians somnus, utique si cibus quoque antecessit: qui tamen semel die tunc commodius assumitur, insuper etiam modicus, ne cruditatem moveat. Alternis diebus invicem modò aqua modò vinum bibendum est. Quibus servatis, ex reliqua victus consuetudine quam minimum mutari debet. Cum verò hæc in omni pestilentia facienda sunt, tum in ea maximè quam austri exci-

tarint. Atque etiam peregrinantibus eadem necessaria sunt, ubi gravi tempore anni discesserunt ex suis sedibus, vel ubi in graves regiones venerunt. Ac si cætera res aliqua prohibebit, utique abstinere debebit, atque ita ab vino ad aquam, ab hac ad vinum eo qui supra positus est modo, transitus ei esse.

Ratio ar-
cendæ
peffis in
duobus
confistit.

¶ Tota hæc de Peste narratio prophylactica est, cujus comprehendere summa sub tribus præceptis potest, primum caveatur, ne qua virium imbecillitas urgeat, dein ne qua sit humorum ad concipiendam putredinem aptitudo, ac tertio ne noxio recipiendo aëri corpus reclusis nimium poris expositum sit. Nam quoniam hoc mali genus propria quadam antipathia cor spiritusque vitales impetit, utique sedulò providendum est, ne his infirmis contagium corpora occupet. Tum quia præcipua morborum occasio succorum est ad hos aptitudo, curandum est, ne quid venis impuræ supersit materiæ. Postremò habenda cura est, ne habitus qui totus un-

dique perspirabilis aëri est, sine modo rarefcat, atque malo (ut dicitur) fenestram aperiat. Hac regula velut in conspectum adducta, cognitisque iis generibus quæ vires labefactare, vitiare succos, aut rarefacere corpora consueverunt, promptum cuique erit perspicere, quid sub pestifero cœlo secundam valetudinem, quid adversam faciat. Ergo sæviente hac lue peregrinari oportet atque navigare. Nam cœlum nusquam perperam mutatur quod morbum creat. Sed & nulla præsentior pestilentia medela fuga est. Hujus ubi nulla facultas est, ambulatio sub dio & antè æstum utilis est. Dissipatur enim hoc modo siquid inutilis materiae corpori superest. Tum ungi quoque post hæc non alienum est, nam rarefactus ambulatione habitus pinguedine occluditur, sic ut non promptus in corpus contaminato aëri sit introitus. Fatigatio, libido, cruditas, frigus, calor, non alia de causa nocent, quam quod succos vitient, & vires nimium convellant. Si grave esse corpus cæpit, continendum id altissima in quiete est, ne malè conditos humores, turbatio graviori incommodo perdat. Sed nec manè admodum è lectulo surgere tutum est, quando nondum Sole perpuratus aër in noctis ac Maturæ vaporibus pestilientior est. Neque verò nudis pe-

Grassante peste peregrinandum navigandumque est.

Ambulatio

Uinctio sub gravi cœlo utilis.

Quæ res per pestilentiana fugienda.

Vomitus
& dejec-
tio se-
viene
Peste
inutilia.

Ba'neæ,
ac sudæ-
tiones
gravi
tempore
vitandæ.

dibus (ut moris erat Romanis) prodire
convenit , ne quo frigore post calorem
corpus repente moveatur , quæ res ad
conciliandam pestem (ut alias propo-
suimus) plurimum potest , ac veluti
viam sternit , soletque tum potissimum
incidere cum sumptus cibus calorem in-
trò revocavit , aut balneum corpora ra-
refecit. Jam neque famelico , neque
faturò idoneus vomitus aut ducta alvus
est. Nam cum turbatis tum disjectis
spiritibus vitalibus itemque stomacho
relaxato , natura patitur : passa (ut mo-
do comprehensum est) protinus malo
cedit ac veluti manum dat. Ejusque rei
causa si venter fusus est comprimendus
est. Tametsi illud vacuandi jus ut ef-
frenatis pharmacis antiquorum nega-
tum , sic nostris longè clementioribus
tributum sit. Nam si venis cacochymia
subest , quid vetat quo minus licenter
sine turba hæc auferatur. Si cibus in-
tus computruit , aut contracto acore
vitiosus est , cur nefas sit hunc supra
infrave extundere , cur non ejus collu-
viem venis eripere qua semel imbutis id
vitiatum cœlum est , quod oleum igni
est. Ut verò non diffiteor , si quis ple-
nior est , abstinentiam his omnibus , ubi
validis remediis tentantur , præstare , ita
contrà astruo cedere si his moderatio
ac placida vis subest. Vitandum bal-
neum ac sudor est , quoniam ambo hæc

corporibus partim dissipatis vires consumunt, partim rarefactis facilem aëri noxio ad viscera accessum præbent. Meridianum somnum, si is in jejuno fit, subsequens extenuatio, si post cibum, cruditas, formidabilem facit. Cibus ita ponendus est, ut neque inedia bilis, neque saturitate pituita cumuletur. Utrumlibet enim succos viresque laceffit. Fortè ergo Romanis semel, nobis bis esse abundè est. Interpositis temporibus invicem modò aquam bibere, modò vinum oportet, ne aut per illam cruditas, aut ex hoc ardor aliquis oria-
tur. Atque hæc est vivendi ratio per pestilentiam necessaria, ut immunis inter tot pericula valetudo sit, summoque hæc studio tum demum observanda est, cum Austri nimio calore humiditate-
que gravem auram reddiderunt. His enim ventis cælo imperantibus cum loca facillimè pestis occupet tum ægerrimè deserit.

Somnus
meridia-
nus per
pestem
fugien-
dus

Quæ
edendi
bibendi-
que ratio
obser-
vanda
sit.

Austri
diffici-
lem pestem in-
vehunt.

F I N I S.

INDEX

RERUM ET VERBORUM.

A.

A bstinentia nimia quid noceat.	85
Aceti vis.	145
Acetum omnium tenuissimum.	146
Adolescentia.	231
Aër fugiendus quis.	56
—— inconstans quid noceat.	57
—— infalubris propter vicinum flumen.	<i>ibid.</i>
—— qualis cruditati idoneus sit.	55
—— quis omnibus æquo naturis profit.	56
Aëris mutatio periculosa.	99
—— præcipua dos serenitas.	57
—— vis ingens ad mutanda corpora.	10
Ægris atque longævis aut quies, aut non nisi levis motus idonea sunt.	75
Æstate corpus calorque dissolvitur.	253
—— edendum sæpius, at parcius.	<i>ibid.</i>
Æstus magis inani quam pleno nocet.	95
Agendum nihil post satietatem.	92
—— quid post vomitum.	194
Alimenta crassi ac valentis succi.	87
Alimento intus corrupto aut corrumpendo vomitus utilissimus.	131
Alimentum natura non malum, copio-	

INDEX RERUM ET VERBORUM.

fius tamen ingestum , calorem insitum opprimit.	31
— trahentes particulæ famelicis equis perfimiles.	25
— tribus de causis intus computrescit.	130
Aloë lota plus roborat , sed purgat minus , illota contra.	211
— purgantibus omnibus miscenda.	<i>ibid.</i>
Aloës eximiæ dotes.	210
Alvi ductio pharmaco petita nonnunquam sanis necessaria.	211
— fex per Os reddita.	192
Alvo diutius compressæ quæ superveniant noxæ.	204
— fusæ frigida inimica.	129
— suppressa inflammationes increment.	205
Alvum siccatam quomodo Gal. solverit.	209
— solventia.	225
Alvus dura.	167
— & Vesica ante exercitationem levanda.	69
— quibus auxiliis sanis ducenda.	206
— unde comprimatur.	223
Amaritudo oris.	190
Ambulatio.	323
— matutina.	288
— quam vim habeat.	73
Ambulationis quod genus salubrius.	<i>ibid.</i>

I N D E X.

Amor venereus extenuat.	176
Analepticon ex aſſis carnibus remedium.	258
Analogia noſtri caloris cum ignis flamma, & alimenti cum ejus fomentis.	92
Animam ex frigore multi amiferunt.	94
Animantibus cur ſomnus fit à natura tributus.	111
Animi ſecuritas.	168
— subtilis, & craſſi ventris difficilis copula.	33
— turbati pathemata corpus omnia extenuant.	174
Animus à cibo laxandus eſt.	66
— ejuſque affectus in corde conſiſtunt.	173
Apotheſia nulla non poſt labores tentanda.	81
Appetentia animalis.	228
Aqua calida alias implet corpus, alias extenuat.	171
— quam frigidiffima.	217
— falſa calefacit.	213
— vorax Hippocratis quid ſibi vult.	53
Aquæ incommoda.	135
— potus capiti infirmo utilis.	280
Aquam frigidam bibere quibus conveniat.	46
Arii Peripatetici Hiſtoria frigidam præter ſolitum bibentis.	22
Arma quam vim habeant.	73

RERUM ET VERBORUM.

Arthriticis frigus conducibile.	306
Arthritis quid & ejus species.	305
Articularis morbi causæ quæ, & quæ prophylaxis.	<i>ibid.</i>
Articulis imbecillis exercitatio utilis.	<i>ibid.</i>
Asclepiades purgationem nihil ad sani- tatem conferre docuit.	212
Athletarum animus hebes.	32
— cibus quomodo noceat.	31
— habitus periculosus.	32
Athleticorum laborum finis.	30
Athleticos labores Celsus jure condem- navit.	31
Avicennæ ratio in ponendo cibo reji- cienda est.	26
Aurium sonitus.	190
Austri difficilem pestem invehunt.	326
Autor omnis functionis calor.	310
Autoris sententia quæ intelligenda sit.	22
Autumni temperatura.	260
Autumno cibus plenior convenit, & quibus de causis.	264
— & minus & meracius est bibendum.	265
Autumnus quid reddat periculosum.	261
Autumnus periculosus.	<i>ibid.</i>
Auxilia adversus imminentem poda- gram.	307
— quibus Coli doloribus occurritur.	293

I N D E X

B.

B acchus Podagræ Pater, nutrix Ve- nus.	37
Balnea continua alvo fusæ inimica.	288
Balnearum atque unctiõnum Apothera- picarum vis.	81
Balnæ calidæ ad quæ conferant & ad quæ frigidæ.	18
— dulces & unctiõnes fatigatis uti- les.	117
— gravi tempora vitandæ.	325
— neglectæ à populis Septentrionali- bus ejus ratio.	17
— faturis officiant.	117
Balnei partes quinque.	118
Balneis & unctiõnibus uti potest.	16
— iis superfederunt nostræ ætatis ho- mines.	<i>ibid.</i>
Balneum fervens fatigatis contrarium.	121
— jejunis adhibitum.	216
— jejunos emaciat.	172
— quando fatigatis administrandum.	120
Batavi quid Rosam vocant.	315
Bellaria.	89
Benedicta quæ barbarorum scholis sunt appellata.	181
Benevolentibus non est opus Medico.	6
Bibendi ratio quæ observanda sit.	325
Biliosis fames & tarda & gravis est iti- dem & senibus.	229
— quæ contraria, quæ item Pituitosis.	7

RERUM ET VERBORUM.

Bilioſo Stomacho quid utile.	302
Bilis in ventriculum effuſæ ſigna.	113
Bruta tempore veris coitum magis appetunt, & magis foeta ſunt.	252

C.

C alefacientia quæ.	213
Calida frigidaque in intemperie contraria dare expedit.	158
— lotio cur pueris & longævis utilis.	237
Calidum duplex.	155
Calor accellu alimenti augetur.	214
— Auctor omnis functionis.	310
— motu excitatur.	11
— naturalis natura appellatur.	149
— — duplex.	<i>ibid.</i>
— quando lippientibus præſidio fit.	317
— vitalis quid.	149
— utilis quibus.	318
Caloris & frigoris ſubita alternatio quæ mala inferat.	319
— nimii incommoda.	<i>ibid.</i>
— opera quæ.	317
Calorem inſitum quid opprimit.	31
— quodnam alimentum augeat.	214
Capite catarrhoſo nequaquam aquæ aut loca mutanda.	285
— imbecillo Unctio balneis anteferenda.	275
— infirmo ciboſo parcè raroque offe-	

I N D E X

rendus.	279
Capiti imbecillo quale vinum idoneum.	280
—— infirmo aquæ potus utilis.	<i>ibid.</i>
—— ——— cur frigida infusa utilis.	278
—— ——— Luna vitanda.	274
—— ——— omnis negotiosa actio inutilis, idque à cibo potissimum.	280
—— ——— Sol inimicus.	275
—— ——— solum noxium.	276
—— sole exusto quomodo prospiciendum.	141
Capitis affectus cur difficiles.	270
—— dolor in jejunio.	301
—— imbecillitas unica est propinqua causa.	272
—— vitio tam frigido quam calido frigida opitulatur.	279
Caput citissime excrementis per somnum oppletur, & quare.	28
—— debile nunquam ad cutem radendum, ut nec onerandum nimia coma.	274
—— ——— primum tepida dein frigida aqua lavandum.	276
—— ——— offendit vomitus.	281
—— fit grave sub Luna dormientibus, & sanguis è naribus stillat.	275
—— imbecillum per hyemem minime detegendum.	273
—— quæ firment.	<i>ibid.</i>
Carnes non temerè rejecit Pythagoras.	215

RERUM ET VERBORUM.

Carnis usus corpus calidum, animum ferocem efficit.	214
Carnosa quomodo calefaciant.	213
Caro assa cicurum animalium nimis de- jectionibus idonea.	290
— — — debeat nec ne elixæ per Æs- tatem præferri.	254
— ferarum ventri fluenti utilis, item- que pisces duri.	289
Κατάρσις	283
Catharris obnoxii Romani.	284
Catharros quæ causæ moveant, & quo- modo hi arceantur.	285
Catharrosis omnis animi aut corporis actio à cibo inutilis.	284
Celsus de quo doloris genere agat.	292
— nimis violenta exercitia præterit.	75
— suæ cuique valetudinis tuendæ ra- tionem proponere constituit.	4
Cephalæ frigida subvenit.	285
Cibi copia immodica.	130
— exhibendi generale præceptum.	236
— genus repente mutatum nocet.	106
— qualitas inepta.	131
— — per æstatem frigida & humida.	253
— sumendi ordo præposterus, aut nimia varietas.	131
Cibo pravo propter assuetudinem non offenduntur pauperculi.	106

I N D E X

Cibo in Stomachum recepto , calor introfertur.	112
Ciborum ordo quis servandus in mensa fit.	86
Cibus alteratur & à corpore, & id ipsum alterat.	23
— Athletarum quando noceat.	31
— bis die sumptus utilior est.	24
— imminutus.	224
— nonnisi semel per diem sumptus.	<i>ibid.</i>
— plenus & frequens.	169
— post pocula noxius.	91
— quaque comestionis vice quamplurimus potest concoqui , sumendus est.	25
— quis utilis à vomitu.	201
— varius aut duræ concoctionis ad hæc jurulenta , & olera alvo fluidæ inimica.	289
Clara lectio.	296
— — quid commodi adferat.	72
Coelo cuivis assuescendum est.	11
Coena parca quibus utilis.	27
Coenæ tria ad concoctionem adminicula.	29
Coenandum quando largius.	<i>ibid.</i>
Colici doloris causæ quæ.	293
— — Celsus de quo genere agat.	292
Coli doloribus dulcia inimica.	293
Concoctio.	307
— assiduæ lassitudinis remedium.	134

RERUM ET VERBORUM.

- Concoctio quare post longiorem famem
evertatur, idque tam in hepate, quam
in ventriculo. 25
- Concoctionem somnus quomodo juvet. 111
- suam quæque particula tantum
perficere, non alterius emendare po-
tis est. 182
- Concoctionis malæ ructus index. 47
- Concubitus frequens quomodo intelli-
gendus. 37
- immodici incommoda. *ibid.*
- interdiu pejor, tutior noctu. 33
- neque concupiscendus neque per-
timiscendus. *ibid.*
- Condita rejicienda. 87
- Conquiescendum hyeme totas noctes
est. 66
- à labore aliquantisper antequam
cibus sumatur. 82
- Conservatio similibus, curatio contra-
riis perficitur. 153
- Consueta minus afficiunt. 5
- Consuetudo altera natura. 6 & 99
- bibendi auget aviditatem. 86
- nihil non potest. 109
- repentè mutata sanis obest. 104
- subito mutata naturæ molesta. 99
- Corpora neutra inter salubria & insalu-
bria media quo pacto regi oporteat. 8
- Corporis distensionem promovet vigilia. 28
- Corpulentia duplex. 186

I N D E X

Corpulentia ex multo fit sanguine.	165
Corpus quæ impleant.	<i>ibid.</i>
—— — refrigerent.	216
—— undique transpirabile est.	222
Cotyle.	199
Creta figuralis.	224
Cruditati adversatur Venus motusque omnis alius.	39
—— motus inimicus.	55
—— qualis aër sit idoneus.	<i>ibid.</i>
—— quæ nocumento.	56
—— — præsidio sunt.	<i>ibid.</i>
Cubile molle.	168
Cura corpus conficit.	172
Curæ quomodo corpus tabefaciant.	175
Curatio ejus qui perfrixit in itinere.	141
Cursus quam vim habeat.	73
Cyathus.	199

D.

D eambulatio aspera, imbecillis con- traria.	74
—— lenis bilioso conducibilis.	79
Defatigatis frigidæ lavatio inutilis.	122
Democritus Venerem expulit.	33
Dejectio pharmaco petita quando utilis.	203
Destillatio seu Catharrus.	283
—— unde & quæ pericula adferat.	28
Destillationes quomodo & quando ma- xime fiant.	58
Destillationibus capiti obnoxio infusa fri-	fri-

RERUM ET VERBORUM.

frigida utilis.	283
Destillationis pericula.	271
Devorare facilius est quam revomere.	192
Dialoës medicamen.	211
Difficilis sanitatis tutela, quam negotia impediunt.	67
Discernendum inter eos quos fames citius urget, & quibus pejus nocet.	229
Discrimen sanitatis & morbi.	1
Dolor Præcordiorum.	300
Dulcia cito obstruunt.	169
— coli doloribus inimica.	293
— & pingua.	169

E.

Edendi bibendique ratio quæ observanda sit.	325
Edendum hyeme rarius.	246
Effluvia naturæ somnus sistit, ac prona excrementa accumulatur.	27
Emetica blanda.	195
— mediocria.	106
— violenta.	<i>ibid.</i>
— — antiquorum sanis fugienda, ægris raro sumenda sunt.	197
Emeticorum duplex ordo juxta Celsum.	196

P

I N D E X

Empiricorum detestanda nequitia.	108
Enemata per os reddita itemque alvi fex.	192
Epicuri & Democriti de usu Veneris Sententia.	33
Epulis sumptis non protinus dormien- dum.	91
Error ab Hippocrate exploditur.	41
—— Æginetæ.	40
—— commissus in victu, multos anni- versariis morbis implicat.	21
—— eorum qui se à cibo exercent.	92
—— Fuschii in præscriptione cibi Ver- nalis.	248
—— Medicorum vulgarium.	206
—— Neotericorum in distinguendis æta- tibus.	233
—— nimis tenuis Dietæ gravior, quam qui nimis plenæ est.	84
Esse hyeme confert plurimum.	242
Excrementorum ex una parte in aliam defluxus periculofus.	269
—— expurgatio.	12
Exercitatio ante cibum adeunda.	69
—— autore Asclepiade non conducit ad sanitatem.	15
—— est vehementior motus.	ibid.
—— matutina ficcat.	221
—— modica.	165
—— vehemens corporis molem atterit.	177

RERUM ET VERBORUM.

Exercitationes simul & opera.	71
Exercitationis apta tempora ex urina petuntur.	69
— facultas.	68
— omnis præceptum generale.	74
— partes tres.	80
— suus cuique modus servandus.	70
— triplicia commoda.	11
Exercitationibus aliis pila prævalet.	71
Exercitationum genera ac vires.	<i>ibid.</i>
Exercitio quis sudor finem imponat.	77
Experrectis os eluendum frigida.	64
Exsiccatissimus somnus utilis, vigilia inimica.	113

F.

F Acientibus iter, ardor solis, & frigus nocent.	139
Facultas exercitationis.	68
Fames quomodo excitetur.	227
Fatigatio assidua quando fiat.	134
— una alteri est medela.	137
— usu novi laboris levatur.	130
Fatigatis balneæ duces & unctiões uti- les.	117
— humectum nutrimentum idoneum.	125
— inutilis frigidæ lavatio.	122
— itinere quæ convenient.	138
— opus tenui cœna.	144
— os frigida à balneo fovendum.	121
— quæ potio conveniat.	126

I N D E X

Fatigatis quomodo balneum adminiftrandum.	120
— fessione quomodo subveniendum.	144
— folium fervens contrarium.	121
— fudor inutilis.	124
— unctio utilis.	121
Fauces cur vomendo exafperentur.	199
Formati malè quibus rebus lædantur.	7
Frictio lenis.	273
Frigida alvo fuſæ inimica.	129
— cur inani ventriculo noxia fit.	50
— dolentibus præcordiis cur inutilis.	54
— experrectis os eluendum.	64
— potio alvo ad fluorem proclivi, utilis.	290
— — jejuno imbecilloque ftomacho inutilis.	297
— potui data ex labore fudantibus pernicioſa.	126
— quibus inutilis.	128
— — utilis.	19
— urgente crudo ructu poſt cibum, porrigenda.	51
Frigidæ lavatio cur ficcet.	221
— — defatigatis inutilis.	122
— potio quomodo crudo ructui ſuccurrat.	50
— potui quæ reclament.	128

RERUM ET VERBORUM.

Frigidæ potus itinere fessis inutilis.	127
Frigidam à balneo haurire non est alienum.	<i>ibid.</i>
— Galenus ipsis etiam pueris à cibo concessit.	52
— præter solitum bibentis Arii Peripatetici historia.	22
Frigiditas ex se nobis inutilis.	156
— siccitasve temperamenti nusquam recte servantur.	153
— temperamenti semper abolenda.	156
Frigidum ex se nulli functioni utile est.	93
Frigore cutis durefcit.	311
— multi animam amiserunt.	94
Frigoris incommoda.	310
— violenta potentia.	311
Frigus Hyemis modicum.	167
— iter facientibus nocet.	139
— magis inani quam pleno nocet.	95
— quibus conducatur.	313
— — inimicum.	310
Fructibus ornanda luxus nostrorum in mensa secunda.	90
Fructus fugaces seu temporarii.	262
Fuga remedium optimum pestilentia	101
Fusi ventris maxima commoditas.	204

G.

G Aleni incuria.	158
— parum firmi in lib. 1. Aph. 13.	

I N D E X

interpretatio.	234
Galenii sententia de urinis.	62
Galenus de iis quæ agat natura.	9
—— — de usu parvæ spheræ.	71
—— — gravia ruri interdum opera exhau- fit.	76
Graciles & ad vomendum faciles super- nè purgare convenit.	192
Gracilibus non statim à cibo lavandum.	167
Gracilitas quid & unde contrahatur.	164
Gravedo ceu <i>κόρυζα</i> .	283
Gula per acidum vomitum exasperata quid agendum.	200

H.

H æcticos cur in frigidam deduxerit Galenus.	123
Helleborus sanas habentibus carnes pe- riculosus.	181
Hippocrates acutè febricitantibus vinum quandoque indulfit.	304
—— in speciem Celso contrarius quoad inediæ tolerantiam.	230
Hippocratis libro primo Aph. 13. maxi- mi usus est.	236
Historia cujusdam pituitam vomentis.	197
Homo arbor quasi subversa.	270
—— sanus quis.	1
Humidi magis vitales.	157

RERUM ET VERBORUM.

Humiditas quandoque corrigenda. <i>ibid.</i>	
— similem fere victum poscit.	156
Humido alimento senes, hectici & mor- bis exhausti reficiuntur.	159
Humoris impetus fluentis sequendus.	185
Hyeme cibus calidis ac poculis utendum.	246
— meracius ac parcius bibendum.	243
— totas noctes conquiescendum est.	66
Hyemis modicum frigus.	161

I.

J ejunant omnium facillime quinam.	230
Jejunium vernum medicè quoque non tantum pie institutum.	248
Ignavi & sedentarii ventres crudelibus morbis consumuntur.	15
Ignavia nostrorum hominum quanta sit.	17
— quare valetudini noceat.	14
Inane corpus quodnam Celsus vocet.	97
Incommoda quæ immodici concubitus.	37
Increfcentes liberalius nutriendi.	237
Inedia pituitosis prompta & utilis.	229
— quibus maximè infesta sit.	230
Inediæ causa primaria.	228

I N D E X

Inedia ac laboris gravis copula.	97
—— incommoda.	24
—— symptomata feveriori supervenientia.	83
Inertia motionis instrumenta enervat, labor firmat.	109
Infantia Colo dolenti inimica.	294
Inpransi præter solitum quomodo reficiendi.	107
Inpransis quæ noxæ præter morem accidant.	105
Intemperantia in cibo levior quam in potione est.	84
Intemperantiæ minor in cibo occasio quam in poculis est.	85
Intemperata cruditati nocumento sunt quomodo.	56
Intemperati similibus facile læduntur.	7
Intemperies inæqualis.	293
Intestinis quare dolor adeò gravis accidat.	293
Invidia cur aliquis macrescat.	175
Ira quid & quomodo extenuet.	<i>ibid.</i>
Iter facientibus, ardor solis, & frigus nocent.	139
Itinere fessis potus frigida inutilis.	127
Jucunda naturæ.	147
Juventus tertia ætas.	232

RERUM ET VERBORUM.

L.

L Abor.	223
— & sobrietas optimi sanitatis custodes.	15
— firmat motionis instrumenta, iner- tia enervat.	109
— gravis pituitoso conducibilis.	79
— magis inani quam pleno nocet.	95
— nulli non necessarius est.	14
— somnum conciliat.	111
Laborem eundem solitum melius fert senex, quam adolescens insolitum.	13
Labores Athleticos jure Celsus condem- navit.	31
— quando finire oporteat.	76
Laboris idem modus non omnibus con- venit.	78
— novi usu fatigatio levatur.	136
Laborum Athleticorum finis.	30
Lachrymæ.	190
Lassatis non est à cibo dormiendum.	112
— vinum utile aliquot nominibus, aliquot inutile.	134
Lassitudini somnus medetur.	110
Lassitudinis assiduæ remedium concoc- tio	134
Lassitudo quid.	110
— — : quid fatigatio Celso & Ga-	

I N D E X

leno fit.	76
Lavacri calidi usus quando noxius.	20
Lavacrum calidum quid præstet.	19
Lavandum non statim à cibo gracilibus.	167
Lectio clara.	296
—— — quid commodi afferat.	72
Liberi homines & valentes curiosis Medicorum præceptis non devinciuntur.	9
Lippitudo.	283
Locus difficilis ejusque explicatio.	187
—— mendosus.	216
—— spinosus de esu carnis per horas Vernales.	251
—— subdifficilis.	253
—— vitiatus.	219
Longævis & ægris quæ idonea sunt.	75
Lotio calida cur pueris & longævis utilis.	237
Lucubrandum fit qua noctis particula.	66
Luna humido elemento dominatur.	274
Luxus nostrorum in secunda mensa fructibus ornanda.	90

M.

M Acies.	300
Malè formati quibus rebus lædantur.	7
Manè peracta ventris concoctione surgendum est.	63

RERUM ET VERBORUM.

Mare quandoque tentare non est inutile.	7
Medicè vivere est misere vivere.	6
Medico noscendæ sunt hominum proprietates.	152
Melancholici ægre vomunt.	188
Melancholicis quibus Venus accommodatior.	36
Melancholicorum historia.	<i>ibid.</i>
Mensa secunda cur intus coacescat.	90
—— ——— nostri seculi explodenda est.	88
—— ——— veteribus usitata.	89
Meridiandum ante cibum.	65
Meridianus somnus per pestem fugiendus.	325
Meridiari quibus tutum sit, & quo anni tempore.	64
Migrandum quibus temporibus, ad quæ loca sit.	100
Modicum hyemis frigus.	167
Modo ruri esse, modo ad urbem redire sanitati convenit.	11
Modus Veneris aut nimietas quibus notis deprehendatur.	38
Mœstis extrema frigent.	173
Molle cubile.	268
Morbi ex desidia orti.	14
Morbos frigidos parit vinum immodicè sumptum.	32
Motio lenis imbecillis idonea.	74

I N D E X

Motionis utilitas.	12
Motu excitatur calor.	11
Motus confert articulis & carnibus.	13
— cruditati inimicus.	55
— excrementa corporis pellit.	13
— infantibus quoque proficuus.	15
— quietisque subita mutatio periculosa.	107
— reliquis calfacientibus salubritate præstat.	12
— solida firmat.	13
Mulieribus gravidis quando humidus victus inutilis.	137
Mulfum.	290
Mutatio omnis paulatim fienda est.	107

N.

N atura altera consuetudo.	99
— ante bona, post vero depravata nunquam est mutanda.	9
— appellatur calor naturalis.	149
— communis hominum.	148
— Mediocre[m] Seminis quantitatem nobis largita est.	35
— melius fert copiam, quam inopiam.	84
— optima unde male afficiatur.	5
— potens magnos casus superat, invalida parvis succumbit.	239
— proprietas arcana dicta.	150
— quid.	148
Naturam corporis ante omnia scire con-	

RERUM ET VERBORUM.

veni.	146
Naturarum in vescendo diversitas.	151
Naturæ gravis vicissitudo edendi muta- ta.	105
—— inimicum omne nimium.	108
—— jucunda.	147
—— molesta est, consuetudo subito mu- tata.	99
—— molestus est, insolitus victus seu bonus seu malus est.	23
—— valetudo nunquam potest esse ma- la.	5
Naturis omnibus æquo quis aër profit.	56
Navigantibus vomitus perutilis.	142
Nausea & Vomitus spontaneus.	301
—— inanis unde fiat.	190
Negotiandum non est ante exactam Ven- triculi coctionem.	46
Negotiis detractis ac supra modum com- prehensis naturæ vitiis semper in gene- re largius cœnandum.	29
Negotiosis hominibus contractius pran- dium nunquam non convenit.	<i>ibid.</i>
Neutra corpora inter salubria & insa- lubria media quo pacto regi oporteat.	8
Nostri caloris analogia cum ignis flam- ma.	92
Noxæ quæ præter morem inpransis ac- cidant.	105
—— vehementium cathartæcorum.	207
Nutritio quid.	154

I N D E X

O.

O Cio multi perierunt.	14
O lera per ætatem convenientissima.	254
— qualia hyeme salubria sunt.	245
O ρδαλιε.	283
Optima natura vitæ magistra.	8
Optimè sanis natura propria omnia invenit.	<i>ibid.</i>
O s frigida fatigatis à balneo fovendum.	121
— — aqua per capitis imbecillitatem fovendum.	284
— experrectis eluendum frigida.	64
— omnibus pene visceribus consentit.	145
O va magis reficiunt quam frigidæ poculum.	257

P.

P alatorum diversitas.	150
P anis candidus vitiosus.	244
— ex quibus conficitur.	243
— — quo frumenti genere probatissimus.	244
— multus per hyemem utilis.	243
— quis saluberrimus.	244
— triplex genus.	<i>ibid.</i>
P articulæ imbecillæ maximæ prospiciendum.	163

RERUM ET VERBORUM.

Partium imbecillarum prophylaxis.	268
Patriæ mutatio longos morbos evincit.	10
Pauperuli non offenduntur pravo cibo propter assuetudinem.	106
Peracta concoctione mane surgendum.	63
Per pestem somnus meridianus vitan- dus.	325
Pericula seminis justo diutius retenti.	34
Peste grassante peregrinandum, navi- gandumque est.	323
—— sæviente vomitus & dejectio inu- tilia.	324
Pestem difficilem Austri invehunt.	326
Pestilentia quando fiat.	58
Pestilentia optimum remedium fuga.	101
Pestis arcendæ ratio in duobus consistit.	322
Pthisi obnoxios supra ne purgato.	193
Picatio.	166
Picrocholorum signa.	189
Pila aliis exercitationibus prævalet.	71
—— & armorum meditatio.	297
Pilæ lusus.	288
—— prærogativa.	72
Pituita acida, aut falsa exasperat, dulcis lenit.	200
—— proprium ventriculi excrementum.	184
Podagræ Bacchus pater, nutrix Venus.	37

I N D E X

Polybo Autore vinum meracum largius esse bibendum.	53
Poma acida frigido corpori noxia, calido semper utilia.	263
— ex sese non semper nocent.	262
— nocentia abusus facit.	263
— unde noxia vescentibus.	262
Pomis quomodo vescendum.	264
Pomorum succus facile corrumpitur	263
Potio dilutissima.	253
— exigua.	224
— frigida alvo ad fluorem proclivi utilis.	290
— quæ conveniat fatigatis.	126
Potus frigidus quomodo frigido Ventriculo subveniat.	49
Præceptum exhibendi cibi.	236
— generale omnis exercitationis.	74
Præcordiis dolentibus frigida cur inutilis.	54
Præcordiorum dolor.	300
Prandium an coena conveniat esse liberalius.	26
— quale conveniat negotiosis hominibus.	29
— quando largius sumendum.	<i>ibid.</i>
Pransis frigus, æstas, labor vitanda sunt.	93
Probe sanis natura in eodem statu servanda est.	5
Proprietas arcana, etiam natura dicta.	150
Proprietates hominum Medico noscendæ.	152

RERUM ET VERBORUM.

Pueri & senes solitum laborem ferunt, quo insolito juvenes franguntur.	108
Pueritia.	231
Pugnantia inter se principum partium temperamenta, & valetudini incom- moda.	268
Purgare quos oportet.	208

Q.

Q uadrati nullum non genus motio- nis facile sustinent.	7
Quæ catharos moveant.	285
— causæ doloris colici.	293
— corpus refrigerent.	216
— noxæ præter morem inpransis ac- cidant.	105
Quale vinum capiti imbecillo idoneum.	280
Quatuor humanæ vitæ ætates.	231
Quibus temporibus ad quæ loca migran- dum sit.	100
Quies à cibo.	225
— — fuso ventri utilis.	291
— concoctionem adjuvat.	45
— crudo ructui opitulatur.	55
— modica.	165
— quid commodi afferat.	11
Quinam maximè valetudinarii, ac mi- nimè vitales sint.	269
— omnium facillime jejulant.	230
Quomodo Stomachi infirmitas casti- ganda.	301

I N D E X

R.

R aucitas ceu <i>βραχυο.</i>	28
Remedia temerè in sanos sumuntur quæ ægrotis debentur.	42
Remedium anceps præstat quam nullum.	123
Res novæ quæ dicantur.	29
— quæ per pestilentiam fugiendæ.	324
Rigor quid & undè fiat.	311
Romani obnoxii catharris.	284
Rosam quid Batavi vocant.	315
Ructu crudo urgente post cibum frigida porrigenda	51
Ructui crudo opitulatur quies.	55
— — frigida quomodo medeatur.	52
— — frigidæ potio quomodo succurrat.	50
Ructum quem Celsus hoc loco proponat.	48
Ructus acidus ab infirmo nascitur calore.	<i>ibid.</i>
— — quid & quomodo moveatur.	47
— crudus idem quod acidus.	49
— — quomodo fiat.	53
— fumosus.	47
— malæ concoctionis index.	<i>ibid.</i>
Rustici cur magis vivaces & sani oppidanis.	68

RERUM ET VERBORUM:

S.

Sanguis naturæ thesaurus.	214
Sani vitiosè ab ægris parvo discrimine distant.	4
Sanis obest consuetudo repente mutata.	104
—— probè natura in eodem statu est servanda.	5
—— quibus conveniat illud.	4
—— vitiosè cur vivendi libertas parum tuta fit.	6
Sanitas omnis duabus rebus conservatur.	15
Sanitati vitiosæ presens Autoris sententia minime convenit.	3
Sanitatis ac morbi discrimen.	1
—— difficilis tutela, quam negotia impediunt.	67
—— ingens latitudo.	2
—— vitiosæ duæ notæ sunt.	3
Sano rectius sensim, ægroto affatim vitium adimitur.	103
Sanorum duplex ordo.	2
Sanus homo, qui & bene valet, &c.	4
—— — quis.	1
Satietas quid noceat, quid nimia abstinentia.	83
Securitas animi.	168
Sedile.	224
Seminis justo diutius retenti pericula.	34
—— mediocrem quantitatem natura	

I N D E X

nobis largita est.	35
Senectus ultimus vitæ terminus.	234
Senes calidis & humidis reficiendi.	161
Senex eundem laborem solitum melius fert, quam adolescens insolitum.	13
Senibus quale vinum utile.	162
Sententia autoris qui intelligenda sit.	22
Sessione fatigatis quomodo subveniendum.	144
Sextarius.	199
Siccitas retentricem vim firmat, humiditas expultricem.	207
—— semper inutilis.	158
Signa effusæ bilis in ventriculum.	113
—— picrocholorum.	189
—— vomitionis mox futuræ præfaga.	<i>ibid.</i>
Sitis citius vino diluto quam pura aqua sedatur.	136
Sol ardens.	288
—— inurens extenuat.	172
Sole capiti exusto quomodo prospiciendum.	141
Solis ardor quibus nocet.	139
Solum fervens fatigatis contrarium.	121
Somni pomeridiani incommoda.	65
Somnum labor conciliat.	111
Somnus concoctionem adjuvat.	45
—— cur à natura animantibus sit tributus.	111
—— effluvia naturæ sistit, ac proni excrementa accumulatur.	27
—— exsiccatis utilis, vigilia inimica.	113

RERUM ET VERBORUM.

Somnus jejunos extenuat.	114
—— — refrigerat.	216
—— medetur lassitudini.	110
—— meridianus per pestem fugiendus.	325
—— nimium brevis aut longus extenuat.	177
—— plenus.	167
—— post inediam.	216
Spiritus in mœrore ad cor vadit.	173
—— quid patiat per invidiam.	174
—— vitalis officium in affectibus animi.	173
Stomachi frigidi præsidia.	302
—— imbecillitas unde contrahatur.	295
—— infirmi notæ Pallor.	300
—— infirmitas quando castiganda.	301
—— resolutio.	295
—— vitia quanti sint.	44
Stomacho bilioso quid utile.	302
—— imbecillo idonea auxilia.	296
—— infirmo quid frigidæ haustum impediat.	302
—— molestus vomitus.	199
Stomachus cur studiosis imbecillus.	44
—— debilis recipit totius superflua.	45
—— quid.	44
Sudantibus ex labore frigida potui data perniciofa.	126
Sudationes & balneæ gravi tempore vitandæ.	325
Sudor quis exercitio finem imponat.	

I N D E X

Sudores quibus per nocturnum somnum
sint effusiores. 27

T.

- T**Emerè in sanos sumuntur quæ ægro-
tis debentur remedia. 42
- Temperamenta pugnancia inter se prin-
cipum partium valetudini incommo-
da. 268
- Temperamentum per occupationes non
mutandum. 163
- Temperata cruditati præsidio sunt. 56
- Temperati omnibus resistunt. 8
- Temperaturam corporis quod animi
mores imitantur. 224
- Tempora anni aliter Avicennas atque
Græci notavit. 241
- — Græci quomodo distinguant.
ibid.
- — non voces, sed cœli tempef-
tas facit. 242
- Tonsillæ. 283
- Tremor, & horror quibus ex causis nas-
catur. 312
- Triplex vomitivorum differentia. 195
- Tristitia ac metus quomodo hominem
consumant. 174
- Tutela difficilis sanitatis, quam negocia
impediunt. 67

RERUM ET VERBORUM.

V.

V ariando in victu quali moderatione opus sit.	23
Vehemens exercitatio corporis molem atterit.	177
— qualitatuum excessus contrarium victu exigit.	154
Venerem quæ ætates benè, quæ malè ferant.	35
— expulerunt Epicurus, & Democritus.	33
Veneri exercendæ, quæ tempora captanda.	40
Veneris modus aut nimietas quibus notis deprehendatur.	38
Ventriculi proprium excrementum cur pituitosum.	184
Ventriculo inani cur frigida noxia sit.	50
Ventriculus & caput citissime excrementis per somnum opplentur, & quare.	28
— firmandus à vomitu.	291
— imbecillus sæpius reficiendus.	297
— — corporis totius superflua recipit.	280
Ventris concoctione peracta manè surgendum est.	63
— crassi copula difficilis, & subtilis animi.	33
— fusi maxima commoditas.	204
— lubrici remedia.	288
Venus affectibus pituitosis utilis.	247

I N D E X

Venus alios neglecta , alios tentata of- fendit.	38
— autumno non usquequaque con- veniens.	266
— cur per noctem tutior.	39
— diurna ante cibum exercenda. <i>ibid.</i>	
— durante vere saluberrima est.	251
— melancholicis utilis.	36
— — quibus accommodatior. <i>ibid.</i>	
— motusque omnis alius cruditati ad- versatur.	39
— nocturna inutilis , quam vigilia , aut studia excipiunt.	40
— nutrix Podagræ.	37
— per æstatem nocentissima.	266
— — hyemem non omnino inutilis.	246
— podagræ & chiragræ inutilis.	306
— quando potissimè utilis.	266
— quibus adversetur corporibus.	34
— rara corpus excitat , frequens sol- vit.	35
— utilis sit quibus.	34
— ut nihil æque vires affligit , & quare.	35
Ver totius victus postulat mediocrita- tem.	247
Vere dilutius bibendum.	250
— nonnullis parcius victitandum est.	248
— sæpe utiliter sanguis mittitur , aut purgatur.	<i>ibid.</i>
Vescendi modus atque ordo non solum , sed	

RERUM ET VERBORUM.

- sed cibi etiam genus nocet repente
mutatum. 106
- Vesica ante exercitationem levanda.
69
- Vicissitudo edendi mutata naturæ gravis.
105
- Victum contrarium exigit vehemens
qualitatum excessus. 154
- Victus contrarius fit calori & frigori id-
que ratione corporis, ætatis, tempo-
ris anni. *ibid.*
- dissolutior Galeno morbum attu-
lit. 21
- duplex genus. 151
- humidus quando mulieribus gravi-
dis inutilis. 157
- insolitus, seu bonus seu malus est
naturæ molestus est. 23
- novatus subito nocet. 104
- totius generalis regula. 162
- Vigilia promovet Corporis distensionem.
28
- Vigiliæ hominem emaciant. 176
- Vini largius sumpti incommoda. 85
- Vino pueros ex toto abstinendos censuit
Plato. 238
- Vinum dilutum pueris aptius est. *ibid.*
- immodice sumptum frigidus mor-
bos parit. 32
- justo liberalius sumptum quid no-
ceat. 85
- lassatis aliquot nominibus utile,
aliquot inutile. 134

I N D E X

Vinum meracum senibus accommo- dum.	238
— potens languido cerebro inimicum.	280
— quale capiti imbecillo idoneum.	<i>ibid.</i>
— — expetendum.	290
— fugiendum.	<i>ibid.</i>
— — jecur, lienem, & renes ob- struat.	239
— — senibus utile.	102
— quandoque Hippocrates acutè fe- bricitantibus indulfit.	304
— senibus nullum confert, quod non fit diureticum.	239
Vires nihil æquè ut Venus affligit, & quare.	35
Vita Medicis dedita misera.	96
Vitæ humanæ ætates quatuor.	231
Vitiose sani ab ægris parvo discrimine distant.	4
— sanis cur vivendi libertas parum tuta sit.	9
Vomendum cur hyeme.	185
Vomentis cujusdam pituitam historia.	197
Vomitionis signa mox futuræ præfaga.	189
Vomitivorum triplex differentia.	195
Vomitus alimento intus corrupto aut corrumpendo utilissimus.	131
— antiquis per hyemem frequens.	185
— cœlum mutanti utilis.	194
— conducibilis à cœna.	291

RERUM ET VERBORUM.

Vomitus convenientior quando.	187
— cur compressum ventrem solvat.	226
— debile caput offendit.	281
— & dejectio feviente peste inutilia.	324
— inutilis frigidis pariter & humidis.	188
— maturus saluberrimum remedium temulentia.	132
— molestus stomacho.	199
— navigantibus perutilis.	142
— pleno quam vacuo promptior.	143
— quare utilis.	188
— quibus noxius.	191
— — utilis.	186
— quid & quomodo fiat.	192
— rejectus temerè ab Asclepiade.	180
— salutaris iis, qui hunc præter mo- rem neglexerunt.	191
— secunda in valetudine quoque sæpe necessarius.	193
— totum etiam corpus vacuat.	182
— unde & quæ vacuet.	184
Unctio.	166 & 213
— fatigatis utilis.	121
— lenis lubrico ventri utilior.	289
— sub gravi coelo utilis.	323
Unctiones ad quæ conferant.	20
— saturis officiunt.	117
Urina alba & rufa quid significant.	60

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Urina colamentum sanguinis.	59
— optima quæ.	60
— putridis in febribus est spectanda.	
— quomodo à sanguinis massa discernatur.	59 <i>ibid.</i>
— super hepate ac venis significat.	
Urinæ bonitas ex proba Hæmatosi.	58 61
— color pallidus.	62
— — rufus probæ concoctionis index.	<i>ibid.</i>
— colorem qualem Celsus album dixit qui cœptæ concoctionis index est.	61
Urinam bilis colorat.]	<i>ibid.</i>
Utilitas motionis.	12
Utrum cœna an prandium conveniat esse liberalius.	26
Utrum frigus, æstas, labor magis inani quam pleno noceant.	95

F I N I S.

